

హిందూధర్మశాస్త్ర గ్రంథములు ॥

౮

ఆంధ్రకవితారంగిణి

చెండవ సంపుటము

శ్రీ చాగంటి శేషయ్య గారు

ॐ

ఆంధ్రకవితారంగిణి

రెండవ సంపుటము

రచయిత:

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము
కపిలేశ్వరపురము (తూర్పుగోదావరిజిల్లా)

వ్యతీయ ముద్రణము

1956

వెల

రూ 10-0-0

శ్రీ ఆనంద తీర్థ ప్రెస్:

రామచంద్రపురం

విషయ సూచిక

9.	జయ దేవకవి	...	1
10.	వాదీని మాదా మణి	...	4
11.	రేచన	...	7
12.	ఉదయాదిత్యుడు	...	11
13.	గోవిందుడు	...	12
14.	నివతి పండితుడు	...	16
15.	దేవప్రపండుడు	...	23
16.	వల్లిశాగ్రుని పండితారాధ్యులు	...	28
17.	రుద్ర దేవమహారాజు	...	47
18.	మంత్రభాస్కరుడు	...	75
(అ)	ఇతడు కవియో?	...	76
(ఆ)	ఇతడు భాస్కరరామాయణకర్తయో?	...	78
(ఇ)	ఇతడు రామాయణమును రచించెనని పూర్వకపు లెవ్వరైన చెప్పియుండిరా? }		79
(ఈ)	అక్కన పూర్వరామాయణమును రచింపక యుత్తర రామాయణము నెలవ్రాసెను? }		80
(ఊ)	భాస్కరరామాయణమును పేరెల్లువచ్చినది ...		84
(ఊ)	మంత్రభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపర్చెడి యాధారములు గ్రంథమునందే మైనకలవా? }		87
(ఋ)	అరణ్యకాండ గద్యలు	...	87
(ౠ)	అరణ్యకాండాశ్వాస విభజనము	...	88
(ౡ)	అరణ్యకాండ కృతిపతియెవ్వరు?	...	89
(ౢ)	భాస్కరరామాయణములోని పాతభేదములు		97
(ఎ)	పాతభేదముల ఫలితము	...	110
(ఏ)	అరణ్యకాండమున నీమార్పులకుఁ గారణములు		113
(ఐ)	అరణ్యకాండకర్త లిరువ్వరైనచో వారెవ్వరు?		116
(ఒ)	మంత్రభాస్కరుడే యారణ్యకాండ ప్రథమకవి		118

(ఓ)	మఱియొక భాస్కరుడేల కాకూడదు? ...	118
(బి)	మంత్రిభాస్కరుడయోధ్యా కాండమునుగూడ రచించెనా? }	121
(క)	కుమారరుద్రదేవుడు గ్రంథచార్య మొనర్చినా?	126
(ఖ)	అరణ్యకాండ ద్వితీయకవి యెవ్వరు? ...	126
(గ)	బాలకాండమున మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వముండెనా?	128
(ఘ)	భాస్కరరామాయణమున నవతాళిక లేదేమి?	131
(చ)	కిష్కింధ సుందరి కాండములలో మంత్రి భాస్కరుని కవిత్వమున్నదా? }	132
(చ)	బాల, కిష్కింధ సుందరకాండములయందు భాస్కరుని కవిత్వమున్నచో నది యేల బయటపడలేదు? }	136
(జ)	భాస్కరరామాయణ పీఠికా కారుల యభిప్రాయము	137
(ఝ)	భాస్కరోదంతము	142
(ట)	మంత్రిభాస్కరుని కాలము ...	144
(త)	భాస్కరరామాయణ పరిశోధనము ...	144
9.	కేతనవ్రద్ధ	147
0.	తిక్కనసోమయాజి ...	152
(అ)	ఇతనిపూర్వల ప్రశంస ...	152
(ఆ)	ఇతని వంశవృక్షము ...	153
(ఇ)	తిక్కనసోమయాజి తననుగూర్చి చెప్పిన విషయములు }	160
(ఈ)	ఇతని గృహనామము; నివాసము ...	162
✓ (ఉ)	దశకుమార చరిత్రమునందలి తిక్కనప్రశంస	163
(ఊ)	హరిహరనాథుని ప్రశంస ...	166
(ఋ)	తిక్కన యజ్ఞకథ ...	169
(మూ)	తిక్కనతరువాత నాతని ప్రశంసము ...	172
(౪)	ఆంధ్రభాష కీర్తనానృప సేవ ...	174

(గ్రా)	ఇతని కవిత్వగుణము	...	178
(ఎ)	ఈతని యాంధ్రీకరణ విధానము	...	181
(ఏ)	తిక్కనమహాకవి రచించిన కావ్యములు	...	189
(1)	నిర్వచనోత్తరరామాయణము	...	189
(2)	శ్రీ మహాభారతము	...	191
(బి)	తిక్కన స్వ్యరచనము	...	193
(ఒ)	తిక్కన రచించిన యితర కావ్యములు	...	199
(1)	విజయసేనము	...	19
(2)	కవిసార్వభౌమ చంద్రస్సు	...	205
(3)	కృష్ణశతకము	...	208
(ఓ)	తిక్కనను నుతించిన కవులు	...	209
(ఔ)	భగవద్గీతలనుఁ దిక్కన యేల తెలుఁగు సేయలేడు	}	210
(క)	భారతరచనాకాలము తిక్కనవయసు		215
(ఖ)	తిక్కనసోమయాజి నిర్యాణము	...	216
(గ)	ఇతఁడరణ్యపర్వము నేలపూర్తిచేయలేడు?		217
(ఘ)	తిక్కన యాన్నత్యము	...	219
(చ)	తిక్కన కాలము		220
(ఛ)	తాతమనుషిద్ధి		224
(జ)	తిక్కరాజు	225
(ఝ)	తిక్కరాజు జయించిన సోమేశ్వరుఁ డెవరు?		227
(ట)	తిక్కరాజుజయించిన కాడవపతియెవరు?		232
(త)	తిక్కరాజు జయించిన యితరరాజులు		234
(ద)	తిక్కరాజు శాసనములు	234
(ధ)	తిక్కరాజుమంత్రులు		237

(ణ)	కృతిపతి మనుమసిద్ధి	239
(త)	మనుమసిద్ధి రాజ్యభ్రష్టుడగుట తిక్కన రాజ్యము తిరిగి సంపాదించుట	240
(థ)	గణపతిదేవుడు మన్మసిద్ధికి సాహాయ్యము సేయుట	246
(ద)	గణపతిజయించిన మూడవ కులాత్తుంగుఁ డెవరు?	248
(ధ)	రక్కెసగంగవ గంగయసాహిబులు భిన్నులా?	258
(న)	మనుమసిద్ధి జయించిన సారంగరాజు	66
(ప)	మనుమసిద్ధి జయించిన విజయస్మృధీశుఁడు	268
(ఫ)	మనుమసిద్ధి మహారాజు శాసనము	270
(బ)	ఖడ్గతిక్కన వృత్తాంతము	273
(భ)	మనుమసిద్ధి నిర్యాణము	281

శ్రీ రామ చంద్ర

ఆంధ్రకవితరంగిణి

రెండవ భాగము

9. జయదేవకవి

ఈ కవివిగూర్చిన చారిత్రాంశములేమియుఁ దెలియవు. లక్షణ వేత్తలు కొందఱు జయదేవఘండమును ఛందోగ్రంథమునుండి తమ లక్షణగ్రంథములలోఁ గొన్ని యాంధ్రపద్యముల నుదాహరించి యుండుటచే నీతనిపేరు తెలియవచ్చినది. కవిజనాశ్రయమునం దీతనిపేరు దాహరింపబడి యుండుటచే నీతఁడు పదుమూడవ శతాబ్దికి పూర్వఁడని యూహింప నగుచున్నది. ఈక్రిందిపద్యము జయదేవఘండములోని దని యానందరంగరాట్ఛండమునందు కస్తూరిరంగకవి యుదాహరించి యున్నాఁడు.

గీ. రహిగ లళలకు లడలకు బ్రాసయతు లా

నరుప నవి యభేదప్రాసవిరతు లగును

గళల విలసిల్లు నీనిండు నెల యనంగ

జాడ నేసె రాముఁడు సప్తతాళములన.

ఆంధ్రకవి యీ జయదేవఘండమును బేర్కొనలేదు.

కవిజనాశ్రయమున

క. జయదేవాదిచ్ఛందో

నయమున సంక్షేపరూపునం జెలుపుగ మ

ల్లియరేచన సుకవిజనా

శ్రయుఁడీఛంబుఁ జెప్పెజనులకుఁ దెలియఁ.

అని చెప్పియుండుటచే నీతఁడు కవిజనాశ్రయకర్తకుఁ బూర్వఁడనుటకు సంశయములేదు. ఈ జయదేవుఁ డెవ్వరో, యెచ్చటివాఁడో తెలియలేదు. సంస్కృతభాషలోఁ గృతులను రచించిన జయదేవులు మువ్వురున్నారు.

౧. ప్రసన్నరాఘవ మను నాటకమును చంద్రాలోకమును నలంకార శాస్త్రమును సంస్కృతభాషలో రచించిన యాతఁడొక జయదేవుఁడు. ఇతఁడు వంగదేశీయుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు; కాండన్యగోత్రుఁడు. సుమిత్రామహాదేవుల తనయుఁడు. ఇతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దివాఁడని శివరామ్మహాదేవపరంగిపాయ బి. ఏ. గారును, ఆక్కిరాజు ఉమాకాంతము గారును వ్రాసియున్నారు. క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమువాఁడని మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారభిప్రాయపడియుండిరి.

౨. సంస్కృతమున గీతగోవిందమును రచించిన ఓంకొకజయదేవుడు ఇతఁడుత్కలదేశీయుఁడు; భోజదేవునకును రాధాదేవికిని జనియించిన వాఁడు. క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౨౦ సంవత్సరముల నాటి వాఁడు.

౩. రాధామాధవమును సంస్కృతశాస్త్రమును రచించిన జయదేవుఁడు మఱియొకఁడు. ఇతనిని, చింతలపూడి యెల్లయకవి తన యాంధ్ర రాధామాధవమున నిట్లు సుతించియున్నాఁడు.

క సుతయింతు వాగ్విశేష

స్థితి రాధామాధవంబు చెప్పినవిద్యా

చతురాసను సీలాచల

పతిహీతు జయదేవు సుకవి పంచద్రవకున్.

రాధామాధవకర్తయు గీతగోవిందకర్తయు నొక్కడే యని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును, వీరిరువురును భిన్నులని, నడకుడుటి వీరరాజు పంతులుగారును, అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారును వ్రాసి యున్నారు,

ఛందోగ్రంథమును వ్రాసిన జయదేవుఁ డీమువ్వురిలో నొక్కఁ డో, జేటొక్కఁడో చెప్పఁజాలము. ఉత్కలవంగదేశీయు లాంధ్రమున ఛందస్సును వ్రాసిరని తగినయాధారము లుండినఁగాని విశ్వసింపఁ జాలము. రాధామాధవకర్తయైన జయదేవుఁ డెప్పటివాఁడో ఎచ్చటి వాఁడో తెలియలేదు. ఈతఁడే ఛందోగ్రంథమును రచించినవాఁడని తోచుచున్నది. శృంగారమాధవీయమును సంస్కృత కావ్యమును రచించిన జయదేవుఁ డింకొకఁడుండెనని కొందఱు అనుచున్నారు. శృంగారమాధవీయమే, రాధామాధవమని కొందఱి యభిప్రాయము.

గంగేశపండితుని తత్త్వచింతామణి యను తర్కశాస్త్రమున కాలోకమును రచించిన జయదేవుఁడు పైనఁ బేర్కొనబడిన వారిలో నొకఁడో, భిన్నుఁడో తెలియదు.

ఎట్లయినను, నాంధ్రమునఁ యుండస్సును రచియించిన జయదేవు ని గూర్చి యింకను దెలిసికొనవలసియున్నది.

10. వాదీంద్రచూడామణి

ఇతఁడు జైసమయాచార్యుఁడు. కవిజనాశ్రయకర్త యని యనుకొనుచున్న రేచనకు గురువు ఇతనినామము వాగీంద్రచూడామణియని కొందఱనుచున్నారు. ఇతఁడాంధ్రమున నొక లక్షణగ్రంథమును రచించెనని చెప్పుదురు. ఆగ్రంథనామము కవినామము నొక్కటియే అప్పకవి యాపేరును దనగ్రంథాదిని ఆంధ్రలక్షణ గ్రంథము లలోఁ జేర్చియున్నాఁడు. కాని యందలిసవ్యముల నుదాహరించి యుండలేదు. కస్తూరిరంగకవి తన యానందరంగరాట్ఛందమున మల్లిన పాదాంగచూడామణి" యని యొక లక్షణగ్రంథమును బేర్కొని యందలిసవ్యములను లక్ష్యములుగాఁ జూపియున్నాఁడు. అదియు నీవాదీంద్రచూడామణియు నొక్కటి గాదనుకొనియెడను. ఈతనిని గూర్చి యింక నేమియుఁదెలియదు. ఇతనిని, రేచనకాలమువారిలో జేర్చుట సమంజసమని యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

కవికర్పటిక యను నొక చిత్రకావ్యమును సంస్కృతభాషలో రచించిన వాదీంద్రచూడామణి యొకఁడు కలఁడు ఆతఁడే యీతఁడేమో! అతనినిగూర్చి సంస్కృత వాఙ్మయమునందెల్లు చరిత్రము వ్రాసి యున్నారు.

“కవికర్పటిక — ఆననొక చిత్రకావ్యము కలదు. దీనికర్త వాదీంద్రకవి. దీని దేశకాలములు తెలియవు కాని, ఇది యర్వాచీనమే: దీనిప్రయోజనము కవియిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

శ్లో. యత్నాదిమాం కంఠగతాం విధాయ

శ్లో. తాపదేశా ద్విదితోపదేశః ।

అజ్ఞాతశబ్దారవినిశ్చయోఽపి

శ్లోకం కరోత్యేవ సభాసు శీఘ్రమ్.

ఈ గ్రంథములో జూపిన పదవాక్యములను వల్లించియున్నచో ఆయా ఛందస్సులలో శ్లోకము చెప్పవచ్చును. ఆపదవాక్యములక్రమము జ్ఞప్తియందుంచుకొన్నాము. ఇందుకుఁ జంద్రోదయ వర్ణనకు వల్లించ వలసినవి- విరక్తరముల పదములు. కర్పూరపూర-డిండిరపిండ-రజనీకర ఇత్యాదులు. వీని తరువాతఁ జేర్పదగినట్లు వల్లించవలసిన మూడడు రమలపదములు - నీకాశమ్ - సంతాశమ్ - ఇత్యాదులు. ఇప్పుడు, కర్పూరపూరనీకాశమ్ అని యనుష్టుప్ఛందస్సులో నొకపాదము వచ్చి నది. ఇట్లే నాలుగుపాదములకుఁ దగిన పదములపట్టిక లిందుఁ గలవు. ఈ విధముగా శార్దూల ఓక్తీడితాది వృత్తములకునుగలవు. “విఖ్యాతో గుణశాలినాం విద్వానయం రాజతే” ఇత్యాదులు.

వాగ్గీంద్రచూడామణికవి, ఛందోగ్రంథమునే కాకుండ అది పురాణమునుగూడ నాంధ్రమున రచియించెనని, శ్రీ చిలుకూరి వీర భద్రరావుగారు వ్రాసియున్నారు. అప్పకవి వికల్పయతి కుదాహరణ ముగా నాదిపురాణములోనిదని “ఒకనాఁడిందు ధయండు” అనుపద్యము నిచ్చియున్నాడు. అపద్యము నాచనసోముని యుత్తర హరివంశము లోనిది. ఈపద్య మేదిపురాణములోనిది కాకపోయినను అప్పకవి యాదిపురాణము నెఱింగియున్నాడనుట నిశ్చయము. కాని యాతఁడెఱిగిన యాదిపురాణము వాగ్గీంద్రచూడామణి దగునో కాదో చెప్పట కవకాశము లేదు. తెనాలి రామకృష్ణకవి ఆదిపురాణమును రచించెనని యొకప్రతీతికలదు. ఏయాదిపురాణమును నిప్పుడు కల్పించుట లేదు. వాగ్గీంద్రచూడామణి యను ఛందోగ్రంథమును విపుడు కన్పడకపోవుటచే నీకవినిగూర్చి వ్రాయుటకింక నేమియులేదు. ఈకవినిగూర్చి తెలిసికొనుటకింకను ప్రయత్నము జరుగవలసి యున్నది. ఇతనికాలము వేఱునిధమున స్థిరపడువఱకును పండ్రెండవ శతాబ్ది ప్రథమార్థమని యనుకొండము.

కస్తూరిరంగకవి యుదాహరించిన పాదాంగచూడామణియు నీవాదీంద్రచూడామణియు నొకటి కాదనితోచినను భావిపరిశోధకుల కొఱకు రంగకవి యుదాహరించిన యెనిమిదిపద్యముల నీక్రింద సిచ్చుచున్నాఁడను.

- చ. పరగ ధాధిదైవతము పచ్చనికాంతియు శూద్రజాతియా
 నరయ బుధుండు తద్ధృహము హాటకవర్ణమతండు తస్ఫలం
 బురుశుధ మెన్నఁగా హరిణయోనియు వృశ్చికరాశి నిర్జరే
 శ్వరవంతారదైత్యగణసంగత(మన్) మామగణంబు శంకరా!
- చ. జల మధిదైవముఁ రజితసన్నిభ కాంతి కులంబు విఘ్నఁడుఁ
 ఫలము భసంబు తద్ధృహము భాగ్యపుండ్రాతనివర్ణ మెన్నఁగాఁ
 దెలుపు జలంబు తారకము తెల్లమిగా ధనురాశి యోనియుఁ
 (తారయును దెల్లమిగా ధనురాశి రాశియుఁ)
 బలిముఖ మాగణంబు నృగణంబుఁ యగణాన కీర్షరా
 (బలిముఖియోనియుఁ నరగణంబగు నయ్యగణంబు శంకరా)
- చ. జ్వలనుడధీశుఁడున్ గులము క్షత్రియముఁ బవడంపుగాంతిసం
 పలకు గ్రహంబు భూతనయుఁ డాతఁడు రక్తపువన్నె పావకా
 ఖ్యలలితతారదైత్యగణ మయ్యజయోనియు మేషరాశియుఁ
 ఫలము భయప్రసంబు రగణంబునకుఁ ద్రిదశేంద్రవందితా!
- చ. అనిలఁడధీశుఁడు గువలయంబులకాంతి కులంబు హీనముఁ
 జనగ్రహ మాశ్చనైశ్చరుఁడు చాలఁగ నప్పగువన్నె తొలయాఁ
 దనరఁగ రాశి స్వాతియగుఁ దారఫలంబు క్షయంబు దాననం
 బొనర గణంబు నామహిషయోనియగుఁ సగణాన కీర్షరా!
- చ. నెఱయ నభంబు దైవతము నీలపుఁగాంతియు విప్రజాతి గీ
 ర్వరుఁడుగ్రహంబుఁ గాంచనపువర్ణ మతండు ఫలంబు చెప్పనై

శ్వేతమును వారప్రవ్యమియు వాలినఃక్కుటరాశి మేషమా
నిరవగుయోని దేవగణ మితగణంబున కిందశేఖరా!

చ. రవియధిదైవముక బరంగ రాట్కులమున్ గురువిందకాంతియుక
రవిగ్రహ మొన్నఁగా నతఁడు రక్తపువర్ణము సిఃహరాశియు
శ్శవ వగు రోగమాఫలము తారకయు త్తరధేనుయోని మా
నవగణముక దలంప జగణంబునకుక ద్రివశేంద్రవందితా!

ఉ. చంద్రుఁ డధీశ్వరుం డన్మృతసారము కాంతియు నిట్కులంబు త
చ్చంద్రముఁడె గ్రహంబుతనిచారుయుఁడెల్పు వృషంబురాశిభో
గీంద్రసుయోనిదేవగణ మిప్పితసౌఖ్యము తల్పలం బిలన్
జంద్రునితార యెన్నఁగను జంద్రధరా భగతాన కెన్నఁగన్!

చ. గుణముల కెల్ల నాకరము కోరి కృతీంద్రునిడాసి యున్నదు
ర్గుణగణదోషముల్ చెఱుచుఁ గోరినవస్తు వినూత్నరత్నభూ
షణముల సిచ్చుఁగావున లసత్కవిశేఖరు లెంచు సర్వల
క్షణములు గల్గియొప్పు బుధసన్నతిమై నగణంబు శంకరా!

11. రే చ న

కవిజనాశ్రయ మనియు, భీషనఛందస్సు, అనియు పిలువఁబడి
యెడి లక్షణగ్రంథమును రేచవ యనియెడు కవి రచియించెనని
గ్రంథాంతవశ్యగద్యాదులవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాని యిది
పేములవాడ భీమకవి కృతమని ప్రతీతి యుండుటచే నావిషయమును

గూర్చి భీమకవిచారిత్రమున విపులముగాఁ జర్చించి యీగ్రంథము వేములవాడ భీమకవికృతము కాదని నిర్ణయించియుంటిని. వేములవాడ భీమకవిగాక మఱియొకభీమన దీని రచించియుండువచ్చు నని యూహ కలుగుచున్నది. కాని యాభీమన యెవ్వరో తెలియకపోవుటచేఁ బ్రణీతకవియైనను, రేచనగుూర్చి వ్రాసినచో భావిపరిశోధకుల కనుకూలముగ నుండునని యీచరిత్ర వ్రాసితని. భీమకవిచారిత్రమున నుదాహరించిన పద్యగద్యములనుబట్టి యితఁడు జై నవైశ్యవేదము, వాదీంద్రచూడామణి శిష్యుడనియు, కవిజనాశ్రయ శ్రావకాభరణాంక బిరుదములను వహించినవాడనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతనినివాసము, నిజామురాష్ట్రము.

శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు కాకతీయాంధ్ర రాజయుగచరిత్రములో “భీమనసాదర్శుడైన గోకర్ణుడు వాగీంద్ర చూడామణియను జైనసమయచార్యుని శిష్యుడు. వర్ధమానపురాధీశ్వరుఁడు. ఇతఁడు భీమకవికిఁ గర్తృత్వ మారోపింపఁబడిన కవిజనాశ్రయ మను ఛందోగ్రంథమును రచించి, కల్పాణపురాధీశ్వరుండైన చాళుక్య జగదేకమల్లునకు సేనాపతియగు రేచభూపాలున కంకితముచేసెను. ఈరేచనకుఁ గవిజనాశ్రయవేదము, గోకర్ణునకు శ్రావకాభరణాంకుడనియు బిరుదనామములు కలవు. కవిజనాశ్రయములో నాలుగశ్వాసములునుజైనసకావ్యవృత్తిముల ననుసరించివాద్దేవతాస్తోత్రోబ్రాహ్మింపఁబడినవి. వేములవాడ భీమకవి రచించినది నృసింహపురాణము గాని కవిజనాశ్రయము కాదు” అని వ్రాసియున్నారు. వీరభద్రరావుగారి యభిప్రాయము ననుసరించి కవిజనాశ్రయకర్త గోకర్ణుడనియు, రేచనకృతికవియనియుఁ దేలుచున్నది. దీనినిబట్టి రేచన, కృతిపతియేగాని ప్రణీతకవి కాడనియు, రేచన రచించినట్లు కన్పట్టుచున్న గద్యపద్య

ము లన్నియుఁ బ్రక్షిప్తము లని వీరభద్రరావుగా రూపించినట్లు తోచుచున్నది. గద్యయంతటి శ్రావకాధారణాంకబిరుదము గోకర్ణునిని వారియూహ, కాని యదిసత్యము కాదు. కవిజనాశ్రయ శ్రావకాధారణాంకబిరుదము లొక్కవ్యక్తికే సంబంధించినట్లు గన్పడుపద్యముల సేకము లున్నవి. అందుచే వీరభద్రరావుగారి యూహలు సరియైనవి కావు. ఈ రేచన జగదేకమల్లుని సేనాపతి యనుట కాయన కెట్టి యాధారము లభించెనో తెలియదు. కవిజనాశ్రయమున రేచనను సంబంధించిన విశేషణములలో సేనాధిపతి యని యర్థమిచ్చు పద మొక్కటియును లేదు. కావున నీతనిని సేనాధిపతియని చెప్పరాదు. సేనాధిపతి గేచన, యీరేచనకంటె భిన్నుడై యుండును. కవి జనాశ్రయకర్త గోకర్ణుఁడనుటయు వాస్తవము కాదు. కస్తూరి రంగకవి గోకర్ణుని ఛందస్సనియు, భీమన ఛందస్సనియు, వేణువేణుగావ్రాసి వేణువేణు పద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు. అప్పకవికూడ గోకర్ణుఁడనందును, కవిజనాశ్రయంబునని వేణువేణుగా నుదాహరించి యున్నాఁడు. గోకర్ణుఁడు రెండు ఛందోగ్రంథములను వ్రాయుట యసంభవము. కావున కవిజనాశ్రయకర్త గోకర్ణుఁడు గాఁడనుట నిశ్చయము.

కవిజనాశ్రయ రచనాకాలమును నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు. కవిజనాశ్రయకర్త వేములవాడ భీమకవి కాఁడనియు రేచన జగదేకమల్లుని సేనాపతి కాఁడనియు నిర్ణయించినప్పు డీకవి రేచన కాలమును జెప్పుట దుస్సాధ్యమైనది. అయినను సాధనాంతరము లభించువఱకును, రేచనను భీమకవి కాలమువాఁడని ప్రస్తుత మూహించుట మంచిదని యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

(బహుశః) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పట్టాభిషేక సంచిక గుండు “పన్నియమఁ బూర్వము ఛందస్సు” అను వ్యాసమున నిటు వ్రాసియున్నారు.

“ద్రావిడభాషలో ‘యాప్పింగలమ్’ అను యోగ్యగ్రంథము పదునొకండవ శతాబ్ది కలదు. అందు సంస్కృతకర్తాబాంధ్రభాషను ల ప్రస్తావన మున్నది. “వాంచియార్ శేయిదవడముచందవుం” అని యందున్నది. అనగా వాంచియ రచించిన తొలుగు భాగమును జూచి తానాగ్రంథమును రచించినట్లు గ్రంథకర్త చెప్పుకొనుటలో గలదు. ద్రావిడనిఘంటు కార్యాలయమున విద్వాంసులుగా నున్న శ్రీ మూ. రాఘవయ్యంగా రిదిగుర్తించిరి. శ్రీరంగస్వామి సరస్వతిగారి వలన నిదివిని శ్రీరాఘవయ్యంగారిని గలిసికొని సరిగా విచారించితిని. వాంచియ యను నాంధ్రభాషః ప్రణీత మనకుఁ దెలియగాకున్నాఁడు. ప్రాచీనప్రతుల లిపిరీతిని బరిశీలించినవారు “వాంచియార్” అనుపదము “రేచియార్”గా నుండవగు ననిరి. కొన్నిసంస్కృత శబ్దములు గూడ నందట్లే వికృతిని బొందుచున్నవి. రేచియార్ అని యగురేచి యాగ్రంథము రేచియ (రేచన) రచియించిన కవిజనాశ్రయ మగును. ఆద్రవిడ గ్రంథకర్త జైనుఁడు. ఈరేచియమును జైనుఁడే ఇది యొకపాండిక యగును. ఇట్లుగు నేని కవిజనాశ్రయము పదునొకండవ శతాబ్దికిఁ దర్వాతది కాకపోవును...” శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసిన పై విషయము ధృవపడు నేని (రేచనకృతమగు) కవిజనాశ్రయము నన్నియకు మున్ను పుట్టినదే యగును”

(భారతి సం ౧౧. భా ౧ పుట ౩౫౬-౩౫౭)

ఈవిషయమున సంకను బరిశోధన మారశ్యకమై యున్నది “యాప్పింగలమ్” అను ద్రావిడగ్రంథమును, అనాటి కర్ణాటకగ్రంథ. మును గవినాశ్రయమును బరిశీలించి చూచినఁగాని యతమిథ్యమని నిర్ణయింపలేము.

కవిజనాశ్రయమున “మల్లియరేచా” యను సంభోధనము పలు తావుల నుండుటచే రేచనతండ్రి మల్లియ యనుట నిశ్చయము. కాని

యీనల్లెను యుదంతమును దెలియలేదు. కవిజనాశ్రయము, నిన్ను కోల పెద్దన్నకృత కావ్యాలంకార చూడామణికిఁ దరువాతిదియనియు, దీనికర్త వేములవాడ భీమకవియే యై యుండుననియు నిది పదునాల్గవ శతాబ్దియందు జన్మించియుండుననియు, బ్ర. వ. చినసీత రామకాస్త్రిలు గారు భారతి పత్రికలో వ్రాసియున్నారు. కాని వారితో నే నేకీభవింపజాలకున్నాఁడను.

కవిజనాశ్రయము పుట్టిపదిపుట్టినట్లుగా లేదనియు, నందు తరువాతివారి పద్యములు కొన్ని కలసిఁ పనియు, నప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. కొంతవఱ కీవిషయమున బ్ర. జయంతి రామయ్య వంతులుగారు పరిశోధించియున్నారు. పారి పోశోధనాఫలినిమే యిప్పు డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన కవిజనాశ్రయము. ఈగ్రంథమునుగూర్చియు నీకవి శాచననుగూర్చియు నింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది. ప్రస్తుతమున నీకవినిగూర్చి యంతకంటె నెమియు వ్రాయఁజాలను.

12. ఉ ద యా ది త్యుఁ డు

ఇతఁడుదయాదిత్యాలంకార - మను గ్రంథమును రచించె నట. ఇది కన్నడగ్రంథమో, ఆంధ్రగ్రంథమో తెలియదని గోలకొండ కవుల సందికలో వ్రాసియున్నారు. గ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతని యుదంత మేమియుఁ దెలియుటలేదు. ఇతఁడు నిజామురాష్ట్రముందలి పెద్దమానపురమును బరిపాలించిన రాజనియు, ఇతనికి భీమచోడుఁడు, గోకర్ణచోడుఁడు నను నెరువురు తనయులు గలరనియు నీగోకర్ణుఁడే

గోకర్ణఛందస్సు అను లక్షణగ్రంథమును రచించుచున్నందున జరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. గోకర్ణవిగూర్చి కేటాకచో వ్రాసియుంటిని. ఉదయాదిత్యుడను పేరుగలవా రిరువురో మువ్వురో యున్నారు. అందీతః డెవ్నఃతో తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఈతఃడు రచించిన దాంధ్రగ్రంథమో, కన్నడ గ్రంథమో తెలియనపు డీతనివిగూర్చి పెంచివ్రాయుటవలన నుపయోగముండదని యంతటితోవిడచివైచితిని. ఉదయాదిత్యుడ భీమ, గోకర్ణుల కగ్రజుడనియు, మైలాంబ కుమారుడనియు నొకశాసనమునందున్నది. (హై శా. సం. సంఖ్య 34)

—*—

13. గోకర్ణుడు

“గోకర్ణఛందస్సు” అని పిలువబడియెడి లక్షణగ్రంథమున కీతఃడుకర్త. ఆగ్రంథముపు డెచ్చటను గన్పట్టుట లేదు. అప్పుకవి తన యప్పకవీయమున, గోకర్ణఛందస్సును స్మరించి యున్నాఁడు. కాని యందుండి పద్యములను లక్ష్యములుగా నీయలేదు. కస్తూరిరంశకవితన యానందరంగరాట్ఛందమున గోకర్ణఛందస్సునొనివని కొన్ని పద్యములను లక్ష్యములుగాఁ జూపినాఁడు. గ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతః డెప్పటివాడో, ఏకులమువాడో, ఎచ్చటివాడో, తెలుపుట కవకాశములేదు. ఇతఁడువైనఁడని కొందఱనుచున్నారు. కొందఱతేఁడఁడు స్వామ్య సంశయత్రయిఁ డనుచున్నారు. శ్రీ మాచవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును, వేమలవాడ భీమకవిగారిని రచించి రేచన పేరుపెట్టెనని చెప్పబడియెడి కవిజనాశ్రయమును లక్షణగ్రంథమే గోకర్ణ ఛందస్సునియు, దాని నీగోకర్ణుడే రచించుచున్నందున వ్రాసియున్నారు.

కాని యది సత్యమైనట్లు కన్పట్టదు. ఈవిషయమును భీమకవి చారిత్రమునను, రేచనచారిత్రమునను విపులముగాఁ జర్పించియున్నాఁడను.

ఈగోర్ణుడు నితామరాష్ట్రమునలి వర్ధమానపురమును బరిపాలించిన సూరివంశపు క్షత్రియుఁడనియు నితనికిఁగఁది యుదయాకవీశుఁడనియు, భీమచోడుఁ డగ్రజుఁడనియు, నీతఁడు కాకతి రుద్రదేవుని కాలములో నున్నవాఁడనియు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కాకతీయాంధ్రరాజ్యముగచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. శ్రీరామకృష్ణకవిగారును అట్లే యభిప్రాయపడిరి. ఆకాలమున గోకర్ణచోడుఁడున్నమాట వాస్తవమే కాని, యాతఁడు ఛందోగ్రంథమును రచించెననుట కాధారములను వారు చూపలేదు. అట్టి యాధారములు లభించువఱకునును గోకర్ణఛందస్సును రచించినవాఁడు, వర్ధమానపురపాలకుఁడగు గోకర్ణుఁడని తలంపబడులేదు. ఈ క్షత్రియగోకర్ణుడు వాగీంద్రచూడామణి యను జైనసమయాచార్యుని శిష్యుఁడని వీరభద్రరావుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యందులకును నాధారములేదు. ఆధార రహితమునైన యట్టి సిద్ధాంతములనుబట్టి ఛందస్సును రచించిన గోకర్ణుని కులగోత్రకాలముల నిర్ణయింప వలదు. కాలము తెలియకపోయినను, రేచనలోను, వాగీంద్రచూడామణిలోను సంబంధించిన కథయొకటి చెప్పబడియుండుటవలనను, గోకర్ణచోడుఁడు ప్రత్యేకశతాబ్దివాఁడగుటను నీతనిని ప్రత్యేకశతాబ్దియందుఁ జేర్చితిని. ఆనందరంగరాజ్యుండమను నుదాహరింపఁ బడిన గోకర్ణఛందస్సుఛందలి పద్యముల నీక్రింద నుదాహరించు చున్నాఁడను.

రుద్రదేవుని హనుమకొండ శాసనమున గోకర్ణచోడుని పేరుదాహరింపబడినది. కాని యాతఁడు పండితుఁడనిగాని, కవియనిగాని యందుఁ జెప్పబడలేదు. గోకర్ణచోడుని తల్లియైన మైలాంబి వ్రాయించిన పానగల్లుశాసనము (మై. శా. సం. నెం 3౬౬ రు) లో గోకర్ణ

చోడునిపేరుగలదు. ఇతఁడు కవియని యూహించుటకు దగిన యాధారము లందును లేవు. గోకర్ణచోడు, డిరువురు బ్రాహ్మణులకు దానమొసంగి వ్రాయించిన శాసనము (హై. శా. సం. నెం 32 రు) లో గూడఁ దాను పండితుఁడనని చెప్పుకొనలేదు. ఇతని కోడూరి శాసనమునందును నీప్రశంసలేదు. ఈ కారణములచే గోకర్ణఛండస్సును రచించినకవి గోకర్ణచోడు, డని నిశ్చయింపలేకున్నాము. సుప్రసిద్ధచరిత్రకారులగు శ్రీరామకృష్ణ కవిగారును, వీరభద్రరావుగారును, ఛండస్సును రచించిన దీగోకర్ణచోడుడే యని చెప్పియుండుటచే వారి మాటలను కాదనరాదని తోచుచున్నను, దగినయాధారములు లభింపకుండుటచే, నాతఁడే యీతఁడని నిర్ణయించుట కవకాశము లేకపోయినది. ఈ యిరువురు నొకవ్యక్తియే యని నిర్ణయమగు నెడల నీతని చారిత్రమున వ్రాచువలసిన యంశము లింకనుజాలగలవు. వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులను నూహచే నావిషయములనిటఁ బ్రస్తావింపలేదు.

క. * సయలం జెప్పిన శుభ మగు

జయలం జెప్పిన బిలికీ జయకీర్తులగున్

రయలం జెప్పిన నెంతయుఁ

బ్రయ మగు మఱి మయలఁ జెప్పఁ బెంపొనరించున్.

క. పతితారకుఁ బద్యము

స్థితతారకమునకుఁ జెలిమి తెలియక జడుడై

కృత్రియైందెఁ బద్యమొందెను

విదితంబుగఁ జెప్పునలేడు పీరిడికాడే.

* కవిజనాశ్రయమునందు "సయలం జెప్పిన శుభమగు జయలం జెప్పినను బిలికీ జయకీర్తులగున్ మయలం జెప్పిన సౌఖ్యము రయలం జెప్పినను జెప్ప రయమున వచ్చున్" అనియున్నది.

గీ తగ ఋకారాన్వితంబు ద్విత్వంబు గాఁగ
బరంగు నచ్చపుజన్డలో (నానమైతి)
యక్కపానిధి హరిఁగని మొక్కెన ననఁగ
సంభ్రతాశ్రితుఁ డత్యశోజ్ఞుఁభి యనఁగ.

గీ. * యరఃవశషహవర్ణము లాదిబిందు
యుతములై మవర్ణ విగామయుక్తినలగు
మూర్తతాత్పర్యఁ డరిది సంయమి యనంగ
మదనజనకు డు దితిజసంహరుఁడనఁగ

క. వెలయఁగ వర్ణవృత్తి శషసలు
గలసిన సరసపడి గుండు కవివరులెల్ల
కలికావర్ణపు ట్టెల్ల
గలవంబుగు పల్లకట్ల కందర్పనిభాః

క. ** మొదల నడుమంట లఘువులు
వదలవు యరతలను వాని వసునె చ్చపల్
విదితంబులు గురువులు తుద
మొదల నడుమ మనల కెనఁగు మొగి గురులఘువులొ

వావిళ్ళవారు ప్రకటించిన సులక్షణసారమున నీకిందిపద్యము గోక
ర్ణ ఛందములోని దని చెప్పబడినది.

క. కూరగ్రహము క్రమ లగు
తారలు వర్ణములు భూమితంబులు వానికొ
జేరి యెదురెదుర నున్నవి
కూరగతంబు లని యెఱిఁగికొను జ్వలితంబులొ

* ఈపద్యము ఆనంతని ఛందమున అనంతని దని యున్నది.
అప్పకవియు ననంతనిదే యనినాఁడు. పెద్దిరాజుదని సులక్షణసార
కర్త యనినాఁడు.

** ఇది రంగయ సర్వలక్షణసారములో మదాహరింపబడినదని
తంజావూరునందలి భాండాగార పట్టికలో నున్నది.

14. శ్రీ పతి పండితుడు

శ్రైవమతవ్యాప్తికొఱకు పాటపడిని పండితత్రయములో నీతఁడు మొదటివాఁడు. శ్రైవమతమును బోధించుచు నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ గొన్ని గ్రంథములను రచించెనని ప్రతీతికలదు. ఈతని యాంధ్రగ్రంథము లేనియు గాన్పించుటలేదు. కాని ముందెప్పుడైన నీతని గ్రంథములు బయలుపడునో హయనియు, భాషాభిమాను లీతని గ్రంథములకై ప్రయత్నింతురనియుఁ దలంచి యాతనిచరిత్రము నిందుఁ జేర్చితిని. ఇతఁ డారాధ్యచియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని నివాసము కృష్ణామండల మందలి బెజవాడ. ఇతఁడు వేదవేదాంగములను జదివి పండితుఁడై, శివశ్వామియై, శ్రైవమతాభిమానియై యుండెడివాఁడు. ఒకనాఁడాయన కృష్ణానదికేగి స్నానముచేసి వచ్చుచుండఁగా నొక యేనుఁగెదురయ్యెను. ఏనుఁగు పెడలివోయినపిదపఁ బోవచ్చునని యాయన యాప్రక్కనున్న యింటియగుపై కెక్కిను. ఆయింటికి గొడగరిది. (గొడగరి-గొఢారి; మాదిగవాఁడు) ఇంతలో నాగొడగరి లోపలినుండివచ్చి “అయ్యా! నేను స్రతిటినము నార్గురు శివభక్తులకు భోజనమిడువాడను, నేడయిదుగురు మాత్రమే వచ్చియున్నారు. కావున మీరీవాఁడు నాయుంటఁబుజించి, నావ్రతభంగము కాకుండఁ గాపాడ వలయును.” అనిప్రార్థింప వల్లెయని యాపండితుఁడు వారి యింట ఁబుజించెను. అదిచూచి బ్రాహ్మణుని శ్రీపతిపండితుని శిష్యుఁడైన యనంతభూపాలుని యొద్దకేగి యీవృత్తాంతమును జెప్పి బ్రాహ్మణు లందఱును పండితుని వెలివైచి యాతనికి నగ్ని నీయఁరైరి. పండితుఁడూరు వెలుపల నున్న శివీవృత్తమున నొకబిడ్డను ముడివైచి బెజవాడయందున్న యగ్ని యంతయునందుండునట్లు శాసించెను. బెజవాడయందగ్ని కరవయ్యెను. ఆతని మాహాశ్మ్యమున కచ్చెరువంది

ప్రజలనంతపాల సహితముగ వచ్చి యాతనిఁ బొట్టించి వినుమితులై
క్షమాపణలు చెప్పుకొని యాపచ్చడమునుండి యగ్నినిగైకొని చనిరి.
ఈకథను పాలకురిక సోమనాథుఁడును మల్లిఖార్జున పండితారాధ్యులు
నీక్రింది పద్యగద్యములలోఁ గీర్తించి యున్నారు.

“భక్తుండు శ్రీపతిపండితుం డీశు
భక్తుని కిలఁ గోటిబ్రాహ్మణులైన
నెనయన్న నాలుక నేఁ గోసివైతు
ననుచు ననంతపాలుని సభాస్థలిని
నెక్కునఁగాఁ జంద్రనిప్పులుగాదె
చక్కన పొత్తివచ్చడమున ముడిచె”

బసవపురాణము.

క ఒక్కఁడె దైవము శివుఁడని
నిక్కము సేయుటకు ముడిచె నిప్పులు సీరిన
సుక్కుశ శ్రీపతిపండితుఁ
డక్కజముగ విజయవాడ నల జమ్మి శివాః

క. ఆతులిత శివభక్తునితోఁ
బ్రతిసేయఁగ రాదు కోటిబ్రాహ్మణులని శ్రీ
పతిపండితయ్య నిప్పులఁ
గుతుకమ్మతి స్మృటగట్టెఁ గొంగునను శివాః

శివతత్త్వధారము

ఈ శ్రీపతిపండిత వంశమున, కాళినాథుఁడను నొకమహా పురు
షుఁడు జన్మించి ఖ్యాతిగాంచుటచే నప్పటినుండియు నీవంశమువారు
కాళినాథునివారైరి. ధర్మాధ్యక్షయథద్రాయశ్చరిత్రములను రచించిన
కాళినాథుని వీరారాధ్యుఁ డీశ్రీపతివంశములోనివాఁడే ఈ శ్రీపతి
పండితుని కథను వీరారాధ్యుఁడు తన ధర్మగుప్తాధ్యక్షయమున నీక్రింది
పద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

గీ. ఆరయఁ నత్పండితేంద్రవిజాంశభూతి
భవులు శ్రీపతి మంచెన పండితులును
మల్లిఖార్జునపండితుఁ డెల్లజనులు
వినుతులొనరింప వెలసి రుద్వితలమన!

గీ. వారు భువి పీఠైవ ప్రవర్తనంబు
బ్రాహ్మణాచార మగునంచుఁ బత్యమాన
వేద వేదాంత సిద్ధాంతవిశ్రుతముగఁ
దెలియఁ జేయుచు విలసిల్లి రలఘమహిమ!

క. ధీరుఁడు శ్రీపతిపండితుఁ
డారయఁ బ్రాచీనదేశికాహ్వాయుఁడు మహళో
దారశివాద్వయమార్గ
స్ఫూరధురింధరుఁడు లోకపావనుఁ డెన్నఁ.

క. ఆగురుఁడు విజయవాటిని
భోగోజ్జ్వలమందిరమున బుధయుతుఁడై శై
వాగమనైగమహోధా
యోగమునఁ జరింపుచుండి యొక్కనాడనియెఁ.

క. శివుఁడే దైవము ధరిలో
శివభక్తులె సత్కులీనసిద్ధాంతపరుల్
శివమంత్రమే మనురాజము
శివునిప్రసాదంబె భోగశేఖర మరయఁ.

వ. అని శవభుంబుగాఁ బలుకుచు ననంతపాలదండనాయక మహీధ
వాది శిష్యతతిసేవాయత్త చిత్తంబులం బ్రవర్తింపుచుండఁ బరవాది
కోలాహలంబై జయవాటిపురంబున విజయధ్వజంబైతి మహళోత్తర
శైవాచార్యుండనఁ జెలంగుచుండి యొక్కనాడు.

సీ. సరసి గృష్టానదీస్నానంబు గావించి
 త్యక్త్యంత్యంబులు నెఱుఁగదీర్చి
 వచ్చుచోఁ బురిపిది వసుధేశుమదగఁజం
 గురుదేరఁదొలఁగుచు నచట నొక్క
 గొడగరివాకిలిఁగడుఁజొచ్చి నిలిచిన
 నంతఁ దన్త్రహమేధి యరుగుదెంచి
 శరణార్థ గురురాయ! సతతంబు నావ్రతం
 బాధ్య రయ్యలకు శివార్పనంబుఁ
 దగ సలుపుచుంట నొకయయ తక్కువయ్యె
 నేడు లింగైక్య మిఁక నాకు నిక్కమనిన
 మంచినని వానివ్రత మొనఁగించి వేడ్క
 వచ్చుదేశికఁగని పరవాడులుదరి.

క ఓహో, బ్రాహ్మణుండట యితఁ
 డోహోయగ్గొడగరింట నారోగిణ మి
 ట్లీహి యొనరిచి వచ్చెను
 ద్రోహంబని చుట్టుకొనిరి దుర్మతులగుచున్.

గీ. పరగ నీరీతిఁ బరవాదు బరవడించు
 గతికిఁ దామన్న జేసినఁడుఁ బ్రతిజ్ఞ
 నిగమసమృతి రూఢిగా నెఱపఁ దలఁచి
 వారు గొనిపోవ నృపసభఁజేరె గురుఁడు.

వ. ఇట్లుపరవాదు లప్పండిలేంద్రు ననంతపాలదండనాయక భూత
 రాష్ట్రానంబునకుఁ గొనిపోయి యిట్లనిరి.

క. గొడగరి మల్లయ యింటను
 గడుపారఁగఁ గుడిచి రాఁగ గాంచితి మితఁజే

ర్పడ మీగురువెల్లగు నని
కడుఁ దోచక యుంటి మిపుడు కలఁగుచు నధిపాః

సీ అని యిట్లు విప్రులొడిన నలంకఱుచు సభ్యు
లా పండితునిఁ జూచి యనఘచరిత
యిది యెట్టిదగునని మదలింపఁ జిఱునపు
సెలవుల దైవాటి చెలువు దనర
నింతయు నిజము మేమొనరు మున్నొనరించు
ప్రతిస యిట్టిది యసత్రాజ్ఞులొ
మొనసి యాత్మదైవతమున శివదైవతము
ననుఁ జెందువారలఁ గినిసి జాతి

భేదమెంచఁగరాదని పృథులశాస్త్రు
రీతులును మానివర్గంబు నీతిదెలియుఁ
డరసి జాబాలశత్రుద్రయాదులందుఁ
బలుకుపలుకులు వినుడు విభ్రమము మాని.

సీ. వేదవేదాంతార్థవిధులచే సాధింప
గా లేక మూర్ఖులై కదిసి మీర
లగ్నిహిడిడమని యార్దుట లదిహితుఁ
గలిగియుండినఁగదా కడమమాట
అని కోపశిఖివీక్షణాగ్రప్రచారియై
గరిగొని విస్ఫులింగములఁ దనుప
జామలు గంటిడ ధరాధ్రమణంబుచే దిశల్
కుమ్మరిసారె చందమ్మై నెఱవ

గగనభాగంబునం దిరుల్ గ్రమ్మకొనఁగ
సర్వజీవౌఘమును సభాసదులు మూర్ఖు
నొంద నప్పండిలేంద్రుఁ డత్యుగ్రవేగ
సరణి యిందఁ దన్మహాస్థానవిధి.

వ. అప్పుండితేంద్రుడు జయవాటికాపుర మల్లిఖార్జునాగ్నేయభాగం
బున నున్న శమీశాఖాసమాపంబునకు నరిగి యద్దేవుని కభివందనంబు
ను ప్రమథగణస్తోత్రమును గావించి పీఠిహళోత్తు నాకర్షింపుచుఁ దన
మీఁది పట్టపచ్చడంబునంగట్టి యట్లనియె.

మ. వినుమీ పావక! వైవగేహములలో నిశ్చింతిదక్కఁ బురం

బున నెందుఁ వసియింప కీ కుజనవిస్ఫుర్వస్వదంబుఁ హరిం

పు నగేంద్రాలయునా జ్ఞ కప్పి గునయంబున్ మీఱినఁ మీరభ
ద్రునిచే నీకగుణన్నముఁ దెలియుఁగా దొడ్డాడ నింకేటికిఁ.

పడుదినములు గడచినవిదప అనంతసాలాది దండనాథులతోఁగూడ
వచ్చి ప్రజలు శరణి వేడఁగా పండితుఁడాయగ్నిని విడిచిపుచ్చె
నట!

ఇతఁడు బ్రహ్మసూత్రములకు శివపకముగా నొక వ్యాఖ్యను
వ్రాసి దానికి శ్రీకరభాష్యముని పేరిడియెను. ఈతఁడింకను గొన్ని
సంస్కృతగ్రంథములను రచించెనని చెప్పుదురు. శ్రీకరభాష్యమునకు
శివదీపికయని పేరుపెట్టెనని కొందఱుండురు. శివదీపిక యనుగ్రంథము
నాంధ్రమున వ్రాసెనని కొందఱునుచున్నారు. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ
శాసనము నందున్న మధ్యాహ్నంబుల నీతఁడే రచించెనని కొందఱు చెప్పు
చున్నారు. ఆయక్కరిలలోఁ గొన్నిటి నిటనుదాహరించుచున్నాఁడను.

౧. స్వస్తిస్థపాఠశాస్త్యంతవత్సల సత్యత్రిణేత్ర

విస్తర శ్రీయుద్ధమల్లు డనవశ్యవిఖ్యాతకీర్తి

ప్రస్తుతరాజాశ్రయండు త్రిభువనధరిణుండు సకల

వస్తుసమేతుండు రాజసర్వభూవల్లభుం డధి.

౨. పరగంగ బెజవాడ కొమరుస్వామికి భక్తుఁడై గుడియు

నిరుపచుమతి నృపధామ డెత్తిచ్చె నెగిదీర్చె మఠము

గొరగల్గొ కొరు లిండువిడిసి బృంహు గొని యుండువారు
పరిగాక యబ్బానాసివచ్చి పాపంబు గొండు.

3. వెలయంగ నియ్యెట్లు డస్సి మలినురై విడిసివ బోల
గలతొనపతులును రాజు పట్టుము గట్టివపతియు
నలయం బయ్యారల వెల్వలంచిన నళ్లమేధంబు
ఫల ముపేక్షించి నాలింగబడిన పాపంబు దహకు.

౪. జననత చేబోలునుండి బెజవాడ జాత్రకువచ్చి
త్రణయగసుతుఁ డొండుచోల మెచ్చక తివిరి యిన్నెలవ
యనఘుండు చేకొని యందు ప్రశ్నక్షమైయున్న నచ్చ
గని మల్ల డెత్తించె గుడియు మఠమును గార్తికేయునకు.

౫. రమణతో బెజవాడ కెల్లదెడగును రక్షయుగాను
దమతాత మల్లపరాజు పేర్చేటు దాను గట్టిచె
గ్రమమున దాని కలశమిడ్డలుగా మొగమాడు
నమరంగ శ్రీయద్ధవల్లుడెత్తించె నమితలేజుండు.

ఈయక్కడలు శ్రీపతిపండితకృతము లైనచో, నీశాసనము పదియవ
శతాబ్దిలో వ్రాయఁబడినది. కావున నీపండితుఁడు నన్నయకుఁబూర్వుఁ
డని చెప్పవలసివచ్చును. కాని యందు సత్యములేనని తోచుచున్న
ది. వైసచెప్పిన యగ్నిహోత్రమును బట్టియందు కట్టిన కథ సత్య
మయ్యెనేని యీతఁ డనంతపాలుని కాలమువాఁడగును. అనంత
పాలుఁడు పశ్చిమచాళుక్య వంశములోనివాఁడైన యాఱవ విక్రమా
దిత్యుని దండాధిపతియై కొండపల్లిరాజ్యమును పాలించిన యుత్తమ
బ్రాహ్మణుఁడు. ఆఱవ విక్రమాదిత్యుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౭౫-౧౧౨౬
నడుమ రాజ్యము చేసినవాఁడు. అనంతపాలుని శాసనము చేబోలులో
నున్నది. అనంతపాలుని యల్లుఁడు చక్రరాజదండనాయకుని శాసన

మొకటి ద్రాక్షరాసు యాలయమునందున్నది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౨౫౧-౧౩౧౧) ఇది చాళుక్య విక్రమసంవత్సరములు ౪౭ - క్రీ.శ ౧౧౨౨ నాటిది. అనంతపాలుని కాలమును నిర్ణయించు శాసనము లింకను చాలఁగలవు (ద. హిం. రా. సం. ౯ భా ౧.) వీనినిబట్టి శ్రీపతిపండితుఁడు క్రీస్తుశకమున పదునొకండవ శతాబ్ది తుది పాదమునను పండ్రెండవ శతాబ్ది నాదిపాదమునను నున్నవాఁడని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. కావునఁ బై వఁజెప్పిన యక్కర లీతనివి కావు.

పోచిరాజు వీరనకవి తన విఘ్నాలి రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యమును ఈ శ్రీపతిపండితున కంకితముచేసెను. కాని యందుమూలమున వీరిరువురును సమకాలికులని తలంపరాదు. పండితుని యందుఁగల భక్తిచే వీరనకవి తనగ్రంథము నీతనికప్పించియుండెనని తలంపవలసియున్నది.

ఈ శ్రీపతి పండితుఁడవంశము తామంతంపరయై బహుముఖముల వ్యాపించియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నావంశవృత్తి మిటనీయలేదు.

—*—

15. దే స తి ప ం డ (డు

ఇతనితండ్రి భీమనృపాలుఁడు తల్లి ఎరియాంబ; తాతపండఁడు బూరమ పితామహి; గండఁడు ప్రపితామహుఁడు; మేడమ ప్రపితామహి.

ఈకవి గుంటూరుమండలములోని చేబోలునందున్న కుమారి స్వామికి, అఖండదీపదానము చేసి యాంధ్రపద్యాత్మకమైన యొక శిలాశాసనమును వ్రాయించెను. దానినిబట్టి యీతఁడు కవిత్వము

చెప్పగలవాడని తెలియుచున్నది. ఈతడు రచించిన గ్రంథము లేవియో తెలియలేదు. ఆశాసనము నీకింద వ్రాయుచున్నాడను ఇప్పటి పాఠకుల సౌకర్యముకొఱకు శాసనము నందలి యుచ్చాసనము గొంత సవరించితిని.

శా. శ్రీనారీపతి నాభివంశజభవ శ్రీసాంజానోస్తమ

త్సేనాధాంబుజభాస్కరుండు నిజవంశంబెల్ల దీపింపగా

దీనానాథ కవీంద్రగాయకులు గీర్తిపంగళ గీర్తిపండ

భూనాథాగ్రణి బుద్ధవర్మ ప్రభలో బుట్టెన్నహాశౌర్యుడై

సగ్ధర. శ్రీరమ్యత్సేనధూ కాం

చికి నెన యగు కాంచీపురీనాథు నుగ్రా

కారుణ్ లాలాటసేతున్

గవిజనహితు ముక్కుంటి కాడెప్పి బుజ్యా

చారున్ దమ్మద్దవ ర్మే

శ్వకుడు గొలిచి మునుశాసనం బొందగ గన్తో

దాదం డొంగేనుమాన్

త్రయము వడసె నాతొరచంద్రావర్కలీలన్.

౨.

ఉ. ఆవిభవనవ్యయంబున గుణౌఘ్యుడు గండంబు పుట్టె వానికిన్

దేవమహిజదాని యగు దేవటిపండడు పుట్టి పల్నహ

ప్రపావని నీవె దత్తుతుండు గ్రుండు విల్లిమభీము దండ్రల

క్షీప్రవిలేశుచే బడసె తెల్వగుపంచివికుట్టు పృత్తిగాన్.

౩

ఉ. ఆతని కుద్భవిం చె నధిపాగ్రణి గండంబు వానికిన్ గుల

స్త్రీలిలకంబు మేడమకు ధీకుండు వండంబు పుట్టెవానికిన్

శీతకరాస్య బూరమకు సింధురవైరి బలుండు రాజమాం

ధాతుండు పుట్టెభీముండు వదాన్యుడుధన్యుడుపుణ్యమూర్తియై.

చ. శబ్ద.....
.....దీధితి రేఖ వ రేఖ్యపుణ్యదో

హాలయనఁ జెంపుఁగన్న యెఱియంబకు నున్నరమయ్యె భారతీ
నిలయుఁడనంగఁ బండధరణీపతి సర్వకలా ప్రపీణుడై. ౫

చ. తలపు సదర్థభావమునఁ దగ్గతసూక్తులఁగూడ వర్ణనలో
గొలుసుగొనంగఁ బ్రావడులు గోరినభంగిన వచ్చి ముట్టఁగో
మలగతి దేసిమార్గములు మ్మప్పవశం గటనంబులొప్పు నా
ద్యులక్రియఁ జెప్ప నేర్పెనృపధూర్జటిభీమయవండఁడిమ్మహాకవి. ౬

మ. స్వరతర్కాంబరచంద్రసంఖ్యఁ జనుతచ్చాకాబ్జచైత్రామలే
తరవంచాదశిసౌరి వాసరసముద్య సౌష్ఠసంక్రాంతి సు
స్థిరతం బొచ్చుచుయూర వాహనునకుం జేబోలఁ బెట్టిం చె భా
స్వరదీపం బతిభక్తిఁ బండనృపుఁడాచంద్రాద్వారాంబుగాన్. ౭

స్వస్తి శకవర్షంబు ౧౦౬౭ గు నేఁటి చైత్రబహుళ పంచాదశియు
శనైశ్చరవారమున శ్రీకుమారస్వామిదేవరకు మహామండలేశ్వర పండయ
దమతండ్రి భీమరాజునకు ధర్మార్థముగా నఖండదీపమున కిచ్చిన ఎఱ్ఱ
౫౫. దీనింజేకొని నల్లంగాటయబోయుని కొడుకు కొండబోయుండు
దన పుత్రానుపౌత్రిక మాచంద్రాంబు మహాసేనమున నిత్యం
మానెడునెయి వోయంగలవాఁడు శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఈశాసనము ద. హి. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౧౦౩ గా ప్రక
టింపఁబడినది. పైపద్యములలోని ౬ వ పద్యముచుబట్టి యీకవి దేసి
మార్గములు రెండింటియందును జక్కని కవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడని
తెలియుచున్నది. ఇతఁడాంధ్రమున నేమేని గ్రంథములు వ్రాసియుండు
నని యూహింపనగును. పైపద్యము లీతనిచే యైయుండును. రెండవ
పద్యములోని "దేసటి" యీతనయింటిపేరైవట్లుహించి యీతనిని

దేసటిపండఁడని చేర్చొన్నాఁడును. మొదటిపద్యమును బట్టి యితఁడు కూడ్రుండనట నిశ్చయము. కొండవీటి రెడ్డిప్రభువుల యింటిపేరు కూడ దేసటివారే. కాని యంతమాత్రముచే వితనిని రెడ్డికులజుఁడని నిశ్చయింపలేము. "దేసటి" యను గ్రామమునుబట్టి యూ యుభయు లకునగూడ "దేసటి"యను గృహనామ మేర్పడిన నెర్పడియుండును. శైశాసనమునుబట్టి యీకవి క్రీ. శ. పండ్రెండవ శతాబ్ది మధ్యభాగము వాఁడని తెలియుచున్నది. ఈకాలమున నె వెలవాఁటిగొంకవహిపతికి మేనమామయగు పండఁడొక్కఁడున్నాడు ఆతఁ డీతఁడేమోయని సంశయించితినిగాని విమర్శించినవాఁడట నీయిరువురు నొక్కరు గారని తేలివది. ఆపండనినామ మదాహరింపఁబడిన శాసనములు పెక్కులున్నవి. వానియందాతనిని కవియని చెప్పలేదు. ఆతనితల్లి మల్లాంబ. మనకవి పండనితల్లి యెరియాంబ.

ఈకవి పండనివంశమునకు మూలపురుషుఁడు బుద్ధవర్మయైనట్లును, ఆతఁడు ముక్కుంటి కాడెట్టిని సేవించి, ఒంగేరుమార్గత్రయము నాతని వలనఁ బడసినట్లును పైపద్యములలోని మొదటి రెండుపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ ముక్కుంటి కాడెట్టి కాంచీపుర నాథుడనియు లలాటమఁడు నేత్రము గలవాఁడనియు ౨ వపద్యములో నున్నది. కొందరు చరిత్రకారు లీముక్కుంటి కాడెట్టియే త్రిలోచనపల్లవుఁడని నిశ్చయించి యున్నారు. త్రిలోచనపల్లవుఁ డాజ్ఞాప శతాబ్దివాఁడని చెప్పవచ్చును. కొండపడమటిరాజుల మూలపురుషుఁడయిన బుద్ధవర్మ యొక్కఁడున్నట్లును నతఁడు తూర్పుచాళుక్యుల వంశకర్త యైన కబ్బవిష్ణు వర్ధనునికడ సేవకుఁడైనట్లును కొన్నిశాసనముల వలనఁ దెలియుచున్నది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సం. ౯౮౩) ఈ బుద్ధవర్మకూడఁజూడుడే. కవిపండనివంశకర్త యైన బుద్ధవర్మయు, కొండపడమటిరాజుల మూల

పురుషుడైన బుద్ధకర్మయు నొక్కరుగాకపోయినను, నీవంశములో బుద్ధకర్మలు పెక్కు రుండుటచే, నీరురుపురి వంశములు నొకబుద్ధవృత్తి నుండి యుత్పన్నము లైన శాఖలేమోయని తోచుచున్నది.

మన కవిపండనికిఁ బితామహుడైన పండని ప్రపితామహుడు "ఆఱువేలనాడు"నను దేశమును బరిపాలించియు, శివ పద్మమువలన దెలియుచున్నది. చరిత్రకారు లీతనిని గుర్తించినట్లగవడదు. ఇతని కాలము క్రీ. శ. ౧౫౦—౧౯౦ ప్రాంతమగును. ఈవిషయమున నీకను బరిశోధనము కావలసియున్నది.

ఈ పండినికమార్కుడైన విల్లనభీముడు "పంచసిక్తులు" అను గ్రామము నాంధ్రదేశాధీశ్వరునిచే బడిసినట్లు ప్రైపన్యమున నె యున్నది ఈ గ్రామమెచ్చటిదో, ఈయాంధ్రేశ్వరుడెవ్వడో తెలియలేదు. ఈ విల్లనభీముని కాలము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ ప్రాంతమగును. ఆకాలము న నాంధ్రదేశాధీశ్వరుని చెప్పఁదగినవారు చాళుక్యులును గాకతీయులు నై యున్నారు. క్రీ. శ. ౧౦౦౦ నాటికిఁ గాకతీయులు స్వతంత్ర పౌరుషముగా లేరు. కావున బళ్ళిచాళుక్యులుగాని తూర్పుచాళుక్యులుగాని పంచసిక్తులు నిచ్చియుండురు. పంచసిక్తులును గుర్తింపఁ గలిగిన యెడల దాతయెవ్వరో తెలిసికొన విలుగలుగును ఈ భీముని తెండియైన పండడు, ఆఱువేలనాడునకుఁ బరిపాలకుడై యుండఁగా నీభీముఁ డాపాలకత్వమును బోగొట్టుకొని యొక గ్రామమునువృత్తిగాఁ బడయవలసినస్థితి లోని కేలవచ్చెనో తెలియకున్నది.

కవిపండినివంశమునకు మూలకర్తయైన బుద్ధకర్మ ముక్కంటి కాడైట్టిచే ఒంగేరుమాగ్ధత్రయమును బడిసెనని ప్రైసగ్ధరావృత్తియు నందున్నది. "ఒంగేరుమాగ్ధ" శబ్దము మఱికొన్ని శాసనములయందును గలదు. ఇది యొక దేశముయొక్కనామము.

ప్రైశాసనమునుబట్టి యీకవిపండడు క్రీ. శ. ౧౧౮౫ వ సంవత్సరమున నున్నాడనుట స్పష్టము.

16. మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు

శైవమతవ్యాప్తికై తమ జీవితములను ధారవోసిన పండితత్రయములో నీతఁడొకఁడు. తక్కినవారు శ్రీపతిపండితుఁడును మంచనపండితుఁడును. ఈ శైవమత మనునది పీఠిలోఁ గ్రొత్తగా వచ్చినది కాదు. ఆర్య లీదక్షిణదేశమునకు వచ్చినప్పు డనార్యులు శైవమతా విష్ణులై యుండిరినియు, నెన్నివిధములఁ బ్రయత్నించినను వారామతమును విడనాడలేదనియు, నప్పుడార్యులు శైవమతము నొకమతముగా నంగీకరించి యనార్యులను దమలోఁ గలుపుకొనిననియు నొకప్రతీతికలదు. బసవనారాధ్యుఁడు శైవమతకర్తయని కొందఱుదురు కాని యదివాస్తవము కాదు. శివుఁడు త్రిమూర్తులలో నొకఁడు. ఈ శివుని గూర్చిన వాక్యములు వేదములందును గలవు. శైవవైష్ణవకథలు సంస్కృతపురాణములలో ననేకములున్నవి. వేదవిహితధర్మములను విడనాడకుండ శివుఁడే చైవమని, శివుఁడే యైశ్వర్య ప్రదుఁడని నమ్మి ప్రత్యేకముగ శివునారాధించినవారు శైవులు. అట్లే విష్ణునారాధించినవారు వైష్ణవులు. ఈ మతవిశ్వాసము హెచ్చినకొలదిని బరమతద్వేషమును జెరుగఁజొచ్చినది. ఈ శైవులును గొలఁదిగనే యుండును. ప్రజాసామాన్యము శివకేశవులయందు సమానభక్తిగలవారై యున్నారు.

బహుదేవత్వమును విడచి బ్రహ్మముకంటెయే సత్యమనియు జగత్తు మిథ్యయనియు, నాబ్రహ్మమే దానని యనుకొనుట, ప్రతిమానవునకును విద్యుత్తధర్మమనియు, బోధించు నుపనిషత్మతమును గౌరవించువార నేకు లున్నారు. యజ్ఞయాగాది విహితకర్మల నాచరించుచు జన్మసాక్ష్యము గావించుకొనుట ధర్మమని వాదించు కర్మనాదులును గలరు. కాలక్రమమున నీమతము లన్నిటిలోను నంతఃభేదము లేర్పడినవి. శైవులలో, పాశుపతులు, కాలాముఖులు, కాపాలికులు, భైరవులు

శాక్తేయులు ననుభేదము లేప్పడినవి. ఇట్లే వైష్ణవులలోను గొన్ని యంత ధేధములు వచ్చినవి వీరు తమలోఁదాము గలహించుచుండిరి ఈమతవివాదము లిట్లుండఁగా నాకాలమున నీచేశమున జైనబౌద్ధ మతములు బయలుపెడలినవి. ఇవి వేదమతమునకు విరుద్ధములైనవి. జైనములును బౌద్ధులును నాస్తికులు; భగవంతునియునికి సంగీకరింపరు. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములనొప్పుకొనరు. సర్వజనసమానమును బోధించుచుండుటచే నీమతము లతిసులభముగాఁ బ్రజాసామాన్యమున నలుముకొన సాగినవి. పరస్పర వైషమ్యములలో నున్న శైవ వైష్ణవాదిమతము లీకాలమునఁ దమ ప్రాబల్యమును గోల్పోయినవి. జైన బౌద్ధమతముల దాడినుండి సంక్షీంచుకొనవలసిన భారము శైవవైష్ణవ మతావలంబుల కావశ్యకమయ్యెను. అందులకుఁ గావలసిన మహాపురుషు లప్పు డుద్భవించిరి. శైవమతోద్ధారణమునకై బసవనారాధ్యుఁడును, బండితత్రయము నుద్భవించిరి. ఇందులోఁ బసవన మత సంస్కర్త. పండితులు మువ్వురును మత వ్యాపకులు.

బసవన యాంధ్రభాషయందుఁ గావ్యరచనము చేసెనట. అందుచే నాతనిచారిత్రమును వేఱుగా వ్రాయుటకు నాకావశ్యకములేక పోయినది. కాని యాతనిచారిత్రముతో సంబంధించిన గ్రంథములను రచించిన వారిలో నాంధ్రకవులు కొందఱుండుటచే నీ బసవఁడెవ్వరో తెలిసినఁగాని, యాకవులచరిత్రములలో నీతనిని గూర్చి వ్రాసిన వాక్యములు సులభముగా బోధపడవు. అందుచే బసవని చారిత్రమును క్లుప్తముగా నిట వ్రాయుచున్నాఁడను. ఇతనినిగూర్చి విశేషముగాఁ దెలిసికొనఁ దలంచినవారు పాలకునికి సోమనారాధ్యకృత బసవపురాణమును, శ్రీనాగేశ్వరరావుగాను శ్రీవత్సభాకరశాస్త్రిగారును రచించిన కీర్తికలతో నున్నదానిని జూడవలయును.

బసవన మండగిమూదిరాజను బ్రాహ్మణుని కమానుడు. ఇతని తల్లి మూదమ్మ. వీరినివాసము కన్ణటదేశమునలి హింగుళేశ్వరభాగ వాటియను నగ్రహారము. ఇది శ్రీశైలమునకుఁ బశ్చిమభాగమున నున్నది. నందీశ్వరుని యంశచే నీబసవన జనించెనని యప్పటివారి విశ్వాసము. కూడలినంగమేశ్వరుఁ డీతని జననకాలమునఁ దపసిరూప మున నాగ్రామము వచ్చి యీశ్వరనివేదనముగాని పదార్థమేమియు నాశిశువున కీయరాదని తల్లితోఁ జెప్పినఁట! తలిదండ్రులారానికీ బసవేశ్వరుఁడని నామకరణముచేసిరి. గర్భాష్టమ వత్సరమున నాతని కుపనయ నము గావించఁ దలిసండుగిలు ప్రయత్నించిరి. బసవన యందులకంగీ కరింపలేదు. శివునిపై భక్తిగలవానికిఁ గర్మతోఁ బనిలేదనియు, శివ భక్తియే మోక్షదాయక మనియుఁ జెప్పి యుపనయనము చేసికొన లేదు. సరికదా! వట్టాశ్రమధర్మములను ద్యజించి, వర్ణతరులైన శివ భక్తులతో సహభోజనాదులను జేయవారంభించి, తలిదండ్రులను వీడి నాగాంబయను సహోదరీ సహితుడై తనమేన మామయున్న కల్యాణ కటకమునకు వచ్చెను. ఈ కల్యాణకటక మంతకుపూర్వము పశ్చిమ చాళుక్యుల రాజధాని. వారినిజయించి కాలచుర్యులు కల్యాణకటకము నాక్రమించుకొనిరి. బసవన యక్కడకు వచ్చునప్పటి కాపట్టణమును బరిపాలించుచున్నది. కాలచుర్య వంశజుడగు బిజ్జలుఁడు. బసవన మేనమామ యగు బలదేవ దండనాయకుఁ డాబిజ్జలునికడ దండనాయ కుడగు నుండెను. ఈబలదేవుఁడకూడ శివభక్తుఁడు. ఆతనికి గంగాం బయను నొకతనయగలదు. ఆమెను భవునకీయనని యాతఁడు ప్రతిన పూనియుండెను. భవుఁడనఁగా వీరశైవుఁడు కానివాఁడు. ఇంతలోఁ దనమేనల్లుడే తనయొద్దకు రాఁగా వీరశైవుఁడయిన యాతనికిఁ దన కుమార్తెనిచ్చి వివాహముచేసెను. తరువాతిఁ గొన్నాళ్ళకు బలదేవ దండనాయకుఁడు చనిపోయెను. బిజ్జలుఁడు బలదేవుని స్థానమును బస వన కొసంగెను. బసవన అధికారములోనికి వచ్చినదివలె వైవమత

వ్యాప్తికై విశేషప్రయత్నములు చేయఁజూచెను. ఆరాజ్యమున నది వఱకు జైనమతవ్యాప్తి యధికముగ నుండెను బసవన జైనులనంజఱివి బాధపెట్టుచుండెను. ఆబాధలకు భయపడి జైనమతమున నెవ్వరును జేరలేదు సరికదా! అదివఱకు జైనమతమును స్వీకరించినవారుగూడ లింగధారణ మొనర్చి వీరశైవ మతమును గైకొన నారంభించిరి. రాజ భాండారమునంల వివేకమును యధేచ్ఛముగా జంగముల కొసంగుచు నీతడు వీరశైవమతము నభివృద్ధి చేయుచుండెను. వీరశైవమతమునకు లింగధారణము ముఖ్యము. అదివఱకున్న శైవమతమునకు లింగధారణ మావశ్యకము కాదు. బ్రాహ్మణధర్మమును విడవకుండగనే శైవులుగా నుండుట కర్హతను కలిగియుండెడిది. బసవన శైవమతమును సంస్కరించి నూతన నియమముల నేర్పరచినాఁడు. ఆనియమములలోఁ బ్రధాన మయినవి రెండు. మొదటిది లింగధారణము వీరశైవమతమును గైకొనిన ప్రతివ్యక్తియు లింగధారణ మొనర్చి తీరవలయును. రెండవది వర్ణాశ్రమాచార పరిత్యాగము. లింగధారణ మొనర్చి వీరశైవమతమును గైకొన్నవాఁడు చండాలుడైనను బ్రాహ్మణులతో సహవాస సహపంక్తుల కర్హుఁడు. కర్ణాటదేశమున ననతికాలములోనే యీ మతము విశేషముగా వ్యాప్తమయ్యెను. బసవన సహాయ్య ముండుటచే మతముపేరిట సత్కారములు జరిగినను వినువారు లేకపోవుచుండిరి. బిజ్జుఁడు శైవజైనమతములయందు సమానాదరము చూపువాఁడు. అతఁడు ఓమ్రుఁడని కొందఱనుచున్నారుకాని, యతడు శివాలయముల కొసంగిన ధర్మములను బట్టి చూచినచో శివమతదేమి కాఁడనియు, వీరశైవులదే జైనులను హింసించు స్వభావము కలవాఁడు కాఁడనియు లేలుచున్నది శైవమతనింద యొనర్చువారిని వీరశైవులకు ద్రోహ మొనర్చువారిని జంపివేయుటకు గూడ బసవన యంగీకార మొసంగి యుండెను. వీరశైవ మతధర్మములలో నది యొకటిగా నాకాలమున

బరిగణింపబడుచుండెను. ఇట్లుండగా బిజ్జలు డోకనాడు వీగళైవులును బసవసమతములోఁ జేరినవారునగు యల్లయ, పెద్దుపయ్య యనువారల కండ్లు కారణము తెలుపకుండగనే పెరికి చెవలఁట! అందువై బసవసకు జాలఁగోపము వచ్చెను. శివద్రోహము పెరిగిపోవు నున్న యాఁశ్యాణ పురమునం దుంక నిష్ఠములేనివాడై యనుచరులతోఁగూడ నాగ్రామమును విడిచి వెడలిపోవుచు బిజ్జలుని శిష్యించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులను గావించి మఱిపోయెను. జగదేవుఁడను బిజ్జలుని దండనాయకుఁడు బసవసచేఁ జేరితుండై బసవస యనుచరుల సిరువుర సాహాయ్యముగా గొని యర్ధరాత్రునఁ గోటలోని కేఁగి బిజ్జలుని పొడిచిచంపెను. బిజ్జలుని కుమారులు పగఁబూని బసవనాగాఢ్యుని నొక సంచత్సఁము దాటకుండ వధించిరిని కొందఱుండురు. బిజ్జలుని కుమారులు వచ్చుచున్నారనివిని యొకతలూకములోఁ బడి యాత్మహత్య గావించుకొనెనని కొందఱుండురు. కొందఱాతఁడు స్వాభావికముగానే లింగైశ్వర్యము జేందెనని చెప్పుచున్నారు ఇంకఁ గొందఱు క్రీ. శ. ౧౨౧౭ లఱకు జీవించియుండె నందురు. కాని యది విశ్వసింప నగినది కాదు. బసవస జన్మస్థానము బొంబాయి రాష్ట్రమున బీజపూరు మండల హండలి మసగోలి గ్రామమై యుండెననియు నాగ్రామమండలి క్రీ. శ. ౧౧౬౧ నాఁటి యొకశాసనములోఁ బసవస యనునాతఁడొక యాలయమును నిర్మించెననియు, హరితగోత్రుడైన మాదిరాజును నాతఁడాగ్రామమునకుఁ బ్రభువనియు వ్రాసియున్నదనియు ప్రభునామమును దరువాతి వారు తల్లిదామముగా భావించి యుండుననియు డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండితారాధ్య చరిత్రపీఠికలో వ్రాసియున్నారు.

“దానిలో (అశాసనములో) ఆలయనిర్మాత అయిన బసవని గురించి ఉన్న వృత్తాంతమిది:— మనిగవల్లి ఏనూఁటిో కశ్యపగోత్రాబ్ధి చంద్రుఁడయిన గోవర్ధనుఁ డుండేవాఁడు. అతనికొడుకు రేవదాసు. రేవదాసుకు నలుగురుకొడుకులు. వారిలో కడపటివాఁడు మహాప్రభాకృతి వహించిన

చంద్రవసుడు. ఆతని కొడుకు బసవడు అతడు సాటిలేని మహేశ్వర భక్తుడు; ఈ బసవభాస్కరునివల్ల మనిగవల్లిగొనివనూరు గ్రాహణుల హృదయ భ్రమలను విడిచివది ప్రపంచమంతా అతనికి తక్కి అని ఘోషించుచు దోసిలొగ్గి నవస్కరించడముచేత అతడు లోపిత యోనాడు. మూడవేడముల సారమితడే. అద్యంత హితుడితడే. జ్యోతిర్లింగస్వరూపు డితిడే" అని అందరున్న జయపెత్తుతూ ఉండగా మనిగవల్లికి కీర్తిప్రతిష్ఠలను తెచ్చినాడు"

పండితారాధ్య చరిత్రపీఠిక ౬౪.

చరిత్రకారులు వ్రాసిన యంశములనుబట్టి బసవనారాధ్యుని క్లుప్తచరిత్రమిది. "బండారుబసవన్న" యని బసవపురాణాని గ్రంథముల యందీతనిని వాడియున్నారు. 'బండారు' అనునది బసవన యింటి పేరు కాదు. బిజ్జలరాజునొద్ద కోశాధ్యక్షుడుగా నుండుటచే సీతని నిట్లు పిలువఁజూచిరి. భండారాగా రాధిసీతని 'బండారుపు' అని పిలచెడి వార. బండారుపే కృమముగా 'బండారు' అయినది యేది యెట్లున్నను బసవడు వీరశైవ మతవ్యాప్తికై జీవితమునంతను ధారపోసిన ప్రతిభాశాలి. ఇతడు గొప్ప సంస్కర్త. ఈతఁడమలమున, నిజము రాష్ట్రమునందును, కర్ణాటకమునందును లింగాయతమతమేర్పడి యాకాలమునఁ గొంతయభివృద్ధి చెందినది. కాని తరువాత నది యంతగా వ్యాప్తము కాలేదు.

బసవన కాలములోనే మనమల్లికార్జున పండితారాధ్యుడును శైవ మతవ్యాప్తికై తన జీవితమును ధారపోసిన వాఁడు. కాని, బసవనారాధ్యునకు మల్లికార్జునారాధ్యునకును, ఒక్క విషయమున భిన్నాభిప్రాయము కలదు. బసవనారాధ్యుడు పనయనము చేసుకొనక బ్రాహ్మణత్వమును విడనాడి వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములను దృఢించి వీరశైవమతమును గైకొనియుండెను. మల్లికార్జునారాధ్యుడు శైవ

వ.తమునఁ దెక్కువ నమ్మకము కలవాడై లోకమున శైవమతముదప్పు
 వేటువ.తముండరాదను నాస కలవాడే కాని వట్టాశ్చర్యమాచార ధర్మ
 ములను దగ్ధించుట కిష్టపడినవాడ. “భక్తిహిమిదవలపు బ్రాహ్మ్యంబు
 తో బొత్తు, బాయతెను నేను బసవలింగ” యని యాతఁడు చెప్పినవి
 ముందరు.

ఈని జన్మదేశకాలాదులను దెలుపునాధారములులేవు కాని
 యొక చిన్నపుస్తకమున కితఁడు గోదావరిమండల మందలి దక్షిణరామ
 వాసుఁడనియు నంగలి భీమేశ్వరస్వామి పూజారియగు భీమని యీతని
 తండ్రియనియు కోటిపల్లి యారాధ్యుని కీతఁడు శిష్యుఁడనియు వ్రాయఁ
 బడి యున్నదట. పండితాధ్యచరిత్రమునఁ గూడ నిశ్చయమున్నది.

“నాసఁగెద వెంగిమహర్షిస్థలమున

నసమాసలీల దక్షిణరామమొప్ప

నప్పరంబున సముద్యన్మహాపీఠము

నొప్పు శ్రీభీమేశ్వరారులింగంబు

రూఢిఁ దద్రేవు పురోహితశ్రేష్ఠుఁ

డీడిత విద్యన్మహిష్టుండు బిర

భక్తిసత్తముఁడు సప్రబ్రహ్మజోత్తముఁడు

వ్యక్తవాసవంశవర్తనకరుఁడు

వాత్సుండు భీమన పండితేంద్రుండు

పుత్రార్పితై మమ్ముభువి భజింపుచును

సన్నిధి నొకపురశ్చరణ గావించు

చున్నవాడతనికి నుదయంపుమునఁడు

ననురక్తి సాష్టాంగుడై యేగుదెంచి

జనియించె భీమాఖ్యు సాధ్వి గౌరాంబ

వల్లికారునదేవు మహావీయనామ

వగుటఁ జెందితవల్ల కాన్జమండనఁగ
యనఘుఁడు గోటి వల్లారాధ్యదేవ
దేవుని సత్కృతాద్వైతాచార సు
ధావార్ధి సుధ్యగతిక్రిడవలన”

ఈ గ్రంథము పండితునితరువాతఁ గొలఁది కాలములోనే సోమ
నాథుఁడు వ్రాసియుండుటచే నింకలివిషయములు సశ్యములని తలంప
వచ్చును పూజాగస పురోహితుఁడుగా నిందుఁ జెప్పియుండవచ్చును.
ఈదేశమున శివాలయములలో సామాన్యముగా “శివార్చకు” అనుతెగ
వారు పూజారులుగా నుండురు. ద్రాక్షరామ భీమేశ్వరస్వామికిఁ
బూర్వముండియు వెలనాటిబ్రాహ్మణులు పూజారులుగానున్నారు.
కావున మల్లికార్జునారాధ్యులు వెలనాటిబ్రాహ్మణులై యుండునని
యూహకముగచున్నది. ఆంధ్రదేశమునవెలనాటి బ్రాహ్మణులలో శివ
భక్తిగలవారు పెక్కురున్నారు కాని యారాధ్యులమనిపించుకొని పరమత
దేవ్యమును గలిగియున్నవారు గన్పడదు. అందుచేనితఁడేకాఖా బ్రాహ్మ
ణుఁడో నిశ్చయింపలేము. ఈ పండితారాధ్యుని వంశములోని వారముని
చెప్పకొనెడివారిప్పు డారాధ్యునియోగి బ్రాహ్మణులలో నున్నా

ఈ మల్లికార్జునారాధ్యు లాంధ్రమున “శివతత్త్వసార” మను
నొకగ్రంథమును రచించెను. గ్రంథముంతయుఁ గండ పద్యములు
ఎన్ని పద్యముల నీతఁడు రచించెనో తెలియదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరి
షత్తువారు ప్రకటించిన ప్రతిలో ౪౯౦ పద్యములున్నవి. ఈ పుస్తకము
నకు బ్ర. శ్రీ. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగా విపులమగుపీఠికను
వ్రాసియున్నారు. ఈగ్రంథము నీతఁడు రచించెననుట కీక్రిందిపద్య
మూధారము.

క. ఒండేమి? వల్లికాగున

పండితుఁ డవ నుండు కంటెఁ బ్రవధులలో నె

న్నం డొక నీయాజ్ఞోచ్చల

నుండఁగఁగాఁతు నస కౌరుచుండుదు రుద్రా!

ఈ కవచాశ్రమమనె, పాఠకురీసామనా థుండు "పండితా రాధ్య చరిత్ర" మనుపేరి ద్విపదకావ్యముగా రచియించెను. అంబీశుండు శివ తత్త్వసారమును రచియించె నని యీక్రింది ద్విపదలలోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

ఈక్షీతఁ జరపూర్వపక్షసిద్ధాంత

పతిమల్ తత్కృష్ణభాగైఃపూర్వ

పక్షేతరజ్ఞానపక్షసిద్ధాంత

పక్షపేద్యాఽపపాదితపామ

వైవాస్మికాచారస సిద్ధిశుద్ధ

కేవల శక్తివిద్యాననాపేతి

పీఠమాహేశ్వరాచారమగ్గాను

సారయైన శివతత్త్వసారత్కృతిని

గాదె కేవలభక్తిగతఁ బ్రతిష్ఠించి

యాదలఁ దానును నట్లే వర్తించు

చున్నవాఁడని పెండియుఁ బ్రశంసించ

మన్నన జేసిన మల్లికార్జునుండు

ఈ మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని సామర్థ్యాదులను పొల్కుచి గమనాథు డీక్రింది పద్యములలో ననుధివ సారమునఁజెప్పియున్నాఁడు.

సీ. శ్రుతి ఏక ఏవ రుద్రో నద్వితీయాయ

తేనై యనుట యదార్థంబు దలఁప

నవల స జోరజీయ్యాశ్మహలోపహి

య్యానన నడియె యనూనపదము

రహి నయేవాగ్గోచరం బను అవ్యాప్త
 మనసాసహ య్యనుమాట నిజము
 యేదియుఁగా దనియెడి పరమేశ్వరదే
 యెంతయు నని యెర్గి యెఱుఁగ సనక
 యెట్టులనుచు సంశయింపక శివతత్త్వ
 సారగద్యపద్యసమితి శివుని
 మహిమఁ దెలిసినట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారి దలఁతు ననుదినంబు.

పండితయ్య రచించిన శివతత్త్వ సారము గద్య పద్యాత్మకమని
 యీపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది. కాని యాగ్రంథమున పద్యములేకాని
 గద్యలులేవు.

సీ. వేదముల్ ధరసర్వవేదేష్వథితోభవ
 యనఁగ బరగు లింగమతిశయిల్లు
 నెఱి శ్వపచోపి మునిశ్రేష్ఠ సమోస్తు లిం
 గార్ప నేరత యన నట్లు నమ్మి
 ప్రితి సరుద్రైవభూతలేయనితత్ర
 సన్నిహితశ్శివయన్న యదియు
 తగ సచపూజ్యోయథావ్యహంబనె సని
 సేత్రాంగవిక్రయాపాత్ర మగుచు

జంగమంబు గాంచి చని లింగపరవశ
 భాతి నుభయలింగభక్తి యుక్తి
 మహిమఁ దనరి నట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారి దలఁతు ననుదినంబు.

సీ. ఆదిరుద్రేశాత్తమశ్చంతి రుద్రేణ
 పితం పితృ ప్రఖ్యాతిశ్రుతులు
 తస్మి గమాత్కార్య మతికిల్పిషంశ్శ్యాన
 నర్పితం బసయు సిద్ధాంతములను
 అవికల సిద్ధాంత నివహకోక్తిలాభాన్న
 ధారయేత్తను శివధర్మములను
 శివధర్మశాస్త్రదృష్టిప్రసాదమేవభో
 క్తవ్య మనుపురాణకాండములను
 సిద్ధ మనుచు వేదసిద్ధాంతశాస్త్రపు
 రాగతతుల మలహరప్రసాద
 మహిమఁ దెలిపినట్టి మల్లికార్జునపండి
 తయ్యగారిఁ దలఁతు ననుచినంబు.

ఒకప్పుడు బ్రాహ్మ్యధర్మమును విడిచి వీరశైవమతమును నైకొనుమని
 మల్లికార్జునపండితునకు బసవన వర్తమానమొనెనట! అందువైని పండి
 తుఁడు పైనివానినట్లు “భక్తిహిందీవలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తు
 బాయలేను నేను బసవలింగ” యని ప్రత్యుత్తరమంపి, బసవనతోఁ
 జర్పించి, యాతని నెట్లయినను దసమార్గమునకుఁ ద్రిపువలయు నను
 నుద్దేశముతో బసవనను దర్శించుటకై పయనమై వెల్లెనట. పండితా
 రాధ్యుఁ డనురావతిలో నుండఁగా బసవేశ్వరుడతనికి భస్మమనంపెను,
 అచ్చటనే యాతఁడు కర్ణాటమునఁ గవిత్వము చెప్ప మొదలిడెనట.
 పండితారాధ్యులవారి మాహాస్మ్యమును దెలుపు పెక్కుకథలను శ్రేవులు
 చెప్పుచుండరు. వాని నిట చెప్పుటకు దొరకొంటి నేని యదియెంతయూ
 గ్రంథమగును. అందులకు పండితారాధ్యచరిత్రము మొదలగు గ్రంథము
 లున్నవి. అందుచే నాకథలను విడిచి, శ్రీ కొవ్వత్తాజు లక్ష్మణరావు

పంతులుగారు శివతత్త్వసార పీఠికలో వ్రాసిన యొకటిరెండు కథలను వాఁమాటలలో నిట నుదాహరించెడిను.

“సనదనోలు (చందనోలు) అను గ్రామమునందు వెలనాటి చోడఁ డను రాజు రాజ్యము చేయుచుండెను. చందనో లిప్పుడు గుంటూరుజిల్లా తనాలిశాసనాధికారి నున్నది పూర్వము వెలనాటి రాజుల రాజధాని. దనదపురముని దానికి నామాంతరము. పండిత రాధ్యుఁ డాగ్రామమునకుఁ బోయి తనమతమును బోధింపసాగెను. అచ్చటి రాజగురువు బౌద్ధుఁడు. అతనిపేరు బౌద్ధపరపదాచార్యుఁడు. ఈతఁడు బ్రహ్మవంశజుఁడట! తాను రాజునకు గురువుగా నుండఁగా నన్యవత్తుఁ డారాజధానిలో ఎ తబోధచేయుటచూచి సహింసనోపక యాబౌద్ధుఁడు రాజుతోఁ జెప్పి యొకగొప్ప సభచేయించి మల్లికార్జున పండితరాధ్యు నాశభకు రప్పించెను. అసభకు నదైవతులు జైనులు సా ఖ్యులు చావ్యాకాడి నానామతములవారు వచ్చియుండిరి. పండి తుఁడు బౌద్ధమతము వితరమతములను దనసాఁడిత్యమహిమచే ఖండించి తనమతమును స్థాపించెను. ఇంతియకాక శివుఁడు శ్రేష్ఠుఁడనుటకుఁ దనతల యిచ్చెనననియు, ముటలో దుమికెనననియుఁ జెప్పి శివుని కంటె నెక్కుడు దైవముకలఁడని యెవరైనను జెప్పినయెడల, వారితల తనకాలితోఁ దన్నెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి తన సిద్ధాంతమును నిలుపుకొనుట కై ‘రుద్రమహిమ’ యను కృతిని రచించెను. అంత బౌద్ధుఁడేమియు బ్రత్యక్షతర మియఁజాలక పండితుని నిందించెను. అందఱును వెడలి పోయిరి.

కాని బౌద్ధుఁడు పండితుని నిందించినందున నాతనిశిష్యులకు మిక్కిలి కోపమువచ్చెను. ‘అట్టి నిందకుని జంపకున్నయెడల నతఁడు దోహితాఁడు; తామే దోహుల మగుదుమని వారుతలంచిరి. పండి తుని శిష్యులలో రేమయ్య దేవయ్య లనునా రిప్పటికిఁ బూనుకొనిరి.

సముద్రములోని యొకలంకలో (సముద్రము చందవోలున కుదొమ్మది మైశ్మ మీదనున్నది) నొకబౌద్ధులయ ముండెను. అచ్చటి కాబౌద్ధుడు ప్రతిదిన మొక్కఁడు వెల్లి వచ్చుచుండను. అసంగతి తెలిసివారు గావున నొకనాఁడుదయమున నె రేమయ్య దేవయ్య లాలంకకు నెవరికిఁ దెలియకుండఁ బోయి దేవుని మఱుగున దాగియుండి బౌద్ధుడు వచ్చి బుద్ధ విగ్రహమునకు జాగిలి మొక్కునప్పుడు వానిని జంపి, వికృతరూపునిఁజేసి వెడలిపోయిరి. ఈసంగతి తెలిసి రాజుమిక్కిలి కోపించి పండితయ్యను బిడిపించి యడుగఁగా నతఁడు 'నేనే చేయించి యుంచితినీ నేనే చంపించితి' నని దోషచుంతయుఁ దనమీఁద మోపుకొనియెను. అంత రాజు పండితుని కనులు తీయింపఁగా నతఁడు రాజునకు శాపముపెట్టి యచ్చటనుండి శిష్యయుక్తముగా నమరావతికి వెడలిపోయెను.

చందవోలులో నున్నప్పుడే యీతఁడు "లింగోద్భవగన్య" యచ్చటి దేవునిపైఁ జెప్పెను. లింగోద్భవుని దేవాలయ మిప్పటికిని జందవోలులో నున్నది. "చందలాలు కైఫీయతు" అను పుస్తకము నందు నీకథయే యిట్లున్నది. పండితారాధ్యుఁడు శ్రీకైలమునకుఁ బోవుచు చందవోలునకు వెల్లి పొండిశ్వరస్వామి గుడిలో దిగెను. కొండ పడమటి బుద్ధరాజునకు గురువైన బౌద్ధుఁడు బుద్ధాం అను గ్రామ ముండెను. వాఁడు పండితుని మహిమనుజూచి యోర్వలేకపోయెను. పండితుని ప్రతిదినశివపూజలోఁ గావలసిన యొక పూజాపాత్రను బౌద్ధుని శిష్యుడైన చెజుడనువాఁ డెత్తుకొనిపోయెను. పండితుని శిష్యులు వానిని బిడ్డకొని చంపిరి. ఈసమాచారము వారు తమ గురువునకుఁ జెప్పలేదు. అంత బుద్ధరాజు పండితునివద్దకు మరుష్యులను బంపి నరహంతకున కేమిశిక్ష శాస్త్రీయ మని యడుగఁగాఁ గనులు తీయుటయే తగినశిక్ష యని పండితుఁడు చెప్పినట్లు దానిపై బుద్ధ

రాజు పండితుని కనులు తీయించెను. పండితుడతనికి శాసమిచ్చి యింకమీఁద శైవులెవరును చందవోలులొక తీర్థము పుచ్చుకొనఁగూడదని నియమించి పెడలిపోయెను.

అనురావతి చేరగ నే పండితుఁడు చోడునొక భాషించిన పాపము పోషటకును శివలింగ నిన్న పాపముపోవుటకును శివధక్తుల సహస్రనామగణమాలిక పఠించెను. అమరేశ్వరాష్టకముఁ జెప్పెను.

కన్నడభాష తనకు రావలయునన్న కోర్కెనొ నీతఁడు కల్యాణమునకు బస వేళ్వరుని యొద్దకు వ రమామమంపెను. అంత నాతఁడు భస్మ మంపెను దానిని ధరింపగ నే పండితుఁడు కన్నడభాష వచ్చెను. ఆతఁడాభాషలోఁ గొన్నిగీతములను చెప్పెను. తరువాతఁ బండితుఁడు బస వేళ్వరుని జూడివలయునని కల్యాణపురమునకు బయలుదేరెను. త్రోవలో సారంగేశ్వరుఁడు దేవుఁడు గాఁగల నిడుగుము లనుచోట (1) తనముఖ్య శిష్యుఁడగు దోనయ్యగారికి నన్న యైన వీరచాకిరాజయ్యగారిచే గౌరవింపఁబడి పాసుగంటికిఁ (2) బోయెను. అప్పట నుదయుఁడను రాజునొద్ద నున్న పింగలి గోవిందప్రధాని పండితుని

(1) 'నిడుగుడుములు అనవది యిప్పుడు కృష్ణజిల్లా పండిగామతాలూకా మన గాల జమిందారీలోని మఖ్యగ్రామముగు 'నడిగుడము' అని నాతార్థ్యము. ముదయున నిడుగుడుములకు నేతెంచి సదమలాత్మఁడు వీరచాకిరాజయ్య ప్రవృత్తిభక్తిసారంగేశ్వరండు (మహిమ. పుట ౨౯౭) అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇప్పుడు నడిగుడము అనఁబడు గ్రామమునకు 'నడిగుడుములు' అని పూర్వము లెక్కలలోఁ జేయఁబడు. ఇచ్చటిదేవుఁడు సారంగేశ్వరుఁడు. ఇది శుభరావతనండి పాసుగంటికిఁ బోవు తోవలోనున్నది.

(2) నైజాము రాజ్యమునందు రెండు పాసుగల్లులున్నవి. ఒకటి నల్లగొండజిల్లాలోను జేటిగొట్టి మహబూబ్ నగరుజిల్లా వాగర్ కర్నూలు తాలూకాలోను కలదు. ఉదయవోడుని స్థలమునుబట్టి వాగర్ కర్నూలుతాలూకాలోనిదే పండితుఁడు వెళ్లినపాసుగల్లుని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇంకొక పాసుగల్లు (హనుగల్లు) బొంబాయిరాజధానియందు ధార్యుజిల్లాలో గలదు.

భక్తుడు. కావున వాతనిని మిక్కిలి మర్యాదతో నెదుర్కొని తన యింటికి దోడ్కొనిపోయెను. అచ్చట భజేశనామయ్య యను భక్తుడు కలఁడు. ఇతఁడు రాజునొద్ద స్వంతసేవకుఁడు (ఖాసా) పండితుఁడ్రామమునకు వచ్చినపుటి నుండియు వానిని భజనలోనుండి రాజు సేవ సరిగఁ జేయకుండెను. అంత రాజునకుఁ గోపమువచ్చి యాశునిని బిలిపించి కోపపడఁగా దేహముమాత్రము మీదిగాని ఆత్మ మీదికాదు. మీదేహమును మీరు తీసికొండని గుడిశిఖరము మీఁది కెక్కి యుగిపెట్టికొని చచ్చెను. అంతఁ బండితుఁ డారాజునకు శాపము పెట్టి వెదిలిపోయెను.

వసిపురములో శంకరయ్య యను భక్తుని సవస్థగొని కల్యాణ మునకు బయలుదేఱగా సంతకుఁబూర్వ మెరిమిది దినములక్రింద బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్యముఁజెందె నన్న సమాచారము త్రోవనఁ దెలిసి పండితున కవిలేఖము కలిగి యాతఁడు బసవనిఁ బొగడుచుఁ బ్రలాపించెను.

అంత బండితుఁడు శ్రీశైలపర్వతమునకుఁ బోయెను. వెల్లటూరు (1) నొద్దకువచ్చి తానచలనె యుండి తనప్రియ శిష్యుడైన దోనయ్య ను గిరి ప్రదక్షిణము చేసి శివగాత్రివఱకు శ్రీశైలము పైకిఁబోయి తన ప్రతీతియును బూర్తిచేయుమని చెప్పి యతఁకి పర్వతవర్జము నుడివెను. అతఁడు గిరిప్రదక్షిణము చేసివచ్చిన తరువాతఁ బండితుఁడు తానువచ్చి నపని యైనదనియు, బసవేశ్వరుఁడును బోయెను గనుక దానుండనక్కఱ లేదనియు, శీశ్వరుని బ్రార్థనచేసి భార్యాపుత్రులలో వెల్లటూరు లోనె లింగైక్యముఁ జెందెను.

- (1) గుంటూరుజిల్లాలో గలదు వెల్లటూళ్ళుగలవు. ఒకటి శంభుతాలూకలోను, ఇంకొకటి వినుకొండ తాలూకాలోను, నైశామరాజ్యమున నల్లగొండజిల్లాలోఁ గూడ నొక వెల్లటూరుకలదు. కాని శ్రీశైలమునకు సంబంధించినది వినుకొండ తాలూకాలో నుండదు. ఇది వినుకొండనుండి శ్రీశైలమునకుఁబోవు ప్రాంతమున నైశామరాజ్య ప్రక్కన నుండును.

పండితేంద్రుడు మృణాలయమునకు కృష్ణుడైనట్లు మనము శీలంపవచ్చును.....పండితుని మరణము వినివేర్వరుని తరువాతఁడ్యగ లోనే తబస్సి చేసని మన మొందినయెడల, క్రీ శ. ౧౧౮౦ ప్రాంత మనది మరణ కాలముని నిర్ణయించుకొనవచ్చును. అప్పటి కాలఁడు లిం వంశవా డని యెంచినయెడల క్రీ శ. ౧౧౨౦ ప్రాంతమాతని జన్మకాల మగును. ఇట్లేతఁడు మొదటి వెలనాటిచోడుని కాలమునను, రెండవ వెలనాటిచోడుని కాలమున నుండినుండవచ్చును."

ఈమల్లికార్జునపండితు లాజన్మాంతమును బ్రాహ్మణుఁడు గనె యుండెను. కాని జంగమఁడు కాలేమ శిఖాయజ్ఞోపవీతములను విస ర్జింపలేదు. వానిని విశ్చించుట యాతని కీష్టములే నట్లాశఁడు రచి యించిన శివతత్త్వస్థామనందే యున్నది. పండితారాధ్య చరిత్రమును గన్నడమున నీలక తకవియు, సంస్కృతమున గురురాజకవియు రచి యించియున్నవారలు. శ్రీనాథమహావి పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద కావ్యమున బట్టి యాంధ్రమున బర్య కావ్యముగాఁ బండితారాధ్య చరిత్రమును రచియించెను. కాని యది గూర్పఁడు లభ్యమగుట లేదు. మల్లికార్జునపండితుల వంశములోని వారముని చెప్పుకొను వా రాంధ దేశమునఁ గొండఱున్నారు. వాఁపు డారాధ్య సియోగ్రిబ్రాహ్మణు లని పిలువఁ బడియెవరు. వారు లింగధారణ మొనర్చెనను పండితా రాధ్యులు లింగధారణ మొనర్చినట్లుకన్పట్టదు. ఈవంశీయులుశిఖాయజ్ఞో పవీతములనుంచుకొని వేదబ్రాహ్మణులు కాక బ్రాహ్మణులుగ నే యుండి, శైవాచారముల ననుష్ఠింపుచు, లింగధారణ మొనర్చు చున్నారు.

మల్లికార్జున పండితులు 'వాసిస' కృహనామము వారినియు ఋగ్వేదమునియు చెందవోలు కైఫీయ్యతునందున్నది. వీరిది గౌతమ గోత్రమందురు. కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేము. ఈతనియింటి పేరు వాసిస యని పండితారాధ్య చరిత్రమునఁగలదు. మడికిసింగన

కవి కృత వగ్గు పురాణమును గృతినందిన కందనమంత్రీ యింటిపేరు కూడ వానసవారే. కాని వారిది కాశ్యపగోత్రము. రాజరాజచేత నందంపూడి యగ్రహారమును బడసిన వారాయణభట్టు గృహనామము కూడ “వానస” యే. అతనిది హరితసగోత్రము. వానసవారిలో వసిష్ఠగోత్రులుకూడఁ గలరు.

ఈ మహాపండితుఁ డాంధ్రమునను, సంస్కృతమునను కన్నడము ననుగూడఁ గొన్ని గ్రంథములను రచియించెను. శ్రీమదగద్యము, హర లీల, లింగోద్భవుదేవుగద్యము, అచరేశ్వరాష్టకము, పర్వతవల్లనము, గణసహస్రీమాల, రుద్రయహిమ, బసవమహిమ, ప్రభులింగ స్తోత్రము నను కృతులను రచియించినట్లు పండితా గాధ్య చరిత్రమువలనఁ దెలియు చున్నది ఇది చిన్నచిన్న గ్రంథములని లోచించుచున్నది. ఈతని రచనములింకను గలవని కొందఱు అనుచున్నారు. కాని నావి లభింప లేదు. ఇందు బసవగీత ప్రభులింగస్తోత్రము కన్నడ గ్రంథములు. శివతత్త్వసార శైలి చూపుటకై కొన్ని వ్యయముల నిబద్ధతయుచున్నాఁ డను.

క. వేదోక్తమార్గమున న

త్యాగదరమున నిన్నుఁ గొలిచి యప్పశువులు నీ

చే దేహపాశబంధ

చ్చేదంబున ముకు లగుట సిద్ధమురుద్రాః

క. జీవునకు బంధమోక్ష ద

శావ్యలు గలవు నీకు నవి లేవగుటకా

జీవునకు నీకు నైక్యము

భావించుట మఖ్యవృత్తి బాధకము శివా.

క. అనయము రుద్రాక్షవిభూ

తినీయుక్తులయింద్లదీక్షు- దెసఁబోవకుఁడో

యని చాటించును గాలుడు

తనపురి శివశాసనండు ధన్యుడగుటన్.

మల్లికార్జునపండితారాధ్యులవలంబించిన శైవమత పద్ధతినిగూర్చి క్లుప్తముగాఁజైన వాసియింటిని. ఆతని యభిప్రాయములను, ఆకాల మునాఁటి యితరమత ధర్మములును నందు పండితారాధ్యులు గావింప యుత్పించిన సంస్కరణములను విపులముగాఁ దెలిసికొనఁ గోరువారు శివతత్త్వపారమును పరిశీలనాబుద్ధిలోఁ జడవవలసియున్నది. పండితుని కాలమున జైనచార్యాక బౌద్ధమతములు బ్రబలియున్నట్లును వానిని ద్వజించి యీతఁడు శైవమతమును జేపట్టెననియు నీక్రిందిపద్యమువలన దెలియుచున్నది.

క. శ్రుతిబొహ్యంబులు కావున

సతతంబును జైనబౌద్ధచార్యుల మ

ర్మతములు పట్టక పట్టితి

శ్రుతిపారధనన్మతంబు సుమతి మహేశా

క. ప్రాజ్ఞులు దేవజ్ఞులు లో

కజ్ఞులు చేకొండె గతశిఖాగాయత్రీ

యజ్ఞోపవీతనాస్తికు

లజ్ఞులు చేకొండె గాక యద్వైతమజా:

పండితారాధ్యునకు జ్ఞానమార్గ మంగీకారమేకాని యద్వైత మంగీకరింపడు. జ్ఞానమార్గమున కంటె భక్తిమార్గమే శ్రేయస్కరమని యాతని యభిప్రాయము.

బసవనారాధ్యుఁడు కీ॥ శ. ౧౧౬౯ ప్రాంతమున లింగైక్యము నందెకని పరిత్రకారు లేకగీ॥వముగా నుడివియున్నారు. ఆతని యనంతరమున నీపండితారాధ్యులు ౨౨ సంవత్సరములు జీవించియుండి

౧౧౯౦ పాఠమున మరణించియుండునని శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులు గారును ౧౧౭౦ పాఠముననే లింగైక్యము నొందియుండునని మఱి కొందఱును వ్రాసియున్నారు. కాని యీతఁడు క్రీ. శ. ౧౧౮౦ వఱకును జీవించియుండునని నాయభిప్రాయము. అప్పటి కీతనికి ౭౦ సంవత్సరముల వయసుండునని చరిత్రకారులందఱు సంగీకరించుచున్నారు.

వెలనాటి చోడులలో మొదటి యాతఁడు కీ. శ. ౧౧౧౫ మొదలు ౧౧౩౬ వఱకును రెండవయాతఁడు ౧౧౬౩ నుండి ౧౧౮౦ దనుకను రాజ్యము చేసియుండుటచే పండితారాధ్యులు వాకమున నొడించినది రెండవ వెలనాటిచోడుని యాస్థానముననున్న బౌద్ధులనే యనినిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈతఁడు రచించిన శివతత్త్వసారమును శతకమనియెవరు. కాని సామాన్య శతకలక్షణము లిందులేవు. శతకములయందు సామాన్యముగాఁ బ్రతిపద్యమునను నంత్యమున నొకపదమో కొన్నిపదములొ నియమముగా వచ్చుచుండును. దాని నాశతకమునకు మకుటమందురు. ఈ శతకమున నట్టి నియమము లేదు. 'అజా' "శివా" ఇత్యాది పదములలో శివుని సంబోధన ముండును. కొన్నిపద్యములలో నట్టి సంబోధనమును లేదు. ఆయినను దీనిని శతకమనియే పాల్కురికి సోమనారాధ్యుడు-

“శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప

కళికమహానాటకము నుదాహరణ”

అని పండితారాధ్య చరిత్రమున వాడియున్నాఁడు. అని కొందఱును చున్నారు. కాని “శతకంబు” అనుపదమును శివతత్త్వసారమునకు విశేషణముగాఁ జేయరాదనియు మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము నొకదానిని వ్రాసియున్నారనియు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు భారతిలో వ్రాసియున్నారు. అదినత్యమే. ఆశతకమిప్పు డెచ్చటను గానరాదు.

పండితారాధ్యుల తనయులనుగూర్చియు మనుమలనుగూర్చియు పాలకురికి సోమనారాధ్యుని చరిత్రమున వ్రాసెనను. పండితారాధ్యులకు విభూతి గౌరవ్య యను శిష్యుడొక డుండెనట. అతనిశాసనములు కొన్ని యున్నవి.

(A.R. 315 of 1930-31:-A.R.P. 116.117 (1925-26). ఇతఁడు వరంగల్లునకు సమీపమున నున్న మాచిరాజుపల్లె వాస్తవ్యుడు. పండితారాధ్యులవారియొద్ద శ్రీగిరిపర్వతముమీఁద వారియంటి నేవకుఁడుగా నున్నట్లు, ఆశాసనమువలన దెలియుచున్నది. ఆశాసనములలో గాల మాయలేదు. దీనినిబట్టి యారాధ్యులవారు శ్రీశైలమునందే గాపురమొందినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

17. రుద్రదేవ మహారాజు

ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన కాకతీయరాజులలో నీతఁడొకఁడు. ఈ కాకతీయులు సూర్యవంశపు త్రిపురుబమని చెప్పుకొనుచు వచ్చిరి. కొంతకాలమట్లు శాసనములలోఁగూడ వ్రాసికొని యున్నారు. కాని చరిత్రకారులు పరిశోధనచేసి వీరు కూఁద్రులని యిప్పుడు నిశ్చయించిరి. కాకతి యను దేవతాప్రసాదముచే నీవంశమున మూలపురుషుడొక గుమ్మడితీగెకు బుట్టినవాఁడగుట వీరు కాకతీయులైరిని యొక కథయు, శత్రురాజుల భీతిచే నొకశిశువును గుమ్మడిపండులో బెట్టి కోటదాటిచి యావలకుఁ బంపుటమూలమున రక్షింపబడిన వాఁడు మూలపురుషుఁ డగుటచే నీవంశమువారు కాకతీయులైరిని

యొక కథయు నిట్లే వేటువేటు కథలు వీరి పూర్వచారిత్రమునుగూర్చి పోచారములో నున్నవి. వీరు మొట్టమొదట పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతులైనను, క్రీ.శ. ౧౦౦౦ వ సంవత్సరము మొదలు ౧౩౩౦ వ సంవత్సర ప్రాంతము వఱకును అంధ్రదేశమును బరిపాలించి యున్నారు. అవకాశముగానే నాంధ్రదేశమునె కాకుండ కర్ణాట, కళింగ, ద్రావిడాది దేశములలోగూడ గొంతకాలము కాకతీయులు తమరాజ్యమును విస్తరింపజేసి యుండిరి. వారి చరిత్రలను వ్రాయుటకిట తావులేదు. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు కాకతీయాంధ్రరాజ్యముగ చరిత్రమును దాదాపు ౬౦౦ పేజీల గ్రంథముగా వ్రాసియున్నారు. ఈ కాకతీయులను గూర్చి యొక ననేక గ్రంథములున్నవి. వీరు మొదటినుండియుఁ దా మాంధ్రులమని చెప్పుకొనుచు వారి శాసనములలో నాంధ్రులమని యుదాహరించుకొని యున్నారు.

ఈ రుద్రదేవమహారాజు తండ్రి పోలరాజు, తల్లి ముప్పమదేవి. ఇతఁడు నిజాం రాష్ట్రమునందలి యోరుగల్లు రాజధానిగా నాంధ్రరాష్ట్రమును హాళిశకము ౧౧౪౦ మొదలు ౧౧౯౫ వఱకును పరిపాలించుచు బరాక్రమవంతుడై రాజుల ననేకులను జయించి కీర్తిపడసినవాఁడు. ఇతనిని ప్రతాపరుద్ర మహారాజునికూడ వాడుచుందురు. కాకతీయ ప్రభువులలో క్రీ.శ ౧౨౯౫ మొదలు ౧౩౨౬ వఱకు రాజ్యమును జేసిన యొకనొక ప్రతాపరుద్రుఁ డుండుటచే వీరుద్రదేవ మహారాజును మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁ డనియు నాప్రతాపరుద్రుని ద్వితీయ ప్రతాప రుద్రుఁడనియు జరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. ఈ మొదటి ప్రతాపరుద్ర మహారాజు కవిపండిత పోషకుఁడయి యశస్సు నార్జించుటయే గాక స్వయముగ గావ్యరచనము చేసినవాఁ

డని చెప్పుదురు. ఇతఁడు సంస్కృతమున నీతిసార మను గ్రంథమును చేసిన ట్లీంద్రవిద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది.

చ పరువడి నాంధ్రభాషఁ గల బద్దెననీతియు సంస్కృతంబునోఁ
బరఁగఁ బ్రతాపరుద్ర నరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
నరమన నీతిసారము వినం జదువం గడుమందిరంచుఁ జె
చ్చెరఁ గవి నీతిపద్ధతులు చేసె వినోదము బాలబోధకున్.

ఈ రుద్రదేవమహారాజు సంస్కృతమున నే కాకుండ నాంధ్రము నఁగూడ నీతిసారమును రచించెనని మానవల్లి రామకృష్ణశాస్త్రిగారు బద్దెనకృతిమైన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిషీతికలో వ్రాసియున్నారు. మఱికి సింగనకవి తన సకలవీతిసమ్మతమున నీతి సారములోని పది కొన్నిపద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు కాని నీతిసార కృతికర్త యెవ్వరో యతఁడు చెప్పలేదు. ఆంధ్రకావ్యకర్త లేవరును నీరుద్రదేవుని డను గ్రంథములలో స్మరించి యుండలేదు. అయిన నాంధ్రనీతిసారకృతికర్త లేవనైన నేర్పడువఱకు నాకర్తృత్వ మీతనిపైన నుంచవచ్చును. ఈ రుద్రదేవమహారాజు సంస్కృతమున మఱికొన్ని గ్రంథములను రచియించి యుండెనని చెప్పుదురు. అవి గన్పడుటలేదు. నీతిసారము నందలి కొన్నిపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించు చున్నాఁడను.

గీ. ఆజ్ఞలేచినపుఁడు నరయ జిత్రరువులో
మన్న రాజుఁబాడ నొక్కరూప
యానఁద్రోయు సుతునినైనను దండింప
కన్న రాజ్యమేలనుండుఁ జెడక.

క. దండము లేకున్ననుఁ బ్రజ
లొందోరువుల నాశ్రయింతు రుచితస్థితిమై
నుండవు వడ్డాళిమములు
దండింపని భూమివనికి ధర యేర్పడునే.

క. జఃపతి పర్జస్యనిగతిః

దనభూప్రజః బోవవలయుఁ దగఁబోవఁడయే

జనుఁబాసిపోవు నాప్రజ

ఘననీరసపరసిఁ బాయు ఖగములభంగిన్.

క. అపదలఁ జెందుప్రజలను

భూపతి మొదలిచ్చి మగువఁ బోవఁగఁ జనుఁదాఁ

జేపట్టి విడువవలవదు

భూపతికిఁ గులుఁజునునఁగ భూమినుకాదే.

గీ. కీడు సేయువానికిని మేలు సేయుట

మునులగుణము గాక జనులనెల్లఁ

బోచువాఁడు కల్లరుల నాజ్ఞ వెట్టుట

యాగ పశువిధంబు నట్లకాదే

గీ. ఎంతవొడలియున్న సేరిండములు జీలు

గులును దారుకృశ్యములకు నగునె

యితరు లెందఁజైన సేలిక కథికులై

చేయుపనులు పూని చేయఁగలరె.

క. జూరమును బన్నిదంబును

వాడును బతికొడఁ దేడవలవదు కడుఁ బో

రా దయ్యెనేని భృత్యులు

భేదముగాకుండు గెలుపు పెరుపఁగవలయున్.

క. ధనమును బాిత్రశ్చాయయు

వనితాజనయావనంబు వండినయన్నం

బును గడుమూర్ఖస్నేహం

బును నిల నివి యల్పకాలభోగ్యము లరయవ్.

క. దూరము వ్యవసాయకులకు

భారంబు సమగ్ధులకును భాసురవిద్యా

పారగులకును విదేశము

వైరము ప్రియవాదులకును వసుమతిఁగలదే.

గీ. వినుతు లా వెఱింగి పెరపేది లోడరుల

మిడుత లగ్నిమీఁద బడినయట్లు

లోడులేక యధికుఁ దోడరుట యంబుధిఁ

గలములేక యీఁడఁ గడఁగినట్లు

ఉ. కొండఱ మేలమాడుటలుఁ గొండఱి వావులు దేర్చి పిల్చుటల్

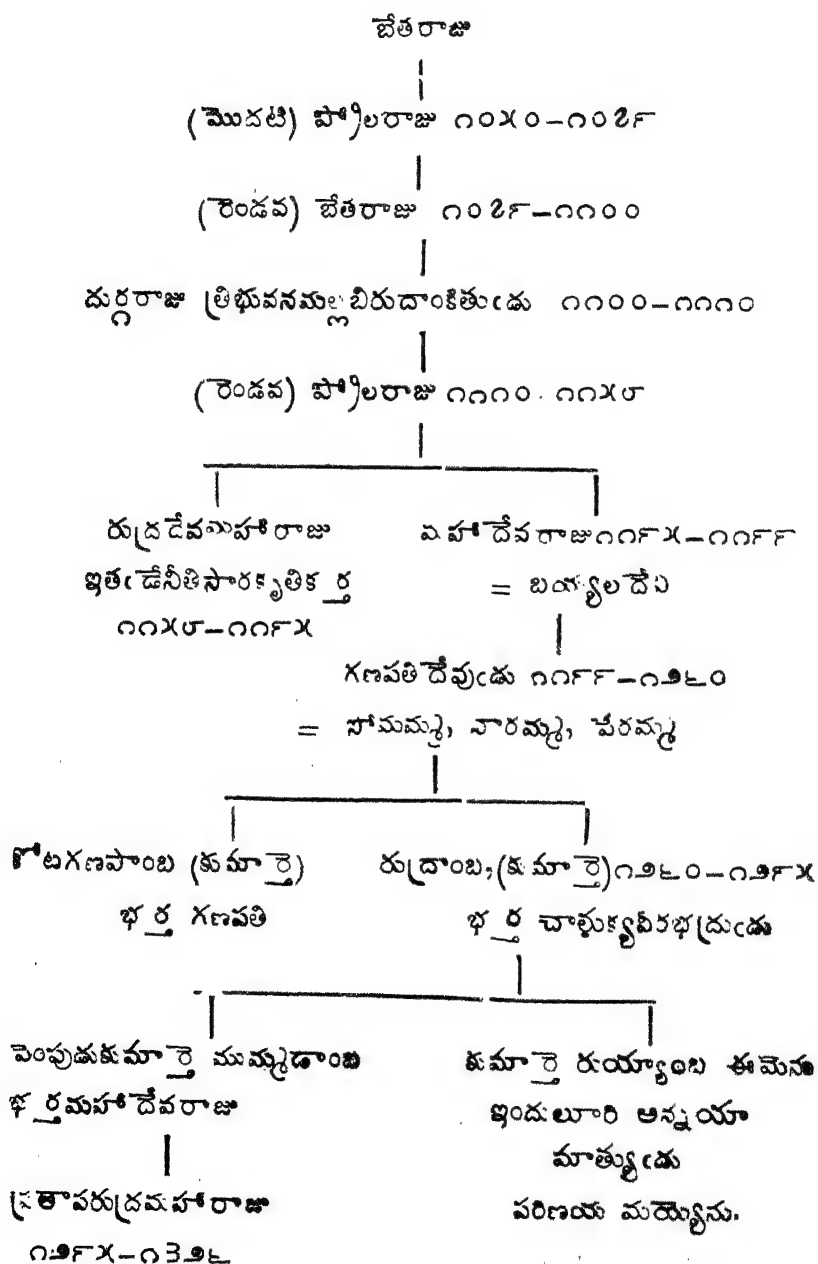
కొండఱ ముక్కునేయుటయుఁ గొండఱ నెయ్యఁపుఁజూపుసూచుటల్

కొండఱినాత్మభావమునఁ గొండఱ మన్ననభృత్యులందు ని

ట్లందఱ నన్ని భంగుల నృపాగ్రణి వశ్యులఁజేయఁగాఁ దగున్.

ఈరుద్రదేవ వహారాజునకుఁ బూర్వమందును బరమందును గూడ నీవశీయులను కాకతీయులని పిలుచుచున్నారు. కాకతీయను పట్టణమునుబట్టి వీరి కీపేరు వచ్చెనని కొండఱును కాకతీయను పరదేశ తాప్రసాదమున నీవంశకర్త యుద్భవించుటచే వీరు కాకతీయులయినని కొండఱును కాకతీయను దేవతనారాధించుటచే గాకతీయులయినని మఱికొండఱు నిట్లే పలువురు పలువిధములుగాఁ దలంచుచున్నారు. అవివాదములతో మనకిప్పుడు పనిలేదు. వంశనామమైనను, గృహనామమైనను, వీరి పెరులకు ముందు కాకతి శబ్దము చేర్చిబడుచున్నది.

వీరు దుర్జయుని సంతతివారమని కొన్ని శాసనములలోఁ జెప్పుకొని యున్నారు. కొన్నిటిలోఁ గరికాలచోళునికూడ వంశకర్తగాఁ జెప్పుకొనిరి. కాని యది గమనింపఁదగినది కాదు. ఈ వంశీయులలోఁ జరిత్రకందిన మొదటిపురుషుఁడు బేతరాజు. ఆతఁడు మొదలుగా వీరి వంశవృక్షము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

కాకతీయుల శాసనములలో సామాన్యముగా మొదటి ప్రాంత రాజు నుండియే వంశవృక్షము సేయబడుచుండును. కాని ఖాజీ పేటలో నున్న యొక శాసనముందు, (కాకతీయసంచి కానుబంధము ౨౬వ పేజీ) బేతరాజుకుమారుడు ప్రాంతరాజునియు, నాతనితనయుడు బేతరాజు నియుఁ జెప్పియుండుటచే నీవంశమునకు మూలపురుషుడు బేతరాజు నిశ్చయించి యందాతనిని వంశకర్తగాఁ జూపితిని. ఈవంశవృక్షము లోఁ జూపిన యంకె లాయారాజుల పరిపాలనా కాలమును వూర్ణ శకములోఁ దెలుపును మొదటి ప్రాంతరాజు ౧౦౫౦వ సంవత్సరమున రాజ్యపాలనము ప్రారంభించినాఁడనినచో నాతనిజన ము ౧౦౧౦ ప్రాంతముగును. అట్లయినచో, మొదటిబేతరాజు జననము క్రీ.శ. ౯౭౫ ప్రాంతముయి యుండును.

౧. బేతరాజు:— ఇతని మనుమఁడుకూడ బేతరాజగుటచేనీతనిని మొదటి బేతరాజుని యనుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౯౭౫-౧౦౨౫ నడుమ నున్నవాఁడని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. ఈ కాలము సరియైనదని నిర్ధారణముగాఁ జెప్పరు. దగినయాధారములు లభింపలేదు. శా.శ. ౧౦౦౧-౧౦౧౨ సంవత్సరములలో బేతరాజు పేరున నున్నవి రెండుశాసనములు గనపడుచున్నవి. కాని యవి రెండవబేతరాజుని కావున వానినిబట్టి యీతని కాలనిర్ణయమును జేయ ననువుకాదు, ఆశాసనములు రెండవబేతరాజు వని నిశ్చయమైనచో నవి కి. శ. ౧౦౭౯-౧౦౯౦ సంవత్సరములవి కావునను మొదటిబేతరాజు జననమునకును, రెండవబేతరాజు జననమునకును దాదాపు డెబ్బది సంవత్సరములు భేదముండును గావునను వైనఁజెప్పిన మొదటిబేతరాజుకాలము సరియైన దనియే తోచుచున్నది. వైనఁగనుపఱచిన వంశవృక్షములోని యంకె లుకూడ నీయంశమును ధృవపఱచుచున్నవి.

విరియాలయెట్టి భూపతి పేరున గూడూరుశాసన మొకటి
యున్నది. ఈ శాసనమున నెవఁగిని దాన మొసంగినట్లులేదు. బేతరా
జను నాతనిని కొరవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠించినట్లును నాతని నే కాతెలివిభు
నిగాఁ జేసినట్లును నందు వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇదియందుకొఱకే
పుట్టినట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఈ శాసనమునఁ గాలము లేదు. ఇదియాం
ధ్రభాషలోఁ జంపకోత్పలమాలలలోనున్నది. ఆపద్యముల నీక్రిందవ్రాయు
చున్నాఁడను. (కాకతీయాంధ్రరాజయుగము ౫౦ పుట)

చ. ఆనువమదుర్జయాస్వయాసుధాబ్ధి ననేకులు రాజనందనుల్
సనినఁబిఱుంద వెన్నఁడను సంభవుడయ్యె నతిప్రసిద్ధుడై
వినుతవిరోధిమండలిక వెన్నుఁడు వెన్నుఁడవోలే వానికిఁ
ఘనుఁడగు నెఱ్ఱభూపతి జగద్వినుతుం డదయిం చె గీర్తిలోక. ౧

ఉ. భావితక్రినాతనికిఁ బాండవమధ్యమభీముఁడో యనం
గా విరియాలభీమ నృపమస్మృతుడై యుదయించె వానికిఁ
భూవినుతుండు మండలికభూషణుఁ డెఱ్ఱనరేంద్రుఁ డుత్తమ
శ్రీవినుతుండు బంధుజనసేవ్యుఁడు దానుదయించె నున్నతిక. ౨

చ. అతఁడని బొట్టబేరకసుధాధిపుఁ జేకొని వానివైరి ను
ద్రోతమునఁ జంపి యాకొఱవిదేశముండు ప్రవేశి చేసి త
త్తనయు సమేతుఁడోడ గవి...యము బిట్టర గద్యసంబు న
ప్రతిముఁడు వాని దా ముగుడువర్సియు పండ్రడు నెఱ్ఱఁడావుడై. ౩

చ. అరు దగువట్టి ఎఱ్ఱ నృపునంగన గామమసాని యాఁడమే
ల్లదని బేతభూవిభుని గాకతివల్లభు నేసి వాని తా
బరిగగఁ జేతఁబట్టి ఘను బల్లవరాయని యాఁగిజూచ్చు భ
సరవిభు చక్రవర్తిగని కాకతినిల్పుట గోటసేనుదె. ౪

కానిక కాలుడై పడునె గాడయనాయకుజంపి సూరడ
వేలుపుకొంఁక రవ్వకృపు వేలుపుగొండన నిల్చి వానిచే
మేలుగ మూడముప్పుయిచి మేలుగ నెరెడు బోదిపాడునుం
మేలుగ లేకుమావిడులు మేలుగ రెండెయరాజుసంగడై.

సూత్రధారి కొమ్మొజనబరహా॥ శ్రీశ్రీశ్రీ

ఆడపగట్ట దేవరకు జేను

దీసిలో మొదటి రెండు పద్యములును, మూడవపద్యములో రెండు
పాదములును అర్ధవంశములై యున్నవి. మిగిలినభాగమున గొన్ని యర్ధ
ములుకాని పదములున్నవి. మూడవపద్యమునందలి మూడవపాదము
న పాఠసత్యమైనది. ఆపాదముననే పదునొకండవ యక్షుత్తము లొపించి
నది. రెండవపద్యమునందలి విరియాల భీమశబ్దమున కాంధ్రవ్రత్యయము
చేర్చుకుండ భీమయనియే మువయోగింపఁబడినది. “భీమనృపమృగుడై”
యని సమాసపదముగాఁ జెప్పినచో నన్వయము కుదురదు. అయిదవ
పద్యమున మొదటిపాదమునందు పాఠసత్యమైనది. లేదా రలలకు పాఠ
మైత్రీచేసియుండవచ్చును.

దుర్జయవంశమున ననేకులు రాజకుమారులు గలిగించినవిచ్చుట
ప్రసిద్ధుడైన వెన్నెడనునాతఁడు జన్మించెననియు నతనికి యెఱ్ఱభూపతి
పుట్టెననియు, నాతనికిఁ బాండవభీముడువంటి విరియాలభీముడు కలిగె
ననియు, నతని కెఱ్ఱభూపతి జన్మించెననియు నతఁడు బొట్టబేతనిని జేపట్టి
వానిశత్రువును జంపి కొఱవిదేశమునఁ బ్రతిష్ఠ చేసెననియు, బై మొద
టిమూఁడు పద్యములవలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఆ యెఱ్ఱ
భూపతిభార్యయైన కామమసాని బేతరాజును కాకతికిఁ బ్రభువునుగాఁ
జేసినటు నాలనపద్యమందున్నది. దీనినిబట్టి కాకతి యను పట్టణమొక
టి యుండెనని యూ పవచ్చును. తనకర్త కొఱవిదేశమునందు

జేశనిఁ బ్రీతిస్థింపఁగాఁ దాను కాకతియను పట్టణము రాజధానిగాఁగల దేశము నాతని కిచ్చినట్లు కన్నట్టుచున్నది. ఇప్పటి యురుకుకొండయే కా తియని కొండలును ఓరుగల్లు పట్టణమే కాకతియని కొండలును దలంచుచున్నారు.

ఈ పద్యార్థములనుగూర్చి విచుక్కించుటకు ముందీశాసన మీ వంశీయులలోని బేతరాజునుగూర్చి చెప్పబడినదేనా? అయినచో, నిందు మొదటిబేతరాజు చెప్పబడియెనా? రెండవబేతరాజు చెప్పబడి యెనా? యనువిషయములను దేవువలసి యున్నది ఈశాసన మీ వంశీయులలో సంబంధించి: దే యని చరిత్రకారులందఱు సంగీకరించి నారు. కాని కొంతఁజిదిని బేతరాజు మొదటి బేతరాజనియుఁ గొంత టీతఁడు రెండవబేతరాజనియు నభిప్రాయపడిరి.

ఈశాసనము మొదటి బేతరాజులో సంబంధించినదియే యని నా యభిప్రాయము. ఈ శాసనములో, బేతరాజును కాకతి నల్లభునిగా గామసానమ్మ చేసినట్లు చెప్పబడియున్నది. వైనచెప్పిన ఖాజీపేట శాసనములో (ఇది రెండవబేతరాజు వ్రాయించినది) “శ్రీమా న్నాకతి పురాధినాదోబేతి: చోడత్మోపాధిచమూవార్ధిప్రమధన మార్జి తోర్జిత లక్ష్మీం” అనితనపితామహుని కాకతిపురాధినాథుఁడని వర్ణించియున్నాఁడు మఱియుఁ దనతుడి యైన ప్రోలరాజు, త్రైలోక్యమల్లుని వలన అనుకుండను బడసిఁగ్లను, తాను, అనుమకొండలో శివాలయ మును దనపేరుతో నిర్మించినట్లును జెప్పియున్నాఁడు. కాకతినగరమును గూర్చి తా నేమియును జెప్పుకొనియుండలేదు. మొదటి ప్రోలరాజు త్రైలోక్యమల్లునివలన ననుమకొండ విషయమును గ్రహించిన పిమ్మట రాజధానీనగరమును “కాకతి” నుండి యనుమకొండకు మార్చుకొని యుండును. అందువలనఁ బైనఁజెప్పిన గూడూరి శాసనములోని బేత

రాజు మొదటి బేతరాజునియే నిశ్చయింపవలసియున్నది. కాకతీయాంధ్ర రాజయుగ చరిత్రను రచించిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రాచార్యు గారు నిశ్చేతలచియున్నారు. ఇక్కడగొఱవినిగూర్చి యాలోచింతము.

నిజాముగాష్టిమున వరంగలుజిల్లాలో 'కొఱవి' యనుగ్రామ మొకటి యున్నదని తెలియుచున్నది. ఆ 'కొఱవి' రాజధానిగాఁ గల్గు ప్రదేశమే కొఱవిదేశమని యాకాలమునఁ బిలువఁబడు చుండెడి దని యూహింపవచ్చును. ఈ బేతరాజు నీతిసారకృతకర్తయైన రుద్రదేవ మహారాజునకుఁ బూర్వుఁడగుటయే గాక, యాంధ్రదేశమును మూఁడు వంశజ సంవత్సరములు పరిపాలించిన యాంధ్రచక్రవర్తుల వంశమునకు మూలపురుషుఁ డగుటచే, నప్రస్తుత విషయములను జర్పించుచున్నాడ నను భీతి యున్నను, ఈ బేతరాజును గూర్చియు నీతిని పేరుగల గూడూరుశాసనమును గూర్చియు నింతదూరము చర్చించవలసి వచ్చి నది. ఈ శాసనము ఆంధ్రమహా భారతమునకుఁ బూర్వము వుట్టినది. ఆ కాలమునాఁటి భాషాస్థితి, పద్యరచనము మొదలగు భాషావిషయములు గూడఁ గొంచెముగ నైనను దెలియు చుండుటచే నీ శాసనమును గూర్చిన చర్చ నిట సాగించుచున్నాఁడను.

ఆకాలమున విరియాలవారు పరాక్రమవంతులైన ప్రభువులు గనో, లేక తాము చేపట్టినవారిని ప్రభువులుగ చేయఁగఁగిన సమస్థులు గనో యుండిన త్రిపద్యములనలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ విరియాల వారు కమ్మవారిని కొండఱును శ్రీత్రయాలని కొండఱును వెలమలని కొండఱును నభిప్రాయ పడియున్నారు. వారికులముతో మనకిట బ్రస క్తిలేదు. ఈ పద్యములలోఁ గొఱవిదేశ మొకటియుఁ గాకతియొకటియు గన్పట్టుచున్నది.

కొఱవిదేశము మొదట బేతరాజునకో ఆతనిపూర్వులకో చెంది యుండును. దాని నెవ్వఁడో ఆక్రమించుకొని యుండును. విరియాల

యెట్టభూపతి, యుద్ధమున నాతనిని జంపి బేరరాజును గొఱివిదేశము నుండి బ్రతిష్ఠించెను. ఈయూహలు మూడవపర్వము నుంచి మొదటి రెండుపాదములపై నాధారపడి యున్నవి. మూడవపాదము నుంచి భావమును సరిగా గ్రహింపఁగలిగితేమేని తక్కిన విషయము తయు బోధపడఁగలదు. కాని యాపాదమందలి ప్రాశాస్త్యము తప్పుట వలనను యతిస్థానమందక్షిణము లేకపోవుట మూలమునను నాపాద మర్థ మగుటలేదు. నాల్గవ పాదమందలి పంక్షరఃశ్చైవ్యః తేలియను, పండ్రుడు, ఒకవక్తయో! లేక యిది యెట్టభూపతి చేసిన చేతను దెలుపు "చంపడు" వంటి క్రియాపదమో తలియను 'మొగుడు' పదమునకు మకుళింపజేయునను నర్థమున్నది. రెండఁమూడుపాదములను సమన్వయముచేసి చూడఁగా బేరరాజుయొక్క వైరి కొకతనయుఁడున్నట్లును వాడప్రతియుఁడైనట్లును వాడు యుద్ధమునకురాగా వానిని మొగుడు పఱచియు ననగా జయించి ముగిసికొనునిగాజేసియు ఎట్టడు దయ దలచి వానిని జంపవచ్చును నాపాదముల కరము స్ఫురించుచున్నది. ఆప్రతియుఁడను విశేషము ఎట్టి కన్వయింపఁజేయవచ్చును. ఇందెంత వఱకు సత్యమున్నదో నిదియెంతవఱకు పండితాంగీకారమును బొందునో చెప్పుబాటు. మూడవ పద్యమందలి రెండవ పాదాంత్యాక్షరము 'యా' అనియు మూడవపాదమందలి మొదటి నాల్గక్షరములును 'తితన' అనియు, నుండవలయునని నాతలంపు. ఆ తతనయు ననగా అతని తనయుఁడని కన్నడ ప్రయోగము. (తె. శా. సంపుట ౧౬౫) ఈపక్ష ములఁ బ్రాసభంగముండదు.

మొదటి మూడు పద్యములకును, నాల్గవ పద్యమునకును సంబంధము లేదు. నాల్గవ పద్యమిందలికథ యెట్టభూపతి యునంతరమున జరిగినది. ఈతనిభార్య కామమ్మ తన కర్తయనంతరమునఁ గాకతి దేశమునకు పరిపాలకురాలుగా నున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. కనుకనే

యామె కాకతియందు బేతరాజును నిలువఁగలిగినది. కాకతి కొఱవి దేశము లొకటియే యనియు కొరవి దేశమునకుఁ గాకతి ప్రధానపట్టణ మనియు నొకరినివారు. కాని యందుల కాధారములు లేవు.

పల్లవరాయఁ డొకఁడు కాకతిపైకి దండెత్తిరాఁగాఁ గామమ్మ నానిని నిరోధించుట(ఆఁక=నిరోధించుట) మంచిబుద్ధియని మేల్కూర దనికఱద=బుద్ధి) తలంది. తాను స్త్రీ కావున తనభర్తచేఁ గొఱవి దేశమునఁ బ్రత్యర్థిపఁబడిన బేతరాజును గాకతికిఁ బ్రభువునుగాఁజేసి యాతని సాహాయ్యమున నాపల్లవరాయనిని గాకతిపై రాకుండనడ్డ గించి (ఆఁగి=అడ్డగించి) పిమ్మటఁజక్రవర్తి యైన భాస్కరవిభుని డర్శించి యాతని నాశ్రయించెను (చొచ్చె=అశ్రయించి) ఈవిధ ముగాఁ జేసి కాకతి రాజ్యమును నిలుపుటవలన నామె చేసిన కార్యము కొటిగుణితమైనదికదా! ఇది నాల్గవ పద్యార్థముని నాయభిప్రాయము. ఆయినచో నిందలి పల్లవరాయఁ డెవఁడు? భాస్కరవిభుఁ డెవ్వఁడు? అని యాలోచింపవలసి యున్నది.

ఈశాసనము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ సంవత్సరప్రాంతము నాఁటిదని వైన వ్రాసియుంటిని. ఆకాలమునఁ బశ్చిమచాళుక్యఁ డగు మొదటి త్రిభువనమల్లుఁడు చక్రవర్తిగానున్నాఁడు. అతనిచేర విక్రమాదిత్యుఁడు అతనికి విభువ్యముఁడను బిరుదముకలదు. ఇందలి ఆదిత్య, విభుశబ్దము లను దీసికొని, భాస్కరవిభుడని వైపద్యములో నుపయోగించినాఁడని నాయభిప్రాయము. ఈ మొదటి త్రిభువనమల్లుని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౦౦౮ మొదలు ౧౦౧౮ వఱకు నైయున్నది. పశ్చిమచాళుక్య లకుఁ బల్లవరాజులు సామంతులుగా నుండిరనుట సుప్రసిద్ధచారిత్రక విషయము. పల్లవ సామంతుఁడొకఁ డప్పుడు కాకతిపై దండెత్తి వచ్చెననియు, కామమ్మ బేతరాజు సాహాయ్యమున నాతనినినిరోధించి

విక్రమాదిత్యుని శరణుఁజొచ్చి కాకతిరాజ్యమునకు వాఁవలన బాధ లేకుండ జేసి ముండులనియు, వలంపవలసి యున్నది. అప్పటినుండియు జేతరాజు విక్రమాదిత్యునితో మైత్రిఁ గలిగియుండును.

ఈ గుడూరు పద్యశాసనమును కాకతీయులకు, ఆపత్కాలమున విరియాలవారు సాహాయ్యము చేయుచుఁ గాకతీయులను నిలువఁజెట్టి వారిని చూపుటకై విరియాలవారెవరో కల్పించి వ్రాయించిరని డాక్టరు శ్రీనివాసరావుగారు వ్రాసియున్నారు. (ప్రొ. శా. సం. ౧౩. ౧౫.) కాని యందులకు సరియైన యాధారములను వారుచూపలేదు. శ్రీకృత భావయ్యచౌదరిగారు భారతి ఎత్రికలో వ్యయసం॥ (శావణము ౧౫౯పుట) పూడూరు శాసనము (తెలింగానాశాసనములు పుట౧౨౮) నుదాహరించుచు ద్రిభువనమల్లుని కాలమున నాతనికి సామంతుఁడుగా నొక పల్లవుఁడున్నాఁడని (అశాసనకర్తపల్లవుఁడే) యు గూడూరుశాసనమున నుదాహరింపబడినపల్లవుఁ డాతఁడుగాని యట్టివాఁడే మఱియు కఁడుగానియై యుండుననియు నందుచేగూడూరుశాసనము నసత్యమైనదిగాఁడలంఁగూడ దనియు, వ్రాసియున్నారు. శ్రీచౌదరిగారు చూపిన శాసనము శ్రీ. శ. ౧౧౦౬ వ సంవత్సరమునాఁటిది. అంపలి త్రిభువనమల్లుఁడు రెండవత్రిభువన మల్లుఁడు. అందుచే నాశాసన మిసందర్భమున నుపయోగింపదు. కాని జేతరాజుకాలమున గూడూరుశాసనమున కన్వయించుచు మొదటి త్రిభువనమల్లుని సామంతుఁడగు పల్లవరాయఁ డింకొకఁడు లేఁడని చెప్పఁజాలము. కావున నాల్గవపద్యమందలి కథ సత్యమనియే నచ్చకచ్చును.

నాల్గవ పద్యమందలి కథకును నైదవపద్యమందలి కథకును సంబంధములేదు. సూరఁ డనునాతఁడు కాడయనాయకునిఁగి, వేలుపు కొండరాజును వేలుపుకొండయందే నిలిపి యట్లుచేసినందులకు బ్రత్యుప

కారముగఁ గొన్ని గ్రామములను బహుసంచి వికవపద్యాకము. ఇందలి కాడయన్నపుడనగా నాల్గవపాత్ర మందలి పల్లవరాముఁడె యని నాయుద్దేశము. పల్లవులకు కాకపులని నామకరమున్నది. (ఈగ్రంథమందలి త్రికనసామయాజి చరిత్రమును జూడుము.) వేలుపుకొండ యనఁగా దేవరకొండ. ఇది నైశాము రాష్ట్రముననున్నది. రవ్వపు = స్పృహపర్వము అయియుండును. సేరెడు, బోదిబాడు, తేకుమావిడి, గువిగ్రామములు. ఈపద్యమందలి గాడవనామకపదము, నాల్గవపాత్ర మందలి కథకును గాలవ్యవధి విశేషముండదని నాయుద్దేశము కాకతి కథాసంతరమున నీ పల్లవుఁడు మరల జేతరాజు పరిపాలనములో నున్న దేవకొండ రాజ్యము పైకి దాడివెవలఁగా విరియాలసూరఁడు నానిని వధిం చెనని తోచుచున్నది. వేలుపుకొండ ప్రభువు పేరిండులేడు. ఇతఁడు జేతరాజే యైయుండునా? యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఈసూరఁడు విరియాల సూరఁడే యై యుండును. విరియాల సూర భూపతి యొకడున్నట్లును, ఆశినికుమారుఁడు జేతరాజునునట్లును, ఆ జేతరాజునకును నాతని భార్య బిజ్జుకును, మల్లఁడను కుమారుఁడు జన్మించి యొకతలాకమును నొక శివాలయమును నిర్మించినట్లును నాతిఁడు వ్రాయించిన శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. (తె శా సం పుట ౧౬౫) ఈశాసనమునందుఁ గాలములేమి విరియాలసూరఁడు జేతరాజుకడ సామంతుఁడుగనో సైన్యాధిపతిగనో యుండి, కాడవ నాయకునిఁ జంపెననియుఁ దనయేలిక యైన జేతరాజునామమును దన కుమారున కుంచినాఁడనియుఁ దలంచితమేనియాసూర ఁడు, జైయయి దన పద్యమందలి నూరఁడు నొక్కఁడే యని నిశ్చయింపవచ్చును. మొత్తముమీఁద నీశాసనము విరియాలవారి కీర్తిని బ్రకటించుటకు జేతరాజు రాజ్యసంపాదనమును దెలుపుటకును నుద్దేశింపఁ బడినదని చెప్పవచ్చును. విరియాల యెట్లయ కామమ లకును సూరనికి నేమ

యిన సంబంధముండెనో లేదో చెప్పజాలము. వియాలవానిని బేతరాజునకును బ్రథుసామంత సంబంధము మాత్రమే యుండెనో, లేక యితర బాంధవ్య మేయైన గలదో చెప్పజాలము.

మొదటి బేతరాజు క్రీ.శ. ౯౭౫ సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించి ౧౦౧౦ సంవత్సరప్రాంతమున గొఱవిదేశమున బ్రతిష్ఠింపబడి ౧౦౧౫ సంవత్సరప్రాంతమున గాకతీవల్లభుడై ౧౦౫౦ వఱకును రాజ్యము చేసెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

బేతరాజునకు బూర్వ మిగొఱవిదేశ మెవరి పరిపాలనముక్రింద నుండెడి దను విషయము స్పష్టముగా దెలియుటలేదు కాని గొఱవి శాసన మును పేరున బిలువ బడుచున్న యొక శాసనముగలదు. (తె.శా. సం. పుట ౧౬౩) దానివలన నిగొఱవినిగూర్చి విషయము లేమైన దెలియునేమో చూడవలసి యున్నది. అందుగల మియలేదు కాని విక్రమాదిత్యుని కుమారుడగు చాళుక్యభీమునిపే రిందుండుటచే గలమును వనము సులభముగా దెలిసికొనవచ్చును. ఇతఁడతూర్పు చాళుక్యుడ. ఆకాలమున దూర్గుచాళుక్యుల యధికారము గొఱవి వఱకు వ్యాపించె నని చెప్పవచ్చును. ఇతనిని మొదటి భీముడందుకు ఇతఁడు క్రీ. శ. ౯౯౮ మొదలు ౯౧౮ వఱకును వేగి సింహాసన మధిష్ఠించినవాఁడు. ఈశాసన మాతనికి బిమ్మల బుట్టినది. కావున శాసనకాలము క్రీ. శ. ౯౫౦ ప్రాంతమునవచ్చును. ఇందలి భాషయు బై గూడూరుశాసనము వలెనే యిప్పుడు వాడుకలో లేని పదములను గలిగి యర్థముగాకుండనున్నది. ఇది యానాటి కద్యరచన మను దెలుపును. భావిపశోధకుల కనుకూలముగనుండుననియశాసనము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

“శ్రీవిక్రమాదిత్య సుపాగ్ర తనయుండైన చాళుక్యభీమునకు శౌచకండర్పనకు వేగిళ్లరునకు రిసమద్దాన్వయకుల తలకుండయిన వసు

మాయుడు గన్పరబలహునికి స్త్రాప్తాప్రబయ్య (సంపా) ప్రబ
యన) రనమర్దక శ్రీమగనభుజరీర్యబలపరాక్రమబున స్తద్విశ్రియం
గట్టి పట్టాబెత్తి ఖడ్గహోయందై నెలయెల్లం గావంబూల మడికొట్ట
నాట్లాదిగ (మణికొండనాడు) పేగిదేసము విషవర్ధనులో నడ్డి రాజ్యం
బు సేయుచున్న కసుమాయధు పెద్దకొడుక నేక రిపుశృపతి మణిమకుట
మకరి కారేపగావ శృశితగలరిలావర్తంబు రాజ్యంబు సేయుచు నిష్ట
విషయకామ భోగంబుల సుఖించుచు సుఖంబు డి యొకనాడు
కొరవి నల్లకెత్తెరు కొడుకు పెద్దన రావించి వీవు నాప్రాణసమానుండ
వైన తీవి పిచేసిన యుపకారంబునకు బ్రత్యుపకారంబు సేయవలయుం
దాని... శ్రీకొన్నాస్సరి శ్రీనాకెల్లంగల రేమిలేకన్న వెణ్ణికొట్టును
య్యను (వెడికొండవయనను) బరోపకారంబుపొందిగాని కొంవియన్న
భీమడు నల్లలకులసన పడి వెగెల్చి శ్రీవిరవద్దు ణ్ణనేక సమరసంఘట్ట
ణ భుజాసిభాసురుండై (భాసురుంకయ్యో?) తమయన్న రాజ్యశ్రీకెల్ల
స్థానయ ఈశుండై చేకొని నిల్చి భీమసయ్యకియ (చాళుక్యభీమడు)
స్తనేక వస్తువాహనోత్సవంబు ల్పడయుచు తమయ 2 గాణగయ్య
చేసిన ధర్మపులు నసంబును నేగట్టను గావను రక్షింపను వలయు నెని
చేకొని కొరవి కిచ్చినస్థితి నిల్చి శిలాస్తంభంబు ప్రతిష్ఠించి విష్ణురంబును
నాతనికొట్టించిన చెఱుపును మఱియు యెఱ్ఱయేని నాతని చేయంబడి
పుకువఱిగినను చెఱించినను చుఱియ వెఱికినను ముట్టితిగనుటకాడినను
ణగవాన్యది ఎనుం క్రమ్మలు (బంగారునాణెపువీశేషము) మణిసి (యను
మ్యడు?) చేసినదోసంబునకు వానిజీవితంబు దణ్ణపు. వరియారంబు
పడవరంబు వెల్లారంబు ఎరగద్యాణంబు పేకామణి పున్నమనాణ్ణు
ఎనూఱుం డ్రమ్మలం వెట్టిసుఖంబు నుము, నాయకజ్ఞేయకాపులయన్ని
వేటరాజులజొచ్చి...మస్తితిమణిసి కొన్నరాజు ల్లరేసియు యాస్థితి
మిడిసిని...నావకిణ్ణమన్న కాపు"

కుండలీకరింపబడిన భాగములు నాయవి సందేహము బున్న తావుల వర్ణకృమము మాతృకయందున్న విధముననే యుండితిని. నిస్సంశయమైన తావులలో ప్రస్తుతపు వర్ణకృమము ననుసరించి వ్రాసి తిని. ఇందు గొన్ని కన్నడ పదములుండుటవలనను, గొన్ని శాసన లేఖకుని తప్పులుండట ములమునను శాసనకావ్యకర్త పండితుడు గాకుండటచేతను, శాసనకాలమునాటి శాంధ్రభాష యిప్పటివలె పరిపక్వస్థితి నందకయుండుటంబట్టియు నీశాసనము పరిగా బోధపడుట లేదు.

ఈశాసనములో నున్న విషయములను బరిశీలించెదము.

౧. ఇది చాళుక్యభీముడు వేగిసింహాసనమునం దుండగా గన్నర బల్లి హునికి సంపాద్యమయినరాజ్య మాతని పెద్దకుమారుడు పరిపాలించుచున్న కాలములో వ్రాయబడినది
- ౨ శాసనములో చెప్పబడిన కుసుమాయుధునకు కన్నర బల్లిణుడను నది నామాంతరమై యుండును,
- ౩ కుసుమాయుధుని పెద్దకొడుకువే రిందుగనన్బట్టటలేదు “విష్ణువర్ధను నిలో నడ్డి” అని శాసనమునందుండుటచే విష్ణువర్ధనునకు వ్యతిరేకముగా స్వతంత్రుడై [విష్ణువర్ధనునకు లోబడి] యనికూడ నర్థము చెప్పవచ్చుచు] రాజ్యము చేయుచున్నట్లు కన్పట్టచున్నది. ఇతఁడేలు చున్న రాజ్యము పేరు మణికొండనాడు. ఇది నిజమురాష్ట్రములోనిదై యుండును.
౪. పైన చెప్పిన కుసుమాయుధుని పెద్దకొడుకునకు రాజ్యపరిపాలనమున సాహాయ్యము చేయుచున్నవాడు కొరవి నల్లజైతెయ కొడుకు పెద్దన. ఈతఁడుచేసిన మేలునకుఁ బ్రత్యుపకారముగా నేమేని గోరుకొమ్మని పెద్దకొడు కడుగఁగా నాకేమియు నక్కర

లేనని చెప్పుచు నేదియో యడిగెను. అడిగిన దేదియో తెలియుట లేదు. కాని యీపెద్దన కిగువురన్నలున్నట్లును, అందు బెద్దవాఁడగు భీముఁడు యుద్ధమునం దెవరినో గెలిచినట్లును, నాతనికిఁ బిమ్మట నాతని తమ్ముడు 'గాగగయ్య' తనయన్నగారి యైశ్వర్యమునకెల్ల నది కానియై భీమవల్కిచే బహుమతు లందినట్లును ఆతఁ డ నేక దిర్ఘముల నాచరించి నట్లును వానిని రక్షించికొఱవినని నిలిపి, శిరాస్తంభమును బ్రతిష్ఠించునట్లున గృహింపుమని కోరెనట్లును గన్పట్టుచున్నది ఈ సంక్షుభమున "పడివెగెల్పి" యని యొకశబ్ద మువయోగించినాఁడు. ఈ 'పడివె' శబ్దము కైవలవాసిన గూడూరుప్యశాసనమునందుచుగలదు. అదు "పడనె గాడయనాయకఁజఁపి" అనియున్నది. ఈ రెండు శబ్దములు నొకే యరమునం దుపయోగించినట్లు గన్పడుచున్నది ఈశబ్దమునకు "యుద్ధమునందు" అనియర్థము. శబ్దరత్నాకరమున 'పడవ' అనఁగా యుద్ధముని యుద్ధమునిచ్చి యున్నారు. ఇది కన్నడశబ్దమై యుండును.

ఈశాసనమునందుఁ గొఱవిశబ్దమును మూఁడుమారు లుదాహరించియున్నాఁడు. పరిశీలించిచూడఁగా గొఱవియనునది గాగ్రముగా మునియు నది ప్రధానపట్టణ మగుటచే నాదేశమునకుఁ గొఱవిదేశమని పేరువచ్చెననియు, శాసనమునఁ గొఱవియన్నభీముఁడని ప్రయోగించుట చూడఁగా నీగ్రామనామమే వారిగృహనామముకూడనై యున్నట్లును గన్పట్టుచున్నది. ద్వాత్రింశత్సౌలభంజికను రచించిన కొఱవి గోపనామాత్యుని యింటిపే రీ గాగ్రమునుబట్టి వచ్చినదేమో!

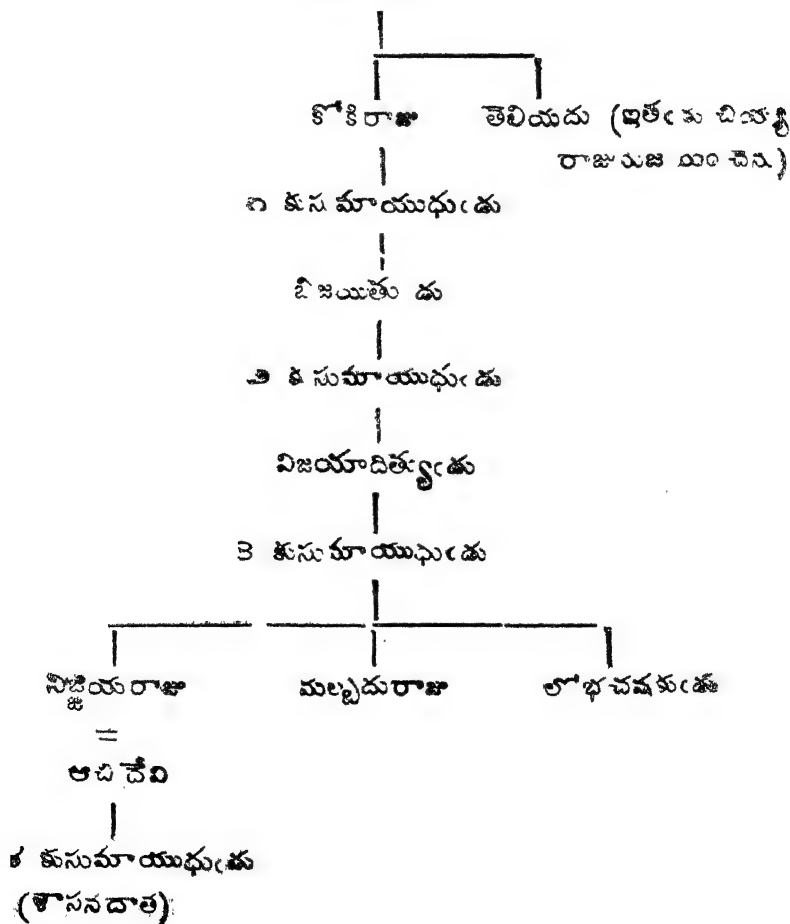
ఈ శాసనమునుబట్టి గన్నరబల్లిఁబుఁడో లేక యాతని కుమారుఁడో కొఱవిదేశమును బేతరాజు పూర్వులవశమునుండి లాగికొని కొఱవిభీమునకో ఆతనిసోదరులకో యిచ్చియుండును. బహుశఃకొఱవి ఆధ్వనకుఁ గుసుమాయధుని కుమారుఁడే యిచ్చియుండును. పిమ్మట నీవెద్దన వంశీయులు దాని ననుభవించుచుండియుండుదు. బేతరాజు తనపూర్వుల రాజ్యమును దిరిగి వశముచేసికొనఁ బ్రయత్నించుటలో

విరియాల యెఱ్ఱఁడు సాహాయ్య మొసర్చి యుండను. గన్నరాలి
 యెఱ్ఱఁడు అనుపేదిగల రాష్ట్రకూటపు రాజొక్కఁడకిలడు ఇదినికి అకా
 లవన్న బిరుదాంకితుఁడగు రెండవకృష్ణరాజుని నామాంతరము. రాష్ట్ర
 కూటులకును దూర్జుచాళక్యలకును వఱుచు ముద్దుములు జరుగుచుండె
 డిని చాళుక్యభీముని పెదతండ్రియైన గుణగబిజయాచార్యుఁ డీకృష్ణ
 రాజును జయించి యాతనిపైనుండిగులఁబెట్టి కృష్ణపురిదహన
 విఘాతించి గాంచియుండెను. చాళుక్యభీముడుకూడ పేరిదేశము
 పైదండెత్తివచ్చిన యీకృష్ణరాజును జయించెను. తరువాత కిక్కుష్ణ
 రాజు చాళుక్యభీమునకు సామంతుఁడుగానుండియుండెను. చాళుక్యభీము
 నకువిష్ణువర్ధనుఁడననామాంతరమున్నది పై శాసనములో నొకచోచాళు
 క్యభీముఁడనియు నొకతాళున విష్ణువర్ధనుఁడనియు వ్రాసియున్నారు.
 ఖాజీపేటశాసనమునందీ బేతరాజుచోడ సేనాసముద్రమునునుధించిలక్ష్మిని
 గైకొనియెవనియున్నది. ఈచోడుఁడు అస్త్రపుష్పకము రాజధానిగా
 బరిపాలనముచేయుచున్న రేవాటిచోడుఁడేమో యనియు గాకున్న
 పశ్చిమచాళుక్య సామంతుఁడుగానుండి ద్రావిడచోడులలో జేసిన
 యుద్ధములలో బాల్గొని యుండవచ్చుననియు శ్రీ రీతిభద్రరావుగా
 రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈ బేతరాజు పశ్చిమచాళుక్యగా
 జగు మొదటిత్రైభువనమల్లునకుసామంతుఁడు. ఆకాలమునదక్షిణదేశమున
 మొదటిగాజేంద్రచోడుఁడు భారతీయతపతయైన రాజరాజునకు మామ
 రాజ్యము సేయుచుండెను. అతనికినిబళ్ళమచ్చాకృష్ణలకునుసదాయుద్ధము
 లు జరుగుచు సే యుండెను. బేతరాజు రణములలో బాల్గొనియుండు
 నని తెలుచులయే సమజనము.

ఇంతవఱకు వ్రాసినపిమ్మట భావనంపత్సరాది సంచికలో శ్రీ
 మల్లంపల్లి సోమశేఖరకర్మగారు ప్రకటించిన యపరిష్కృతశాసన మొకటి
 నాకుఁగనపడినది. ఇది నిజాము ప్రభుత్వమువారి కోశాగారమునం
 దున్నదట. ఇది కుసుమాయధాడను రాజు (పురు) కుత్సితగోత్రుఁ
 డైన దోనమయ్య మొదలుగా ముప్పది యిద్దరు బ్రాహ్మణులకు,
 నుంచికొండవిషయములోని మొగలుచేతువులను గ్రామమును దాన

మిచ్చి వ్రాయించినది. ఇంగు కాలములేదు. చాళుక్యుల (పశ్చిమ యండవల బట్టియు “మదగొండ్లచలు శాసనాంకులమలంకరిస్తున్నాడు గొణ్ణునవాస్తవ్యః” అని యండవల బట్టియు నీశాసనకర్త చాళుక్యుల లాసి యొక శాఖకు జెందినవాడనియు, నీశాఖకు మదగొండ్ల చాళుక్యు శాఖయని పేరియు దీనివలన దెలియుచున్నది ఈశాఖ యిది వఱకు చరిత్రలకెక్కలేదు. ఈశాసనము ననుసరించిన వంశవృక్షమిది.

తెలియదు

ఈశాసన మపరిహృత్య నైవగతులను, గ్రంథవి స్రవణయమునను
నిట పీఠ లేదు. ఇందలి కుసుమాముఖుడును కొఱవిశాసనమునందలి
కుసుమాముఖుడు నొక్కరేయని చెప్పవచ్చును. ఇందలి ముదిగొండ
వాడును కొఱవిశాసనమునలి ముదిగొండవాడు నొకటి యే కావచ్చు
ను. దానమిచ్చిన మొగలి చెఱువునకు దక్షిణమున “కొరవిపాలము
శారక్క సీమసల” అని యున్నది. ఈకొరవియే యాకొఱవియై
యుండును. ‘నిజమర్థక’ శబ్దరూపై యుండియుండును గూడగలదు.
కొఱవి నల్లజెఱువాకొడుకు పెద్దనతో సంబంధించినవాడు వైన వ్రాసి
నట్లు రాష్ట్రకూట ప్ర రాజుగా ముదిగొండచాళుక్యశాఖగాని కుసుమా
ముఖుని పెద్దకొడుకైన నిజమరాజై యుండునని యీశాసనమున బట్టి
యూహింపవచ్చుచున్నది. ఎట్లయిన నీవిషయమున నింకను బరిశోధన
మావశ్యకమై యున్నది.

౨. పోలరాజు:- ఇతఁడు ప్రైవంశవృత్తములోని మొదటిజేతరాజు
కుమారుడు ఇతని వంశములో నికనొక పోలరాజుండుటచే నీతనిని
మొదటి పోలరాజుందురు. ఖాశిపేట శాసనమునం దీతఁడు ‘జగత్ప్రతి
చరిత్రుడైన పోలరాజు చక్రకూట విషయమును జయించి భద్రంగ
పురాధీశ్వరుని బరువెత్తించెను. కొంకణ మండలమును జయించి
యనుపమానముగ కీర్తినిసంపాదించెను. ఇతఁ డనెకరాజు వంశము
లను జయించి యుద్ధములో కొడవర్తి దుర్గరాజుకొడుకున సంహరించెను.
గొన్నయాయనవానిని నిర్జించి పురకూడేశమును స్వాధీనము చేసికొని
యెను. అనుమకొండ విషయమును త్రైలోక్యమల్లునివలన శాసన
పూర్వకముగా బడసెను” అనియున్నది. ఇతనియొద్ద రేచర్ల బమ్మి
రెడ్డియును సేనాధిపతియుండి యనెక యుడములలో బాల్గొని కీర్తిం
గాంచి యుండెను. ఇతనినామ మనెకశాసనములలో నున్నది ఇతఁడు
పట్టుచు చాళుక్యులకు సానుంతుడుగ నుండక స్వతంత్రుడుగనే యుండె

ను. కాని వారిలో మిత్రుడుగాను; చోడలో జరిగిన యశేక యుద్ధములలో దండ్రులై నే వారికి సాహాయ్యము చేయుచు, దండ్రు సంపాదించిన రాజ్యము నభివృద్ధిగొడిచి దెచ్చెను. ఇతడు దాదాపు ముప్పది సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి కన్నబొచ్చునున్నది. నిశ్చయ ముగాఁ జెప్పలేకపోయినను, ఈతని రాజ్యకాలము క్రీ శ ౧౦౫౦— ౧౦౮౦ అని చెప్పవచ్చును. ఇతడు చోడసింహాసన సంపాదనకు నందు కున్నప్పుడు (రాజరాజుకుమారుడు) కనుకాహాయ్య మొనర్చి నని కొందఱు చరిత్రకారు లాహించుచున్నారు.

3. జేతరాజు:— ఇతడు పోలరాజునకు కుమారుడు; మొరటి జేతరాజునకుఁ జాత్తుఁడు; ఇతనిని రౌద్రవ జేతరాజుండును. ఇతడు పశ్చిమచాళుక్యరాజైన యాజవ విక్రమాదిత్యునకు సామంతుడై యుండెను. అతనికి తిగ్రీభవనమల్లుడని బిరుదమున్నది. అబిరుము నే యాజేతరాజుకూడ వహించియుండెననియు నాదుచే నీతనిని తిగ్రీభవన మల్లుజేతరాజుని పిలవెననియుఁ గొరకఱుండును కానియుచి సత్యముకాదు. ఖాజీపేట శాసనమువలన నీతనికి విక్రమచక్ర యను బిరుదము గలదనియు, నితడు గండ్రగొడ్డలి చేబూచిన వాడనియు మూలపచోళరాజు మదగజపంచాననుడనియు వర్ణితుఁడై యొనని దెలియు చున్నది. అనుమకొండ ట్టణమున, నొకయారామమును, దనపేరిట జేతేశ్వరుడని యొకశివలింగమును శివపురమును తీర్థమును బ్రతిష్ఠించె నని యాశాసనమున వ్రాసియున్నది. ఇతనికి వైశవనాథుడను నొక మంత్రి యుండెనట ఈతనిశాసనమున (నిఘిగ్రాఫియాశ్శిక్షికా సంక. పుట ౨౫౬) “కాకతి భేతభూ పాలక్రమాగతి తదీయరాజ్యగరపరూపిత మహామాత్య పదవీవిరాజమానోన్నత ప్రభుమంత్రితాహ శక్తిత్రయ సంపన్నుడనియు, మహాత్తర యశస్సుగలవాడై అగణితశౌర్యసంపత్తు చేఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచిన జేతరాజును చాళుక్యవక్త్ర పాదపద్మములను

సంద్యోచునట్లుచేసి, యాచక్కవర్తి దయతోనిప్పించిన 'సబ్బిసాయిర' మండలమును సర్వజన సంతోషకరముగాఁ బరిపాలింపఁజేసినవాఁడు" అని యామృతిని త్తముఁడు కొనియాడఁబడి యుండెను. ఈ బేతరాజు కాలము గాంచె మెచ్చుతిక్కువగా క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౦౦ అని యనకొనవచ్చును. ఇతనికి కాలానుగుణ సాంప్రదాయమునకుఁ జెందిన రామేశ్వర దీక్షితుఁడను పండితుఁడు గురువుగానుండి యితనినే వల్లి కాష్ఠనమతము కొలుకు దానములను పరిగ్రహించెను. ఖాజీపేటశాసనమువలన దీనిషయము తెలియుచున్నది.

౪. తిథిభవనమల్లదుర్గరాజు - ఇదియొక రెండవ బేతరాజు కుమారుఁడు ఇతనికి దారిద్ర్యవిద్రావణుఁడను బిరుదముండెను. పశ్చిమ చాళుక్య వంశములోనివాఁడైన తిథిభవనమల్ల దేవునకును నీబిరుదమున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈదుర్గవృపతి యునికిని గొప్పదరువరిత్రకారు లంగీకరించుటలేదు. శ్రీ మల్లూరు వెంకటాద్రిమహర్షిగారు మొట్టమొదట నీతిథిభవనమల్లదుర్గరాజును గనిపెట్టి వ్రాసినవ్యాసములోఁ గూడఁ బ్రకటించిన (భారత—వృష—శ్రావణము) ఖాజీపేట శాసనమును బట్టియు, మంచి రెడ్డికుంటశాసనమును బట్టియు, రుక్కదేవుని మఱికొన్ని శాసనముల బట్టియు, వీశాఁడున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. రుద్రదేవుని శాసనములలో నాతనితండ్రి పోలరాజునియు, తాత తిథిభవనమల్లఁడనియు స్పష్టముగా జెప్పఁబడియున్నది. అయితే, తిథిభవనమల్లఁడనునది రెండవ బేతరాజునకు బిరుదనామముని యనుకొనుటచేఁ జరిత్రకారులు దుర్గవృపతి యునికిని గుర్తింపలేదు.

రామేశ్వర పండితునకు శివపురి మను గ్రామమును మొట్టమొదటదానమిచ్చినవాఁడు, రెండవ బేతరాజు. ఆదానకాలము శా.శ ౧౦౧౨ ప్రామాదం. కార్తీకబ ౧౫ ఆదిత్యవారము. నిమిత్తము సూర్యగృహణము. ఈదానము నుద్ధరించినవాఁడు "వెటరసనువృత్ర కులతల్లి

కం సకలజగతిః శాసాజన్యసార్వభౌమసే నిష్పుగళిక్మేణైశ్చ కీమన్యహా
మంగళేశ్వరం దుర్గవృతతి త్రిభువనమల్లం॥

దానము న్దురించినకాలము "శ్రీహచ్చాభ్యు విక్రమకాలద
౬౩ నేయబహుధాన్య సంవత్సర దీశహియుత్తరాయణ సమకాంతి
యోజితకు తీర్థస్థంబున్నర్యాఞనూగి నెడి సిదశాసనగంబ మిదచంద్రాం
తారం నిల్చే మంగళముహూ శ్రీ॥"

దానకాలమునకుఁ దరువాత దాదా పెంమిది సంవత్సరముల
యనంతరమున నీశాసన స్తంభమును వేయించియున్నారు. దీనినిబట్టి రెండ
వజేతరాజునకు దుర్గవృతతి యని నామాంతరముగల త్రిభువన మల్లం
దను కుమారుఁ డున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈశాసన మొరుగల్లులో
చితాబుఖారు నింబ నాంజ నెయ దేవళంవద్ద పడియున్న శిలపైఁ జెక్కఁ
బడియున్నది. ఈ స్తంభమును వేయించినవాఁడు దుర్గవృతతి.

ఈశివపుర ము గ్రామమునందు రామేశ్వరదీక్షీతులు త్రిపురుష
దీర్థము వేయించి యొకశాసన స్తంభమును వేయించినాఁడు. ఇదియే
మాదిరెడ్డికుంటశాసనము. ఇది గ్రామము "త్రిభువనమల్లుని తండ్రి
యిచ్చినట్లు స్పష్టతరం యస్యభక్త్యా త్రిభువనమల్లావనీశజనకేస" అని
స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ త్రిపురుషదీర్థ శాసన స్తంభమును
జెక్కించి వేయించినది రామేశ్వర దీక్షీతుల శిష్యుడైన ప్రోలరాజు.
దీనినిబట్టికూడా దానమిచ్చిన జేతరాజు త్రిభువనమల్లునితండ్రి యని
యు, త్రిభువనమల్లుని కుమారుఁడు ప్రోలరాజనియు, స్పష్ట మగుచున్న
ది. కావున నీపరంపర సంగీకరింపకలెప్పుడు. ఈదుర్గవృతతి విశేష కాల
ము రాజ్యముచేసినట్లు గ విప్పింపడు. బహుధాన్య సంవత్సరపు ఖజీపేట

శాసనమును తండ్రి జీవించియుండునీ వ్రాయించియు గన్పట్టుచున్నది. ఈదుర్గవృత్తి గావించిన ఘనకార్యములును లేవు. రుద్రదేవుని హనుమకొండశాసనము (శా. శ. ౧౦౮౪) లో నీతిభువనమల్లుడు

“ శ్రీ మత్తీర్థువనమల్లో రాజా కాకత్యవంశసంభూతః

ప్రబల రిపుకర్త నారీవైష్య విధాయకాచార్యః”

అని వర్ణింపబడినాడు ఈశాసనమును వ్రాసినది రామేశ్వరదీక్షితుని కుమారుడగు నచింతేంద్రయతి ”

రుద్రదేవుడు మొదలుగా దరునాలివారు వ్రాయించినకొన్ని శాసనములలో త్రిభువనమల్లునితో బాంధించి వారివంశవర్జనముఁ జేయఁమొదలిడిరి. త్రిభువనమల్లునిరుదయ రెండవబేతరాజునకు లేదు. ఈబేతరాజు పాశ్చాత్యచాతుక్కుడైన త్రిభువనమల్లుని సాయ తుఁడు. తన ప్రభువు బిరుదుమును తాను వహించినాడనుటకంటె దశమేలిక నామమును దన పుత్రుఁకఁ జెట్టినాడనుట సమాజసము. కావున శాసనముల యందలి త్రిభువనమల్లుడు రెండవబేతరాజు కుమారుడైన దుర్గవృత్తి యనియే గ్రహింపవలసియున్నది.

పైనవ్రాసిన కన్నడశాసనము మొకంజీవ్రాయించిన స్థానిక చరిత్రగా నున్నది. అది విశ్వాస్థామైనది కాదని కొందఱుచెప్పరు. స్థానికచరిత్రలలో వ్రాసినదంతయు నసత్యమని చెప్పగాదు. స్థానిక చరిత్రకారు లీశాసనమును సృష్టించిని తలంపఁగూడదు. అదియును గాక యితరశాసనములనుబట్టికూడా నీదుర్గరాజున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నందున నిదియొప్పుకొనక తీరదు.

౪. ప్రోలరాజు:— ఇతఁడు పైనజెప్పిన దుర్గరాజుకుమారుడు. ఇతనిని రెండవ ప్రోలరాజుని యందురు. తాతకంటె బిరాద్రమవ తుండై యాతనివలెనే యాతన విక్రమాదిత్యునకు సాయతుండై, పిమ్మట

స్వశంశుడై త్రిలింగరాజ్యమునకుఁ బురాదులువైచినయారని రాజనీతి
 కొనియాడఁ దగినది. ఇతఁడు మంత్రకూట పట్టణాధిపతి యైన గుండ
 రాజును జయించెనని రుద్రదేవునివేయి స్తంభాలగుడిశాసనమునందున్న
 ది. ఈగుండరాజును కధించినది పోలరాజు సేనాని యగు శామ
 సేనాని యని పొలంపేట శాసనము చెప్పుచున్నది. మంత్రకూట మన
 గా నిజాముగాష్ట్రమందలి మంథేయను గ్రామము. ఈవేయి స్తంభాల
 శాసనమునందే యీపోలరాజు అనంతపాలుని మేవల్లుడైన గోవింద
 కలదనాయకుని జయించినట్లు చెప్పబడినది. ఈ అనంతపాలుడే
 శ్రీపతిపండితారాధ్యుల శిష్యుడయిన బ్రాహ్మణునిండనాయకుఁడు.

ఈ పోలరాజు తాతయైన బేతరాజుకడ మంత్రగున్న వైజయంత
 ధిరాధునకు యాకమాంబిక యందు జరిచిన బేతన ప్రెగ్గడ, యీపోల
 రాజువద్ద మంత్రగానుండెనట! బేతన ప్రెగ్గడయు నీతనిభార్యయు జైన
 మతావలంబకు లట. ఈ పోలరాజు రాజ్యవినిపానాకాలము క్రీ. శ.
 ౧౧౧౮ మొదలు ౧౧౫౮ వఱకునై యుండునని చరిత్రకారుల యభి
 ప్రాయము. ఏశిలానగర మని చెప్పబడు వరంగల్లు నిర్మాణము
 నీతఁడే యారంభించెన దురు. తాను జయించిన దేశముల యందలి
 స్రజల నివాసము కొఱకీశఁ డీపట్టణమును స్థాపించెనట. బీకానోక
 దేశమున నాగ్రామవాసుల కమ్మకొనుటకై యాహోర పదార్థములను
 దెచ్చిన యొకబండి యొక రాజుకిందగిలి శిలక్రిందులయ్యెనట అబ్బడి
 కున్న యనునప్పుడ స్థానముయ్యెనట. రాజావార్తచిని యచ్చొకువచ్చి
 యాశిల స్పర్శవేది యగు నొక శివలింగమని ప్రహించి స్వయంభూ
 లింగ మని దానినచ్చటనే ప్రతిష్ఠించి యాలయముగట్టించి యాగ్రామ
 మను గ్రమక్రమముగా కళ్యాణధిపతిని చెప్పుదురు ఈతనితరువాతి
 వారచ్చట బలవత్తమయిన కోటగట్టించిరి. గణపతిదేవుని కాల

మ. న. రాజధాని మానుషకొండనుండి యోరుగల్లునకు మార్చు
బడియెను.

రుద్రదేవమహారాజు:— ఇతఁడు రెండవ ప్రోలరాజు కుమారుఁడు.
ఇతఁడే నీతిసారమును రచించిన కవిరాజు. ఇతఁడు గొన్ని శాసనము
లలో బ్రతాపరుద్రమహారాజుని పేర్కొనఁబడియెను ఈతనితరువాతఁ
గొంతకాలములో నికనొక ప్రతాపరుద్ర మహారాజుండుటచే, నిటీవలి
చరిత్రకారు లితనిని మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁడని పిలువఁజొచ్చిరి.
ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౧౫౮ మొదలు ౧౧౮౫ వఱకు రాజ్యముచేసెను.
ఇతనికి బిత్తహంతకుఁడని యొకయపకీర్తి వాటిల్లినది. ఒకనాఁడితఁడు
దేవాలయమునఁ బండుకొని నిద్రపోవుచు శత్రువలలోఁ బోరుచున్నట్లు
కలఁగఁగఁచుచుండెనట; ఇతఁడో దండ్రియైన ప్రోలరాజు మార్గమునం
బోవుచు నాతనిని స్పృశించెనట; శత్రువెవ్వఁడో తనను దాఁకెనని
యనుకొని తటాలునలేచి యొఱచుండి కత్తివెఱికి తండ్రినిబొడిచెనట;
అది ప్రమాదవశమున గ్రహించి తండ్రియాతనికి రాజముద్రకనిచ్చి
ప్రాణములను విడచెనట. ఈ కథ ఆంధ్రుల చరిత్రమున వ్రాయఁ
బడినది. తరువాతఁ దక్కురయగు శ్రీ వీరభద్రరావుగారే, యీ
కథ విశ్వాసార్హమైనది కాదనియు దానియొక్క యదున్న యొక
శాసనములో (వెలనాటి రెండవచోడుఁడు వ్రాయించిన శాసనము)
“కాకతి ప్రోలరాజు విర్దహన” అని యున్నదనియు, నందుచే
ప్రోలరాజును జంపివాఁడు వెలనాటి రెండవచోడుఁడుకాని రుద్ర
దేవుఁడు కాఁడని వ్రాసియున్నారు. దీనిలో రుద్రదేవమహారాజుపై
నారోపితమైన పితృహత్యాదోషము తొలఁగిపోయినది.

పై కథ నించుక భేదముతోఁ గొందఁ టీవిధముగాఁ జెప్పుచు
న్నారు. రుద్రదేవ మహారాజు జన్మించినకాలమందలి గ్రహస్థితిని
బట్టి యీతఁడు పితృహంతకుఁడగునని దేవజ్ఞులు చెప్పిరట, అందుపై

బోలరాజీకిని నొక శివాగ్నుకుని కిచ్చివేసెను. ఒకనాటిరాత్రి ప్రొద్దు పోయినపిమ్మట ప్రోలరాజులయమునకు బోగా దప్పురుడను భ్రాంతి చే, రుద్రరాజాతనిని గత్తితో బొడిచెనట. దైవజ్ఞులమాట తప్పలేదని నీలంచి ప్రోలరాజు కుమారుని మన్నించి, రాజ్యమాతని కిచ్చి వేసెనట. ఈకథ విన్నాచార నుకాదని, కథయే చెప్పుచున్నది.

రుద్రదేవ మహారాజు మిగుల సామ్రాజ్యమవంతుడును రాజనీతి జిహ్నుడు నగుటచే, పూర్వార్చితమగు రాజ్యము సభివృద్ధిచేసియాంధ్ర రాజ్యమునకంతకుఁ బ్రభువై దాదాపు నలువది సవత్సరములు నిష్కంఠకముగ రాజ్యముచేసెను.

18 మంత్రిభాస్కరుడు.

ఆంధ్రులతి సవిశ్రములుగా వసుదినము తలంచుచుండెడి భారత భాగవత రామాయణములు మూడును, ఏకైకకవికృతములు గాక బహుకవికృతము లగుటయు, విశేషించి యాగంధకర్తల చారిత్రములును, రచనాపీఠములు నవాదాస్పదము లగుటయు నొకవిచిత్ర సంఘటననై యున్నది. భారతము కవిత్రయముచేతను, భాగవతముకవి చతుష్టయమువలనను, రామాయణము కవిసంచకముచేతను నాంధ్రీక రింపఁబడియెను. (అరణ్యకాండ యుద్ధకాండరచయితలు భాస్కరనామ భారులగు వేణువేణుపురుషులను వాదమండుటచే రామాయణాంధ్రీకరిణకర్తలైదిగుఱురెరి.) ఈ రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణ మని పేరు. దీని కర్తృత్వము పవాదాస్పదమైనది. అందఁ బండి

అందు జరిత్రకాకులు నివమిత్థమని నిష్ఠియింపఁజాలని మహాకూన
హస్యము లిమిడి యున్నవి.

ఈ విషయమున నిదివఱకు జరిత్రకాకులను పండితులును చేసిన
సర్పలను బట్టి: —

౧. ఈ గ్రంథమునకు భాస్కరరామాయా మను పేరెఱువచ్చినది?

౨. ఈ పేరుజచ్చుటకుఁ గారకుఁడె న భాస్కరుఁడెవరు?

౩. అఱిణ్యకాండమును యుక్తకాండమును విడియించి భాస్కరులు
భిన్నులా? అయినచో వారెవరు?

౪. ఈరామాయణమున మంత్రభాస్కరుని కనిపెయ్యున్నవా? ఉన్న
చో నెంతవఱకు? అతఁడెప్పుడెవఁడ?

అను ప్రశ్నలదయించుచున్నవి?

మంత్రభాస్కరుఁడు, భాస్కరరామాయణమును గొంతవఱకు
రచియించెనని వాఁముండుటచే, నాతఁడారిత్రము విడువ్రాసి పై
ప్రశ్నలకు సమాధానముల నీయఁబ్రయత్నించెను. భాస్కరరామా
యణరచనావిషయమున మఱికొంత వివరమున్నది. అందునుగురించి
హుళక్కి భాస్కరాదుల చరిత్రములగా వ్రాయుదును.

మంత్రభాస్కరుఁడు, నియోగి బాహ్మణుఁడు; ఆసస్తంభ
సూతుఁడు; గౌతమగోత్రుఁడు; కేతననాచమంబుల పుష్పిఁడు;
గుడకొంగి బాతుఁడు. మావెస యతని ప్రపితామహుఁడు. మహా
బారత కృతికర్తయగు తిక్కనసోమయాజి యీ మంత్రభాస్కరునకు
మనుమఁడు

ఇతఁడు కవియో?

ఇశనివిగూర్చి తిక్కనసోమయాజి తన విశ్వచనోత్తర రామా
యణమునందీ క్రిందిపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

గీ. సారక తాభిరాము గు ట్టూరివిభుని

మంత్రిభాస్కరు మత్తుతామహునిఁ దలఁచి

యైన మన్నన మొయిలోక మాదరించు

వేట నా కృతిగుణములు వేయు నేల.

తన కావ్యము, స్వగుణముచేతఁ గాకపోయినను, తన పితామహుడైన మంత్రిభాస్కరుని సాగవితృమహిమచే నైననులోకావరణమును బొందఁగలుగు నని యీశ్వరమండలి భావము. దీనినిబట్టి మంత్రిభాస్కరుడు తిక్కనవంటి మహాకవి కొనియాడుటకుఁ దగినకవిత్వముఁజెప్పఁగల సమర్థుడని నిశ్చయించుటకు సలఁచుంపనక్కర లేదు. జశకుమార చరిత్రమును రచియించిన కేశవకవి యితిని

శా. శాసామగ్రహ శక్తి యుక్తఁ డవలాచాసుండు సాహిత్య ని

ద్యాపారీణుఁడు ద్విత్వహృద్గపధికుఁ డధార్థిగాకావన

వ్యాపార వృత్తుండంచుఁ జెప్పు సుజనప్రాశంబు గౌరవతి

శ్రీరాజప్రవణాంతరంగు విబుధశ్రేయస్కరున్ భాస్కరుఁ.

అని స్తుతించియున్నాఁడు. ఈపద్యమునలి “శాసామగ్రహ శక్తి యుక్తుఁడు” “సాహిత్యనిద్యాపారీణుఁడు” అను వాక్యముల వలన నీ భాస్కరుడు కవిత్వము చెప్పఁగల సమర్థుడని యూహింప వచ్చును. తన కవిత్వముకంటె రసవత్తరముగు కవిత్వము చెప్పగలవాడని తిక్కన సామయాజియే చెప్పినప్పుడు, మంత్రిభాస్కరుని కవితాసామర్థ్యమును గూర్చి మనము శంకింపనక్కరలేదు. ఇతఁడేమియో నాల్గుపద్యము లల్లఁగలిగిన సామాన్య కవిమాత్రుఁడు గాక రసవత్తరమైన కవిత్వము చెప్పఁగలిగిన యొకగ్రంథకర్త యై యుండునని మాడఁ దిక్కన చెప్పిన పద్యమునుబట్టి యూహింపఁ దగియున్నది.

ఇతఁడు భాస్కరరామాయణకర్తయో?

మంత్రిభాస్కరుఁడు రామాయణమున సరిణ్య కాండంతము పఱకును రచియించెననియు, సీతనిని బట్టియే రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణ మనుపేరు వచ్చినదనియు, నది మేకారణము చేతనో యుక్తమైన మై పోఁగాఁ దరువాతకవులు దానినిమరల రచించి రనియు లోకమున నొక ప్రతీతియున్నది. రామాయణము నాతఁడు పూర్తిగనే రచియించె నను వాదముకూడఁ గలదు. ఈవిషయమున బండితులు భిన్నాభిప్రాయమును గలిగియున్నారు. రామాయణములోఁ గొంతభాగమును భాస్కరుఁడనుకవి రచియించెనని యంగణ సంగీకరించుచున్నారు ఆవిషయమునుగూర్చి గ్రంథనాయుమును, ఆరణ్య కాండంతగద్యమును ప్రబలమైనసాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. కాని ఆభాస్కరుఁ డీమంత్రిభాస్కరుఁడు కాఁడనియు, హుళిక్కి-భాస్కరుఁడను పేరుగల మరియొక భాస్కరుఁడనియుఁ గొండఁజివాదము. ప్రస్తుతము మనము చదువుచున్న భాస్కరరామాయణములో యుద్ధ కాండమును గొంతపఱకు హుళిక్కి భాస్కరుఁడు రచియించె నని యుధయపక్షముల వారును సంగీకరించుచున్నారు. అండ్రివిషయమున భిన్నాభిప్రాయము లేదు. ఇక మొగటి నైదుకాండములలోను మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వ ముండెనా? లేదా? యనునదియే వివాదాంశము. ఈయిరువురికును నామసామ్యము గలిగియుండుట మూలమున సీవివాదమును బరిష్కరించుట యంత సులభకార్యముకాదు. భాస్కరరామాయణమున గూర్చి యింకను బరిశోధనము విశేషముగాఁ గావలసియున్నది. భావిపరిశోధకుల కవకరించునను నూహలో సీవిషయమున నాకుఁ బొడఁగట్టిన విషయముల నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనని పూర్వకపు లెవ్వరైన జెప్పియుంటిరా?

పూర్వకపులు పెక్కురును లక్షాగ్రంథకర్తలు కొందఱును దమ గ్రంథములలో భాస్కరుని బూర్వక విశిష్టాభిప్రాయములను రామాయణకర్తయని చెప్పియున్నారు కొందఱు “హళక్కి” శబ్దమును జేర్చి హళక్కి భాస్కరుడని నుతించియున్నారు.

దీనినిబట్టి “హళక్కి భాస్కరు” డని గాక కేవలభాస్కరుడని చెప్పిన యాతనిని మంత్రిభాస్కరుడని నిశ్చయింపవలయునని కొందఱు అందురు. కాని యావాదమునం నంతగా బలములేదు. మంత్రిభాస్కరుని కాలము క్రీ. శ. ౧౨౦౦ ప్రాంతము. హళక్కిభాస్కరుని కాలము ౧౩౨౦ ప్రాంతము. భాస్కరుని పూర్వవినిగా నుతించినవా రందఱును ౧౩౨౦ వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివారుగాని యంతకుపూర్వులు కాదు. వీరు తమ కావ్యములలో నేభాస్కరుని మనసునందుంచుకొని స్మరించిరో నిశ్చయంపజాలము. “హళక్కి”పదము లేనంతమాత్రమున నాతఁడు మంత్రిభాస్కరుడని నిర్ణయింపరాదు. క్రీ.శ. ౧౨౦౦-౧౩౨౦ నడుమ నెవ్వరైన భాస్కరుని గొనియాడియుండినచో నాతఁడుమంత్రి భాస్కరుడని చెప్పవచ్చును. కాని యట్టివారుకన్పడుటలేదు. ఆ కాలమున సుప్రసిద్ధకవులు : శేషముగాలేరు, సోమన, కేతన, తిక్కన, మారన, మంచెన, మొదలగు కొలఁది సంఖ్యాకులు మాత్రమేకలరు. వీరిలో మంత్రిభాస్కరుని గూర్చి చెప్పవలసినవారు ముఖ్యముగా కేతన, తిక్కనలు. వీరాతనినిగూర్చి యేమిచెప్పినదియుఁ బైనవ్రాసెయుంటిని. వీరువురునుగూడ భాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనని చెప్పలేదు. కావున నాతనికి రామాయణకర్తత్వ మారోపింపరాదని కొందఱునుచున్నారు. కాని యావాదమునందును సారములేదు. ఆ కాలమునాటి మానవహృదయముల నీ కాలమునాటి కొలఁతబద్ధత

కొలుచుటకు పిలువేను. పదియవశతాబ్దిమొదలు పదునైవశతాబ్ది వఱకును గల కవులు స్వాతంత్ర్య బ్రకటించుకొనుటకుఁ గాని, స్వీయ చరిత్రమును జెప్పుకొనుటకుఁ గాని, యంతగా నిష్టపడి యెడివాగుకాదు. తరువాతికవులు క్రమక్రమముగాఁ దమనుగూర్చియుఁ దమపూర్వులను గూర్చియుఁ గాంతకొంత వ్రాయుచువచ్చిరి. గ్రంథవిషయముకంటె తమవిషయమే ప్రధానముగ నెంచుకొను కాలమిది. తిక్కనసోమయాజి తాను నిర్వచనోత్తర గామాయణమును రచించినట్లు భావమునఁ జెప్పలేదు. మన్మసిద్ధి యాసానమున నుండి తిక్కనామాత్యుఁడుభయ భాషలయందును గవిత్వము చెప్పెనని మాత్రమే కేతనచెప్పెను కాని యాతఁడు రచించిన గ్రంథములపెరులనైనఁ జెప్పలేదు. కేతన తనగ్రంథములు రెండింటిలోను, ఒకదానిసంగతి రెండవ గ్రంథమునఁ జెప్పెనా? అదియునులేదు ఇట్టి యుదాహరణముల ననేకముగఁ జూపచ్చును. కావున నితరకవు లెన్నడును జెప్పలేదను కారణము నాధారముచేసికొని భాస్కరుని రామాయణ కర్తృత్వమును తొలగివేయుక యితరాధారము లేవనిన నన్నవేమో చూడవలసియున్నది.

తిక్కన పూర్వరామాయణమును రచింపక యుత్తరరామాయణమును నేల వ్రాసెను:

తిక్కనసోమయాజి పూర్వరామాయణమును విడచి యుత్తర రామాయణమును రచించుటవలనను మంత్రభాస్కరుఁడు రామాయణమును రచించెను జనశ్రుతియుండటనుబట్టియు నాతఁడు రామాయణమును రచించెనని నిశ్చయంపవచ్చునని కొండటి యభిప్రాయము. ఇందెంతవఱకు సత్యమున్నదో చూతము. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున

“క. ఎత్తఱనైతను ధీరో

దాత్త్యులొత్తముఁడు రామధఃజీవతి స

ద్వైతము సంభాషణవగుట

నుత్తరరామాయణోక్తియు క్షుడ నైతిన్.

అని చెప్పియున్నాడు.

గంభీరహృదయుడును, ఉచితానుచితజ్ఞును బాహింను కనిపత్రముడు నగు తిక్కనసోమయాజి యీవద్యమును వ్రాయుట శేషకారణము? అని యాలోచింపవలసి యున్నది. పూర్వరామాయణమున గాదానిని రచింపక యుత్తరరామాయణము మేల రచింపవలయునని లోకము ప్రశ్నించు నేమో యని యందులకు సమాధానముగా ధీమాదాతనాయకుడైన శ్రీరామచంద్రుని సద్వైత మెచ్చిలనుంకి రచించినను పూజనీయమేయగును గావున నుత్తరరామాయణమును రచించి తినిని యీవద్యమును జెప్పినట్లొక యూహకలుగును దీనినిబట్టి యది వఱకు పూర్వరామాయణము రచింపబడి లేని లేలుచున్నది. పూర్వరామాయణ మదివఱకు రచింపబడి యున్నయెడల లోకముప్రశ్నించుట కవకాశమును లేదు. తిక్కన యీవద్యమును వ్రాయవలసిన పనియు నుండదు.

కాని యతకుపూర్వము రామాయణము ప పూర్ణముగాఁ గాక కొంతభాగము మాత్రమే రచియింపబడి యుండె నని, యాతకువాని నందుకొని శేషమును బూర్తిచేయక యాభాగమును వదలి యుత్తర రామాయణము నేల రచించుచున్నా వని లోకము తనను బ్రశ్నించు నేమోయని తిక్కన యీవద్యము మూలమున నాప్రశ్నకు తరమిసుగుచున్నాడని తలచుట కవకాశము కలుగుచున్నది. ఆపక్షములో ఆప్రశ్నకును, ఆ సమాధానమునకును గూడ నవసరమేమిడు చున్నది. గావున దిక్కన కాలమునాటికి రామాయణము కొంతభాగము రచియింపబడియుండె నని యూహించుట కవకాశమున్నదనుట నిశ్చ

యము. ఎంతవఱకు రచియింపఁబడియుండె ననుటనుగూర్చి తరువాత నాలోచింతము.

పైపద్యముతోందచే తిక్కన తనపితామహునిగూర్చి యీక్రింది పద్యమును వ్రాసియుండెను.

తే సారకవిశాఖిరాము గుంటూరిఁభువి
మంత్రీభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మున్ననమెయి లోకమాదరించు
వేఱ నాకృతిగుణములు వేయ నేల?

ఈ పద్యములో మంత్రీభాస్కరుఁడు రామాయణమును రచించె నను సూచన కూడ లేనిమాట నిశ్చయము. అయినను పైపద్యమును వ్రాసిన వెనువెంటనే తిక్కన యీపద్యమును వ్రాసియుండుటచేతనేన పితామహుఁడైన భాస్కరుఁడు రామాయణ భాగమును రచించివాడను విషయము మనసునందుంచుకొనియే యీపద్యమును వ్రాసియుండెనా యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఈపద్యము చెప్పినసిమ్మటఁగాని తన కులగోత్రాది ప్రశంస యాతని హృదయమునకు రాలేదు. ఈ రెండు పద్యములను కలిపి చదివి యోచించితమేని మంత్రీభాస్కరుఁడు రామాయణమున గొంతభాగము రచియించియుండెనని దృఢమైనయనుమానము గలుగకమానదు. అనుమానమేల? ఆయూహయందు సత్యమున్నదినియే నాతలంపు. అట్లయినచో, భారతమున నన్నయమూఁడు పర్వములు రచించెనని చెప్పినట్లే తనపితామహుఁడింతవఱకు రచించెనని తిక్కన యేలచెప్పలేదను ప్రశ్న రావచ్చును. భారతమునందు తక్కిన పదియేను పర్వములును దాను పూర్తిచేయఁ దలపెట్టెను. గావున నన్నయభట్టు మూఁడుపర్వములను రచియించెను. తక్కినభాగమునురచించి నేనుభారతమును పూర్తిచేయుదునని చెప్పటలో నౌచిత్యమున్నది. లోకమందులకు హర్షించును. ఇచ్చట నట్టి యదృష్టమువల్ల

లేదు. తనపితామహుడు మూడుకాండములను రచించినాడు అని చెప్పి యంతటిలో వదలివేసి తాను, ఉత్తరామాయణమును రచించెనని చెప్పినచో నది సరసముగ నుండునా? లోకమునంతసెంచునా? తిక్కన, యాతరువాతి భాగము నందుకొని రామాయణము నెల పూర్తిచేయలేదు? అని శంకింతురేమో! మహాత్ముల హృదయములు దుఃఖగాహములు. ఆయన మనసుగో, నప్పుడేమి కలదో యెవరు చెప్పగలరు? ఎంతటి దైవవంతునైనను ఒక్కమారు చదివి నంతనే హృదయవిదాళం బొందించు స్త్రీ పర్వాదులను రచించిన తిక్కనసోమయాజి, భారతరచనానాతిమునఁ గూడ నాగ్ర్యపత్వశేషమును బూరింపలేదు. దీక్షిణి గారణ మేమి డును? కొంతభాగమును రచించి ముగించిన తన పితామహుని కావ్యము బూర్తిచేయుట కారసికి మనసు గొలుపఁ యుండును.

పైకిఁ జెప్పిన "ఎత్తేనినను" అనుపద్యములో నింతయర్థ మిమిడి యుండలేదనియు, ఎప్పుడైనను ధీరోదాత్రనాయకుడైన రామచంద్రుని వృత్తము పూజనీయమే కావున నుత్తరరామాయణమును రచించితి" నను సామాన్యార్థముమాత్రమే యందుగలదనియు, లోకము శంకించునను సూహగాని యందుల కుత్తర మియవలయునను భావముగాని తిక్కనకు లేదనియు, వట్లే దాని తరువాయిపద్యములో నెట్టిసూచనయు లేదనియు నీయూహలన్నియు మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమును రచించెనను భావమును గలిగియుండుటచే నుద్భవించెడి భ్రాంతి మూలకములగు సూహలనియుఁ గొందఁ జనవచ్చును.

ఆ పద్యమునం దెంతయర్థముండెనో, లోకమునకేమి తెలువఁ గోరి యాతఁడాపద్యములను రచియించెనో, యను విషయములను గూర్చి తిక్కన కవితాస్మారణమును గ్రహింపఁగలిగిన రసజ్ఞులు తమకుఁ దోచినరీతిని నిర్ణయించెదరుగాత! తన పితామహుడు రామా

యగ భాగమును రచించి ముందెనని తెలుపుటకే తీర్కన యావశ్యము
లను రచించెనని నాతెలంపు.

ఉ. భూవివేక చిత్తుడు బొలువను దలంపక దళబాలన్
సౌరభ మిచ్చగంధవహుచందమును బ్రకట ముసేసి యం
పారెడువల్కలం బడయ నెప్పులుకు స్పృగుచ్చునట్లుగా
జేమపనెరఁగావలయుఁ జేసెద నెఁగృత యన్నవారీకా.
విర్వచనోత్తర రామాయణము

భాస్కరరామాయణమును పేరెల్లు వచ్చినది:

భాస్కరరామాయణ మనుపేరు కవి యుంచెంచి చెప్పఁజాలము.

కవి-తన పేరునుజేస్సి నావమిడిన గీంథములు కొన్నికలవు కాని
యిట్టి వివాద విషయములలో గవియే తనపేరులో గీంథనామము
నుంచెనని తెలంచుట న్యాయము కాఁజాలదు రామాయణమును వేఱు
గ్రంథమో, గీంథములో యుండుటచే గొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట
లోక మీగ్రంథమునీపేరన బిలువ జూచ్చినవనీతలంపవలసియున్నది. ఎప్పు
టినుండి యీపేరు లోకమున వాడుకలోనికి వచ్చినదో చెప్పఁజాలము.
క్రీ. శ. ౧౨౦౦-౧౩౨౦ నడుమ నీపేరున్నది ధ్రువపడిననెఱపు, నీనా
మము మఱి భాస్కరున కవ్యయంచునని నిర్ణయించుట కవకాశములేదు.
ఆనాధ్యకాలములో నీపేరు వాడకలానుండె నను సాక్ష్యములేదు.
కావున గీంథనామమునుబట్టి నాంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వము స్థిరపడఁ
జాలదు కాని యాతనిపేరులోనే యీరామాయణమును బిలుచు
చున్నారని తెలంచుట కొంచువకాశము గన్పడుచున్నది.

ఇప్పుడు మనకుఁ భించుచున్న భాస్కర రామాయణ మందలి
గద్య పద్యములను బట్టి రామాయణకవు లైదుగురని తెలియుచున్నది.
దొల, కిష్కింధ సుందరకాండములను రచించినాఁడు చుల్లికాసునభట్టు.
అయోధ్యాకాండమును రచించినది కుమారరద్రదేవుడు అఁగ్యకాండ

మును రచించినవాడు భాస్కరుడు. యుద్ధకాండమునఁ గొంతభాగమును రచించినవాడు హళక్కిభాస్కరుడు. మిగిలిన భాగమును రచించినది అయ్యలార్యుడు. గ్రంథమును ప్రాసంభించినవారి పేరును బట్టి గ్రంథమును మేర్పడుటయ్యాయును. అట్లుగాఁ గ్రంథాంతకాండములో గొంతభాగమును రచించిన హళక్కిభాస్కరునిలో గ్రంథమును మేర్పడిన దనుట సమంజసము కాదు.

ఈసూత్రము నన్వయింపఁజేసి చూచినచో, నీగ్రంథమునకు మల్లికార్జునగామాయణ మనుపేరు రావలసియున్నది. అట్లు రాలేదు. భాస్కరగామాయణ మనిపేరువచ్చుటకు. ఆరణ్యకాండగన్యలే కారణమైయుండవలయును. ఆరణ్యకాండ భాస్కరవిరచితమని యీగద్యలవలన నుద్భవముగాఁ దెలియుచున్నది. యుద్ధకాండారంభన నయ్యలార్యుని గద్యయే కాని భాస్కరుని గద్యలేదు. కావున నీగామాయణమునకు భాస్కరగామాయణమని పేరుపెట్టి వారు, ఆరణ్యకాండారంభగద్యనే యందుల కాధారముగాఁ గొనియున్నారని తలంపవలసియున్నది. యుద్ధకాండములో గొంతభాగమును హళక్కిభాస్కరుడు రచియించి యుండుటచే నాశ్రయింప బట్టియే యీవాచక వచ్చినదని కొందఱనవచ్చును. యుద్ధకాండ భాగమును హళక్కి భాస్కరుడు రచియించెనని, అయ్యలార్యుడు చెప్పిన:-

“చ. ఆమరహళక్కి భాస్కరమహావి శిష్యుగనున్న యుద్ధకాండము తరువాయి చెప్పెఁ బ్రకటప్రతిభాషణుఁ డప్పలార్య సత్రమసుతుఁ డయ్యలార్యుడు గృహస్థితి వార్యుల మెచ్చునట్లుగా. హిమకరతార కారవి మహిషలయ్యలక్ష్మీవేకుఁ”

అను పద్యమువలన మాత్రమే మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈపద్యము లేచొనినచో మనకు హళక్కిభాస్కరుడు లేనేలేడు.

స్పష్టముగా రెండుగడ్డలమూలమునఁ దెలియుచున్న భాస్కరునివిడచి, హుళక్కి భాస్కరునకుఁ దరువాతఁ జాలకామునకు ఆయ్యలొక్కఁడు రచించినపద్యముచే నెఱుంగవచ్చిన హుళక్కిభాస్కరుని బట్టి గ్రంథ నామ మేర్పడినదనుట సమజము కాదు. ఇందుల కారణ్య కాండ కర్తయు, యృకాండాది భాగ కర్తయు నొక్కఁడే చునియు, నాతఁ డే హుళక్కిభాస్కరుఁడనియు ప్రతపాము రావమ్మను. ఆవాగమున కవకాశమున్నమాట విష్ణుయమే కాని కారణాంతరములచే నారణ్య కాండ కర్తభిన్నుఁడని ధ్రువపడియెనని యాశించి బట్టియే యీ గ్రంథమునకు భాస్కర రామాయణము పేరు వచ్చినదని విశ్వయంపవలసి యున్నది. ఇంతేకాదు అట్టిభిన్న కర్తత్వము స్థిరపడిన ఎఱ్ఱములో మొట్టమొదట మంత్రీభాస్కరుఁ డరణ్య కాండమువఱకునో, కాక యింకను వఱకొంతభాగమునో కాక పూర్తిగానో రచించియుండె ననియు, నాశనిపేరుతోడనే భాస్కర రామాయణ మునుపేరు వచ్చెనని యుఁ గాక శ్రీచురుగ హుళక్కి భాస్కరుఁడు కూడఁ గొంతభాగ ము నిందు రచించియుండుటచే నాతనిబట్టి పేరు వచ్చినట్లులోకము ధ్రువించుచున్నదనియు, దలంచుట కూడ సమంజసమగును.

బ్ర శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు మున్నగు కొండఱు హుళక్కిభాస్కరునిబట్టియే భాస్కర రామాయణము పేరు వచ్చెనని వాసియున్నారు. ఆవిషయమునగుర్చి హుళక్కిభాస్కరుని చారిత్ర మునఁ జర్చించెదను. ఒకవేళ యుద్ధ కాండమును రచించిన హుళక్కి భాస్కరుని పేరుతోడనే గ్రంథనామమేర్పడినదని యంగీకరించినను సంతమాత్రమున రామాయణరచనమునందు మంత్రీభాస్కరునకు స్థాన ము లేదని ధృవపరుపక యీతిచారణము గొనసాగింపవలసియే యున్నది.

మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపరచెడి యాధారములు
గ్రంథమునం దేమైన గలవా?

ఈ పైపై యూహల నటుంచి, మంత్రిభాస్కరుని కర్తృత్వమును స్థిరపరచెడి యాధారములు గ్రంథమునం దేమైన కలవేమో చూడవలసియున్నది. భాస్కరరామాయణమున దక్కిననావికంటి నాంగ్య కాండము మంత్రిభాస్కర విరచిత మని తలంచుట కాధారములున్నవి కొండఱుచున్నారు. కావున ముందుగ నా కాండమునె పరిశీలింతుము.

ఆ రణ్య కాం డ గ ద్య లు

ఆరణ్య కాండము రెండొక్కాసములుగ విభజింపబడి యున్నది. ఆరెండొక్కాసముల తులనను గద్యము లొకేధమున సీరితగనున్నవి. గద్యము “ఇది సకల సుకవిజన విమల యశస్కర భాస్కర ప్రణీతంబైన శ్రీరామాయణ మహాకావ్యమునం దాంగ్య కాండంబు” కొన్నితాళ పత్ర ప్రతులలో ‘యశస్కర’ శబ్దము లేదు. ఆశబ్దమును దీపివేసినచో నది సర్వవిధముల నన్నయభట్టు భారతమున వ్రాసికొనిన గద్యముబోలి యున్నది. శ్రీమహాభాగమున నన్నయభట్టు “ఇది సకలసుఖిని విమల నన్నయభట్టు ప్రణీతంబైన” అని వ్రాసికొనియున్నాడు.

ఈ గద్యమునుబట్టి, దీనికర్త మంత్రిభాస్కరుడో హళకక్కి భాస్కరుడో నిర్ణయించుటకు సామ్యము కాదు. హళకక్కిభాస్కరునికంటె మంత్రిభాస్కరుడు నన్నయభట్టునకు సమీపకాలముగానివాఁడు కావున నన్నయభట్టు ననుకరించినవాఁడు మంత్రిభాస్కరుడేయని నిర్ణయింపవలయునని కొండఱుండుదు. కాని యావాదమునందు బలములేదు. హళకక్కిభాస్కరుఁ డట్టి గద్యము వ్రేసికొనియుండఁడని తలంచుట కవకాశము లేదు. యుద్ధకాండమును హళకక్కిభాస్కరుడు పూర్తిగ

రచింపఁబోవుటచే నాతఁడు గ్రంథమును వేసికొని యుండలేదు. అది పూర్తియై గ్రంథమును వేసికొని నవసరము గలిగినచో నెల్లు వ్రాసి కొని యుండనో యెవరు చెప్పఁగలడు?

అరణ్యకాండశ్వాస విభజనము:

అరణ్యకాండము మొత్తము 23ర పద్యములు ఇందుమొదటి యాశ్వాసమున 2౨ర పద్యములును రెండవ యాశ్వాసమున ౧౧౩౯ పద్యములును గలవు. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు యుద్ధకాండమున ౧౧౩౯ పద్యములను రచించియుండియు నాశ్వాసవిభాగము చేయలేదు అరణ్య కాండము 23ర పద్యములే యయ్యును రెండాశ్వాసములుగానున్నది. ఇందువలన, అరణ్యకాండ యుద్ధకాండకర్త లొక్కరు కారచిత్రలంచుట కవకాశము కల్గుచున్నది. యుద్ధకాండ మంతయు రచింపబడినపిమ్మట నాశ్వాసవిభజనము చేయవచ్చునని హుళిక్కి భాస్కరుఁడు తలంచి యుండవచ్చు ననియు, నది పూర్తి కాకపూర్వమే యాతని రచనగాని పోవుటచే నాశ్వాస విభజన కార్యముకూడ నాగిపోయెననియు, గొందఱు సమాధానము చెప్పుచున్నారు. హుళిక్కి భాస్కరుఁడు రచించుచున్నది స్వశాంత్రగ్రంథము కాదు. వాల్మీకిరామాయణమున కాంధ్రీకరణము. సంస్కృతరామాయణమున నధ్యాయ విభజనమున్నది. తన కుచితమని లోచిన్న యధ్యాయముల నాంధ్రీకరించినపిమ్మట నక్కడి కొక యాశ్వాసముని వ్రాసికొనుట సులభము కాని గ్రంథమంతయు రచించినపిమ్మట నాశ్వాసవిభజన మొకపనిగాఁ బెట్టుకొనుట సులభము కాదనియు అశ్వాసమున కైదుపద్యము లధికముగా గ్రంథ రచనావద్ధమున వ్రాయవలసి కచ్చునని యాకార్యమునుఁ దుదివఱకు నిర్ణయించెననుటలో స్వారస్యము లేదు. అరణ్యకాండమును హుళిక్కి

భాస్కరుడు రచియింపలేని నిర్ణయించుట కీయాశ్వాస విభజనవిషయముక గొప్పయోధారము కాఁపోయినను, అరణ్యకాండ యుద్ధకాండ రచయిత లిరువుఁగాఁ ఏకవ్యక్తియా? యని విద్వారణము చేయుటలో నీయంశము తోడుపడగలదు. ఇట్టి విషయములలో నొకవ్యక్తి యొక గ్రంథమున రెండుపద్ధతుల నవలంబించి యుండునని కావునదీని బట్టి యారణ్య యుద్ధకాండ కర్తలు భిన్నులని మనము నిష్ఠాయంప వచ్చును.

అరణ్యకాండకృతిపతి యెవ్వఁడు

అరణ్యకాండమునందుఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్యము లేవ యిన కృతికర్తను నిశ్చయించుటకుఁ దోడుపడు నేమో చూడవలసి యున్నది. అరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసమునఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్య మిది:

క. శీహీన నయవిలసిత వా

జీహీత మృదువచన ధారుజీహితగుణ సం

దోహ త్రివిక్రమవిక్రమ

సాహస నగదైర్యసార సాహజిమారా!

ఈపద్యమునకుఁ బాఠాంతరముగా వ్రాతప్రతియం దీక్షింది పద్యమున్నది.

క. శ్రీరమ్యస్థితి వశన ప

యోరుహ శుండాంబగండయుగళితవిగళ

ద్ధరాళి దానదారా

సారాస్తుత భవనహార సాహజిమారా!

పాఠాంతర మవినప్పు డేవయిన కొన్నిశబ్దము లటునిటు నంతట ధర్మము, ఇచ్చట పద్య మంతయు వేఱురీతిగా నున్నది. రెండు

పద్యములయందలి భావములును వేఱువేఱుగా నున్నవి.

రెండవ యాశ్వాసమునఁ గృతిపతిని సంబోధించిన పద్య మిది:

క. శ్రీగామాకుచయుగళీ
హోరిద్రోల్లసితవక్షహరిచరణసరో
జాగాధ్యక్షుడు మారయధర
జీమణోత్తముఁడు సాహజీతిలక మిలకా.

ఈపద్యమే యంచుకమార్పుతో నీక్రిందివిధమున బాలకాండ
యందు ౨౫ వ పద్యముగా నున్నది.

క. శ్రీరామాకుచయుగళీ
హోరిద్రోల్లసితవక్షహరిచరణసరో
జాగాధ్యక్ష! బుగ్ధవిభుసుత!
సాసహితలేజ! ధీ! సాహజీమరా!

రెండవయాశ్వాసాదిని సంబోధనముండుటకు బదులుగా ప్రథమా
విభక్తి యుండుటయు, పాతాంతరము లుండుటయు, జూడఁగా, నీపద్య
ములు కవివిరచితములుగాక, విలేఖకులో మఱియొక్కరో సాహజీ
మామని సంబంధించు పద్యములను రచించి, యందుఁ జేర్చిరని యూ
హింపఁదగియున్నది. బాలకీష్కింధకాండములలోఁ గూడ ఎట్టి భేద
ములు గన్పట్టుచున్నవి. (ఇందునుగూర్చి మళ్లీ కావ్యనభట్టు చారిత్ర
మున విపులముగాఁ జర్చింపఁదలంచితిని.)

బాలకీష్కింధకాండాది పద్యములు సాహజీహారయను
పేరునను, కాండాంతపద్యములు శివునిపేరును గలవు. సుంకంకాండాది
పద్యము ముద్రితవ్రతలో సాహజీపేరును, తాళవ్రతవ్రతలో నీళ్వరుని
పరముగను గలదు. రెండువ్రతలగునుగూడ నాకాండాంతపద్యములు
శివపరముగ నే యున్నవి. దీనినిబట్టి విలేఖకుఁడో మఱియొక్కరో

అన్ని కాండములకును సరిపడు న్నొకంపద్యము లొకసారిగా సాహజిమారుని సంబోధించుచు వాసి, యదీవతి కున్న పద్యములను దీసివేసి వానికిబదులుగా వీసినందుఁ జేయుండునని లోచుచున్నది. పూర్వకిక్కి భాస్కరుఁడు రచించిన యుద్ధకాండమున మొదటి పద్యము సాహజిపరముగా నున్నది. అదిఁడు సాహజిమారుని కాలముననున్న వాఁడనుటయు నిజమే. కాని యీవిద్యముచిక్కి యుద్ధకాండమును హుళకిక్కిభాస్కరుఁడు సాహజిమారుని కంకితము చేసెనని నిర్ణయించుటకుఁ దగినయధారములు లేవు. యుద్ధకాండాది పద్యముకూడ బాలకిష్కింధ కాండాదిపద్యములవలెనే ప్రక్షిప్తముని నాయభిప్రాయము. (హుళకిక్కి భాస్కరకవి చారిత్రమన నీవిషయమునుగూర్చి వ్రాసెనను.)

బాలకాండాదులయందలి ప్రథమ పద్యములవలెనే ఆరణ్య కాండాది పద్యములకూడ ప్రక్షిప్తములని నిర్ణయించితమేని, యా కాండముతో సాహజిమారుని సంబంధమును, దానతోపాలు హుళకిక్కిభాస్కరుని సంబంధమునుగూడ లేకుండఁబోవును. అవి ప్రక్షిప్తములు కాక వాస్తవముగా భాస్కరకవియే రచించెనని తలంచినచో నాభాస్కరుఁడు హుళకిక్కిభాస్కరుఁడే యని నిశ్చయంపవలసి యున్నది. ఈవిషయమును నిర్ణయించుట కాశ్వాసాంతపద్యము లేమయిన సాహాయ్య మొనర్చునెమో చూడవలసియున్నది. వాని నీక్రింద విచుచున్నాఁడను.

ప్రథమాశ్వాసాంతపద్యములు :

శా. పుణ్యం దూర్జితశౌర్యధైర్యమహిమస్ఫూర్తిస్ఫురదైవిభవా
గణ్యం దాన్యజనానరంజితమహాకారుణ్యం డాన్యాభ్యుసౌ
గుణ్యం ఉన్వయవార్ధిచంద్రుఁడు రిపుక్షోణీశ్వరస్థాపితా
ఁణ్యం దార్తశరణ్యం ఉన్వయశోరయ్యండు సౌమ్యండిలక.

క. మణివిజితసురాచార్యుఁడు
చతుఃత్వ చతుర్ముఖుండు సదమలవృత్తా
యతేవంకజాచనఁడును
శ్రీశివసుగుణప్రధాన ధుగీణుఁడు పేర్కొన్.

మాలివి వితరణవి యుద్యద్వీర్య ప్రభావో
న్నశుంఁడు భుజబలాత్కున్దాక విష్వక్సత్రీ
పతిహరణసమిద్భూభాగగమ్యుఁడు సుబా
వితపరిణతచిత్తోర్విసురుం డిన్వ నెందున్.

ఈ మాలినీవృత్తము మాయూనున్న తాళపత్ర పత్రిలా
నిట్లున్నది.

“ వితరణవి యుద్యద్వీర్యశృంగారలక్ష్మీ
యుతుఁ డురుభుజశౌర్యాఘ్నండు విద్విద్ధరిత్రీ
పతిహరణసమిద్భూభాగగమ్యుండు సుబా
వితపరిణతచిత్తోర్విజనాధీశుఁ డెందున్.”

దిగ్గతీయాశ్వాసాంత పద్యములు:

కా. వైరిత్యైలిలనాథ వర్వతమహావజ్రాయుధున్ భూరదు
ర్వారాంహఃపరిధితాదుస్సహతమస్రప్రస్ఫురదృఘు గం
భీరా భోనిధి ధీరతానిరుషభూభృన్నాథు నత్యంత వి
స్తారోదారగుణప్రిసద్ధిసవరాధాపుతు సన్నితుఁడన్.

క. లలనాజవరభద్రుని
బలవిలసిత విరుతరామభద్రుని నుద్య
త్సులభతరగుణోన్మిదుని
బలవిలసిత విరుత రామభద్రునిఁ బీఠిక.

మాలిని. విభవజిహ్వసు రేంద్రుణ్ విస్ఫురత్కాంతిచంద్రుణ్

శుభతరవర గాత్రున్ సూరిసంస్తోత హత్రుణ్

బ్రీఘజననివహాద్భ్యం క్రాజ్ఞ విద్యావపద్య్

సభయరిపుశరణ్యున్ సంభృతాగణ్యపుణ్యుణ్.

ఈ ము లాఠిఁటిలోను సాహిజీమారుని పేరు గాని యాతని సూచించుచు మఱియొక పదముగాని లేదు. ఆయోధ్యాకాండము సాహిజీ కంకితము చేసినట్లా కాంధాంతపద్యమునందలి “కాచమాం బాకుమారా” యను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. అట్టి దారణ్య కాండమున నెమియును లేదు. కాని యాపద్యములలోఁ గృతిపతి పేరు గన్పడనంతమాత్రమున నాగ్రంథము సాహిజీమారుని కంకితము కాలేదని నిర్ణయింపరీతిలేదు. ఆశ్వాసాంతపద్యములలోఁ గృతిపతి పేరులేని గ్రంథములు పెక్కులున్నవి వై పద్యములలోఁ నెవరిపేరును లేకుండుటయే యందులకు నిదర్శనము.

ఈయాశ్వాసాంతపద్యములు దైవమును సంబోధించునవి కావు. ఒకప్రభువునుగూర్చి చెప్పిన వచనముల సశ్యము. అందలి వర్ణనమును బట్టి ప్రభునిర్ణయమునుఁ జేయుజాలము సాహిజీమారుయ కేవలమశ్వ దళాదిపతిమాత్రమే యనియెంచినచో నాపద్యము లాతనికన్వయింపక పోవచ్చును. కాని యాతఁడుకూడ నొకనిన్న ప్రభువని యంగీకరించినచో నావర్ణన మతిఁకిని నన్వయించును కుమారుడద్రోదేవుని యొక్క కావనమునుబట్టి సాహిజీమారుయ యటువది గ్రామములు గల యొక దేశమునకుఁ బ్రభువని తెలియుచున్నది.

దీసిబిట్టి యాశ్వాసాదిపద్యములు ప్రక్షిప్తములు కావనియు నీకాండము సాహిజీమారుయ కంకిత మనియు, హుళికీ-ధాన్య-రక్త మనియు నిశ్చయింప వలసియున్నది. కాని యీనిర్ణయమునకు వచ్చు

టకుఁ బూర్వము మన మింక నొకవిషయమున గూర్చి యాలోచింప జలసి యున్నది. డైరీజూపిన యారణ్యకాండ పృథమాశ్వాసాంత పద్యములును, తిక్కనామాత్యుఁడు రచించిన శిర్వచనోత్తర రామాయణాష్టమాశ్వాసాంత పద్యములు నొక్కపోలికగా నున్నవి పద్యముల యందును భావములలోనుగూడ రెండింటికీని సావ్యమున్నది. ఈ రెండింటిని పోల్చి చూచుటకై, విర్వచనోత్తర రామాయణములొని పద్యముల నీక్కింద విచ్చుచున్నాఁడను.

ఈ పుణ్యుఁడు బారసీవిధవపూసవిశాస ముఖారవిందలా
 వణ్యుఁడు దీప్తకోపఃపహ్నినిర్గళి దగ్ధశాస్త్రవా
 రణ్యుఁడు మాపినీహృదయరంజన స్రుప్తయూధరూపతా
 రణ్యుఁడు భీతి విహ్వల సిరోధిశరణ్యవ కణ్యుఁడుచ్చతికా.

క దుష్టశాస్త్రైధరాధిప
 తస్యచిహ్నాగ్గృహస్ఫురణం ద
 త్కర్మకాండహంపదు
 పార్థివిభ్యాతకలియుగార్ధుఁడెఁమన్.

మాలిని. వితాగఖని యుగ్యద్విరళ్యంగారః శ్రీ
 పతిరతి పరిలీలాషంగకృత్సంగతాంగుం
 దతులితమతివిస్తరా ప్రదేవేజ్యుడిభ్యా
 ప్రతిదిన పరితృప్తి ప్రాప్తపార్విధాతా.

ఇందు మాలినీవృత్తముయొక్క ప్రథమపాదము రెండ్రుగంధముల లోను నొక్కటయే. తన పితామహుఁడు రచించిన భాస్కరరామాయణములొని పద్యములనుఁ దిక్కన తత్తమగాఁ జదివియున్న వాఁ డగుటచే నందలిభావములును పదములును నాశనియుత్తరరామాయణ మనఁ బడియుండు నని తెలంచుట సహజము. ఈయూహనలెవ్వనుయ్యె

నేని బాస్కరరామాయణాంధకర్త మంత్రిభాస్కరుడని నిస్సంశయముగా నిశ్చయింపవచ్చును. కాని దీనికవవాదము లేకపోలేదు. తిక్కనామాత్యునికంటె హుళక్కిభాస్కరుడేబది సంవత్సరములు లేరువా? వాడు. నిర్వచనోత్తరరామాయణమందలి పద్యములను జదివి హుళక్కిభాస్కరుడు భాస్కరరామాయణాంధకర్త కాండమున నీపద్యములను వ్రాసియున్నాడని చెప్పట కవకాశముకలదు కాని యీ యాహులు రెండి టిమిందు నేది యుచితముగనుండునో పాతకలు నిర్ణయింతురుగాత! తిక్కనామాత్యుని, హుళక్కిభాస్కరుడనుననించెనని చిప్పటకంటె దిక్కిన తంతౌత ననుసరించినాడనుటయే యుచితమని నాయభిప్రాయము. నిర్వచనోత్తర రామాయణము నందువలెనే, ఆంధకాంధ ప్రథమాశ్వాసాంతపద్యములు పరిధర్మావిధక్తియను ద్వితీయాశ్వాసాంతపద్యములు ద్వితీయావిధక్తియందు నుండుటయు. భాస్కరరామాయణాంధకా డా శ్వాసాంత పద్యములలోని “సభయరిపుకరణ్యుక” “ఆర జనానందజిత విహికరణ్యుడు” అను పద్యములు త్తరరామాయణమున “దక్షిణపు కరణ్యుక” “ఆర్య జంతౌమతమంత్రుడు” అని మార్చునొంది పడియుండుటయు నిట్లే యుధయ గ్రంథములలోన శబ్ద వాక్య భావసామ్యము లుండుటయు, నాంధకాంధకర్త తిక్కనామాత్యుని పితృమహుడగు మంత్రిభాస్కరుడే యననూహకు బలమొసగుచున్నది.

వాల్మీకి రామాయణమందలి యారణ్య కాండమును బూర్ణముగా నాంధ్రీకరింపక భాస్కరుడు క్లుప్తీకరించెను. హుళక్కిభాస్కరుడు యుద్ధ కాండమును క్లుప్తము చేయలేదు సరియేకదా మాఘ కావ్యమందలి కొంతభాగము నాంధ్రీకరించి యుద్ధకాండమునఁ జేర్చెనని చెప్పుచున్నారు. నిజముగా హుళక్కిభాస్కరుడే యారణ్య కాండమును రచించి యున్నయెడల నాల్గొండు దానినంత క్లుప్తము చేసియుండదు.

కావున నేవిధమునఁ జూచినను నాగణ్యకాండకర్త మంత్రీభాస్కరుఁడే యనితలంచుటసమంజసము. మంత్రీభాస్కరుఁడారణ్యకాండక ర్తయైనచో నాయాశ్వాసాంతపదము లేప్రభువున కన్వయించును? అతఁడగ్రంథము నెఱిగిఁ గృతియిచ్చెను? అను ప్రశ్నలురావచ్చును. మంత్రీభాస్కరుఁడు మనుచున్నదితండ్రియైన చోళతీక్కనృపాలున కాగ్రంథము నంకితము చేసియుండునని తలంపవచ్చును. మంత్రీభాస్కరుని కుమారుడైన సిద్ధయచోళతీక్కనృపాలునియొద్దమృత్రిగానున్నట్లు మనకి శృష్టా తిములుకనఁబడుచున్నవి. తీక్కనాజిబాల్యమున వీభాస్కరుఁడును, నాతని వడివివరుసు మొదలు తుదివఱకును సిద్ధనము మిత్రులై యుండురని తలంచుట కవకాశములున్నవి. ఇది సత్యమైనచో చోళతీక్కనృపాలుని జననము శా.శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతము. (వివరములకు తీక్కనృపాయాజి చారిత్రమును చూడుడు) కావున నీ రామాయణ రచనా కాలము . క్రీ.శ. ౧౨౨౦ ప్రాంతమని నిశ్చయంపవచ్చును. అప్పటికి మంత్రీభాస్కరునకు ముప్పదినలువది సంవత్సరముల వయసుండి యుండును. చోళతీక్కనృపాలుఁడు పండితుఁడనియుఁ గవిసాగ్రిభాముఁడనియు దిక్కిన తన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున జెప్పియున్నాఁడు ఇంత కాదు. ఈ మనుజువిభుని యాస్థానమున జక్కయకవి తాతయగు పెద్దయామాత్యుఁడను గొప్ప సుకవి యుండి యనేక గ్రంథములను రచించెనని విశ్రాంతిచరిత్రమున జక్కయ చెప్పియున్నాఁడు. అట్టి వాఁడగ్రంథమును గృతినందెననట యుచితమేయగును. పైజూపిన యాశ్వాసాంతపద్యములలోఁ “మతివిజిత సురాచార్యుఁడు” “ప్రాజ్ఞ విద్యానవద్యుఁడు” అను పదము లీయంశమును ధ్రువపరచుచున్నవి. ఈవిశేషణములు మారయసాహితి కన్వయించు ననుటకంటె దిక్కిరాజున కన్వయించుననుటయే సమంజసము. మూలఘటికకేళినకవి తీక్కనను వర్ణించుటలో మంత్రిపదవి వంశానుగతముగా వచ్చుచున్నట్లు

చెప్పియుండుటచే నాతనివిశిష్టతామహుడగు భాస్కరుడు చోళతిక్కన పౌసాలుని యొద్దనుండిగానున్నట్లు తలంచుటలో దప్పులేదు. తిక్కన మనుమసిద్ధికి నిర్వచనోత్తరరామాయణము విచ్చినట్లే, భాస్కరుడు తిక్కనపౌసాలునకు భాస్కరరామాయణమును గృతీయిచ్చియుండును. ఇంతేగాక మంత్రిభాస్కరుడు, తిక్కరాజుకండ్రియైన నునుమసిద్ధి పేగును శివకుమారునకును (సిద్ధయ) తిక్కరాజు పేరును తనవనమలకును జెప్పియుండును. అందుచే మంత్రిభాస్కరారణ్యకాండ కృతిభర్త చోడ తిక్కరాజుని తలంచుటలో దప్పుండదు. అట్లయినచో శిష్యయమును దీక్షనగాని, శేషనగాని యేల చెప్పియుండలేను పన్నకుఁ గర్త త్వ న గూర్చి వ్రాయకపోవుటకు జైనిజెప్పిన సమాధానమే సమాధానము భాస్కరరామాయణమునఁ గృత్యాది మనకు లభించియున్నచో, నీవిషయము స్పష్టముగాఁ దేలియుండును. గాని మన కట్టియదృష్టము లభింపలేదు.

భాస్కరరామాయణము లోని పాఠభేదములు:

భాస్కరరామాయణమున బాతభేదములు విశేషముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఈ భాస్కరద్వయ వివాదమును బరిష్కరించుట కది లోడపడునని లోచించుటచే వానిగూర్చి యిట చర్చించు టావశ్యక మగుచున్నది. ఆవిషయమును యోచించుటకు ముందుగఁ గొన్నివిషయముల సిటఁ జెప్పువలసియున్నది ఇప్పుడు మనకు లభించుచున్న భాస్కరరామాయణ ముదితప్రతి వావిళ్ళవారు క్రీ. శ. ౧౯౪౩ లో ముద్రించినది. ఈ ప్రతికి శ్రీమేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులగారు వివులమైన పీఠికను వ్రాసియున్నారు. వావిళ్ళవారే భాస్కరరామాయణమును ౧౯౧౫ సంవత్సరములో నొకసారి ముద్రించి యాప్రతులన్నియు విక్రయమైపోగా ౧౯౪౧ లో మరల ముద్రింపించినారు ప్రథమ ముద్రణ ప్రతికి దరువాత ననేక తాళవ్రతప్రతులను బరిశీలించి

అవసరము లగు మార్పులను జేసి రెండవముద్రణ ప్రతిని ముద్రింపించి నట్లు పీఠికలోఁ దెలిపియున్నారు పీఠికాకారుల వాఙ్మయవివి:

“౧౯౧౫ వ సంవత్సరములో మొదటితేస వీరు భాస్కరరామాయణమును ముద్రి పించినపుడు దాని కొంతవరకు వాఙ్మయముని నాకాజ్ఞాపించిరి. అపుడు నా సేర్పినకొలది వాఙ్మయమును వ్రాసి పంపితిని. ఆ ప్రతులన్నియు జెల్లెపోగా నిపుడు మరల నాగ్రంథమును ముద్రించిరి. మనుపటి ప్రతిలో లేనివిశేషములు కొన్ని దీనిలో జేర్చబడినవి. ఎట్లంటే, వాల్మీకీగారామాయణమునకు మొదట సంగ్రహరామాయణ మున్నట్లు దీనిలోఁ గూడ నొక సంగ్రహరామాయణము చేర్చబడినది. ఇతరులు కాక వ్రాసిన తాళపత్రకొశములనుండి కొన్ని పద్యములను దీసి సందర్భానుసారముగా నాయాకాండములయందుఁ గూర్చి బడినవి. బాలకాండలో నిరువదియైదు పద్యములును, ఆయోధ్యాకాండలో నూటయిరువది యైదు పద్యములును, ఆరణ్యకాండము ప్రథమాశ్వాసమందు రెండుపద్యములు, ద్వితీయాశ్వాసమందు ఒక పద్యము, కిష్కింధికాండలో నెడుపద్యములు, సుందరీకాండలో రెండుపద్యములు నీప్రతిలో హెచ్చు”

ఈప్రతిలోఁ గొంతగాఁ జేర్చిన సంగ్రహరామాయణకర్త యెవ్వరో పీఠికాకారులు చెప్పలేదు. ఒకవశాః శ్రీ వెంకటరమణాచార్యులుగారే యైదుమందరు. కాని రామాయణకవులు వ్రాసినది కాదు. తాళపత్రప్రతులలో హెచ్చుగానున్న పద్యముల నన్నిటిని నీగిందు జేర్చలేదు. అందుఁ గొన్నిటిని మాత్రమే యందుఁ జేర్చి యున్నారు. వాఙ్మయప్రతిలోనుండి గ్రహించిన పద్యపద్యములకు[]గుర్తు లనుంచి యాపాఠాంతరముల నాయా ప్రతులయందుగను జూపియున్నారు.

ఇక నారణ్యకాండము నందలి పాఠాంతరములను గూర్చి యోచనవలసియున్నది ఇతరకాండముల యందలి పాఠాంతరము

లకును ఆరణ్యకాండమునందలి పాఠాంతమును విశేషభేదమున్నది. ఇతరకాండములందు పద్యములందు కొన్నిశబ్దములలో, పద్యభాగము లో పాఠాంతములుగ నుండుచువచ్చినవి. ఆరణ్యకాండమున నట్లు గాదు. పద్యములకుఁ బద్యములే పాఠాంతములు. కొన్నితావులలో కథాభాగములలోనే పాఠాంతములున్నవి. ఈభేదముల నందలిపద్యముల నుదాహరించుచు నిటఁ జూపవలయుననినచో నారణ్యపర్వ మందయు నిట వ్రాయవలసినప్పును. కావున నీభాగమును జదువు నప్పుడు వావిల్లివారు ౧౯౪౧ లో ముద్రించిని భాస్కరరామాయణప్రశస్తి దగ్గరనుంచుకొని చూడవలసియున్నది. అందలి పద్య సౌఖ్యమునూత్రమే యిట నుదాహరించెదను. ఈ సందర్భమున నెను కొన్ని భాస్కరరామాయణ తాత్పర్యపత్రములను ఒరికిలింపితిని. అందుఁ గనిపెట్టినవూర్పులకుఁ గూడ పునర్భాససాముగా నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను. సత్యము నెఱుంగ నుత్సహించుచున్నవారము కావున నెనీక్రింద నీయఁబోవు వివరములను జదువటయందు విసువు జెందవలదని పాఠకవిహితయులను గోరుచున్నాఁడను.

ఆరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసమున ౯వ పద్యమును దానిపాఠాంతరపద్యమును నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

క. నృపచూడామణి రామపుఁ

డమఁమిత్ర కోడమహిషహరిభల్లూక

ద్విపశరభచండగండక

వివులనుహానిపినములఁ బ్రవేశించి తగళా.

ముద్రితప్రతి.

క. కాకోలవ్యాకులమును

ఘూకాకులభీకరంబు ఘోరమృగవ్యా

భాకరమును ధిల్లీనిన

దాకర్ణకదుస్సహంబు నగు పేరడవి.

పాఠాంతరము.

నైవేద్యమున కిది పాతాంశము కాదు. ఇందులో నేపథ్యము న్నను తరువాతివద్యములో నన్వయించును. ఇందునుండుట సమంజసము కాదు. ఒకేవిషయమును వేఱువేఱుకవులు రచించినట్లు కనబడుచున్నది. “శ్రీరాముడు విరాధునిజువులు” యనుకథలో ౧౮ వ సీస పద్యములో తునకున్న “యార్జియతియ” నను మాటలకుఁ బదులుగా నైన చూచిన తాళపత్రప్రతిలో “యార్జులయును” అని యున్నది. పిమ్మట ౧౫ మొదలు ౨౬ వఱకునున్న గద్యపద్యములు తాళపత్రప్రతి లో లేవు. ఈభాగము విరాధసంభాషణమును, లక్ష్మణుడు రామునితో నడిసమాటలు నైయున్నవి. ఇవి మిగల రచింపఁ బడలేకనియు దరువాత నెవ్వరో రచియించి యందుఁ జేర్చినయు నెంచఁచియున్నది. ఈభాగమునుఁ దీసివేసినను, కథ సరిగా నడచుచున్నదిగాని లోపమున్నట్లు గాన్పించుటలేదు.

మొదలితప్రతిలోని “జానకిడించి” యను ౨౮ వ పదనమునకు మారుగా నేను చూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీక్రిందిపద్యమున్నది.

ఉ. జానకిడించి భీమరథసంబున శూలముగొంచు నార్జునో

పైకిగుడింపఁ ద్రుంశెఁ బటు భలమునన్ గరసూరి ముద్దతిన్

తోన గణంగి లక్ష్మణుడు తూపు.....భుజాంశర

స్థానము గాఢ కేసిన పదంపడి వాఁడతిరోషదీప్తుడై.

మొదలిత ప్రతిలోని ౩౩ వ పదనమునందలి నార్జున పంక్తిలో “బ్రాణవ్యయసమయంబున వాఁడు” అనుమాటలకుఁ దరువాత ౪౧ వ గద్యమువఱకును గలభాగము మాయూరనున్న ప్రతిలో లేదు. దానికి బదులుగా “బ్రాణవ్యయసమయంబున వాఁడు” ‘రాఘవులంబ్రస్తుతించి యేను తుంబురుం డను గంధర్వండు కుభేరుశాపంబున నిట్టి రూపంబు దాల్చి యిట నీచేత శాపవిముక్తిఁ గలిగి ననిఁ జెప్పి యాయెడకు

రెండవయోజనాబున శరభంగుంకను మునీంద్రు నాశ్రమంబుగల దచ టికిఁ జనుఁడు సేలగునని చెప్పి పిశితాశనుండు రోజుచు ప్రాణంబులు విడిచి తననంతరింబ" అని యున్నది. ఈమార్పువలన కథాసందర్భమున కేమియు లోటు వాటిల్లలేదు.

ముద్రిత ప్రతిగాని ౬౫ మొదలు ౭౧ వఱకుగల గద్యపద్యములకుఁ బదులుగా వాగ్దేవతాగో నైదుపద్యములు కలవని యాపద్యముల నాపుటల యడుగున విచ్చియున్నారు చూడుఁడు. ఈపద్యములు వేఱువేఱుకవులు రచించిన వని తలంపవలసి యున్నది. ఒక్కరు రెండువిధములగు పద్యములను వ్రాయవలసిన పనియుండిదు.

ముద్రితప్రతిగా ౭౭ వ పద్యమునకుఁ దరువాత ౯౭ వ పద్యమువఱకు గల భాగము మాయూరినున్న ప్రతిలోలేదు. అందులకు బదులుగా నీక్రింది మూఁడు పద్యములున్నవి.

చ. అనఘుఁ డగన్లు స్థితమ్మని మహామనిఁ గాంచి నదీయ మైనయ
వ్వనమున నాఁడు నిల్చి జనవల్లభుఁ డమ్మనిముఖ్యు భక్తి వీ
డొని చని గాంచె కుంభజు ప్రహ్లాదమహోద్ధవై స్వతాంత కాం
బునివహ పూరచారు పరిపూరితవిస్తల హస్తపంకజా.

చ. కవి కడుభక్తి ముక్కుటయు, గారవమొప్పుగఁ గొగిలించి త
మ్మని మునుఁగొల్పి యున్న మనిముఖ్యుల కెల్లను రామచంద్రు
నిమనగుణావళుల్ ప్రకటవిస్తభంగిగఁ జెప్పుచుకా వ్రయం
బునఁ గొనియాడుచున్ వివిధపూజలఁ పుష్పలఙ్కేసె నెమ్మిలోకా.

క. జనవరునకు లక్ష్మణునకు

జనకసుతకు కండమూలశాకాదికమై

మునిమాననీయ మగు భో

జనమునఁ బరితుష్టిఁజేసె సముచితభంగిన్.

మద్రాసు ప్రాంతంలోని ౧౦౭ మొదలు ౧౧౧ తుదవఱకు గల భాగము మాయూరునున్న ప్రాంతంలోను, ఇది లేకపోయినను కథాపాత్రము తెలిసిపోలేదు. మఱియు మద్రాసు ప్రాంతంలోనున్న ౧౧౭ మొదలు ౧౩౨ వఱకు గల గ్రంథములు నేనుజూచిన ప్రాంతంలోను, ఈ భాగమున జంబుకుమాగులి పథము, నావధావృత్తాంతము నాతనికల్గి యగు శూర్యఖతో మహమ్మదు చెప్పగా విని యామె వనమున దిరుగుచుండటము నున్నది. ఈభాగము మొదట రచింపబడలేదు. తరువాతి రచింపబడియుండును. కుమారుడు పోయె నన్నవిచారముతో నున్న శూర్యఖ ౧౩౩వ పద్యములో చెప్పిన్నట్లు “ఎత్తినవేళ్లనచ్చటికి నెగి” యుండదు. ఈనూతన రచయిత యీసందర్భమున బాగుగా కలుపలేదు. ఈథ వాల్మీకిరామాయణమున లేదని పీఠికాకారులు వ్రాసియున్నారు.

ముద్రితప్రాంతంలోని ౧౪౩ పద్యముననున్న “వెండియుక్” అను మాటకు బదులుగా ‘చెప్పినన్’ అనియున్నది. ౧౪౪-౧౪౫ పద్య గ్రంథములు నేను చూచినప్రాంతంలోను, ౧౫౧ మొదలు ౧౫౫ వఱకు గల పద్యములకు బదులుగా నేనుచూచిన ప్రాంతంలో నీకింది పద్యమున్నది.

చ. అవని చలింప నైజవికృతాకృతిఁ గైకొని చేర్చి కీర్తనైఁ

గలిగిన చేయి మాటిడుచుఁ గ్రమ్మన లక్ష్మణ! దీనిబట్టి యం

గలిగలఁ జేయు మన్న నురుగాధరయంబునఁ గోసె ముక్కుమం

జెల్లెలనఁ గూర్చి ధారవిలసిల్లు కుతారమునన్ గఱోగతన్.

మద్రాసు ప్రాంతంలోని ౧౬౦-౧౬౧ పద్యములకు బదులు యీ క్రింది పద్యము తాళవత్రిప్రాంతంలో నున్నది.

క. మదనాగాయతనత్తుల

పడునలుపుర దనుజభటులఁ బనిచె ఖరుండ

మృదిత వెనెదెరువు వెట్టెగ

సదయులు జని రసురు లుగ్గివగు రభసమునక.

ముద్రితప్రతిలోని ౧౬౮-౧౯౦ వఱకు గల పర్వములకు మాటుగా వ్రాత ప్రతియందు ౧౦ పర్వములు చూత్రమున్నవి. అవి ముద్రితప్రతిలో నడుగునఁ జూపఁబడినవి ౧౯౨-౧౯౯ వఱకు గల పర్వములకు మాటుగా వ్రాతప్రతిలో ౭ పర్వములు వేటుగానున్నవని యాపర్వము లాపుటలలో నడుగునఁ జూపఁబడినవి. ఈయడుగున చూపఁబడిన పర్వములలో “కాంచనరత్నదీప్త” నను పద్యమునకుఁ దరువాత నేనుచూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీక్రిందిపద్య మొకటి యధికముగా నున్నది.

ఉ. నిర్మలహేమబంధు కమరీయము గాఢము నైననిస్సూర

ద్భ్రమ దాల్చి దీప్తపరిదారితఃపియః బోలె దివ్యుడై

కార్మిక మోక్షు వెట్టి గుణకర్మశః...పుతుల్ సనుస్తది

జ్ఞుర్యములఁబగుల్పుచు సమర్థుడు రాముఁడు నిల్చె నయ్యెడక.

ముద్రితప్రతిలోని ౨౧౪ మొదలు ౨౪౪ వఱకు గల గద్య పర్వములకు మాటుగా వ్రాతప్రతిలో ౨౪ గద్యపద్యములు గలవని యాపర్వముల నాపుటల నడుగునఁ జూపియున్నారు. ౨౬౧-౨౬౪ పర్వములకు మాటుగా వ్రాతప్రతియందొక్క పద్యము కలదని దాని నడుగునఁ గనుపఁచి యున్నారు. ౨౬౬-౨౭౯ వఱకు గల పాఠము నకు మాటుగా వ్రాతప్రతియందు ౮ పర్వము లున్నవని వాని నాపుటయడుగునఁ జూపియున్నారు. ఈ యెనిమిది పర్వములలోని “ఆనరనాథముఖ్యు” డను పద్యమునకుఁ దరువాత నేనుచూచిన తాళపత్రప్రతిలో నీక్రిందిపద్యమున్నది.

ఉ. ఆనరనాథు కేలు దొనకై నిగుడించుట యమ్ముహూర్వసం

ధానము సేత నాడు దెగఁ దొర్కిని లక్ష్మము సేయు లేయుటల్

గాన నజస్రీయక దళితకార్ముక మొక్కటిగంటిఁ గంటి న
ద్దానపదీ ప్రదేహసముదాయ నిరంతరచాతవేగముల్

మఱియు దానికిందనే యున్న “అనిలికి” యను కంఠపద్యము తరువాతను ౨౦౦ వ పద్యమునకు ముందును నీక్రింది రెండుపద్యములు నున్నవి.

స్పర్ధర. కగణీయానంబు నప్పన్ గతినవలతి కా కాగము గంబుచం దుక
బురణించున్ మద్దుమో మ బురుగున శకులంబోక ముల్
వివచీ స్థగసంకాశ బు పల్కుల్ చలనవివసతనీ ప్థియై
యిందువేణీధర మాతస్వంగి కింప్రప్రముఖ నిఖిలదిక్పాకాభీల
కార్యా.

చ. అలివిభవేణి, చంద్రసదృశావర; యుశ్వలవత్రనేత్ర; కో
మాలితకాభిరామ భుజ; మంజులవక్త్ర; సమస్తనద్యయీ
కలిత; సుమధ్య; హృస్యోటి; కామ్యుతరోరువు; రమ్యజంఘ; యు
జ్జ్వలచరణాబ్జ; తద్వనితజానకినామిలసిల్లు రావణా!

మద్రితప్రతిలో ౨౦౦-౨౦౧ వఱకుగల భాగమునకు మాఱుగా వ్రాతప్రతిలో ౬ పద్యములున్నవని వాచి నావులల యడుగునఁ జూపి నాడు. ఇంతవఱకు ప్రథమాశ్వాస మయినది. ద్వితీయాశ్వాసమునఁ గూడ పెట్టి భేదములే కలవు గ్రంథవిస్తారభీతియు, నీవివరణములలో కాతకులకు విసువుఁ జెందుదు రేమో యను సంకోచముండినను సత్యాన్వేషణకు గడంగువారికిఁ దోడుపడు ననుద్దేశముతో నా భేదములను గూడ నీక్రిందనిచ్చుచున్నాఁడను.

మద్రితప్రతిలోని ౬ మొదలు ౧౦౨ వఱకు గల పద్యములకు మాఱుగా నేనుచూచిన ప్రతిలో నీక్రింది రెండుపద్యములున్నవి.

క. ఈ నడును రానుచుండుని

నెనుం దోరంబు ముప్పు ముగ్ధమెసఁగఁ బలులమై

పూచి కథింపఁగ నని చని

యానరతి సంత సంత చేరుటయున్.

క. శాములు మూఁ డొఁ ముప్పిన్

దిలముగఁ దొడిగేయూరు దెల్లరి వెస నే

సుగి యట వచ్చి ఘనభయ

వరవశగతి నన్నవాడ పటుశౌఁగిధి!

ముద్రితప్రతిలోని ౨౩ వ వచనంబున 'జనియె' యనునూటకుఁ బ్రసవమున్న వచనము నెనుచూచిన ప్రతిలోలేకు మఱియు ౨౪వ సీస వ్యయమునకు మాటుగా నీకింక గీతవ్యయమున్నది.

గీ. ఇచ్చిధంబున నరిగి రాజేంద్రచంద్రుఁ

డున్న కదలివనంబును నొయ్యిఁ జేరి

యచట రాణు విలిసి మాయాకరంగ

మగుచు మారీచుడుఁడ దీప్తు లతిశయింప.

ముద్రితప్రతిలోని ౩౬—౩౭ పద్యములకు నడును నీక్రింది వ్యయమున్నది.

క. పృథమగొని వేరంబున

జగతీశ్వర నీవు వచ్చి సమ్మతితోడన్

దగ నాకిచ్చిన వేడక

నెగడంగా వలదె నేను నీకరుణమయన్.

ముద్రితప్రతిలోని ౩౯—౪౦ పద్యములకుమాటుగా మాయూర నున్న తాళంతప్రతిలో నీక్రింది మైదువ్యయము లున్నవి, ౩౯ వ వచనములోని “నుండె వెండియు రిఘువసుండు” అనుటకు మాటుగా “నుండి వెండియు నిల్లనియె” అని యున్నది.

క. కనఁపువేనను రత్నపు

తెనురుచుండ గలుగుమ్మగము ధరణిం గలదే

జనవర యిది మి యావృగ

మన దీని నెఱుంగరాదె యసురుల మనమల్

చ. అన విని యల్లనప్పుచు ధరాధిపఁ డెంతయుఁ బ్రీతి తమ్మనిం

గనుఁగొని యీయ్యగంబుపైఁ గొతుక చెక్కెడుఁ బట్టివేరి నేఁ

జనకిలు లూ తున్న మదిజానికి యెంతయుఁ జిన్నబోదె స

య్యెన గొని యేగుదెంచెద గుణాకం! యేమరికుండు మియ్యెడక

క ఇది దనుజమాయ యనినక

మదిసంశయ మేల మాయమాయించి శిత

ప్రదంబునఁ దుడిమెద నని

కడలెం బతి ఖడ్గతూణ కాన్కర్ధసరై.

చ. కడలి రఘూర్షవలూ డుగఁగా నది మందటఁ గొంతచేరువక

మెనలుచు డాసఁక జెరి వూడికి నట్టిబుదాటుచుక వృగం

బదె యిదెనఁగ పె పొదల నివ్వల నివ్వఁ దోచుచున్ రయం

బొవవఁగ దారి డాయఁగొనిపోయె ఎహగహనంబు లొసకిన్.

మ. పరచం దవ్వల జేయు.....నిలుచుం బట్టిక యాసాసగా

బిరువోపుక బొనలందు డిందు నిలుచున్ బిట్టల్కి వే దాటి క్ర

మ్మరి చూచక కెలిదాల్పుసిల్పు మాయున్ పట్టాడగోరాడుసే

మరి నట్లండు స్థాంబులానులయక మాయామ్మగం బిమ్మలక.

మద్రెతప్రతిలోని ౫౨-౬౦ పద్యములకు మాఱుగా నెను
చూచినప్రతిలో యీక్రింది మూఁడుపద్యము లున్నవి.

క. తిరిగితిరిగి కడు దడవున

కరియఁగ నిది దనుజమాయ యగు నని కోపా

ధరు కై య మోముశరమున
ధరణీశ్వరుడెసె కేఘ్నిదారుణధంకిణ.

చ. అది మనుచూయ మింగి దనుహంగమసాచ్చి పగిల్చె వాడు బె
ట్టికముగ మిదికి న్నెగసి దెప్పరమై కడునొచ్చి తూలె బెం
బొడలును మాకులుం జదియ భూమి చలి వగఁ గూలి వ్రాసె పె
ద్దరుచు లక్ష్మణా! యనుచు హా! యని రామునెలుంగు భంగిగణ

క. అని ఘోరంబుగ నరచుచు
దనజం డవు డాస్మహాపథుడై పడియెన్
కెనుమేనితోడ రాముడు
గనుగొని విదొలె చాల గదిరెఱుచుదితోణ.

మొదటిప్రతిగాని ౬౪ ౬౫ ౬౬ కు మాటుగా నీ క్రిందిపద్య
మొక్కటియు నున్నది.

ఉ. భూపతి యార్చి బొందె నని భూవిజ తల్లడ మంది లక్ష్మణా!
పాపము నొందె లెమ్మ వెసఁ బొరుము రాక్షసబాధ నొందఁగా
నోపు కఘ్నాః! మాండు నిను నొత్తిలి జీరె శిశుబుకోటిచే
నొందె బాణాలు పలుకేది జమబుసఁ బొమ్మ గ్రన్ననన్.

మఱియు ౭౦-౭౪ పద్యములకు మాటుగా నీ క్రిందిపద్య
మొక్కటియు నున్నది.

క. అనవుడు పేర్చినశోం
బుసఁ బెల్లెడ్పుచు ఎహాత్ముఁ బాణ్యచరిత్రుఁ
వనుజేందుఁ గావఁ బోవం
జనదె గామునకుఁ దోడుచనపు రయమనన్.

మొదటిప్రతిగాని ౭౭-౮౦ పద్యములకు మాటుగా
వ్రాత్రొక్రియఁడు ౮ పద్యములున్నవని వాని నామ్రుతలయఁడుగుననిచ్చి

యన్నారూ. వటియు ౯౬-౧౦౦ పద్యములకు మాటుగా నీ క్రింది
పద్యముకటియు నెను చూచినప్రతిలో నున్నది.

గీ. ఏను మచ్చించు సుంగరుల్ వేసేలు
విన్నుఁ గొలువంగ ధన్యునై నన్నుఁ జెందు
మనుడు గాకింక పేదమనజుతోడ
మనువు నీకేల చను దెచ్చు వరజవదన!

మద్రితప్రతియందలి ౧౦౩-౧౦౯ పద్యములకు మాటుగా మా
యూరెనన్న ప్రతిలో నీ క్రింది మూడుపద్యము లున్నవి.

గీ. అనిన నన్నేమిగాఁజూచి యాడెననుచు
నసురువింశతి బాహువులు నతేతయోగ్ర
వదనవిశేషంబు మెఱుగుంగ వామనయన
యెదుర నిలచినఁ గంపించి యడిలగొనుచు

క. తిగగుడు వడ వెన వెనకకు
నరుగఁగ వడిఁ బొసివిపట్టి యరదముపైఁ జే
చ్చెరచిడి యంబరంభమున
నరిగె దళానను డు వికసితానను డగుచుకా.

ఉ. అత్తరి నీశ తల్లడిలి హా రఘునాయకా! హా నశేంద్ర! న
న్ని త్రిగావ రమ్మయచు నొత్తలియేష్వరగ పంక్తికౌభయం
డ త్తరజీవా నయంబరి భయంబడునల్లుగఁ బెల్లదర్శుచుకా
తత్త పాటుతో నిజుభంబు నభంబునఁ దోలె నత్తరికా.

౧౧౨ ౧౧౩, ౧౨౨, ౧౩౩ పద్యములు నేఁజూచినప్రతిలో లేవు.
౧౪౨ మొదలు ౩౨౭ గద్యపద్యములవఱకు గల కథాభాగము వ్రాత
ప్రతిలో ౬౬ గద్యపద్యములలో జెప్పబడినవి. ఇవి యాయాపుటల

యం దడగుభాగములను దీచుటచేసి, ఇట్లడగుచు జూపఁబడిన భాగములో ౨౦౨ పేజీలను “అల్లం త నెనుగుగా” యను సీపవ్యము నకుఁ దిరుపాత నేనుచూచిన తాత్పర్యప్రతిలో నీకింది మైపువ్యము లున్నవి.

శా. లోనైవక పెలినైన సీయెక నాలోకింప లే జేమొకో

“ యా నా తిచ్చుట లేవో కాక యని మా యావాసముంబాదొకో యేవిందుండగ సీక గనఁబడదో యే హొడెయం గాననో యే నా రాముండనైన సీకపెట్టె యిట్లుండగా నెర్తునే.

శా. ఏనుండక నిను దాపఁగా పెఱుచు డేయూశానుడుంబూచి నా మానం బొరయ వేడి దాగి తిదియున్ మానఁబె నిన్నాపి నా వేనం గ్రాణము విల్పునె యెఱుఁగవే మేలంబు నోనాడుదే యో నాతీపాకసూపవే నిబిడిరంభోరుద్వయాజానకీ.

ఉ. వ్యాభిభుజంగమోదరవివాసముఁ జొచ్చితె బృభిలోగళా గ్ధులముఖగళాకోటము దూరితె మగ్ధ్యపలాశనార్తిదై త్యాభిశాశానాఽస్త్రికల నందితె యేకత మొదువోయితే లోలవిశాలసాసరియోదన చుత్పితభాష్మ జానకీ!

ఉ. పాటిశనంబునన్ గడమ బలితి లక్ష్మణులంచు నీపు మో మోలము జేసి నాకెయగ నొల్లక దాఁగితో దాన నీకు ము మ్మాటికి నైదిహిన్ వదనమార్గభిన్నతనంక నైతి నా మాటకు వేగవేగ వఱురూల చ్చెదధ్వని పలుక మైథిలీ!

శా. తన్ను దానెఱుఁగండ పోలె ధృతికిం ద్వై విలాపించుచుక కన్నుంగోనల బాష్పపూరము లొగిన గ్రమ్మంగ హా! సీత! హా! యున్నిద్రాంబుజనైతి హా! నిబిడిరంభోరుద్వయా! జానకీ! నన్ను బాయుట పాడియే యనుచు నానారోపనధ్వనుడై.

మద్రితప్రతియండలి ౩౯౩-౩౯౪ కు మాటుగ నేను చూచిన తాళప్రతిలో నీక్రింది రెండుపద్యము లున్నవి.

గీ. ఇట్లుకూలిన దైత్యుఁ డొక్కింత వడికి

తనవు తెలివొంది మీ రెవ్వ రిఁభుకౌర్వ
లార యనటయుఁ జెప్పె నింపారఁ దనువి
ధము దెలియు కతయును సుమిత్రాసుతుండు.

క. వివి రామై క్షణులరే

జనవంధ్యులు మీరు మీ ప్రసాదంబున మ
ద్దనదంబ మెల్ల వోయెను
విడుఁ డస్మద్విధము మీకు వినుపింతుఁ దగళ.

మద్రితప్రతియండలి ౪౦౬ మొదలు ౪౨౩ వ పద్యమువఱకు గల విషయమునకు మాటుగా వ్రాతప్రతిలోని పద్యములను ఆపుటల యడుగునఁ జూపియున్నారు. ౪౨౪ మొదలు ౪౩౪ పద్యమువఱకును, మాయూరసున్న ప్రతిలోలేవు.

పాఠభేదముల ఫలితము:

పాఠాంతరములగూర్చి పైనివ్రాసిన వాక్యములను స్థూలస్పృహతోఁ జదివినచో, ఆరణ్యకాండమునఁ గవిరచించినవి కాక మఱి కొన్ని పద్యములను మఱియొప్పురో రచియించి యందుఁ జేర్చిరనియు, నది ప్రతివిలెఖకుల కృత్యమై యుండుననియుఁ దోచవచ్చును. కాని యిం దున్నదంతమాత్రమే యని లెలంపరాదు. భాస్కరరామాయణ మద్రితప్రతిని దగ్గరంచుకొని, పైని నేను చివరించిన మార్పులను గవనించుచు, జాగ్రత్తగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల, మొదట నొకకవి రచించినభాగముతోఁ దృప్తిఁజెందక వర్ణనాంశముల నధికముగ జేయనలయునను నుత్సాహముతో వేరొకకవి మఱికొన్ని గద్యపద్య

ములను రచించినడచునడమఁ జేయుచు వచ్చియున్న స్పష్టమగును. ఈవిధముగ గ్రంథభాగమును బెంపొందించునప్పుడు మొదటికి రచించిన పద్యము లాదుల కధ్యతముగఁ గల్పించిచో నట్టివాని నీరెండవ కవి తొలగించి యాపద్యములకు బదులుగఁ దాను క్రొత్తపద్యములను రచియించెను. మద్రితప్రతిఁ బాఠాంతములని పుటలనుడు గుర నిచ్చిన పద్యములను. మఱియు నేను జూచిన తాళపత్రప్రతిఁగాని వని వైచి గమపఱచిన గద్యపద్యములను గ్రంథభాగములలో జేసి, వానికిఁ బాఠాంతముగా గ్రంథభాగమున నున్న గద్యపద్యములను దీసి వేటుగా నుండినచో నీరెండవకవి పెంచి రచించిన గ్రంథభాగ మేదియో స్పష్టముగాఁ గవుట్టును. ఆభాగమును మనము ప్రత్యేకముగా జదివి చూచితిమేని, జంబుకుఁబావధ మొనగు కొన్నికథలను జేర్చుటకును, మారీచగావళ సంభాషణమునందును. సీతాపహరణ సంకల్పము నను, ద్విత్వీయాశ్వామునఁ దుదిభాగమునను గలలను బెంచివ్రాముట కను నీరెండవకవి ప్రయత్నించెనని బోధపడఁగలదు ఆరణ్య కాండము న నిప్పటి ముద్రితప్రతిలో 202 గద్యపద్యములున్నవి. ఇందులో దాదాపు 3౯౦ గద్యపద్యములు మొదటికవి రచించినవి వీనిలో నించుమించుగ ౨౦౦ గద్యపద్యములు నల్లైయుంచి మిగిలిన ౧౯౦ పద్య గద్యములను దీసివేసి వానికి బదులుగా ౫౦౬ గద్యపద్యములను గ్రాస్తగా రచించి యందుఁ జేర్చెను. నేను వ్రాసిన యీవిషయము సులభముగా బోధపడటకై యొక్క యదాహరణమిచ్చెదను. శూర్పణఖ సీతాదేవిని మ్రొంగబోవుటయు శ్రీరామచంద్రుడు దానికిచేయి యడ్డుపెట్టి శూర్పణఖనుక్కఁ జెవులకొయుమని లెక్కఁబున కాజ్ఞ యిచ్చుటయు నాతఁడల్లు చేయుటయు నొక్కపద్యములో నారణ్య కాండపు మొదటికిని చెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమిది:

చ. ఆవని చలింప నైజవికృతాకృతిఁ గైకొని పేర్చి సీతపైఁ

గఁగిన చేయి మాఱిడుచుఁ గ్రమమైన లక్షణ! దీనిఁబట్టి యం

గవికలఁ జేయు మన్న ను గాధర యాబునఁ గోసె ముక్కుమం
జెవులను గూర్చఁ దావిలసిల్లు కుతారమునకా గతోగ్రతన్.

ఈకథ నొకపద్యముతో జెప్పుట రెడవకవికి దృష్టిగల్గినదే.
ఈసంకల్పమున వ్రాసిన పద్యములను వ్రాయవలయునని
సంకల్పించుకొనినాడు. కావి యీపద్యమును దీసివేసినగాని యీ
తని కోర్కె యీదే. అందుకొక కీపద్యమును గ్రంథమునుండి
తొలగించి దానికిబదులుగా నీకిది రెండు వచనములను మూడు
పద్యములను రచించి యందు జేర్చెను.

“చ. కొఱపులగంగి ముడమిడిగుడ్డు విషలుగాల దీప్తి గ్ర
క్కిఱి నమవళోల్కనోహిణి యంబుల కెంచిన మాపిక జూపికన్
జెల్పు జరింపి కరుణ వే పఱచే నృపాలుఁ డొక్కచే
బిలుసునఁ బ్రేమయ్యబిఁ జెల్కఱుకొనిఁ బ్రేమకొట్టన్ గగన
ఇల్లర్చి శాచరిం బర్చి లక్ష్మణుం గనుంగొన.....గ౪౨

క. కూనలు దుష్టాశ్శులు నగు
వారలతో నగవు లెప్పుడు వలవదు కంటే
నెరిమి మనదెం గల్లుట
నీరక్కసి జనకతనయ కిమ్మెయిందొడరుకా.

గ౪౩

ప. కావున దీని సంక విరూపింజేయు మనుటయు నా సుమిత్రా
పుత్రు డు.....

గ౪౪

క. ఘోరకోపధున న
దీవితోత్తమునాజ్ఞ నొక్కవేసె నన్నక్రొ
చాణి నప్పుక పట్టి కు
తాంబూన ముక్కు సెవులు డగ్గఱ గోయకా.....

గ౪౫

అరణ్యకాండ ప్రథమాశ్వాసము.

పై "అవనిచలింప" అనుసన్ధ్యమును రచించినకవియే యీయైనాడు పద్యమును రచించి యుండుననుట స్పష్టము. ఆపద్యమును దీసివేయుటయు దానికిబదులుగ నైమపద్యములను దాము రచించిగాని, జాతీయే రామాయణములోనివో తెచ్చి యుండుజేర్పుటగాని విలేఖకులకు సాధ్యమునుగాదు. అవసరమునుగాదు. ఇది శత్రుక ఎవరో మఱియొక కవి చేసినకావ్యమని చెప్పకతిప్పదు. పాతభేదములని నేను పైకి జెప్పినవానిలో, జాలభాగ మీయుదాహరణమును బోలియే యున్నవి. కొందె మోక్షులొక బనిచేసినచో మొకటికవి రచించిన భాగమేదియో తెలిపవలసిచేసినమార్పులేనియో మనము స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును.

ఆరణ్యకాండమున వీమార్పులకుఁ గారణములు:

ఆరణ్యకాండమున వీమార్పు లెవలననవచ్చినవని యోచింపము. దీనికి మూఁడు మార్గములు స్ఫురించుచున్నవి. 1 ఇరువురుకవులు రామాయణములను రచించియుండిరినియు, నందొకరు క్లుప్తముగను రెండవవారు విభుజముగాను జేసియుండురనియు, రెండు గ్రంథములను జూచిన ప్రతివిలేఖకుల ఆంధరిని కొన్నిటిని, నిందలిని కొన్నిటిని ఏర్పి చేర్చి కథను గలుపవలసినతావులలో నొకవచనమునో పద్యమునో తాము వ్రాసి కఠోక స్మృతింప గ్రంథముగాఁ జేసియుండురనియుఁ దలంచుట మొదటిమార్గము. ఈ యూహయందు బలము లేదు విలేఖకుల కిది సాధ్యమైనవలకాదు. ఈమార్పును కవిచేయవలయునుగాని విలేఖకుఁడు చేయఁబాలఁడు. విలేఖకుల కిది అవసర మగు కార్యమునుగాదు. దీనివలన వారి కయ్యెడు ప్రయోజనమును లేదు గ్రంథమునంతయు జేయక యరణ్యకాండమును మాత్రమే చేయుటవలన లాభమును లేదు. ఒక కవి రచించిన యరణ్యకాండము మాత్రమే వారికి లభ్యమగుటచే నరణ్యకాండమునందు మాత్రమే యట్టిమార్పులను చేసియుండురని తలచినను అందలి 200 పద్యములను దీసివేసి

వానికి బడలుగా గంధములను చేర్చిరనుట స్వభావవిరుద్ధమును
 క్రియోజనవిరహితమును నగుటచే వీయూహాయందు సశ్యముండదని
 నిరాకరింపవలసి యున్నది. ఒకవేళ నిందు సత్యమున్నదిని యంగీక
 రించినను ప్రస్తుతారణ్యకాండమున నిరువురి కపత్వ మున్నదినుట
 నిశ్చయము.

౨ మొదటికవి రచించిన గ్రంథమునఁ గొంత శిథిలమైపోఁగా
 వఱియొక్కఁడు దానిని పూరింపఁదలంచి, శిథిలము కాకుండ నున్న
 భాగము నట్లేయుంచి, శిథిలమయిన భాగములను బూరించునప్పుడు
 తనయష్టము ననుసరించి పెంచిరచించి పూరించెననియు, నదియేయప్పు
 డన్నమద్రితప్రతి యవియు, నటుపిమ్మట శిథిలమయిపోయినదన్నభాగ
 ము మరల లభించుటచే గొన్ని తాళప్రతులలో నాభాగమే
 యుండచు వచ్చినదనియు నదియే పాఠాంతరముగా ముద్రితప్రతిలో
 నడగున నీచుఁబడిన దనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇది రెండవమార్గము.
 ఇదిగొంత సయుక్తికముగాఁ గన్పట్టుచున్నచు నీయూహాకుఁగూడ
 బలము లేదు. మొదటికవి రచించిన గ్రంథము శిథిలమైనదనుట కాధా
 రములు లేవు. మాయూరనున్న ప్రతిలో, మొదటికవి రచించిన వని
 పైని నిరూపించిన భాగము పూర్తిగనున్నది. అందు కథాసూత్ర
 మెచ్చుటను తెలిపేక సమగ్రముగా నున్నది. ఆప్రతియందలి గద్య
 పద్యములను ప్రస్తుతముద్రిత ప్రతిలో గుర్తుపెట్టి చూచినయెడల, వీ
 రెండవకవి యెట్లు మార్చినదియు స్పష్టమగును. మొదటికవి రచించిన
 గ్రంథము శిథిలముకాలేదని యిప్పటి ముద్రిత ప్రతియే సాక్ష్య మిచ్చు
 చున్నది. శిథిలము సరిగా వ్వనలు గలపట్టున నే యైనదని తలంచుట
 కూడ సమంజసముగా నుండదు. కావున నీ యుత్పన్నగాథ విశ్వస
 నీయము కాదు. విశ్వసనీయమేయని యంగీకరించినను, నారణ్యకాండము
 న నిరువురు కపత్వము లున్నవనుట నిశ్చయము.

3. దాదాపు ౪౦౦ పద్యములలో నొకని చెప్పియుండిన యరణ్యకాండమును, క్లుప్తముగా నున్న దనుకారణమునఁ దాను విపులముగా వ్రాయఁదలఁచి కథను బెంచుట కవకాశ మియ్యని మొఱటి రచనముగాని ౧౦౦ పద్యములను ద్రోసివేసి తక్కిన ౨౦౦ పద్యములను దీసికొని తాను ౫౦౦ పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చి మొత్తము కాండమును బూర్తిచేసియుండు ననిచెప్పుట మూఁడవమార్గము. ఈ వాదమునందుఁగూడ దోషము లేకుండలేదు. ౫౦౦ పద్యములను రచింపఁగలిగినకవి ౨౦౦ పద్యములనుగూడ దానెరచించి మొత్తము కాండమును బూర్తిచేయును గాని యిట్లు పులక మేలచేయును? ఇట్లు చేయుట స్వభావవిరుద్ధముగాఁ గాన్పించును. ఆయినను, బైసివ్రాసిన మూఁడు మార్గములలో ఏదియే మేలయినదిగా గాన్పించుటచేతును, నిండలి దోషమునకు సమాధానమిచ్చుట కవకాశ ముండుటవలనను నింతకంటె మార్గాంతరము స్ఫురింపకపోవుట మూలమునను, బలవత్తరంగు సాక్ష్యము లభించువఱకు నీయూహయందే సత్యమున్నదని భావించెను. ఆరణ్యకాండ ద్వితీయకవి యా కాండమును బోధివ్రాయవలయుననియే యుద్దేశించెనుగాని యాకాండమును దాను బూర్తిగ వ్రాయఁదలపెట్టలేదు. అందుచే నైదువంశవిషయములను వ్రాసిన యాతఁడు ౨౦౦ పద్యముల నేల రచింపకుండు నని ప్రశ్నించుకొనిన లాభములేదు. ఇదియే యిండలిదోషమునకు సమాధానము.

మొత్తముమూఁడ నేపథ్యంలోఁ జూచినను, నారణ్యకాండమున నిరుపురికవిత్వ మున్నదని యొప్పుకొనకతప్పుదు. ఈరెండు కవిత్వము లొక్కరివే యనియు, మొదట క్లుప్తముగా వ్రాసి తరువాత నాతఁడే మఱికొన్ని పద్యములను రచించి యందుఁ జేర్చియుండవచ్చు ననియుఁ గొందఁ జింతపచ్చును. ఇది సుసంగతము కాదు. తానెదవఱకు కష్టపడి రచించిన రెండువందలపద్యములను ద్రోసివేయుట కెవ్వఁడనంగీకరింపఁడు.

ఆశాఁడే యట్లు చేసియుండినచో మొదటి గ్రంథము ప్రచారములోనికి వచ్చి యిప్పటి వఱకు నిలిచియుండదు. మొదట హొకకవి, క్లుప్తముగా రచించిన మొదటిగ్రంథము ప్రచారములోనికి వచ్చినపిమ్మట నీరెండవ కవి యాగ్రంథమును జెంచి వ్రాసియుండును, అందుచే నీరెండు గ్రంథములకు గూడఁ బుత్రికలు బయలుపెకలి దేశములోఁ బ్రచారము సేయుచున్న వని తలంచుటయే సమంజసము. పరిశీలనా బుద్ధిలోఁ జూచిన యెవల శైలినిబట్టిగూడ నిందితువురి కవిత్వ మున్నదని తోచును.

అరణ్యకాండకర్త లిరువ్విరైనచో వారెవ్వరు?

అరణ్యకాండమున నిరువురి కవిత్వ ముండెనని పైని నిశ్చయించి తీరు. అయినచో నాయరువు రెవ్వరని యాలోచింపవలసి యున్నది. వాఙ్మయప్రపంచమున రామాయణకర్తలుగాఁ బైనిజెప్పిన యైదుగురు గక ఎఱ్ఱాప్రగ్ధ సత్యనారసల నామములు వినవచ్చుచున్నవి. ఇంకఁ గొందఁ టుండిన నుండవచ్చును. వారందఱును సంపూర్ణరామాయణ కర్తలు. భాగవతయితలుగాని పూర్ణయితలుగాని కారు. అందుచే నీ సంకల్పమున వారినిగూర్చి యోచింపనవసరము లేదు. కొన్ని రామాయణ తాళపత్రీపత్రులలో నెఱ్ఱాప్రగ్ధ రచించిన వని కొన్ని పన్నములు దాహరింపఁబడినట్లు శ్రీ నెలఁకూరి వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యవి స్వల్పసంఖ్యగలవి యగుటచే నీసంకల్పమున నుండునుగూర్చి గూడ యాలోచించి క్కఱలేదు ఇక రామాయణ భాగకర్తలుగాఁ గనవచ్చుచున్నవారు ౧ మంత్రభాస్కరుడు ౨ హుళక్కిరాస్కరుడు ౩ మల్లికార్జునభట్టు ౪ కుమారసుందరదేవుడు ౫ అయ్యలార్యుడు వీరుగాక నింకఁ గొందఱున్నారని యెవ్వరైన నందు రెని వారానిషయమును ససాక్ష్యముగాఁ దెలుపవలసి యుండును.

మందీతవంతలయందును నసంఖ్యాక తాళపత్రప్రతులయందును నగణ్యకాండకర్త భాస్కరుడని గడ్డకమూలమున స్పష్టమగుచుండటచే నీకాండకర్తలలో నొకస్థానము భాస్కరుసకీయకతప్పదు. రెండవ వానిగూర్చి మాత్రమే మన మాలోచింపవలసి యుండును. రచయిత పూరయి వెలిగివురిలో పూరయితఃంటే రచయిత పూర్వరూపగుట నిశ్చయముకదా! భాస్కరున కీయబడినస్థానము నిధిప్తింపవలసినవాడు మంత్రీభాస్కరుడా? హుళక్కిభాస్కరుడా? యననది తీర్మానింప వలసిన యొకసనుస్య యై యున్నది. అరణ్యకాండకర్త గర్వరుండని భాస్కరుడు హుళక్కి భాస్కరుడనియు నాతడే మొదటికవి యని యుండలంచునెకల నాకాంక్షమును బెంచివానినవాడ తడవక దక్షవాతీ వాడై యుండువలయునుగదా! హుళక్కిభాస్కరునకు దక్ష వాతీ నయ్యలార్యుడు దక్ష రామాయణచరితలు గావించుట లేదు. అతడు హుళక్కిభాస్కరుడు రచింపగా మిగిలిన యద్ధకాండము తరువానిని చెప్పితినివియే శిష్యులైనవాడగాని యారణ్య కాంక్ష మునక దనకు సుబాధనున్నట్లు చెప్పలేదు. కావున నందాతనికి సుబాధమును గల్పింపరాదు అందుకే హుళక్కిభాస్కరుడారణ్య కాండమును రచించిన మొదటికవి కాడని నిశ్చయింపదగి యున్నది. ఇంక నారణ్యకాండమును బె పొందింది వ్రాసిన రెండవకవి హుళక్కిభాస్కరుడేయనియు, నాగర్జును తాతనిదే యనియు, నొకవారము రావచ్చును ఈవారము విస్మయమైనది ఆరణ్యకాండమునక దక్షవాతీ జ్యోతిర్భాగము లేకుండ మొదటికవి రచించిన రంప వద్దములుగల పాళపత్రప్రతులలో, నిష్కల ముద్రాప్రతులలో నున్నట్లే, భాస్కరునిగడ్డకమున్నది. కావున నాగర్జును మొదటికవినికాని రెండవకవిని కాదని నిశ్చయమగుచున్నది. ఇదియునుగాక హుళక్కిభాస్కరుడారణ్య కాండ ద్వితీయకవి యనువాదము యుక్తియు కము కాదని యయోధ్య కాండమును గూర్చి వాగ్ధ్యమునప్పుడుకూడ జూచెదను.

మంత్రీభాస్కరుడే యారణ్యకాండ ప్రథమకవి.

ఆరణ్యకాండ గద్యయందు హుళక్కిభాస్కరునకు స్థానములే నప్పుడు, దాని నధిష్ఠింపఁదగినవాఁడు మంత్రీభాస్కరుడు తప్ప వేరొకడు లేడు. ఆస్థానము నెట్లైన హుళక్కిభాస్కరునకే యప్పవలచి యెవ్వరైన యందులకై పట్టుపట్టి పోరాడినచో గద్యకై నేను వానితో గర్హమునకు దిగను. కాని హుళక్కిభాస్కరుఁడుగక మిగిలినరెడ వణి యెవ్వరచి వానిని బ్రీక్షింపక మానను. గద్యయందున్నను లేక పోయినను కవిత్వయందు ముత్రిభాస్కరుని స్థానమును నిలుపఁబెట్టి యాతనికి న్యాయము గలుగుటకై ప్రయత్నింపక మానను. ఆశిషిషు మున న్యాయము లేదనితోచినచో నానచి కై చెనఁగులాడను. మంత్రీ భాస్కరునకుఁ గవిత్వయందు జోటులభించె నని గద్య యాతనిదే కాఁగలదు.

మఱియొక భాస్కరుడేల కాకూడదు?

ఆరణ్యకాండ గద్యయందలి భాస్కరుడు, హుళక్కిభాస్కరుడు గాకపోయినచో, మంత్రీభాస్కరుడే యేలకావలయును? మఱియొక భాస్కరుడు కాగూడదా? యని యెవరైన ప్రశ్నింపవచ్చును ఆగద్యము మంత్రీభాస్కరుఁడు జెందినదా? లేక హుళక్కిభాస్కరునిదియా? యనియే యిదివఱకున్న ప్రశ్న! మఱియొక భాస్కరుని గూర్చి యోచింపవలసిన ప్రసక్తిలేదు. భాస్కరనానుభావులు పెక్కురుండ వచ్చును. ఆకాలమున నట్టికావ్యము నాంధ్రభాషలో రచింపఁదగిన సమర్థత గల భాస్కరుడే యనకుఁ గావలయును. అట్టివా రెవ్వరును నాకుఁ గన్పడలేదు.

ముద్రిత భాస్కరరామాయణమునకుఁ బీఠిక వ్రాసిన శ్రీ మేడే పల్లి వేంకటరమణాచార్య పండితులు పీఠికలో “దశగతులను గ్రంథమును

భాషాశరీరంచి. సాహితీమారుని కంకితము చేయుటచేత భాస్కరుడును మహావి యొక్కడు సాహితీమారుని కాలమన నున్నవాడగుట నిశ్చయము." అని వ్రాసియున్నారు. వారే మఱి యొకచోట "దీనిని జిట్టి (సోమదేవగజ్జీయము) చూచిన హుళక్కిభాస్కరుడును సాహితీ మారుడును సమ కాలికులని తెలియుటచేత యొకచోట నున్నవారిని గూడ స్పష్టమగుచున్నది." అని వ్రాసియున్నారు. దశగతులను గ్రంథము నాకు లభింపలేదు, దశగతుల కర్తయును, హుళక్కిభాస్కరుడును, ఒక్కో భిన్నులో ఆహుతులనా వాస్తవములనఁ దెలియుటలేదు. అగ్రంథ మాంధ్రభాషలోనే రచియింపఁబడి యుండుటయును. సాహితీమానను గూర్చు భాస్కరునిగూర్చును న సేక విషయముల జగ్గించియు, దశగతులలోనుండి యొకభాగము నైన నదాహరింపక పోవుటచే శ్రీయాదాద్వైవాదిని, అగ్రంథము లభింపలేదని యనుకొనుచున్నాడను. ఇంతకును శ్రీవాసు తమపీఠిలో నారణ్యకాండ కర్తృత్వమును హుళక్కిభాస్కరుని యందే యునిరి. కాని దశగతుల గ్రంథకర్తయై జెప్పలేదు. రామాయణగ్రంథ కర్తృత్వ విషయమున నీసత్యకెన్నఁడును దశగతి గ్రంథకర్త నాచునును నిది యెఱుంగము. కావున నీసత్యకెన్నఁడును నాతనినిగూర్చి యాలోచింప నక్కఱలేదు. (దశగతులను దెలిగించిన యాశఁడు హుళక్కిభాస్కరుడని శ్రీకలకూరివీరభద్రరావుగా రాంధ్రులచగ్రమునను, శ్రీమాన కల్లి రామకృష్ణాదిగారు క్రీడాభిలాష కీతియందును వ్రాసియున్నారు. కాని వీరెవరు నాగ్రంథమును జూచియున్నట్లు కంపవడు.)

రామాయణభాగ రచయితలలో నొకడైన మల్లికార్జునకృష్ణునకుఁ దండ్రి యగు భాస్కర సత్కుని యొక్కఁడున్నాడు. అతఁడు హుళక్కిభాస్కరుడే యని యొకవాదమున్నది. అది సత్యమయ్యెనేని, యతని కరణ్యకాండమున స్థానములేదని పైని జెప్పియే

యంతిమి అదిసత్యముకాక యాభాస్కరుడు వేఱని యందులేని యావాసమునందు సాగములేదు. మల్లికార్జునభట్టు తనతండ్రి రామాయణమును రచియించెనని చెప్పలేదు. చెప్పకపోయినఁ బోవుగాక తండ్రి యారణ్యకాండమును గుమారుడు బాలకాండమును రచించిరి చెప్పినచో పీఠువును సమకాలికులని తేలునుకదా! అప్పుడు హుళక్కిభాస్కరున కన్యాయుందిర సూత్రమే యీతనికి నన్వయించును. ఈశనివి మొదటికవి యందునూ, తరువాతకవి లభింపఁడు. రెండవకవి యందుమా మొదటిస్థానము పంత్రిభాస్కరునిదే.

హుళక్కిభాస్కరుడు గాని, కళకతుల భాస్కరుడు గాని స్కవి భాస్కరుడుగాని యరణ్యకాండ రచయితలగు సభయుండని యెంతిమేని, రెండవస్థానము మల్లికార్జునభట్టునకో, కుమారుడదేవునకో, యివ్వవలసి యుండును. వారిగుఱు నరణ్యకాండమున కిటు పక్కల నున్ని గ్రంథమును రచించినవారు. వారినించి మఱియొక నారణ్యకాండమును వ్రాసిరిని చెప్పవలనుపడదు పీఠువునిగా నెవరో యొక రరణ్యకాండమును జెంది వ్రాసిరిని నిశ్చయించితమేని, పైని చెప్పిన మువ్వరికు నారణ్యకాండమున స్థానముంకదు. వాగు మువ్వరిగు పీఠువును సమకాలికులు. సమకాలికులలో నొకగు నల్లమగ వ్రాయుటయు నింకొకరు పెంచి వ్రాయుటయు సంభవి పను. మల్లికార్జునభట్టు కుమారునిదేవులతో నెవ్వరును. పైని జెప్పిన మువ్వరి భాస్కరులతో నారణ్యకాండ కర్తవ్యమున భాగమును పంచుకొన నెరరు. వారికి కాండమున భాగమును దలచిచో, పంత్రిభాస్కరునితోడ నే పొంది యీవలసియున్నది. ఎల్లియన మత్రి భాస్కరుని దొలగి పవలయునను నుద్దేశముతో, పైని జెప్పిన మువ్వరిగనగాక మఱియొక భాస్కరుడో, మఱియొక రామాయణ భాగవత మఱియో యున్నాడని కాని, అయ్యలార్జుని తరువాత మఱియొవ్వ

రో యీభాగమును జొచ్చి వాసియుందురని భావింపవచ్చును. అట్టియూహ లాధారరహితములును నసంగతములు నగును. ఎవ్వరైన పశుక్షయముగాఁ దనువాదమును విలపించి మాపునంతమును, నాంధ్ర్య కాండమున నిరువురి కవిశ్వమున్నదనియు, నంబోకటి మంత్రిభాస్కరు రచితమనియు, నిస్సందేహగా నిశ్చయింపవచ్చును. రెండవ కవిశ్వ మెవ్వరి దను విషయమునుగూర్చి తరువాత వ్రాసెదము.

మంత్రిభాస్కరుఁ డయోధ్యాకాండమునుగూడ రచించెనా?

మంత్రిభాస్కరుఁ డాంధ్రకాండమును మాత్రమే రచించెనా? మఱియేభాగము నైన రచించెనా? యని యాలోచింప వలసి యున్నది. కొంఱుపండితు లంధ్రకాండమునమాత్రమే మంత్రిభాస్కరునకు సంబంధముండెనని నుడిచియున్నారు. కావున నివిషయ విచారణ మావశ్యకమైనది. ఏకనియును గ్రంథ మధ్యభాగమును విశేషించి యాంధ్రకాండమును రచింప నారంభించి యుండఁడు. బాలకాండమును నయోధ్యాకాండమును నదివఱ కెవ్వరైన రచించి యున్నచో సీతకాండకాండమును రచించుచున్నది చెప్పవచ్చును. కాని యట్టిది లేనప్పు డీతఁ డొక్క యాంధ్రకాండమునే రచించియుండెనని చెప్పరాదు. ఈతఁడు మొదటినుండియు, రామారణమును రచించెననియే చెప్పవలసి యుండును. ఈ సంవత్సరమున నయోధ్యాకాండమును బ్రకటింపెను.

ప్రస్తుత ముద్రితప్రతిలో నయోధ్యాకాండమున గన్పడకమును ౪౫౦ యున్నది. ఇందు ౧౨౮ గన్పొందకమును వెనుకటి ముద్రితప్రతికంటె హెచ్చుగానున్నది పది పీఠికాకాగులే వ్రాసియున్నారు. వెనుకటి ముద్రితప్రతిలోగూడ గొన్ని అధికముగాఁ జేయుకవచ్చును. మాయూర నున్న తాళపత్రప్రతిలో ౨౬౭ గన్పొందకమునున్నది. దీనిని జదివి చూచితిని. కథాసూత్రమెప్పుడును దెగిపోవక

చక్కనిశైలిలో ప్రౌఢముగానున్నది. తాళపత్రప్రతికంటె సధికముగా నున్న పద్యములసంఖ్య నిందిచ్చి పాఠకులకు విమర్శనింపఁ జేయ నక్కర లేకుండ మద్రాపకులే సౌక్యమునన్నియున్నారు. తాము కొత్తగా జేర్చిన ౧౨౮ పద్యములను ముద్రితప్రతిలో [...] నీవిధముగఁ గుంజలిక రించియున్నారు ఇట్లు మార్పుచేయుటలో మద్రాపకులు కొన్నితావు లయందిచ్చుటకే చప్పట నచ్చటివిచ్చటఁ జేర్చియున్నారు. అట్టి మార్పులు ముచ్చటకు బాధకములకావు. తాళపత్రప్రతికంటె ముద్రితప్రతిలో సధికముఁ చేర్చిన ౧౨౮ పోను మిగిలిన ౫౨ పద్యములును అయోధ్యా శాండాంతమున రంగ మొనలు ౪౫౨ వఱకు నైయున్నవి. ఈ పద్య ములకు మాటుగా నేర్పజూచిన తాళపత్రప్రతిలో నొక్క సీసపద్యము మాత్రమే కలదు. అది యిది:

సీ. అంత నక్కడ రామఁ డచటికి భరితుండు

క్రశ్శ్రావణవచ్చి సామ్రాజ్యమునకు

తన్ను రమ్మనుచుఁ బ్రార్థన సేయునో యని

చింతించి యాశ్చర్యంఁ జిత్రికూట

మనఁగలమునిజనంబుల వీడుకొని మార్గ

తరువీక్షణంబునఁ గరము వేళ్ళు

దనరి సీతాసుమిత్రపుత్ర సమేతుడై దం

డ కావనమహిష్టలికి నరిగె

ననఁగ నయోధ్యా శాండ దా నభిమతముగ

వినినఁ జదివిన వ్రాసిన విస్తరించి

చెప్పినను వారలకును సంసిద్ధి యెసఁగు

సంపదాయురారోగ్యముల్ సంధివించు.

(అరణ్యశాండాదిపద్యములకువార "అవధరింపుము" అనిచేర్చి పిమ్మట ౯వ పద్యముతోఁ గలిపి చదువ వచ్చును. ముద్రితప్రతిలోని

యారణ్యకాండము ప్రథమాశ్వాసము 3వ పద్యమునకు ౧౧వ పద్యమును
లివ వచనమునకు ౧౨వ పద్యమును పునరుద్దోషమును గల్గించు
చున్నవి చూడుడు ఇట్టివింకను గలవు.

అయోధ్యాకాండమున మొదటికిని ౨౬లి పద్యగద్యములను
మాత్రమే రచించెననియు, బిన్నుట నెవ్వరో లికినగ్రంథములు జేర్చి
పెంపొందించెననియు, బైనివాసిన వాక్యములవలన స్పష్టమగుచున్నది.
అణ్యకాండము వలె నెయ్యాపెనా దించినభాగము రెండవకవికృతమని
నిశ్చయించుటకు సంశయంపనక్కర లేదు అత్రుమహర్షి యాశ్రమమున
నడచినకథను జేర్చుటయు నచ్చటచ్చట మరికొన్ని కథలను జేర్చి పెంచి
వ్రాయుటయు వీరొడవకవి యుద్దేశము. ఈభాగమును దీసి వేసినను
గదకు భంగము కలుగకుండ నడచుచున్న కవి పాతకులుగ్రహించగలరు.
మద్రితప్రతిలో గుండలీకరించిన భాగములో బద్ధభాగము కంటె
గద్యభాగ మధికముగనున్నది. మఱియు, అయోధ్యాకాండమును రెండు
ఖండములుగ విభజించితమేచి, పూర్వఖండమున దాశవత్రప్రతిలో
లేనిభాగ మధికముగను, సుత్రరఖండమున నల్పముగను మున్నట్లు
గన్పట్టును.

అయోధ్యాకాండంత పద్యములు మద్రితప్రతిలో నొకవిధము
గను, కొన్ని తాళవత్రప్రతులలో కెఱవడినవిగను నున్నవి. వాని
నీకిందఁ జూపుచున్నాను.

మద్రితప్రతి :

ఉ. రాజకిరీడికిలిత విరాజితనూతనరన్నరాజి నీ

రాజన మంగళాచరిణంబిత పాదసరోజ ఖడ్గధా

రాజయలభ్యమానరుడిరద్యుతి మన జితాతకుంభవి

బ్రాజితసద్వీర్య రిపుపార్థివఖండన కీర్తిమండనా!

క. భూరిభుజాద్గళసదసి

ధారాంత్రతాపదహన మహామ

ర్వరశిఖాంతరవిపత

ద్వీరారిక్షమారశలధ విక్రమసులభాః

మా. వినయగుణ విశాలా! విశ్రాంతాచారాలా!

విమతశుభచక్రతా! వివృదంభోజమిత్రా!

ఘనవిజయధురీణా! కామరీపంచబాణాః

కనకకుద్రాధీగా! కాంచమాంబాకుమారా!

తాళపత్రీప్రతి :

శా. మందారద్రుమ సామ్యదాశఖి యున్నాదాంధనిజ్జేషి రా

బ్బందోహాప్రకటోగ్ని శౌరూజ్జోత్సాహ సుభుద్భావశాః డా

నందాసాదిత భూసురప్రకరనానాస్తాగ్నిహతుండు ము

డే దుప్రఖ్యముఖావండుడు గుణాన్వితుండు ధీమండసికా.

క. శాలాలాలితవసాం

చాలుడు సుకవివికరసంశతన్మదుమా

చాలుడు వివులాదీతయ

శోఃలితుడు వైరిహృదయశూలుడు ప్రియశా.

మా భువనభరిత కీర్తిస్ఫూర్తిదారోరుగాత్రం

దీపహితసుమనాచౌగ్ని సుభుద్భావశైత్రం

డు విశరణానోగాగ్రితోప సప్తాక్షపుష్పం

కు విభుధిజనరతు కామ్యండు సన్నితః దుర్వికా.

పై పద్యములకును గిందిపద్యములకును బాలిక లేదు పైపద్యములు సంభోదనవిధక్తిలో నున్నవి. తాళపత్రీప్రతిగా నిపద్యములు ఆరక్ష్యకాండ పద్యములవలెను, పెర్వచనోత్తర రామాయణ మందలి

యాశ్వాసాంతపద్యముల పోలికను బ్రథమావిభక్తిలో నున్నవి. ఆరణ్య కాండంత పద్యములో “విశరణువి” యనియు నీపద్యములలో “దానవి” యనియు నుడుటనుబట్టిరూప నారణ్యకాండ రచయితయు నయోధ్యాకాండ రచయితయు నొక్కడే యని యూహింపవగును.

పైని వాసినవానిలో “మందారద్రుమే” త్యాది మూడపద్యములును గల తాళపద్యప్రతియందలి గద్య ఆరణ్యకాండ గద్యలెనే “సకలసువిజయము” లేత్యాది భాస్కరకవిగద్యయే యున్నది దీనిని బట్టి యయోధ్యాకాండము భాస్కరచిత్రముని స్పష్టమగుచున్నది. కేవలము గద్యయొక్కటియే యైనచో నది భాస్కరచిత్రముని విష్ణుయంపలేము కాని, యాశ్వాసాంతపద్యములు వేఱుగా నుండుటనుబట్టియు గ్రంథము ౨౬లి పద్యములుగలిగి వేఱుగా నుండుటమూలమునను ఆరణ్యకాండ రచయితలలోని మొదటి కవియు నయోధ్యాకాండ రచయితలలోని మొదటి కవియు నేకవ్యక్తియని నిస్సంశయము గాఁ జెప్పవచ్చును. ఆయోధ్యాకాండ కర్తలను నిర్ణయించుట కరణ్యకాండమునకుఁ బడినంతశ్రమ యక్కరలేదు. ఆయోధ్యాకాండ ముదితప్రతిలోని గద్య ననుసరించి, యొకస్థానమును గుహరిరూద్రదేవునకును, తాతపూర్వప్రతి గద్యనుబట్టి యొకస్థానము భాస్కరునకును పీఠావచ్చును. కుమారగురదేవుడు, హల్దీభాస్కర, దశగతభాస్కర, సత్యవిభాస్కరులలో సమకాలికుడు కావునను, సమకాలికులలో నొకఁడు క్లుప్తముగ వ్రాసినవానిని పఠింపఁడు పెంచి వ్రాముట సంభవింపదు కావునను, ఆయోధ్యాకాండ కర్తయైన నిస్సంశయముగ మంత్రీభాస్కరునకు సంక్రియింపకలేవుదు. ఆయోధ్యాకాండ కర్త యొక్కడే కావున, ఆరణ్యకాండకర్త హల్దీభాస్కరుఁ డనువాదము యుక్తియుక్తము కానెరదు.

కుమారద్రదేవుడు గ్రంథచౌర్య మొనర్చెనా?

పై వివర్ణనమునబట్టి యయోధ్యాకాండమును మొదలైతి గద్యపద్యములతో వంత్రిభాస్కరుడు రచించెననియు, బిన్నులు దాదాపు ౨౦౦ గద్యపద్యములను గుమారద్రదేవుడు రచించి, యాదుజేర్చి మొత్తమున ౬౦౦ గద్య పేజీకొనెననియు దేలుచున్నది. ఇందువలన గుమారద్రదేవునిపై గ్రంథచౌర్య మారోపించినవార మగుచున్నాము. ఇదివ్యాయమా యని కొంతఱుడగవచ్చును. ఎవరిపైనను గ్రంథచౌర్య మపాది చున్నదేశము మాది లేదు. తాము కనిపెట్టిన విషయములను సత్వాన్వేషణ బుద్ధితో విమర్శింపును లోకము నెదుట నంచుట చరిత్రకారులధర్మము. ఆ దిగ్గమున మేమవంభించితము. కుమారద్రదేవుడు, భాస్కరవెరిచితిమలగు గద్యపద్యములను గ్రహించి, ఎఱియెండువంశల గద్యపద్యములను రచించిచేర్చి, తానురచించిన భాగమును సాహితీమారన కంకితముచేసి, తానువ్రాసికొనిన ప్రతి యందు, రెండుగద్యములును, రెండువిధములగు కాండాగ్నింత పద్యములను వేసియుండును. తత్ప్రతికావిశేషులు కొంత యెండువిధములగు వ్రాతలలో నొకదానిని విడచివేసి తమయొప్పుముకచ్చిన యొక గద్యము, ఒకవిధమగు నాద్యంతపద్యములను వ్రాసికొని యుందురు. అందుచేతనే కొన్నిప్రతులలో భాస్కరవెరిచిత కాండంత పద్యములును గుమారద్రదేవుని గద్యయు నుండుట సంభవించినది ఇట్టివిప్రబులు కొన్నికొన్ని తాళవప్రప్రతులలో యద్ధకాండమునందు, దిక్కు దిక్కున కాండములయందు గన్పట్టుచున్నవి ఈయూహయందు సత్యముండ నేని, కుమారద్రదేవునియందు గ్రంథచౌర్య దోషముండదు.

ఆరణ్యకాండ ద్వితీయకవి యెవరు?

అయోధ్యాకాండ ద్వితీయకవి కుమారద్రదేవుడని యనుకొన్నారము. ఆరణ్యకాండమును బెంచి వ్రాసినకవి యెవ్వరని యోచిం

పవలసియున్నది. ఇదికూడఁ గుమారరుద్రదేవుఁడుగాని మల్లికార్జున భట్టగాని యై యుండురని నాయూహ. వీరిరువురు తప్పు విశ్లేష్య రను గారచినానన్యకను, వీరిరువురిలో నెవ్వరో నిశ్చయించుటకు నాకాధారములు లభింపలేదు. కాని కుమారరుద్రదేవుఁడై యుండునని నాశంభు కుమారురద్రదేవఁ డియోధ్యాకాండ గర్వము మాన్చి నట్లొక్కాకాండగర్వ నేల మార్పలేకని కొందఱకుగవచ్చును. ఆఱ్య కాండాంశగర్వలోఁగూడ భాస్కరునివిగాక మఱియొకరివిహాక నుండి యుండున యు, దానిని విలేఖను డు దీసికొనియుండుఁ డనియుఁ దాకపిప్రత్యక్షింపను బరిశోధించినచో నని బగుటిలపడుచనియు నా నన్యము. లేదా ఆఱ్య కాండాంశముఁ దాను రచించినట్లు వేసికొనిన చో నెవ్వఁ గిడు మూడ నెమో యను భయముచేతను నాకాంశ మునఁ దాను కొంతభాగమును మాత్రమే వ్రాసియుండి యు మొత్త హంసయుఁ దాను రచించినట్లు ప్రకటించుకొని యాకీడునలెను దన నెత్తిపై వేసికొనుట కష్టములేకయు భాస్కరుని గర్వము వీరె డవకవి మార్పకపోయి యుండును. భారతారణ్య పర్వశేషమును రచించిన యెట్లాప్రగ్గడ తనపేరున గర్వమునువ్రాసికొనక నన్నయపేరుననే గ్రంథ ము నుంచుటకుఁగూడ విదియే కారణమై యుండును. అంతటి మహా కవుల కిట్టి మూఢవమ్మకము లుండునాయని తలంపరాదు. గొప్పనాగ రికుఁడని చెప్పకొ నెడివారిలో నిప్పుకకూడ నిట్టి నమ్మకము లున్న వారు కలరు. ఆవివరములనిటఁ దెలుపుట యప్రస్తుత ప్రశంసయగును. మంత్రిభాస్కరుఁడు ప్రతి కాండాంతమునను ఫలశ్రుతిపద్యము వ్రాసి నట్లు కన్పట్టుచున్నది.

అయోధ్యాకాండ ఫలశ్రుతిని పైని వ్రాసియున్నాఁడను.
ఆరణ్యకాండ ఫలశ్రుతి పద్యమిది:

సీ. ఆ సరోవరమున యందు సృసాగ్నిజు

లతి శయనాననాదివిధులు

ప్రియమునఁ జల్చి సంపీతాంతరంగులై

తెన్నుమీఁపొన్నత తరుచయంబు

శీతలచ్చాయ నాసీపై విశ్రాంతి బంది

కొండొకట వదిలి పలిచి

సౌఖ్యంబు నొంది సత్సేవ్యులైన యీ

యారణ్య కాండంబు నద్దిశోడ

గీ. విడిచి జదివిన వాసిన చిన్నరెంచి

చెప్పెను వారిలకు సౌఖ్యసిద్ధి యగును

సంపదాయురారోగ్యములొ సంభవించు

సత్సేవ్యులైన లెప్పుడు ననుభవించు.

బాలకాండఫలశ్రుతిపద్యము నాకు లభింపలేదు.

బాలకాండమున మంత్రీభాస్కరుని కవిత్య ముండెనా?

అయోధ్యారణ్య కాండములయందు మంత్రీభాస్కరుని కవిత్య మున్నదని నిర్ణయించినప్పుడు బాలకాండలో నాతనిరచన మున్నదని వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు. కాని యాంధ్రకాండములలోను స్పష్టముగాఁ దెలిసిల్లు బాలకాండమున నావిభేదమును దెలుపు తాళవశ్రవణము నాకు లభింపలేదు. నేనుజూచిన తాళవశ్రవణములలో బాలభాగము ముద్రితప్రతిలో సమానముగనే యున్నవి. కాని యొక ప్రతిలో కొన్నిభేదములు గనవచ్చినవి. అందు మచ్చునకు మూడవ పద్యముల నుదాహరించెను. ఇట్టివింకను గలవు.

ముద్రితప్రతి:— (ఇదికూడా వ్రాతప్రతిలోనివనియే ముద్రాపకులు వ్రాసి యున్నారు.)

చ. ధావిలసిల్లు తొమ్మిదిధానములుక దనయంట నుండఁగా
నరుఁడట యెక్కిరింప పరిణామము చూ పొకటే షిరోధ్యయై
తరిమియు తేరు దీసికొనె తమ్మఁడటంచును గిన్న రేశుక
తీరి వెనుతోడి చుట్ట మని తిట్టదు రష్యరి వైశ్యపుంగవుల్. 32

మ. బలవంతంబున లావునన్ విప్రు శుంభదేహముల్ దాల్చి తా
మిల యెల్లన్ వడి దున్ని సస్యములచే నింపఁగ బూరించి రా
సులుగాఁ జేతురు ధాన్యముల్ సుగుణులై పెంపొంది యబ్రిటిగో
వల నెల్లప్పుడు నుండఁశూద్రులు ధరిక బ్రాహ్మణ్యసేవార్తులై 33

లి 33 ఇది యొకవచనము.

గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీయలేదు. మద్రాసుప్రతిని జూడుడు. వీరికి
మారుగాఁ దాళవత్సప్రతిలో నీక్రిందిపద్యము లున్నవి.

గీ. శాధికై నను రశ్మిమల్ చాల నొసఁగ
నెత్తుబేరుని క్త్తంబుంచి యిడఁగ
జూనియున్నట్టి వైశ్యు లసంఖ్యముగను
మెరిసియుందురు తత్పురవరమునను.

క. వస్త్రత్రయసంసేవ్యో
దీర్ఘమహత్వంబు గలిగి ధృతిచే హిమవ
స్సెక్ష్మధరింబులొ యనఁగాఁ
బూర్జులు నై యుందు రెపుడు బుగిఁగలశూద్రుల్.

లి 34 వ వచనమునకు బదులుగా నీక్రింది పద్యగద్యములున్నవి.

క. ధాత్రీసుత రామనకు సౌ
మిత్రకి నూర్మికను బ్రతుము మెయి గైకేయీ
పుత్ర నకు న్నాశ్రయి వాటి
శత్రుఘ్ననకు స్ఫులికైరి సమ్మతినిచ్చెన్.

వ. అప్పుడా రాక్షసుల కన్నీసన్నిధి నిగమోక్తక్రమంబులఁ బాణీ
గృహణఁబులు చేసి యగ్నిదేవునకు మనులకు దశరథ జనకులకు
సమర్పించి బహువిధాశీర్వాదాల విలసిల్లు నాసమయంబున,

ఈ యుదాహరణములనుబట్టి బాలకాండమునఁగూడ నిగువురి
కవిశ్వులున్నదనియు నందొకఁడు మంత్రితాస్కరుఁడనియు రెండవ
యోతఁడు మల్లికార్జునభట్టనియు నిశ్చయింపవచ్చును. బాలకాండ
ముద్రాశ్రవణిలో ౭౮౩ గద్యపద్యము లున్నవి. ఇందు ౪౦౦ గద్య
పద్యములు మంత్రితాస్కరుని వనియు దక్షిణవి మల్లికార్జునుని వనియు
ననకొనవచ్చును. అయోధ్యాదీర్ఘ కాండముల యందలి మంత్రితాస్క
రుని కపర్ణగీతనిబట్టి చూచినచో నానొక కథఃట్టులను గలుపుటకై
స్వైచ్ఛికములతోఁ గూడిన వచనరచనమును దప్ప గద్యరచనము
నందు విశేషాభిరుచి కలవాఁడు కాఁడనియు, కథాంశమును ప్రాథమిక
తైలిలో రచించుటయం దెక్కువ యిష్టము కలవాఁడుకాని, వర్ణనాంశ
ముల యందభిలాషకలవాఁడు కాఁడనియు, దోచకలదు. బాల
కాండమున ౧౬ పెద్దపదనములును దాదాపు ౧౨౦ సామాన్య పదన
ములును. ౫౦ వఱకు కథసంఘటనలు గలవు. ఇన్ని పదనములుగలవు.
ఈ గద్యభాగమున, నే స్వల్పసంఖ్యగల చిన్నగద్యములొ దక్కఁ దక్కి
న పద్యము మల్లికార్జునుని రచనమని చెప్పవచ్చును. మొదటి ౨౫
పద్యములలో ౩వ పద్యము మాత్రమే తాస్కరునిదై యుండును తాస్క
రుఁడు విశ్వామిత్ర చరిత్రము నంత విస్తరించి, చెప్పియుండఁడని
నాయూహ. వాల్మీకి రామాయణములో లేని కొన్నివిషయములను
పల్లికార్జునభట్టు, ఆధ్యాత్మరామాయణాదులనుండి యాంధ్రీకరించెనని
పీఠికాకారులు వ్రాసియున్నారు. వాల్మీకిరామాయణము నే సంక్షేపము
గా నాంధ్రీకరింపఁడలఁచినవాఁడు మంత్రితాస్కరుఁడు. అట్టి యోతఁ
దీపనీఁ బూనుకొనుడు కదా! బాలకాండమున మంత్రితాస్కరునిపద్య

ము లేవో శిశుయముగాఁ జెప్పజాలము. కాని దిశ్శాస్త్ర సూచకము గాఁ దెలిసికొనుటకై వైవాక్యములను వ్యాసితని.

భాస్కరరామాయణమున నవతారిక లేదేమి?

ప్రస్తుతము జనకు దొరకుచున్న ముద్రితప్రతులలోఁగాని, శాశ్వత పరిపూర్ణములలోఁగాని, భాస్కరరామాయణమున కవతారిక లేదు. ఇందు లకుఁ గారణమేమైయుండవని యాలోచింపవలసియున్నది. “ఏవియును దనయిష్టదైవమునుఁ బొంద్దీపకుండ గ్రంథాంభును జేయఁడు. మంత్రబాస్కరుఁడు కృత్వాదిని రచించుచియే యుండును. అది యాతని గ్రంథముతోఁ బాటుగ నశించియుండును.” అని కొందఱును చున్నారు కాని యాయమా కొకబాధకము గన్పట్టుచున్నది. మంత్రబాస్కర రామాయణ మున్నను కా లేదు. ఆయోధ్యారణ్య కాండములు యథామాతృకములుగా నున్న తాళపత్రప్రతుల లచ్చఁచుట గన్పట్టుచున్నవి. అట్లే బాలకాండముగూడ యథామాతృకముగా నున్న వాని యెన్నటికైన లభింపకమానదని నాయాశ. అది లభించె నేని నవతారిక యుండెనో లేదో నిశ్చయము కాఁగలదు. అతవఱకు నీవిషయము నిదమిత్థమని నిశ్చయముగాఁ జెప్పజాలము. భాస్కరుఁడు కృత్వాదిని రచించునలేదని యనుకొంటున్న గూడ నవతాళము కలదు. గ్రంథమంతయు రచించినపిదపఁ గృత్వాదిని రచించు నాచార మిప్పుడను మనలోఁ గలదు. భాస్కరుఁడుగూడ నట్లేతలంచియుండె నేమో! గ్రంథము సాంతము కాకపోవుటచేఁ గృత్వాది వ్రాయబడక పోయి యుండవచ్చును. పూర్వకవి ప్రణీతము లగు గ్రంథములలో నవతారికలు లేనివి కొన్నికలవు. కృత్వాదిని వ్రాయఁకుండ గవులు చనిపోవుటచే నాతని తనయుఁడో శిష్యుఁడో దానిని వ్రాసి పూర్తి చేసిన గ్రంథములును గలవు.

భాస్కరుని కృత్యాది లేకపోయిన మానె మల్లికార్జునభట్టాచార్యుని నవతారిక వ్రాయలేదేమనుప్రశ్న రాకమానదు. దీనికిఁ దృష్టికఁ మైన సమాధానము గానరాలేదు. గ్రంథమౌనముఁ బూర్తిమైనపిమ్మన నవతారికను వ్రాయవచ్చునని శలండివాడను సమాధాన మితనిపట్ల వర్తింపదు. ఈశుడు వ్రాయదలచినది సుంక కాండౌనమునకు మాత్రమే అదిపూర్తియైనది, అవతారిక వ్రాయదలచినచో వ్రాయుట కాని కష్టకలుసునది. కాని యాతడు వ్రాయలేదు. మంత్రి భాస్కరునిరచిత బాలకాండమునందుఁ దానుఁ గొంతగ్రంథము నధికముగఁ జేర్చుటమాత్రమే చేసియుండుటచే నేఱుగ నవతారిక వ్రాయనిష్టములేక మానివేసె నేమో చెప్పఁజాలము. కాండాంతపక్షములను నేఱుగ శివపరముగ వాసి వేఱుగఁ దనగద్యమవాసికొనిన యాశుడు కృత్యాది నేల వ్రాయకుండు నని కొంతకువచ్చును. అవతారిక వ్రాయదలపెట్టెనని బాలకాండమునఁ దనకెంత ప్రసక్తి యున్ననని యు స్పష్టముగాఁ జెప్పవలసి వచ్చును. అందుచే నాతడు దానిని వ్రాయక యుండవచ్చును. మల్లికార్జునభట్టాచార్యునిగూడ గ్రంథచోష్ఠ మారోపింపలేదు. ఆయోధ్యాకాండ రచనావిచారణ సందర్భముఁ గుమారద్రుదేవునిగూర్చి వ్రాసిన వాక్యములు మల్లికార్జున భట్టాచార్యునిగూడ ననువర్తింపఁ జేయవలసియుండును.

కీష్కింధా సుందరకాండములలో మంత్రిభాస్కరునికవిత్వ మున్నదా?

మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వ మార్గ్యకాండములో నాగిపోయెనని నిశ్చయింపఁజాలము. కాని మొదటి మూడుకాండములలోవలె నీ రెండు కాండములయందును నాతనికవిత్వ మున్నదని, నిరూపించుటకు దగిన సాధనములు లభ్యములు కాలేదు. కొన్ని తాళపత్రపత్రుల యందీ రెండు కాండముల తుదిగద్యము. “ఇది సకలసూక్ష్మముత”

మొదలుగా భాస్కరునిచేర నుండటచేత, సుందరకాండాంతము వఱకును భాస్కరుడు దురచింతయుండ వలయు, యుద్ధకాండమునఁ గూడ గణించెదగని యేయశ్యుల్గుభాగమో రచియించియుండుననియుఁ దోచుచున్నది. కొన్ని తాళపత్రప్రతులలోని గద్యములబట్టి యిట్లుహించుట న్యాయము కాదని కొందఱుండుచేమో, అవాదమునందుఁ గూడ సత్యముండ వచ్చును. ఎల్లదిన నీ విషయమున నింకను బ్రశ్నోద్ధరమూఁపఁగలము యున్నది ఈకాండములలో నెరుచూచిన తాళపత్రప్రతులనుముద్రిత పత్రానికి విశేషభేద గల్గుటలేదు.

కిష్కింధాకాండాంత పద్యములలో ముద్రితప్రతియందీక్షించి వ్యాసు కన్నట్లుచున్నది.

శా. లాటీచందనవర్ష చోళమహిళాగావ్యాసానుగ్రి క

జ్ఞాతీశీతఃలాసరస్వతి కలిగంగంః పురీపల్లికా

వాటీచందరి గొడవామనయనా వత్సఃసాహితీమై

పాటించెదగు నీదుకీర్తి రథినీసాలాగ్రణీ సాహితీ.

ఈపద్యము సాహితీమూలమునసంబోధించుచున్నది. కాండాది వ్యాసును గాండాంబుమందలి మాలినపృథ్వులను శివపరమలుగా నున్నవి. మల్లికార్జునకన్య పుతనకవిత్యము నీశ్వరునకుఁ గృతియిచ్చె ననుట స్పష్టము. కాఫలం బైఁజూపిన శార్దూలకృత్త మిట నుండఁ దగినదని కాదనియుఁ బ్రశ్న ప్రతియు సత్ప్రయింపవలసి యున్నది. ఇతేకాదు, సాహితీమూలము కంకితమైన యేయతర గ్రంథము నుండి యో కొన్నిపద్యములను చెచ్చి భాస్కరామాత్యులను నెవ్వరో చేర్చియుండుననుమానము కలుగుచున్నది. హుళిక్కి భాస్కరుడు దాంధ్రీకరంచి సాహితీమూలని కంకిత మొసంగెనని చెప్పెను సత్యగతుల లాని పద్యములను పితృభువలించు శేర్పిరేమో! ప్రస్తుతముద్రితప్రతిని

బట్టి కీష్కింధాసుందర కాండములు మల్లికార్జునభట్ట రచితములనియు
 సీత్యరాంకితము లనియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. "ఇవివిజముగా
 మంత్రీభాస్కరశృతములైనచోఁ గాండాంత పద్యములీశ్వర సఁబోధ
 కములుగాక యొకప్రభువును సఁబోధించునవిగా నుండవలసియున్నది.
 ఆయోధ్యారణ్యకాండముల కట్టిపద్యములు వానకు లభించినవి మల్లికార్జు
 న భట్టపెర నున్న మూఁడు కాండములకు నట్టిపద్యములు మనకు
 దొరకలేదు. దీనికేదేని ప్రత్యేక కారణ ముండి యుండవలయును.
 ఆయోధ్యారణ్య కాండములను మంత్రీభాస్కరుఁడు రచించుచునని వన
 మంగీరించితమేని, యాతఁడు బాలకాండమును రచింపకుండ నయో
 ధ్యారణ్యకాండములను మిత్రమే రచించి యుండఁడు. కావున
 బాలకాండమున నాతనిరచన మున్నదను నుపసద్ధాంతము నంగీరింపక
 తప్పదు. బాలకాండాంతమున మంత్రీభాస్కరుఁడు రచించిన ప్రభుత్వతి
 పద్యములు మనకు లభించి, కీష్కింధాసుందర కాండాంత పద్యములు
 లభింపకపోయినచో నీరెండు కాండములయందు నీతని కవిత్వములేనని
 యనుకొనవచ్చును. కాని బాలకాండాంతపద్యములు లభింపకపోవుటచే
 కీష్కింధాసుందర కాండాంతపద్యములు భాస్కర రచితములు నట్లే
 లభింపలేదనియు, నవి లభింపనంతిమాత్రమున నాకాండములలో భాస్క
 రుని కవిత్వము లేనని నిశ్చయించుగూడా దనియుఁ జెప్పవలసియున్నది.
 మల్లికార్జునని పేరున్న మూఁడు కాండములలోను భాస్కరుని గద్య
 యుండి యాతని కాండాంతపద్యములు లేకపోవుటకుఁ గారణము
 విలేఖకులై యుండవచ్చును.

ఆయోధ్యారణ్యకాండముల కవిశ్లోధోరణివిబట్టి చూచినచో -
 మంత్రీభాస్కరుఁడు వాల్మీకిరామాయణమును సాధ్యమైనంతవఱకుఁ జ్ఛిక
 రించి యాంధ్రరామాయణమును రచింపఁదలపెట్టెననియు, మిక్కిలి
 పొడవుగల వచనములకు రచియింప నాతఁడెప్పుడులేనివాడనయు వర్ణ

సోమలతో గ్రంథమును బెంచు నభిలాషకలవాడు కాండనియు దోచును ఈలకిణములను గిష్కింధాసుందరి కాండముల కన్న యింపజేసి చూచినచో, బాలకాండమువలెనే యీ రెడు కాండముల యందును గొంత మంత్రిభాగ్యముని కవిత్వ ముండెనియు మల్లికార్జున భట్టికాండములను గూడ వర్ణనాంశములను బెంచియు, వాల్మీకి రామాయణమందు లేని “తార శ్రీరాముని శపించుట, లంకకేగి సీతా వృత్తాంతమును గన గొనిరవల్లిని సంపాది తనకుమారున కాజ్ఞాపించుట, హనుమత్తుడు తన జననవృత్తాంతమున గజద్వయవధు జెప్పుట” మొదలగు కథలను జేయుట బెద్దగారి జేసెననియు, దలంప నవ కాళము గలుగుచున్నది. వాల్మీకిరామాయణమును, జెప్పినకథలనే సంగ్రహపరచి వ్రాయఁదలఁచిన భాస్కరుడు డెదు లేకథలను దెచ్చి పెట్టివాడని తలంపరాదు. కిష్కింధాకాండమున దాదాపుగ నిరువది యు, సుందరికాండమున నిరువదియు, బెద్దవచనము లున్నవి. ఇవి యన్నియు మల్లికార్జునభట్టు పెంచి వ్రాసినవని నాయభిప్రాయము. కిష్కింధాకాండమున ౬౪౫వ సర్గల వచనములకు కుదాహరణము. ఈవచనమును దీసివేసినను గధానూత్రము తగిపోలేదు ఈపెద్దవచనము లున్నతావులలో భాస్కరుడు స్వల్పసంఖ్యగల పద్యములనో చిన్నవచనములనో వ్రాసియుండునని నాయుద్దేశము. కిష్కింధా కాండమున నిపుడు ౮౩౦ గద్యపద్యములున్నవి. ఇందులో, బుద్ధ్య మద్యమున, గథపట్టులను గలుపుటకై వ్రాయఁబడిన చిన్నగద్యములు దాదాపు ౧౮౦ కలవు. మిగిలిన ౬౩౦ పద్యములలో, గద్యములు ౩౫౦ సుందరికాండమున నున్న గద్యపద్యములు ౫౭౦ లోను, పైనిజెప్పిన రీతి గల చిన్నవచనములు ౧౧౦ పోను మిగిలిన ౪౩౦ పద్యముల లోను గద్యములు ౨౬౦. యద కాండమున నున్న గద్యపద్యములు ౨౭౦౦ లోను పద్యములు ౪౨౫ పద్యములు ౨౨౭౫ లోను, గద

ములు 200. కిష్కింధా సుందర కాండములయందు నంద్రభాస్కరుని కవితయుండగా లేదా యని విస్మయమునప్పడీ యంకెలు గమనంబు దగినవి ఈ సందర్భమున బైరి జెప్పిన యుక్తులలోఁ గొన్ని నిశిత విమర్శనమునకు నిలువలేక పోవచ్చును. కాని మొత్తముమీద యోచించి చూడఁగా కిష్కింధాసుందర కాండములలో మిత్రభాగ్యుని కవిత యున్నదనియు, బాలకాండమువలెనే యీ కాండములను గూడ మల్లికార్జునభట్టు పెంచి వ్రాసెననియుఁ దోచుకొనవచ్చును. విశేష పరిశ్రమచేసి, పరిశోధన మొనర్చినచో నయోధ్యారణ్య కాండముల వలెనే, తక్కిన మూడుకాండములయందును భాస్కరుని కవిత యెంత యున్నదియుఁ దెలియగలవని నానమ్మకము.

బాల- కిష్కింధాసుందరకాండములయందు భాస్కరుని కవిత మున్నచో నదియేల బయటపడిలేదు?

ఈ వస్తు కింకరుఁ దానప్రప్రతుల పరిశోధన మావశ్యక మని చెప్పఁబడినట్లు వేఱుపై ప్రికరముగు ప్రత్యక్షములేను. ఈ శాఖనప్రత్యక్షములు లభించుటలోఁ గూడ నొకకష్టమున్నది మల్లికార్జునభట్టుచేఁబెంది వ్రాసఁబడిన రామాయణప్రతులు ఏచారములోనికి వచ్చినది మొదలు భాస్కరరామాయణప్రతులు మూలఁ బడినవియు యుండును. దీనికి గాఢము, మల్లికార్జున రామాయణమున గ్రంథమొక్కవగా నుండుట యుద్ధకాండముగూడ మల్లికార్జునభట్టు కాలమునకే రచియింపఁబడి యుండుటచే, దానిలోఁగూడ గలసినప్రతులను విలేఖనులు వ్రాసికొనుచు వచ్చిరి. అగ్నిలాక్ష్యునికిఁ నడువత సమగ్రరామాయణమును విడచి, యసమగ్రముగ నున్న భాస్కరుని ప్రతుల నెవిలేఖనము వ్రాసికొనియుండవచ్చుదా! మల్లికార్జునభట్టునకుఁ బూర్వము వ్రాసికొనిన మంత్రభాస్కరుని రామాయణప్రతులో లేక వాని పుత్రిక

లో ప్రతికాప్రతికలో మనకు లభింపవలసియున్నది. అట్టిని లభించుట చాలదుర్లభము. అప్రప్తశతమున నయోధ్యాగణ్య కాండప్రతులు దొరికినవి. ఇట్లే తక్కినమూడు కాండములునుగూడ లభించుననియే నాయాశ. ఇప్పుడు ముద్రితప్రతులు విశేషప్రచారములో నుండుటచే దాశప్రస్రపులను జూచునా రగుదుగా నున్నారు. అందులో మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణకర్తకాడని యిదివఱకు పండితులు సిద్ధాంతికరించి యుండుటచే, నీవిషయమున బరిశోధన మవసరము లేదని భావించువార లనేకులున్నారు. అందుచే సామాన్యముగా నీవిషయము గూర్చి పరిశోధనము జరుగుటలేదు. నేను బైనివ్యాసిన యంత మలను మనసునందిడుకొని తాళవ్రత పరిశోధనము గావించవలసియున్నది.

భాస్కరరామాయణ పీఠికా రూప యల్పసాము

భాస్కరరామాయణ ముద్రిత ప్రతికే బీతికావ్రాసిన శ్రీ మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యపండితులు భాస్కరరామాయణములో మంత్రాస్కరులకుసంబంధము లేదనియు, హాళకిభాస్కరుడే రామాయణకర్తయనియు నిశ్చయించి యున్నారు. అందు వారు చూపిన యుక్తులకు గొన్నిటికి (వారివాక్యముల నుదాహరింపక పోయినను) సమాధానములను బైని వ్యాసించి. కొన్నిటికి మల్లీశాధునాది రామాయణపుల చాత్రములలో సమాధానములను వ్రాయఁబ్రయత్నించెదను. ఈసందర్భమునఁ బీఠికలో శ్రీ యాచార్యులవా రీకిందివాక్యములను వ్రాసియున్నారు

“ఈ రామాయణమునకు భాస్కరరామాయణమని కవిపేరులోఁ గూడిన నామముతో వ్యవహారముండుటలో నొకవిశేషమున్నది. అది యేదియన నదివఱకు కొకరామాయణ మున్నట్లు సూచించుట. భారత

ముండఁగాఁ దరువాత జైమిని రచించినభారతమునకు జైమినిభారతమని పేర్చిన ట్లొక గ్రంథముండఁగా మఱల రెండవదిప్రట్టివ దాని సంజ్ఞకు గవిపేరుకేర్పట లోకముగా వాడుకయయి యున్నది. దీనివలన నీ రామాయణమునకు మఱియొక రామాయణము ముందుండవలసి యున్నది. అది యెఱ్ఱవశ్యత రామాయణ మని యూహింపవచ్చును. పింగళి సూరనాస్కండు భారతరామాయణ కథను జోడించి వ్రాసిన రాఘవపాండవీయములో:-

ఉ ఏమెడ నర్థగౌరవసమ్పత్తియు శబ్దశుద్ధియుం దిరం

జై యనవద్యతం బుంగి నంభ్రవంస్థిత భారతంబు రా

మాయణము వ్రచించిన మహాత్ముల నాస్కం దలం దెడక జగ

ద్దేయుల నన్న పావ్యునిని దిక్కసుధీమణి నెఱ్ఱసత్కువిన్

అని రామాయణమును భారతమును రచించిన పూర్వకపులు పీరు మువ్వరే యని తెలిపియున్నాఁడు. ఈపద్యము లిక్కఁకుఁబూర్వము మంత్రిభాస్కరునిచే రామాయణము రచింపఁబడి యుండలేననిఁ దెలియజేయుటయే కాక భాస్కరరామాయణముకూడ మొదటిది కాదని సూచించుచున్నది. కాని ప్రతాపరుద్రునికాల మందున్న భాస్కరుఁడు ప్రతాపరుద్రుని తరువాత రాజ్యమాక్రమించుకొన్న యనవేమారెడ్డి కాలములోని యెఱ్ఱవశ్యతకుఁ దరువాత నుండుట యెల్లు సందశించునన నంశ మాలొచింపవలసియున్నది. ప్రతాపరుద్రుని కాలము లో భాస్కరుఁడున్నను నపుడు రామాయణమును రచించియుండ లేదు. ప్రతాపరుద్రునితిరువాత సాహజీమారన రాజుకాగా నపుడు రచించెను, ప్రతాపరుద్రుఁడు కారాసిబద్ధుఁడైన తరువాత దస్సేనానాయకులు స్వతంత్రరాజులైరి. ఏనుకొండకుఁ బోలయవేమారెడ్డియును గొండ పీఠునకి సాహజీమారనయు రాజులైరి. మొదటఁ బోలయవేమారెడ్డి

సైన్యకాలము గాజ్యముచేసి మృత్యుండమున సరువార ననవేమారెడ్డి రాజయ్యఁ గావున కొండనీడును సాహిణీమారుడు విమలొండను వేమారెడ్డియుఁ బాలించుచుండఁగా భాస్కరరామాయణము పుట్టింది. ఇది పుట్టినప్పటికీ భాస్కరపుత్రుఁడు గూడ గొప్పకవియై యున్నందు నను భాస్కరుడుకొంతభాగమునే చించియుండుటనుబట్టి, నీగంధము భాస్కరుని ముసలికనమందు రచింపఁబడెనియూహింపవలసియున్నది. ఇంక ననవేమారెడ్డికడ నున్న యెఱ్ఱనరామాయణ మారని యావన కాలమున నిర్మింపఁబడింది. అనవేమారెడ్డి కంకిశము చేయఁబడిన హరివంశమునకుఁ బూర్వమే రామాయణము రచింపఁబడినట్లు హరివంశ ముకలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

శా. "నాశమృండు ఘనండు మల్లరధినీవాఘంకు నిన్నాశత
శ్రీలోక సముపేతుఁజేసి యెఱుంగి ట్టి మాకిచ్చుటం
జేతోమోన మెలర్చ రాసుకథ ముఖెప్పించి యత్సుక్తము
ఖ్యాతిం బొందితి నింకనుం దలియ, నెకాన్యామృత స్వాదనన్"

ఇశవి గ్రంథములలో నిదియే మొదటిదని లోచించుచున్నది. కావున నీ రెండురామాయణములలో నెఱ్ఱది ముందుఁ బుట్టియుండ వచ్చును.

కాఁబట్టి వైదికవాని యుపపత్తులచే సర్వవిధముల వీరామాయణమును రచించినవాడు హుళక్కిభాస్కరుఁడే కాని మంత్రిభాస్కరుఁడు కాఁడని గ్రహింపవలయును."

శ్రీ యాచార్యులవారి యీ వ్యాఖ్యములయందలి యంశములు చరిత్రీకు విరుద్ధములుగా నున్నవి.

పింగళి సూరనార్యుని పద్యములలో శ్రీ యాచార్యులవారు చెప్పినంత యధ్యము లేదు. కవిత్రియమును నుతించుటయే యాచరి

యుద్దేశము. కాని రామాయణకర్తను జెప్పుట యాతని తలంపు కాదు. కవిశ్రీరామువారు భారతి రామాయణములను రచించినవారిని మాత్రమే సూరనాళ్ళుడు చెప్పెను కాని, మంత్రభాస్కరుడు రామాయణమును రచింపలేని కాని భాస్కరరామాయణము మొదటిది కానని గాని యాతడు చెప్పనుద్దేశించలేదు. నన్నయ రామాయణకర్త కాదు. రామాయణకర్త యైన భాస్కరుడు తనకు బాహ్యుడైనను నాతని నడుమనుకొనలేదు. ఈ పద్యములన్ని యెఱ్ఱనరామాయణము మొదటిదిని విద్వారణచేయబూనుట వృథానూనము. ప్రమాదభాగము.

ఎఱ్ఱాప్రగడ అనవేమారెడ్డికడ కవిగానుండి, రామాయణము హరివంశము నకుకంకితము చేసి ననుటసరికాదు. హరివంశాచమము నాటి కనవేమారెడ్డి పుట్టెనో లేనో చెప్పలేదు. పుట్టినను బదియేళ్ల లోపు వయసుకలవాడుగా నుండును. హరివంశకృత్వము ప్రోలయ వేమారెడ్డి కాని యనవేమారెడ్డి కాదు. ప్రోలయవేమారెడ్డి స్వల్ప కాలముమాత్రమే రాజ్యముచేసినవాడును గాదు. క్రీ. శ. ౧౩౨౦ మొదలు ౧౩౨౯ వఱకు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము చేసినప్రతిభా శాలి అగనికిఁ దరువాత ననవేమారెడ్డి రాజ్యమునకు రాలేదు. ప్రోలయవేమరి పెద్దకుమారుడైన యనబోతారెడ్డి క్రీ. శ. ౧౩౫౦ మొదలు ౧౩౬౧ వఱకు రాజ్యముచేసెను. అటుపిమ్మట క్రీ. శ. ౧౩౬౨ మొదలు ౧౩౮౦ వఱకు ననవేమారెడ్డి రాజయ్యెను. ఈ కాలములో నెఱ్ఱాపర్వత లేడు. భాస్కరరామాయణ మంతకుపూర్వమే రచియింపఁ బడియు డెను. వాస్తవముచేత నెఱ్ఱాప్రగడ తనరామాయణమును క్రీ. శ. ౧౩౨౫—౧౩౩౫ మధ్య కాలమున రచియించియు డెను. (ఎఱ్ఱాప్రగడచరిత్రమును జూడుడు.) భాస్కరరామాయణ మంతకు పూర్వమే రచితమైనది. ఎఱ్ఱనరామాయణము మొదటిదగుటచే రెండవ దయిన యీరామాయణమునకు భాస్కరరామాయణమని పేరువచ్చిన

దని శ్రీ యాచార్కులవారు సాధింపజూచిరి కాని, యందు సశ్యము లేదు. అనవేమరెడ్డి కాలములో నెఱ్ఱనరామాయణము ఘట్టినదను వారివాదము నంగీకరించినచో, బాస్కరరామాయణమే తప్పక మొదటి దగును. బాస్కరరామాయణమును పేరు కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట వచ్చియుండును. కవిపేరుతోఁ జేర్చి చెప్పినంతమాత్రమున నదివఱకా పేరుగల గ్రంథముండి తీరవలయునని నిశ్చయించుటయు, దానిని బట్టి వాసిపార్వాప్రస్థములను నిర్ణయించుటయు న్యాయముకాదు. సూర్యముగా బోధపడుటకై కవిపేరుతోఁ జేర్చి లోకము వాడుచుండును. కొండలు పండితులు భారతమును వ్యాసభారతముని వాడుటకలదు ఎఱ్ఱ ప్రగ్గకరామాయణ మిప్పుడు లభించినది లోకము దాని నెఱ్ఱప్రగ్గక రామాయణమనియే వాడుదురు.

సాహితీమూర్తుడు కొండవీడును, బరిసాలించెననుటకుఁ జాగ్రత్త కాధాములులేవు. ప్రతాపరుద్రుడు క్రీ. శ. ౧౩౨౩ లో బండ్లపేటకుఁ జయ్యెను. అటుపిమ్మట సాహితీమూరయ రాజయ్యెననియు, నానిని కాలములో రామాయణము పుట్టినదనియు నాచార్కులవారి యభిప్రాయము. అట్లయినచో, ౧౧౨౫—౧౩౩౦ ప్రాంతమున బాస్కర రామాయణము పుట్టియుండవలయును. అనవేమరెడ్డి రాజ్యకాలము లో ఎఱ్ఱనరామాయణము ఘట్టినదన్న వాదము ననుసరించినచో నది క్రీ. శ. ౧౩౭౦ ప్రాంతముగను. అది సశ్యమునకు విరుద్ధము. ఎఱ్ఱన రామాయణము క్రీ. శ. ౧౩౨౫—౧౩౫ నడుమ జన్మించినది. ఎఱ్ఱన రామాయణము కంటే బాస్కరరామాయణమే వయసునఁ గొంచెము పెద్దది. సాహితీమూర్తు క్రీ. శ. ౧౩౧౧ కు పూర్వమే చనిపోయినట్లు శాసనాధారము లున్నవి. ఈవిషయమునుగూర్చి హుళిక్కి-బాస్కరుని చారిత్రమున వాస్తవము. ఎఱ్ఱనరామాయణము మొదటి దని నిశ్చయించుటకై ప్రతాపరుద్రునికిఁ దరువాత హుళిక్కి-బాస్కరు-

గుడు ముసలివాడుగా నున్నప్పుడు యద్ధకాండమును రచించెనని శ్రీ యాచార్యులవారు వ్రాసిరి గాని యిది యాధారంహితములైన యూహలు.

శ్రీ యాచార్యులవారు, మెంజీదొరవారు వ్రాసినపుస్తకము లో నున్నదను కారణమున సం దౌత సత్త్వమున్నదియు విమర్శింప కుండ ఓరుగల్లుఁగదొక దేవాలయములోఁ గూర్చుండి యామహాఃవి (తిక్కనసోమయాజి) యీగ్రంథమును (మహాభారతమును) వ్రాసినట్లు భారతములోని “అనిపూచి యీశ్వరంబులగు పుణ్యభంధంబులు దేవ సన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్క యారాధన విశేషం బగుబం జేసి” అను వచనము వలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమున భారతము తెలిసిపఱచిన దనియుఁ దిక్కన పండ్రెండవ శతాబ్దమువాఁడనియు దలంపవలసియున్నది. ఇక దిక్కన తండ్రి పండ్రెండవ శతాబ్దమధ్యకాలమునఁ జెప్పెననుచున్నది తగునుగ్రామి భాస్కరుఁడు పండ్రెండవ శతాబ్దాంధమునను పదునొకండవ శతాబ్దాంత మనను జీవించెననియు నూహింప వలసియున్నది.” అని వ్రాసి యీ వాక్యములపై నాధారము చేసికొని రామాయణకర్త మౌళికి భాస్కరుఁడని నిర్ణయించినారు. కాని యీ వాక్యములలోని యంశములు సత్త్వములని చరిత్రకారు లంగీకరింపరు. చరిత్రకు విరుద్ధములుగానున్న యీ అంశములను గూర్చి విశేష చర్చచేయుట, ఆనగత్యము. ఇట్టి అంశములమీఁద నాధారపడిన శ్రీ యాచార్యులవారి యూహలును యక్షులును వాస్తవమును దెలిసికొనఁకుఁ దోడవడవు.

భాస్కరోదంతము :

కవిజీవితకారులగు శ్రీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులు గారును, ఆంధ్రకవులచరిత్ర ప్రథమ ముద్రణమున శ్రీ విశ్వలింగము

పంతులుగారును, మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణమునఁ గొంతభాగమును రచించియుండెనని యభిప్రాయపడియున్నారు. అందుపైని శ్రీ కాశీధర్మ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు భాస్కరోదంతమును 28 పేజీల గ్రంథమున నీవిషయమును విమర్శించి భాస్కరరామాయణములో మంత్రిభాస్కరునకు సంబంధము లేనియు హుళక్కి భాస్కరుడే రామాయణ గ్రంథకర్తయనియు నిరూపించియున్నారు. దానినిబట్టి కాబోలు శ్రీ పీఠేశలింగముపంతులుగారు తమ యభిప్రాయమును మార్పుకొని కవులచరిత్ర రెండవ ముద్రణమును రామాయణకర్త హుళక్కి భాస్కరుడని వ్రాసియున్నారు.

భాస్కరోదంతము శ్రీ. శ. ౧౮౯౮ వ సంవత్సరమున ననగా దాదాపు యేబది సంవత్సరములక్రింద ముద్రితమైనది. పంతులుగారి కవులచరిత్రము రెండవముద్రణమును, భాస్కరోదంతమును, ఇదివరకెప్పుడూ నాయభిప్రాయము మారలేదు. మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణములో గొంతభాగమును రచించియుండెననియే నానిశ్చితాభిప్రాయము. భాస్కరోదంతము నందలివిషయములు కొన్ని సత్యమునకు విరుద్ధముగానున్నవి. ఎఱ్ఱానగ్గడ రచించిన రామాయణకృతిభర్త అనవేరారెడ్డియని భాస్కరోదంతము తెలుపుచున్నది అది వాస్తవము కాదు. ఆరామాయణ కృతిభర్త పోలయ వేరారెడ్డి కాని యనవేరారెడ్డి కాదు. మంత్రిభాస్కరుని యొక్కయు, దిక్కనసోమయాజి యొక్కయు కాలమును భాస్కరోదంతము సరిగా నిర్ణయింపలేదు. ఇట్టివాని కన్నిటికిని వివరముగా బ్రత్యక్షతర మియవలసివచ్చినచో నది యొకపెద్ద గ్రంథముగనుగావున నాపనికి బూనుకొనలేదు. శ్రీపంతులుగారును, శాస్త్రిలుగారును చెప్పినయుక్తుకుఁ బైనివ్రాసిన పంతులలో గొంతవఱకు సమాధానములున్నవి. మిగిలిన వానికి సమా

ధానములు మల్లికార్జునభట్టు, తుమారరుద్రదేవుడు, హుళక్కిభాస్కరుడు, అయ్యలొక్కడు ననువారి చరిత్రములయందు వ్రాయఁ బ్రయత్నించెనను ఇతఁలఁజే భాస్కరోదంతము నంటి ప్రతియుక్తికిని వాదమునకును సమాధాన మియ్యవలసిన యావశ్యకత నాకుఁ గప్పబట్టలేదు.

మంత్రిభాస్కరుని కాలము :

మంత్రిభాస్కరుడు పండ్రెండవశతాబ్ది నాల్గవ పాదమునను, పదమూడవ శతాబ్ది ప్రథమపాదమునందు నున్నాడని చెప్పవచ్చును. ఇతని నివాసము గుంటూరు అని తిక్కనయే చెప్పియున్నాడు. ఇది వశిష్టాచార్యుడు దిక్కనగ్రామయాజి చారిత్రమున నిచ్చుచున్నాడను. ఇతఁడు పండ్రెండవ శతాబ్దాంతమున నున్నవాడని భాస్కరాచార్యులు పీఠికాకారులు వ్రాసిరి, కాని యది సరికాదు. ఇతఁడు గుంటూరునకుఁ గరిణముని కొండఱుచున్నారు. ఆకాలపు గ్రామకరిణములు ప్రభువునకు మంత్రియగు దండనాయకులుగను కూడ నుండెడివారని యనేక దృష్టాంతములున్నవి. భాస్కరుడు మంత్రియై గవియు దండనాయకుడైన యుండినట్లు నిశ్చయింపవలసియున్నది.

ఈవిషయముల నన్నిటిని బరికించి చూడఁగా మంత్రిభాస్కరుడు రచింపఁగా మిగిలినభాగము రచించియు, రచించిన భాగమును ఏపులికరించియు సంపూర్ణరామాయణమును లోకమున కీయవలయునని సంకల్పించుకొని హుళక్కిభాస్కరుడును మల్లికార్జునభట్టునుఁ తుమారరుద్రదేవుడును బనిచేసిరని యూహింప నగుచున్నది.

భాస్కరరామాయణ పరిశోధనము :

మొత్తముమీఁద భాస్కరరామాయణమునుగూర్చి పరిశోధన వింకను నెక్కువగా జరుగవలసియున్నది. భాస్కరరామాయణ తాళ

పత్రప్రతులు గామములలో విశేషముగాఁ గలవు ఆధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునందే దాదాపుగ నేలవి ప్రతులున్నవి. సాధ్యమయినన్ని ప్రతులను సంపాదించి పరిశోధించినచో, బ్రహ్మతమున జరిత్రకావలనుఁ వండితులనుఁ గలవరిపెట్టుచున్న యనే కాంశములకు సమాధానములు లభింపఁ గలనవి నా యాశ. నేనారంభించిన గ్రంథ సమీక్షకై పాటుపడుచుండుటచే నేనాకార్యమునకిప్పుడు పూనుకొన లేకపోయితిని. ఆ కార్యభారమును వహింపవలసినవారు చారిత్రాసక్తు లగు ధనాధికులుఁ బంకితులుకై యున్నారు. భగవంతుగ్రహ ముండె నేని యాపరిశోధనభాగ్యము నాకుఁగూడ లభింపవచ్చును. కాలక్రమమున నాపరిశోధనకు జరిగి పత్తులు బయలుపడుననియు నందు ముత్రిభాస్కరనకు న్యాయము లభింపవనియుఁ దలంచుచు నీతని చారిత్రమును ముగించుచున్నాఁడను.

పైవిజేసిన చర్చయట్టి ఆయోధ్యాగణ్య కాండములయందు మంత్రీభాస్కరుని కవిత్య మేదియో తెలిసినది కావున నాతనికైలి తెలియుటకై కాండమునకు నాల్గవంతున నెనమిది పద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

ఆయోధ్యాకాండము :

ఉ. బంధులు మంశ్రులుక భరతుఁ బట్టగు రాముఁడు పెద్దవాఁడు స
 ద్బంధుర దోర్బలండు గుణరాసియు నౌ సుతుఁడండ నాసుతుక
 సింధుపరీతధాత్రి కభిషిక్తునిఁ జేయునె భూవిభుం డనం
 బంధము గానఁ దీనికి సుపాయ మెఱింగినఁ జెప్పుమంధరా. ౨౨
 తా. స్వచ్ఛంస్థితిఁ గీర్తి దిక్తములక వర్తింప నేకాతప ౨౩
 త్రచ్చాయంబుగ భూమియేల రఘురత్నం బున్నచో ధర్మముం

బ్రచ్చాదించి కథండు గూర్పు నని నిర్పదించి యబ్బంగిఁ దు
 చేప్పవచ్చునైక వరంబు వేఁడె విధిలో నెవ్వాఁడు నేర్పుం గటాః

చ. తరణికుల ప్రథాః చిరువధ్వజపంక్తులఁ జూచి సేనలో
 భరతుఁడు దాడి వెట్టి తముఁ బట్టఁగ వచ్చుటఁ గాఁ దలంచి ని
 వ్వురగతి లెత్తులుండు ఘనచుంబిమహీరుహశాఖనుండి య
 గిరి యగలంగ డిగ్గ నుఱి కెం గుఱి శాతతపాతమో యునక. 3౮౧

శా. అశ్మత్కార్ముక ముక్తబాణవిసరం బాభీలదంభోళిసం
 ఘసేగ్రాగ్రము గాఁగ యుష్మదగ్ధమేక ప్రాతకూల్యంబు దా
 నస్మాన్వం బటుగాక తక్కిన నయోధ్యసప్తజం బంతయుకా
 భస్మీభూతిము సేసి వుచ్చెద షహీపాలాన్వయగ్రామణీ. ౧౪౧

ఆరణ్య కాండము :

ను కృణీపుత్రః బమోదపూరధరితాత్మం జేసి నానావిధా
 ధ్వరసః గుళా శరభంగుఁ జూచుటకు జిత్రం బుగ్గువం జొంద భా
 వ్గురవంశాగ్రణి యేగి కాంచె నచటక జంభారి రంభాది ని
 ర్జరనారీకరచామరోద్భవ మరుత్పంచార లోలాలకుక. ౧-౪౨

చ. ఖరదైత్వాదిపుఁ డేయు బాణచయముల్ కాకుత్స్థ బాశాఘముల్
 సరినా కాశము నిండి తాఁకునలలం జండాగ్నికీలాసము
 త్సగర ముగ్రంబుగఁ జేయఁ దద్గతపనధ్యానంబు బహ్మండక
 ర్పరముం దాఁకి తెరిల్పి గాల్చె నురుతారామా క్తికశ్రేణులన్.

చ. ఆటుగు నె యుక్కుగుండు గడు సంగద మింగిననూఁచిచూచినన్
 విటుగు నె మేరుభూధరము వెంగలివై రఘురాముభామిని
 జెఱగొని పోవఁ జూచెదవు చెచ్చెర నిన్నెడ యోరి నీచ నా
 కిఱపినబుద్ధిఁ గైకొనము కాచెద జానకిడింపు మిహ్మహిణ. ౧౨౧

మ. శిరఃకుం గంతము లేక వక్రమునఁ బ్రస్థితాంబుకంబుకా నిజో
దరదేశంబున వక్త్రముం గలుగు నద్వైత్యాధమున్ శత్రుభీ
కరపాశోగ్ర మదగ్రవిగ్రహారయస్థర్వ గ్రహగ్రస్తు ను
ద్ధురమోహంధుని గ్రౌర్యబంధునిఁగబంధుంగంచిరా రాఘవుల్.

19. కేతనప్రగ్గడ

పెదపాటి జగ్గన, తన ప్రబంధరత్నాకరమునందు భాస్కరు
నికేతనకాదఁబరిలోని పని యీక్రంది రెండు పద్యములనుదాహరించి
యున్నాఁడు.

సీ. దీనిలోపలఁ గొన్నిదినము లుండిన నుష్ణ
కరుడైన నట శీతకరుడగు గాఁడె
దీని పెంపెఱిగిన (బోతెఱిగిన) దా నంబురాశిలోఁ
గా దని జలశాయి కావు రాఁడె
దీని తియ్యనినీరు దివిజలు త్రాగి చూ
చినఁ దమయమృతంబు చేడు నారె
దీనిలోయము తలపై నల్కినంతనె (బోయమ్మలదీర్ఘమాడిననెంత)
పాపాత్ములు మోక్షపరులుగారె (పదవిఁగనారె)
యనుచు గొలవినీటియతిశీలశృంబు
బిఱపుఁ బెంపుఁ దీపుఁ బావఁతయుఁ
గడుముదలబుఁ బెంపఁగా వాజి బడివాగె
(పెనుజనాయకుఁడు గొనియాడి పడివాగె)

(త్రాట, దిగిడికొనుచు, తఱియ, జొచ్చె.

(త్రాట హయము, దిగిడి తఱియ, జొచ్చె.)

శా. గంధర్వాశ్మజ రాజు, జూచె బతియుం గాదంబరిం జూచె, ద
 రాంధీభూతమనస్కుడై మరుడు విల్ల దెక బ్రహ్మనోల్లస
 గ్రంథ బొప్పగ నెక్కు వెట్టి గుణనాదం బొస పుష్పాస్త్రముల్
 సంధి చెక దెగబాపి యెయదొడగెక సవ్యావసవ్యంబుగక

కస్తూరంగకవి తన కంకాబ్ధానమునందు, కేదన కాదంబరి
 లోని వని ప్రాదియతికి లక్ష్యముగా నొక కీతపద్యమును, నభేదయతికి
 లక్ష్యముగా నొక శార్దూలవృత్తపాదము నిచ్చియున్నాడు. అవి యివి:

గీ. జనన కేఱ్యు గాంచి సాష్టాంగ మెఱగిన
 నాకభుండు వాని తవనెత్తి
 కొంగిలించి వాని గమగొని కేయూర
 కాభిదాన మొసగె గొతుకమున.

శా. డాచే యంకతలంబు జేర్చి వలచేతక మాలిక్ దాల్చి.

“బాహోచ్చిష్టంగత్రయ”మని కీర్తిగాంచిన బాణభట్టమహా
 కవి సంస్కృతమున “కాదంబరి” యను షహకావ్యమును రచించి
 యుండెను. దాని నీతఁ డాంధ్రమునఁ బద్యకావ్యముగా రచించె
 నని తలంపవలసియున్నది. కేతననామధారులు కవులు మూఁడుటిక
 కేతన, నందూరి కేతన మొదలుగాఁ గొండలున్నారు. కాని వారెవ్వ
 రును భాస్కరుని తనయులు కారు.

తెక్కనసోమయాజి వంశముగఁ దిక్కనకుఁ బూర్వులు భాస్క
 రుని కేతన లిరువురున్నారు. వారి కుపురను తాతయు మనుమఁ డును,
 దశకమార చరిత్రమున, వీరువురిలో దాతయైన కేతనను గవీయని

చెప్పియున్నాఁడు. తావున నాకేతనమే కావలసికర్తయు నిశ్చయింపవలసియున్నది. దశకుమార చరిత్రమున నీకేతనము వర్ణించిన పోముల నీక్రింద విచ్చుచున్నాఁడను,

ఉ. దీర్ఘ బాహురాయనకు ధీరగుణాన్విత కొమ్మ మాంబకున్
మానవకోటి గోపల సమస్తగుణములవాఁడు పెద్ద నా
వానికి వాఁడు పెద్దయన వానికి వానికి వా ఁడు పెద్ద నా
వానికి వారిల్లెఱు వాఁ డధిపండునఁ బుట్టి రాత్మజుల్.

సీ. వివిధవిద్యాకేళి భవనభావంబున

జలజజుముఖచిహ్నముఁ బోలి

వివిధవిప్రతిపత్తివిదళనక్రీడఁచు

జలశౌయ భుజచతుష్టయముఁ బోలి

ధృహగ్గక్రియాదర్శకత్వంబున

సన్నత గమనశాస్త్రయముఁ బోలి

పృథుతప్రధితగాంభీర్యగుణంబున

శంఖరాకరిచతుష్టయముఁ బోలి

సుతచహ్నయంబు మలీకైక్యగుణనిధి

కేతనయును బారిజాతనిధుడు

మల్లనయును మంత్రమునీ స్థనయు రూప

కుసుమమృణుఁడు కొమ్మనయును.

వ. అంద్రగంధనండు.

చ. కవిశకు మఖ్యుఁ డీతఁ డనఁ గామితసమైపు లిచ్చువాఁడు నా
నవరసభావుకుం డితఁ డనన్ బురుషార్థసారాయణుఁడు నా
నపు నన రాజనీతిషయజ్ఞుఁ డితఁ డనఁ గీచంద్రికా
ధనలితిదిక్కుఁడై నెగడ ధన్యుఁడు కేతనమంత్రి యిమ్మహిళ.

ఇందు మొదటిపద్యములో జెప్పబడిన భాస్కరుడే భాస్కర రామాయణకర్తయని యాహాంపబడిన యాతడు. ఆతఃచాత్రము నిండుమందొక వ్రాసియుంటిని. ఆతనికుమారులు నలువరులలో పెద్దవాడైన కేశవయే కాదంటిరాకర్తయని చెప్పబడిన యాకవి మూడవ కుమారుడైన సిద్ధవ, చోడతీర్థరాజుకు మంత్రి. ఈతనినిగూర్చి తిక్కన సోమయాజి చరిత్రమున వ్రాయుచున్నాడను. నాల్గవకుమారుడైన కొమ్మన తిక్కనసోమయాజి తల్లి.

కాదంబరీపతికర్తయైన కేశవకుమారుడు భాస్కరుడు ఈ భాస్కరునికి కిరువురు కుమారులు. అందు పెద్దవాడు కేశవ ఇతనినే మరుమడు కేశవ యని పైపెన్ద్రాసియుంటిని. ఇతడు కవియైష్లు దశ కుమారులచరిత్రకర్తయైన మూలభుటిక కేశవని చెప్పియుండలేదు. ఈపద్యములను దేలుపు పద్యములను గూడ నీకింద వ్రాయుచున్నాడను.

ఉ మానిని బ్రహ్మమాంబకు నమాశ్శక్తిభామణి కేశవేశిక
భూమతీకీర్తి భాస్కరుడు పుణ్యచరిత్రుడు మంత్రిగుండడు
ధీవిధి నల్లసిద్ధియు నతిస్థిరచిత్తులు ధర్మశాస్త్రుల
మానవనాథ పూజ్యులు క్రమంబున బుట్టిరి కీర్తనీయులై

ప. ఆంధ్రరాజుడు

క. నీతిసురాచార్యుడన

దాస్యతః గానీమడనః బ్రతాపంబునః బ్ర

దోష్నననుడన సరివాక్రణి

కేశయభాస్కరుడు జగతిఁ గీర్తన కేశిక

చ. గొనముఁ ప్రోక భాస్కరునకున్ బతి దేవత మారమాంబకున్

దిశకరణేజులై తపి నసిద్ధిపన్నిధి కాంతిమంతలై

వసధిఁ భీరులై సుజనంబులై జనియించి రొప్పుగా

పనుచుండు కేశవయు మారిపమానండు మాంజానమున్

క శౌచంబున గంగాతీర్థంబు

డాచారంబున మరీచి యగ్గుల కీగి

భోజనంబున భుజనంబు

బాచయకేతుడు కీర్తిపాత్రంబయ్యెన్.

తాతనైన కేశన గురుని చెప్పియుండుటచేతను, మనుమని కవిగా వర్ణం కపాపుల చేతను, తాతకేశనయే కాదంబరీకర్త యని సిద్ధియించు దగియున్నది చోడతీర్థంబున కాలము శాశ ౧౧౧౦-౧౧౧౫ అయియున్నది. ఆశిష్యుల మంత్రిగనున్నసిద్ధన, యీకేశన వ్రెగ్గడకుఁ దమ్మడు. కావున కేశన వ్రెగ్గడయు నాకాలమునందున్నవాడని నిశ్చయింపవచ్చును. అనఁగా క్రీస్తుశకము పదుమూడవ శతాబ్ది ప్రథమార్థమున నున్నవాడని యుద్ధము.

ప్రబంధరత్నాకరమునందు కేశన ఉపలయాశ్వ చరిత్రములోని దని యీక్రిందిపద్య ముదాహృత మునది.

ఉ కొట తనర్పుచూడగల కగోచర మయ్యెనుఁ దేరువూద బ

ల్పాటన నెగుచోట దగులం బడమిన్ రవిచుండల బు నీ

పాటదరన్ తలఁపునకుఁ బట్టగుచున్నది గాక దీనికిం

బాటి యనంగ గుఱునఁగఁ బె యయ్యడయాస్త్రైముల్.

ఈకేశన, యెవ్వరో తెలిసికొనటకుఁ దగిన యాధారములు దొరకలేదు. మూలఘటిక కేశన కాడు. సందూరకేశన యైన నై యుండవచ్చును. లేదా పటియెవ్వరైనఁ గావచ్చును.

ఆధ్రవద్యకాదంబరి యప్పడెచ్చటను గాంచుటలేదు ఉవా హృత పద్యములనుబట్టి యీప్రబంధముగదికైలి ప్రాథముగను, రస వంశముగను మనోహరముగను నుండునట్లు తోచుచున్నది. ఇట్టి యుక్తిను ప్రబంధము నానుమాత్రావశేష మగుట యాంధ్రుల దుర దృష్టము. చిటువందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వము రచింపఁబడిన యీగ్రంథ మెంతయో యద్భుతముఁడనఁగాని బహుటపడునను నాశ లేదు.

20. తిక్కన సోమయాజి

ఈకవిబ్రహ్మ. ఈ యుభయకవియిత్రుడు, ఈపండితశిరోమణి ఈకవిపండిత పోషకుడు, ఈయధరీకృతకల్పభూగళుడు, ఈనిరతాగ్నిహోత్రి, ఈగాజులిచాణుక్కుడు, ఈమనోభారతనిర్మాత, ఈవహసౌందర్యరాశి ఆటువేల యోగిబాహ్మణ కటుబమున గౌరవన గోత్రమునఁ గొన్నిననంకనాథునకును, నన్నమాచుకును నొక శుభమహూర్తమున జన్మమందెను. ఈతనికి ముత్రిభాషకుఁడు పితామహుడు; కొమ్మమాంబ పితామహి. ఈతని వంశవృక్షము సింధు సమృద్ధిచున్నాఁడను.

ఇతని పూర్వుల ప్రశంస:

మూలఘటిక కేతనకవి కృతిమగు దశకుమార చరిత్రమునంశలి పద్యము లీవంశవృక్షమున కాధాములు. ఈవ శమిప్పటికిని దాసురతంపయై యభివృద్ధి నెఁడుచున్నవని తెలియుచున్నది.

ఒకానొక శాసనమున (A. R. నెం. 290 ఈ. 1932 3°) మావెన యను నాశంకు వస్తుఫలపైఁ బిమ్మను రాబట్టెడి యధికారిగా నుండి యామ్మను గుంటూరుమండలమండలి సత్తెనపల్లి తాలూకా మావెండల (మాడాల)లో నున్న సకలేశ్వరదేవునకు దీపముగొట్టకై శాశంకంకం వ సంవత్సరమున ధారవోసెట్లు వ్రాసియున్నది. ఆ మావెన పై వశ్యకృతమండలి మూపురుషుడేమో పశోధింపవలసి యున్నది. కాల మందులకడ్డమురాదు. తిక్కనవ శక ర్తమైన మావె నను మూలఘటిక కేతనకవి తన దశకుమార చరిత్రమున సెట్లు వర్ణించి యున్నాడు.

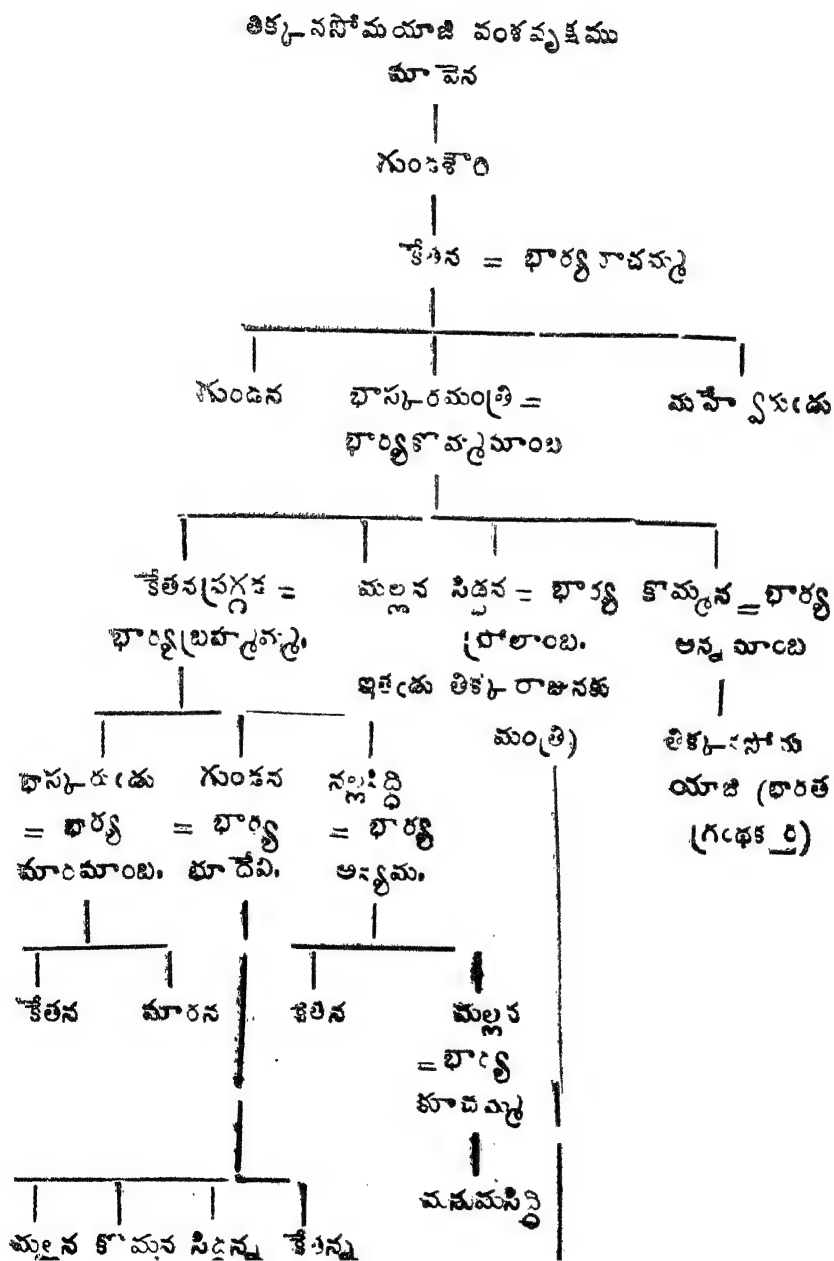
క. ఆగౌతమిగోత్రమునక

దాక్షిన్రతికీలుఁ డనులినాచారఁడు నా

నాగుణముఁ దీయ శుఁ

దాగమకోవిదుఁడు మావెనార్యుఁడు పుట్టెన్

పైవిజెప్పినశాసనమిది. "శకవర్షములు గంకం గుత్రాహి సూర్యవేగద మావెన 3°) సకలేశ్వరదేవర క్షిండవర్తి దీపమునకు మాప్తంబల

స్థన = భార్య (పోలాంబ) (ఇతఁడు తిక్కరాజునకు మంత్రి)

తిక్కన భాస్కరుఁడు కేతన మల్లన మల్లన చినభా పెమ్మన
 (భాస్కరానామాంబ)
 గంధవారబిరుదు.
 ఇతని నె పుష్కలకృష్ణ
 యందును.

స్థన కొమ్మన ఇమ్మడిమనుమసిద్ధి ముమ్మడిమనుమసిద్ధి
 కోటిపీసా మాచివార్యముగా నిచ్చె" (ఈశాసనము ప్రతిని
 నేఁడుగగనే వ్యాసించి నందులకు ఉరకమండలమునందున్న దొరతనము
 నారి యెప్పిగ్రాఫిప్పుకారి కేతయుఁ గృష్ణజ్ఞుఁడను)

ఈ మాచెన మనుమఁడైన కేతన కమ్మనాటిని బాలించిన
 తిరువన వల్లదేవచోడుని మంత్రియనియు నాకేతన మనుమలైన
 కేతన వల్లన తిక్కనాటి చోడులకు మంత్రులుగా నుండిరినియుఁ
 దెలియుచున్నదని బ్ర. శ్రీ. చిటకూరి పీఠభద్రరావుగారు (ఆంధ్రుల
 చరిత్ర రచి-౬౦౨౨) వాసియున్నారు. కాని యందు సత్యము
 లేదు. ఈ తిరువన వల్లదేవచోడుఁడు క్రీ.శ. ౧౧౫౦ ప్రాంతమువాఁడు.
 ఈతనిపేరున శాసనము లనేకములున్నవి. ఆతనికి మంత్రులుగానున్న
 వారు కాశ్యపగోత్రులు. అందు కేతన శివదేవునికొడుకు. కేతన,
 మల్లనలు ఆమాత్యునిద్దనోనమాంబరి తనయులు (ద్ర. హిం. శా. సం.
 ౬ సంఖ్య ౧౩౨:౬౨౩) తిక్కనసోమయాజి వంశీయులకును వారికిని
 నేమియు సంబంధము లేదు.

పై వంశవృక్షమునఁ దిక్కిన సోమయాజికిఁ బితౌమహుఁడుగాఁ
గన్పట్టెనున్న బాస్కరమంత్రియే బాస్కరగామాయణకర్త యని
యూహింపఁబడుచున్న యాతఁడు. ఆతఁచారిత్రము నీగ్రంథమున
వేఱుగ వ్రాసియున్నాఁడను. ఆ బాస్కరమంత్రి పెద్దకుమారుఁడును
దిక్కిన సోమయాజికిఁ జెఱతండ్రియునగు కేశవప్రగడయే ఆంధ్రపద్య
శాదంబరీ కావ్యకర్త యని తలంచుచున్నారు. ఆ కవిచారిత్రమును
గూడ నిందు వేఱుగ వ్రాసియుంటిని.

తిక్కనకు వేటొక పెఱతండ్రియగు సిద్ధనయు నాతనికుమారుఁ
డైన తిక్కన (ఖిగ్గతిక్కన) యుఁ జోడతిక్కరాజుకడ మంత్రియై సేవా
డిపతులై పరాక్రమవంతులై యనెకరింపఁబడఁ బాల్కు శాశ్వత
క్షీని గడించియున్నారు. చోడతిక్కరాజెవ్వరో తెలిసినఁగాని వారిని
గూర్చి చెప్పిన ఏయోజనములేదు. కావున వారి వృత్తాంతమును
దరువాత వ్రాసెదను.

ఈ ఖిగ్గతిక్కనకు సోదరులైన కేశవ, మల్లన. బాస్కరులు పరా
క్రమవంతులును శూరులు నైచట్టి క్రిందిపద్యములలోఁ గేతనకవి దశ
కుమారచరిత్రమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ ఆశానీతిసంపద విహంగమపుంగవకేశుఁ జెప్పుచోఁ
గేతనఁ జెప్పి యున్నవిజిగీషను వానకేశుఁ జెప్పుచోఁ
గేతనఁజెప్పి దిగ్విదితకీర్తితన్ వృషగేశుఁ జెప్పుచోఁ
గేతనఁజెప్పి కాక ధరిఁ గేవలమర్తులఁ జెప్పుఁజాలునే.

శా. పారావారఃపరితథాత్రి వినుతింపం బోలు మల్లాంకురీ
సారోదార యశోభిరాము బహుశాస్త్రప్రీఢు శస్త్రాస్త్రవి
ద్యారాజత్తులుబాహువిక్రము నుదాత్తస్నాంతం ధన్వక్రియా
చారాపాస్త సమస్తదోషవిహూ జౌహతనారాయణుఁ.

చ ఉరవడి నుగ్రసేవణవయోధి బాడబవహ్ని చాక్షుఃసన్
 దిరికొని కుంభజన స్మరియఁ ద్రాగి యిక్కుకీతిసాధువాడ్కి న
 చ్చుగవుగ నింకఁ జేసె నని చెప్పు జనప్రకరంబు విక్రమా
 చరిణుని సిద్ధవాన్మసుతు గాచని నన్ననగంధవారణుఁ.

ఈ పద్యమునఁ జెప్పిన సేవణరాజులనఁగా దేవగిరి రాజధాని
 గా రాజ్యమేలిన యావరాజులని చరిత్రకారులు నిర్ణయించి యున్నా
 రు. ఈ సేవణరాజులను జోషతిక్కరాజు జయించిన దశకుమార చరి
 త్రమునందుఁ దిక్కరాజును వర్ణించుచుండప్పుడునఁ గేతకవి రచించిన
 "సేవణ కలక సామంతుఁ గర్నమునఁచె" నను పద్యపాదమువలన
 దెలియుచున్నది. పై చంపకమాలలోని బాహురుండు ముత్రిభాస్కరు
 నకుఁ బాత్రుఁడు. తిక్కనసోను మాకికి బెరబండి కుమారుఁడు,
 ఇళిఁడు కూడ కండ్రివలెను, సోనకడను బుద్ధతిక్కనవలెను జోష
 తిక్కరాజుకడఁ సేవాధిపతిగా నుండి సేవణరాజులలో నాతనికిజరిగిన
 యుద్ధములలో బాగ్గించి జయముఁ గల్గించి యుండును.

తిక్కనసోను మాజితండ్రియైన కొమ్మనామాత్మునిఁ కల్గియైన
 యన్నమాంబును, దశకుమారచరిత్రమునఁ గేతకవి యాకించి పద్య
 ములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ స్వారాజ్యపూజ్యుఁడో కారవాధికుఁడో

నాగిభోగమున మానమున నెగడె

రతినాథు ఁడో నివరాజతనూజు ఁడో

నాగరూపమున దావమున నెగడె

ధరణీధ కేంద్రుఁడో ధన్వసంజాతుఁడో

యనఁగ ధైర్యమున సత్యమున నెగడె

గంగాత్రుజన్మ ఁడో గాంధీరధన్యుఁడో

యనఁగ శౌచమున శౌర్యమున నెగడె

సూర్యవంశమూపాల సుందరాజ్య
వనచసంతంబు బుధగౌతమశ్శుభంబు
గౌతమాన్నయాంభోవిధి శీశికరంబు
కలనిధానంబు కొట్టగు కొమ్మకొమ్మ.

సీ. పతిభక్తి నల యగుంధి పోలె నేనియు

సౌభాగ్యమహిమ విసేకి నెనయె

సౌభాగ్యమన రతి పరియెక్కి నెని

భాగ్యంబున నీయాంబుజాక్షి కెనయె

భాగ్యంబునందు శ్రీ ప్రతియెక్కి నెనియు

దానిమి విలకాత్వె కెనయె

తానిమి భూదేవి తగపానియగు నేని,

నేర్చున నీవక్కనెత్తె కెనయె

యని యనేకవిధంబుల నఖిలజనులు

పొగడ నెగడె గృహపూజారికాంత

రంగ కొమ్మనామాత్యు నద్దాంకశ్రీ

యఖిలగుణగణాలంకృత యన్నమాంబు.

తీర్థక్షేత్రసోమయాజి తనతండ్రియగు కొమ్మనామాత్యుడు,
దండనాథుడనియు, గుంటూరు విభుడనయు భారతమున, జెప్పి
యున్నాడు గుంటూరు విభుడన, గా గుంటూరునకు, గరిణునియు
తీర్థక్షేత్రసోమయాజి కమి రుడు కూడ గ్రామకరణముగా నుండెను.
కావున వీరు మొదటినుండియు గ్రామకరణముగా నుండిరియు,
గొంత యభిప్రాయము, సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులగు శ్రీ, చి. వీర
భద్రరావు పంతులుగా రీ విభిప్రాయము పరికాడవరి, కొమ్మన కరణ
మైన నగుగాక. ఆయన నాకాలమునాటి కరణము లిప్పటివారివలె

లెక్కలు హాయివారుగా మాతోమేయండి పేరుపత్రిష్టలు లేనివారుగా నుండెడివారుని తలంపరాదు. ఆకాః పుకరణములు, శాస్త్రజ్ఞాన సంపన్నులై పరాకాష్ఠవంతులై యాశ్చర్యకౌరవము కలవారై తమ గ్రామ సరిత్యణమునకుఁ గావలసిన సైన్యము నుంచుకొని రాజునకు స్వవిధముల సాహాయ్య మొనర్చుచు రాజుచే గౌరవము నందుచుండెడివారు. అందుచేతనే “విభు” “పాపాలక” శబ్దములు, వారియందు వర్తించుచుండెను. తిక్కనసోమయాజితండ్రి గ్రామకులముని యంగీకరించినను, నాతిమాత్రమున నాతినిని సామాన్యసింగాఁ దలంపరాదు. ఇతిఁడు సాంగవేదవేది. గండాధిపతి సూర్యవంశ భూపాల సుచిరరార్యా వనవసంతులై గండ్డికర్ణునివలె శౌర్యమున నెగడియున్నాడని కేతనకవి చెప్పియుండుటచే నీనిని గౌరవ మొకవ్రాయసగాఁకని తలంపరాదు. ఇతిఁడునూక చోడరాజులకడ సేనాధిపతిగా నుండి నెల్లూరునందు జరిగిన యొక వహాణములో వీరచరణము నందెననియు, నావార్త గుంటూరునం దున్న యాశావిభార్య చిని యించుకేరియు నిచారిమునందక తాను వీరపత్ని నైనందులకు సంకల్పించి భర్తతో సహాగమున గావించెనయుఁ జెప్పుదురు. భర్తమరణవార్త చెప్పనచ్చినవారి తోడను నాసమయమునఁ దనను జూడనచ్చినవారితోడను దేహ మశాశ్వతమనియు, జీవితమునుఁ బరోపకారకముగాఁ గడపుటయు, వీరచరణము నొందుటయు నుత్తమపుకపలక్షణము లనియు కట్టిభర్తతో సహాగమున మొనరించుట నుత్తరాధ్వీధర్మమనియు హితోపదేశము గావించెనట ఈదాపతుల సుగుణములను దెలుపుఁటలను బ్రజలు విశేషముగా నిప్పుడునుఁ జెప్పుకొనుచుండురట.

జగద్విఖ్యాత చారిత్రుడైన తిక్కనసోమయాజి కీర్తనాదంపతులు కలెడఁడలు. మొత్తమమీఁద నీకుటుంబమున మొగటినుండియు బడితులునుఁ గవులును, శూరులును, దాతలు నుద్భవించి తమ యశ

శృంగిల దిగంతముల వ్యాపింపజేయుచుండిరిని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈకటుంబమువారు, నెల్లూరు రాజధానిగా నాచుట్టు ప్రాంతముల నున్న దేశమును బరిపాలించిన చోడ గాజులకడ మంత్రులుగను సేనాధిపతులుగ నుండి పేరువడసిని చెప్పబడిన కీర్తనమునందలి పేరులు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఆకాలమున నంగ్రులు, సేనాధిపతులు మొదలగు రాజకీయోద్యోగులు తమ సంజానమునకుఁ దమ ప్రభువుల నామములనంది తమస్థానములను వెల్లడించు నాచార ముండెడిది. తిక్కన రచించిన సిర్వచనోత్తరామాయణమునఁ గృతించిన ప్రభువు ఎనునడిది. ఆతనితండ్రి తిక్కరాజు. ఆతనితండ్రి మనుమసిద్ధి. ఆతని పూర్వుఁడు నల్లసిద్ధి. ఈపేరు లీవంశవృక్షమునఁ గాన్పించుచున్నవి. మన చారిత్రికపురుషుడైన తిక్కనపేరు, మనుమసిద్ధి తండ్రియైన తిక్కరాజునుబట్టియే వచ్చినదని తలంపవచ్చును. కాళహస్తి యందున్న తిరుకాళత్రిదేవుఁడే యాంధ్రమునఁ దిక్కన యైనాఁడు చోడతిక్కరాజునఁ దిరుకాళత్రి దేవచోడుఁడని కూడఁ పిలవెదరు.

ఇట్టి సుప్రసిద్ధవంశమునఁ దిక్కనసోమయాజి జననమంది మహాకవి యగుటయే గాక గొప్ప రాజకీయ వేత్తయై మహాదాతయై వేదవేదాంగసంపన్నుడై కృష్ణియై కవివంశిత పోషకుడై కృతవతియై శాశ్వతకీర్తిని గడించెడియున్నాఁడు.

కొట్టగూడ కొమ్మనప్రగ్గడ కొడుకు మల్లనప్రగ్గడ యనునాతఁడు విశేషశ్రమదేశముని (కాకతీయగణపతిదేవుఁడు రాజగుచు) యొద్ద ధాన్యాదితిగానుండి శా. శ. ౧౨౦౪ చిహ్నము సంకర ఆశ్వయుజ బహుళ శృతీయనాఁడు విశ్వనాథదేవుఁడు దీపమునకై యేరిగి గొడ్డెల నిచ్చినట్లు గుంటూరు మండలములోని నందరగ్రామమున నొకశాసనమున్నది. (A. R. నెం. 58 రు. 1917) పై వంశవృక్షములోఁ

గొమ్మన కొడుకు మల్లన కనుపడుటలేదు. కాని దాని తుదికొమ్మల
యందును కొమ్మన లున్నారు. వారిలో నెవరికైన మల్లన యున్న
మించినాడేమో! లేక యాలెడు మఱియొక వంశము కనిపాడో!
శాసనముగా నాలెడు భారదాజగోత్రుడని యున్నది. తిక్కనసోమ
యాజి గౌతమగోత్రుడు. శాసనములోని వాత పొరపాలు కావ
లయును. లేదా కొట్టగువువారిలో రెండగోత్రములవాడండి యుండ
వలయును.

తిక్కనసోమయాజి తన్నున గూర్చి చెప్పినవిషయములు:

ఈమహావిరచించిన గ్రంథములందుఁ దననుగూర్చి యేమి
వ్రాసికొని యుండెనో చూతము.

ఇశాఁడు నిర్విచనోత్తర రామాయణమును శ్రీ వహాభరతమున
విరాటపర్వమాదిగాఁ దుదివఱకు బద్ధునైదు పోవుమలునఁ నాంధ్రమున
బిడ్డకావ్యములుగా రచించి యుండెను. నిర్విచనోత్తర రామాయణ
మున నెఱిఁడు తననుగూర్చి యీయొక పద్యమును మాత్రమే చెప్పి
కొని యున్నాఁడు.

మ. అమృతాదాత్రయనీప నే నుభయ కావ్యప్రాధిఁ బాటించు శి
ల్పమునం బొరగుకం గళావిడుఁడ వాసస్తంబసూత్రుండ గొ
తమగోత్రుండ వహ్వగాంఘ్రికమలధ్యానైక శీలుండ న
న్నపకుం గొమ్మనమఃక్రికా సుతుఁడది కాఁ తుండసన్సార్యుఁడకా.

ఈ పోషమునందుఁ దాను శివధతుండ నైవచ్చు చెప్పియున్నను
వైష్ణవద్వేషమున్నవాఁడు కాఁడని నిర్విచనోత్తరామాయణ రచనము
వలనను నందలి ప్రథమపద్యముననే “హాహరపద్మగర్భుఁడ” అని
చెప్పియుండుటచేతను స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు సంస్కృతాంధ్ర
కావ్యశిల్పమునందుఁ బొరగుఁడ ననియుఁ గళావిడుఁడననియుఁ జెప్పు

కాని యుండుటచే నదివఱకేవియో కొన్ని సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను రచియించి యున్నట్లు పొగకట్టుచున్నది. కాని యీ రామాయణ భారతములు దక్క సేక సేగ్రంథములును నీశచిరచనములు మఱకు లభ్యముగనుట లేదు. తిక్కనసోమయాజికి దశకుమార చరిత్రమునుఁ గృతించి కేశవవి:

క. ఆభినుతుఁడు మనునా భూవిభు

సభఁ దెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై తా

సుభయ కవిమిత్రనామము

త్రిభువనముల నెగడ వంత్రితిక్కఁడు దాల్చె

అని చెప్పియుండుటచే నీతఁ డనేక సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. కేశవవి చెప్పియుండకపోవుటచే నీవిహాకవి రచనయల పేరుల నైనను తెలిసికొను నదృష్టము లేకపోయినది. ఆ కాలమువారికి, తామదివఱకు రచించిన గ్రంథములపేరులను గాని తమపూర్వులు రచించిన కావ్యములపేరులు గాని చెప్పుకొను నాచారము లేదు. తిక్కనసోమయాజిమాడ తనతాతనుఁగూర్చి చెప్పునప్పుడు "సారకవితాభిగాము" అని చెప్పినే గాని యాతఁడురచించిన గ్రంథములనుఁ జేర్కొనలేదు.

సంగమవంశజుడైన కంపరాజభార్య గంగాదేవి తనభర్తవిజయములను వర్ణించుచు వ్రాసిన షడ్గురావిజయమును సంస్కృత గ్రంథమున దిక్కనసోమయాజిని సంస్కృతః పులలోఁ జేర్చి వర్ణించినది. కాని అందునను నాతఁడు రచించిన గ్రంథనామముల నీయలేదు.

ఈ మహాకవి, భారతములోఁ గూడఁ దననుఁగూర్చియుఁ దన పూర్వులనుఁగూర్చియు నొకపద్యమే వ్రాసికొనినాఁడు.

సీ. హజ్జనకుండు సన్మాన్య గౌరవగోత్ర

హహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ

దన్నమాంబావలీ యనఘులు గేతన

మల్లని సిద్ధనామాశ్శవరల

కూరిమితమ్మండు గుంటూరికభుండు కొ

వృననండనాథుండు విధుశీర్తి

విస్త్ర సార్థుఁడావస్తంబసూత్రన

విరిశీలండు సాంగవేదవేది

తే యర్థిగల వచ్చి వాత్సల్య మశయిల్ల

నస్మదీయ ప్రణామంబు లాదిరించి

తప్తి దీక్షించి కరుణార్ద్రదృష్టిజూచి

యెలమి నిత్తని యానతి యిచ్చెనాక.

తీర్థన, తనన గూర్చిగాని, తనపూర్వులనుగూర్చిగాని యీ గ్రంథములయందు విశేషముగాఁ జెప్పకొనకుండుట కాత్మశ్లాఘనమునం దిష్టము లేకపోవులయో, పూర్వగ్రంథములయందు వర్ణించియుండి మరల మఱఁ జెప్పకొనుట రుచింపకయో యైయుండును. ఇప్పటివారికెలె గాక యానాటి మహాకవులకు, స్వనిషయ కథనమునం దిష్టముండెడిది కాదు. నన్నియభిప్రాయ తొండిపైరైనను గృహనామము నైనను జెప్పకొన లేదు.

ఇతర గృహనామము: నివాసము:

తీర్థన తన గృహనామము నెవ్వరును జెప్పకొని యుండ లేదు. కేతనకవి రచించిన దశకుమార చరిత్రమువలన వీరియింటిపేరు కొట్టరువువారని యెఱుంగనగుచున్నది. మొట్టమొదట వీరి గృహ నామము గుంటూరువానియు, చిహ్నుల కొట్టరువుగా మారెననియు నందురు. తీర్థన పూర్వుల నివాసము గుంటూరుమండలమందలి

పడుగుపాడనియుఁ గొన్నితరములయిన పిమ్మట గుంటూరునకువచ్చి యచ్చట నివాసమేర్పరచుకొనిరినియుఁ దిక్కన పితౄహుని జీవిత కాలమునందో, కాక యీతని తండ్రిలకాలముననో నెల్లూరునకు వచ్చి యట నివాసమేర్పరచుకొని రనియు జెప్పుచున్నారు. తిక్కన నెల్లూరునివాసి యనుట నిర్నివాద విషయము. తండ్రిని గుంటూరు విభుండనుటచేత తండ్రినివాసము గుంటూరునియే చెప్పవచ్చును.

కొన్ని శాసనములలో కోష్ఠాధిపతి యను సమస్కృత శబ్దమునకు ద్వైగుణ్య కోట్టరువు అని వాగిసిమున్నారు. ఇట్లే భండారాధిపతులకు భండారువు అని యుపయోగించియున్నారు. తిక్కనవంశీయులలో బూర్గు లేమహారాజునొద్దనో కోష్ఠాధిపతులై యుండిరినియు నాకాలపు తెలుగుభాషనుబట్టి వారిని కొట్టరువు అని వాడియుండి రనియు దాని ననుసరించి యీవంశీయులకు “కొట్టరువు” అను నింటి పేరు వచ్చియుండుననియు నూహ్యపడగి యున్నది. ఈపే రెప్పుడు వచ్చెనో చెప్పట కాధారములు లేవు.

కొట్టరువు అననొక గ్రామ మండలము దానినిబట్టి వీరి గృహనామ మేర్పడెననియుఁ గొందఱుచున్నారు. కాని యది సశ్యమకాదు. కొట్టరువుగ్రామ మెచ్చటనుండెనో వారు చెప్పలేదు. గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలో కొట్టరువులేదు.

దశకుమారచరిత్రమండలి తిక్కన ప్రశంస:

తిక్కనసోమయాజి, మూఁఘటిక కేలిసకవి రచించిన దశకుమార చరిత్రమునుఁ గృతినందెను. అందుఁ దిక్కన గూర్చి యాకేతనకవి రచించిన పద్యముల నీక్రింద మదాహరించుచున్నాఁడను.

సీ. సుకపిండబృందరక్షకుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనునాటకకుఁ దొడవైనవాఁడు

చిత్తసిత్తస్థిశివుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనిశబ్దమున కష్టమైనవాఁడు

దశదిశావిశ్రాంతయఃశుఁ డెవ్వఁడనిన

వీఁ డనిచెప్పులకుఁ బొలిమైనవాఁడు

సకలవిద్యాభాజుఁ డెవ్వఁ డనిన

వీఁ డనిచూపులకు గుఱియైనవాఁడు

మన మసిద్ధిని హీన సమస్తరాజ్య

బాహ్యధౌరియుఁ డభిరూపభావభవుఁడు

కొట్టిరొవు కొవ్వనామాత్యుఁ కుర్మిసుతుఁడు

దీన జనతావిధానంబు తక్కు శౌరి.

క. అగు ననఁ గొమ్మురతిక్కుఁడు

జగతి నపూర్వార్థశబ్దచాతుర్యవిత మై

నెగడిన బాణోచ్చిష్టం

జగత్ప్రియం బనినపలుకు నఫలం బయ్యెన్.

క. కృతులు రచియింప సుకవల

కృతులొప్పుఁ గొనంగ నొరుసకిం దీరు నె వా

కృతినిఁ భుండు వితరణశ్రీ

యతుఁ డన్నమసుతుఁడు తిక్కఁ డొకనికే దక్కన్.

సీ. సరిసకపిండ్రుల సత్ప్రబ ధము లొప్పుఁ

గొను ననఁధికకీర్తనకుఁ చేకవు

లీత నానాకావ్యములు చెప్పి నభయబ

వలయుండు ననుట ప్రశంసప్రద

యధిమైఁ బెక్కుశృ సగ్రహారంబులఁ

గా నిచ్చు ననుట పొగడప్రాలము

మహితక్షయమున బహువిధయాగంబు

లోనొందు ననుబంధ నను దారి

వరుని కొక్కరి కిన్నియుఁ బ్రాటవృత్తి

నిజమునై వెంపు సొంపార నెగడునట్లే

కొమ్మరమాత్యుఁ డొకఁడొకలది సచివు

లింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు ?

ఇతఁడు కేవల వంటియే గాక దండాధీశుఁడగుక నైకము
కేస రచించిన యీక్రింది పద్యముల వెలన నుష్టపడు చున్నది.

క. శ్రీకృష్ణవరనచన దూ

రీరణంబొడ శుభచరిత్రుని ననుకం

పాకరహ్వరముఁ గులాబ్ధిసు

ధాకర శుభమూర్తిఁ డొక్కదండాధీశున్.

క. శ్రీవిలసన గమనీయా

భావిశుభవసాదవస్థ భావనిధానా

భూవినుత శుభచరిత్రా

ధీవిభవాత్మస్వరూపః తిక్కదమూపాః

కేతవఃవి రచించిన యీపద్యములయందు దత్తికమోక్షి గాని
యుక్తేష్ఠి గాని లేనవి విశ్వయముగాఁ జెప్పవచ్చును ఆధ్యాత్మికజ్ఞాన
సంపన్నుఁడగు సీమహామహాడు తనవంశమున రా బోవువారల కైశ్వ
ర్యమును సంపాదించి నిల్వవయుంచవలయు నను కోరికలనాఁడు కా
డనుట కిదిని కుమార్తెదొక చిన్నగానినిమనకుఁ గరణ మైవొఁడను
టయే నిశ్చయము. ఇఁకను తన శక్తివంతయును ప్రభుకార్యనిర్వహ
ణము నందు వినియోగించి చోడరాజ్యస్థాపనాచార్యుఁడయ్యెను. తన
పాండిత్యమును లొకశ్రేయమునకును, ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధికి నుప

యోగవరచి, యుద్ధంధరచనమును గావించుచు యోగాక యనేకపు
లక్షఁ బండితులకుఁ బోత్సాహ మొనంగియున్నవాఁడు మారనవంటి
మహాకవి యీతనికి శిష్యుఁడగుచు యు కేతవంటి పండితకవి కృతిదాత
గావులయు, బుద్ధవంటివాఁ డీతనిచే బిరుదమును గ్రహించుటయు
వి.దులకుఁ దార్కాణములు.

హరిహరనాథుని పశంసః

ఇతడు పరమ భక్తాగ్రేసరుడనుట కీతని రచనములే దృష్టాంశ
ములు. ఇతనికాలమున వీరశైవవైష్ణవమతములు పరస్పర ద్వేషముతో
నుండి యన్యోన్యహింసకూడ గాఁచుకొను స్వభావముతో మెలగు
చు వచ్చినవి. అట్టిసమయమున నీమహానుభావుఁడు శివకేశవుల కభేద
మును ప్రతిపాదించి, హరిహరనాథుడను దైవమునకు తనభాతమును
గృతీయుఁడైనను, నెల్లారునందు హరిహరనాథ దేవాలయ ముండెడి
దనియు, దిక్కునసోమయాజి భారతిము నాయాలయమునఁ బవిత్ర
హృదయముతోఁ గూర్చుండి రచించుచుచెననియు జెప్పుదురు. భారత
విరాటపర్వ కృత్వాని యందు “అనిపూని యాకృత్యంబులగు పుణ్య
ప్రబంధంబులు దేవసన్నిధిం బ్రసించుటయు హొక్కయాగాధర పశే
షం బగుట జేసి” అనువాక్యము లీ యంశమును ధురీకపర్చుచున్నవి.
ఈకృతిరచన మొకవిధముగు వేదకాగ్రాహ మనియే తిక్కన మనసార
విశ్లేషించెను, ఈతనితాతాతకపులు కొందఱింబు సమకరించి తమ
గంధములను హరిహరనాథునకు గృతీహొసంగిరి. నెల్లారునందు దిప్పు
డీయాలయము లేదు. పాండవుల యాలయ మొకటి శలదు ఇప్పుడు
రంగనాథస్వామి యాలయమున్నచోటనే పూర్వము హరిహరనాథుని
యాలయ ముండెడిదనియు నదిశిథిలమైపోఁగా నావ్రదేశమున రంగనా
థాలయమును నిర్మించిరనియు జెప్పుదురు. నెల్లారునకు పెన్న రెండు
పాయలై నదనియు, రెండవపాయ నెల్లారునకు దక్షిణమున నుండెడి

దశయు. నదియప్పుడు పూడిపోయినదనియు, నాపాయకు దక్షిణపు
టొడ్డున హరిహరనాథ దేవాలయ ముండెడిదనియు దాని శిథిల
చిహ్నము లిప్పుడును గన్నడ చున్నవనియు కొందఱు జూచుకొనఁగల
రాజు వెంటనాథకవి తన పరిచయమున నీ హరిహరనాథులకుఁ గృతి
యిచ్చియుండటచే నాతని కాలము వఱకును (పదనైకవశతాబ్ది) పురాయ
య ముండెని విశ్వసింపవచ్చును. సప్తగోదావరీ సంఘమున నొక
హరిహరదేవాలయ ముండెడిదని ద్రాక్షగమమునది యొక శాసనము
(పదకొండవశతాబ్దినాటిది. ద హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౫౯)
వలనఁ దెలియుచున్నది. హరిహరనాథక వట్టణమొండు కర్ణాట దేశ
మనఁ గడు.

హరిహరనాథునిఁ బ్రశ్నించుచు తిక్కనరచించిన యీక్రింది
శ్లోక చూడవలెను బరమశ్రీతిఁ గల్గిం చెందు!

“కినుస్థిమాలాం కిమకౌస్తుభంవా

పాప్రియామాం బహుమన్మసే శ్చైవ

కిం కాలకూటః కిమవా యశోదా

స్తన్మం శివ స్వాదు వద ప్రభో మే”

“ఎఱిగో! నీవు అలంకరింపకొనుటగో అస్థిమాల నిచ్చయిం
తువా లేక కౌస్తుభము నభిషిక్తువా? నీకు కాలకూటము రుద్రము
గానుండునా? లేక యశోదాస్తన్యము రుద్రముగానుండునా నాకుఁ
జెప్పము” ఇవి పైశ్చోక్తార్థము.

భగవంతుడు స్వప్నమునఁ బ్రత్యక్షమై శివకేశవల కభేదమునుఁ
బ్రతిపాదించుచు గ్రంథమును రచించినందునకుఁ దననుఁ గొనియాడు
చున్నట్లేకొంది పద్యములోఁ గవి చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. వైదికమార్గనిష్ఠ హగు వర్తనముం దగ నిర్వహించుచు

గౌరవము లేనిధర్మ మతి నిష్కలవృత్తిగఁ జేయుచుండ ను

తాననిరంశన రణతస్ఫుటావము కల్మి నాశ్చ స

మౌర్యము బొందఁ గావ్యసముం గొనియాడ చునుండు నెప్పుడుకా.

నన్ను సాక్షాత్కార కథను జెప్పిన వానిలో మొదటివాడు
తిక్కనసోమయాజి తరువాతవారు పెక్కురీతిని ననుకరించి తమ
గ్రంథములలోఁ దమపూర్వులలో, తమ గారాధించెడి దేవతలలో నన్ను
మనఁ బ్రశస్త్యక్షమైన వ్రాసి నుచు వచ్చిరి. కొందఱు అచియ్యోక
యాచారముగాఁ బరిగణించి యట్లు చెప్పికొనియుండునని తలంచిననుఁ
దిక్కునసోమయాజివంటి భక్తాగ్రగణ్యుల కిష్కరిసాక్షాత్కారము మెత్తి
నని యూహించుటయే సహజము. పరమగుంటామకృష్ణుడు గాని
కాదేని ప్రశస్త్యతువును చూడెడిని చెప్పబయు నది సత్యమనిచిక్కనించు
టయు నిరుపవదయవ శతాబ్దియందలి సంగతులు. మానవులకుఁ బర
మేశ్వరి సాక్షాత్కార ముంధవనుని యీకాలమునఁ గొనివెళి కల్వన
ము. కాని యది యా ప్రవాళ్య విహీనము కాఁజాలదు.

హరిహరనాథుఁడు కిక్కన హృదయమున నిర్మించుకొనిన
దేవుఁడే కాని యగ్నిప్రసూపుఁడు కాఁడని కొందఱిముత్యము. అది
సత్యము కాదు. హరిహరనాథాలయములు పూర్వకాలమున నచ్చ
టచ్చట నుండెడివనటకు శాసనస్థూపములు కలవు ఆయాఅయము
నందలి యేకగ్రహమున హరిహరరూపములు రెండును గనుపడు
నట్లు చెక్కబడియుండెడివని చెప్పుదురు. తూర్పుగోదావరిమాడలమున
రాజోలుకల లూకాలో కేశవస్వామి యాలయమున నెదుటిప్రక్క
కేశవరూపమును వెనుకప్రక్క స్త్రీరూపమును మొదలియున్నది. స్త్రీ
మహావిష్ణువు మోహినిరూపమున శివుని వందించినకథను స్థూపించు
టకై యీవిగ్రహమును నిర్మించినది యచ్చటినారు చెప్పుచుండురు.
కావున హరిహరనాథుఁడు కేవలమనసికార భవకొలుకు గల్గించు

కొనినవాడేకాక యర్హస్వరూప్రండుగాఁగూడ నున్నాడని విశ్వసింపవచ్చును

తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించునాటికి బూర్వమే తలినండ్లకొండ వురుసు స్వర్గము నలంకరింపియుండి రని చెప్పుదురు. ఓనినిబట్టి యాతని బూర్వమునాదే మాతాపితృహీనుడయ్యెననియు, బెనత్ర ముంచే బెంబడి విస్వల నభ్యసించి సర్వభిల బిప్రూగ్గుడయ్యెననియు నెంచదగియున్నది.

తిక్కనయజ్ఞకథ :

తిక్కనామాత్ముడు రాజకాష్ఠములలో నిమగ్నుడైయున్నను బ్రాహ్మణోచితముగఁగైకొనకల్గిన నుపేక్షింపలేదు. నిర్వచనోత్తరరామాయణగద్యముందు “బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయ” యనియు, భారతగద్యముందు “బుధారాధనవిరాజితిక్కనసోమయాజి” యనియు, దెలుపుకొనియుండుటచే నీతఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచనమునకుఁ కరువాశిను, భారతరచనముఁ బూర్వమునను జన్మము చేసెనట స్పష్టము. కేశనకవి దశకుమారచరిత్రమున, దిక్కననువర్ణించుచు “మహితదక్షుణ లైన విహువిధయాగంబు లొనరించుననుట వర్ణనము దాని” యని చెప్పుటచే దశకుమారచరిత్రమునఁ గృతినొందు లకుఁ బూర్వమే యీతఁడు యజ్ఞమును జేసియుండునని కొండఱుచున్నారు. అదిసంశ్యమైనచో, కేశనకవి యెచ్చలనైసను తిక్కన నామాంతమున నాతఁడు యజ్ఞకర్త యని సూచించుపదమును వేయకుండ నుండఁడు. అట్టి పద మేదియు దశకుమారచరిత్రమున లేదు. కావున నాయూహాయందు స్యాములేనని లిల వలసినయన్నది. కేశన చెప్పినదానికి వైశ్యదేవాదియొగము లని యర్థము చెప్పవలసియుండ నుచునుండి చఃపొయినపిదప భారతరచనారంభమునకుఁ బూర్వమీతఁడు జన్మ మునర్పముండునని నాయభిప్రాయము

నన్నయభట్టు రచింపగా విగిలినభాగమును పూర్తిచేయించుటకై తననఃవికాటకు గజాజనరేంద్రుడు ప్రయత్నించుచును, నన్నయ రచనమునందలి తుదిపద్యముగను:

ఉ. శారదగాత్రు లజ్జలలప స్తరతారః హారపంక్తులం
బారతరంబు లయ్యె వికసన్నవక్తైరవగంధబంధువో
దాంఢమారసౌరభముఁ దాల్చి సుధాః శుభీర్వమాణ క
ర్నూరపరాగపాండుఁ చిపూరములం బరిపూరిత బులై”

యనవద్యము నొకతాళపత్రముపై వ్రాయించి యిట్లు వ్రాయగలిగిన కవులెవరైననున్నచో వీభావమును దమకైలిలో రచించి పంపుడని రాజాస్థానములకుఁ బంపెననియు, నది మనమసిద్ధికడకు రాఁగా, దిక్కునసోమయాజి యాపద్యమునే కేటొకత్రమపై వ్రాసియిచ్చెననియు, నన్నయతో సమానముగా దాని వ్రాయఁగలనను తిక్కనభావమును గ్రహించి రాజరాజానిని తనకడకుఁ బంపుచుని మనమసిద్ధికి గోరెననియు, దిక్కున యందులక గీకరింపకపోగా మనమసిద్ధికి గోపమువచ్చి “పలుపురిలో నీబుజ్జుకొఱికించిరీధులవెంటఁ దిప్పి మాంసమును దిసిపించెద” నని తొలినాడెననియు, దగువాత రాజు పశ్చాత్తప్తుడై తనమాట విలుపుకొనుటకై తిక్కనామాత్యునిచే యజ్ఞము చేయించెననియు నొకకథ చెప్పెదరు. కాని యిందులేకమాత్రమును సత్యములేదు. (యజ్ఞముచేయువానికి కైరమును, నూరేగులయు, సోమపానమును గర్తవ్యములు)

మనమసిద్ధి మహారాజు రాజరాజునకుఁ దగువాత రెండవందల సంవత్సరములలో నన్నవారఁడు బారతమును బూర్తిచేయించుటకై రాజరాజు ప్రయత్నించెననుటగూడ నాధారములు లేవు. భాంతిమును దనకుఁ గృత్యమొని మనమసిద్ధి యడిగెననియు, దిక్కునయందుల కలగీకరింపకపోగాఁ బైసిజెప్పినకథ నడచెననియు, గొందఱుండురు.

కాని యందును సస్యము లేదు. తిక్కన భారతమును రచించునాటికి, మనుమసిద్ధి జీవించియుండెనో లేదో యని సత్యముగా నున్నది. భారతమును భగవంతునికే గృతి యీడ్చివచ్చు డెందుల కభ్యంతరమును గలుగజేయు స్వభావముకలవాడు కాదు మనుమసిద్ధి. తిక్కన యెడల మనుమసిద్ధిగొవముమోడు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తనయంత్రుడైన తిక్కనను “అప్పాజీ” యని పిలిచినట్లే మనుమసిద్ధి తిక్కనను ‘మామా’ యని పిలుచుచుండెడివాడు. మనుమసిద్ధి తిక్కనలకుగల యనోళ్లనగొవము నిగ్గించునోతర రామాయణము నందలి యీక్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

చ. హరిహరవిద్యగర్భలను నాదిఃపీండ్రుల నూశ్నసత్కృతి

శ్చిదలను భక్తిగొల్పి తగ వారికృపం గవితావిలాస వి
స్తర మహాచీయుఁడైన నను సంగుఁడోత్తమూర్తి మన్మథూ
వరుఁడు దగంగరాఁబిలిచి వారసమన్నన నాదిరించుచున్.

క. ఏ నిన్ను మామయసయెడు

దీనికిఁ దగ నిమ్మ భారతీకన్యక నా

కొమ్మఁ దగ ను దనినను

భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కిం పగుడున్.

సీ. సకలలోక ప్రదీపకుఁ డగు పద్మినీ

మిత్రశంకరున జస్మిన్ శైవనియుఁ

జూచిన మగలైనఁ జొక్కెడుఁట్టి సౌం

దర్య సంపద సౌమ్యుఁ దాల్చెననియు

జనహృదయానందజనకమై నెగడిన

చతుఃత కర్మి నప్రతిమఁడనియు

మెఱసి యుండొంటికి మిగుల శౌన్దర్యగ

విభ్యాతకీర్తుల పెంపెననియు

వివిధవిద్యాపరిశ్రమవేసి యనియు

సరసబహుమాన విరచనాశాలి యనియు

మత్స్యశిశ్యుడు డిగుచున్న మనమనృపతి

సుభగుఁ గావించుటకు సముత్సుకుఁడ నైతి.

మనుచున్నది మహారాజు దిక్కునకు రాజచిహ్నముల నిచ్చి గౌర
వించిన ట్లక్రిందివిషయమునఁ గేతుకవి చెప్పియున్నాఁడు.

గీ. అందలంబు గొడుగు లడప బుమేల్కల్లు

చామరములు జమిలీశఁఖములును

గఁబగల్గు భూమిగానిక గాఁగఁజెం

పెంఁగు రాచపదవులెల్లబడసె.

వైషద్యమునందు మనుచున్నది వివిధవిద్యాపరిశ్రమ వేదియనియు,
సరసబహుమాన విరచనాశాలి. యనియు జెప్పియున్నాఁడు అట్టి
వాఁడు తిక్కననుఁ బ. మోస్తలాడెనినఁచుటకుపీలులేదు కావునఁ
బైకథ యెఱిమాత్రమును వివరించుచుకాదు. కృతినిఁ గన్యకతోఁ
బొల్పిన వారిలో దిక్కునయే ముఁటివాఁడు. రాజరాజు పరిష్కృ
తమంపిన పద్యము నైనజెప్పినది కాదనియు “సింధుమనంబు” అనుపద్య
మనియు గొందఱు దును. మఱియొకటియని యింకఁ గొందఱు దును.

తిక్కనతరువాత నాతనివంశము :

తిక్కనసోమయాజీఁ దరువాత నాతనికుమారుఁడు నెల్లూరునకు
పడమట రెండుమూఁడు కోసుఁ దూరములో పినాకినీనదీతీరముందున్న
పొట్లూరుగ్రామము కఁజీఁమును సంపాదించి యక్కడ నివాసమేర్పరచు
కొని రవియు నప్పటినుండియు వారు పొట్లూరివారిని పిలువఁబడు
చుండిరినియుఁ జెప్పుచున్నారు ఈవశావలించి వర్ణించు రెండు సీస
పద్యములును (బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగముపంతులు) గా రాంధ్రకవుల చరిత్ర
ముననుచుదాహరించియున్నారు. ఆ పద్యములివి :

సీ. భారతపర్వము ల్పదియేను వసుసగాఁ

దెఱిగించె గుంటూరితిక్కయ్య
యామహాత్ముని పుత్రుడౌ కొమ్మనమమండు

కల్పించె బొటురి కరిణికంబు
నాకొమ్మనకుఁ గల్గె హరిహరామాత్మండు
నెమ్మిలో నతనికిఁ గొమ్మఘనుఁడు
ఁహిమితి నతనికి గామన తిప్పన

యాగామనకు సోమయాజ్యముండు
అమనకు పీఠామాత్మండతనికి
సోమలింగమంత్రి యామహాత్ము
నకును సోమగాజనాముఁడు జిహ్వపీఠ
ఘనుఁడనంగ సుతులు గలిగి రండు

శీ. సోమమంత్రిఁగల్గెనుఁడు పావనమంత్రి
యతినికి పీఠ యామనకుఁ

గూరిమి తనయులు గోపాలభద్రాద్రి
నరసింహమంతుఁ లనంగ ముగురు

వారిలో నరసింహవరునకు శరభార్థుఁ
డును భాస్కరామాత్మఁడు నరసింహ

ఘనుఁడనఁ బుత్రులు గలిగిరి మువ్వురు
వారిలో శరభార్థవర్మనకును

పీఠునుఁడు గలిగె వేడ్క నామంత్రికి
శరభమంత్రివగుఁడు జననమొంది

ప్రబలియున్నవాఁడు పాటూరిలోఁ దన
కులము వర్ధిలంగఁ గొమరు మితి.

ఇందులో మొదటిపాదము పూర్వరచిత మనియు, రెండవ పాదము శరభరాజు గారచ్చిన వశానుక్రమణికనుబట్టి బ్రహ్మశ్రీ శత ఘంటము పెంజరంగనాథశాస్త్రిగారు రచించి రచియుఁ జెప్పచు నీఁద్యమలను శరభరాజుగారు వీరేశలింగమవంతులుగారి కిచ్చిరట, పాటూరి కరణిశమునుబట్టి వీరు పాటూరి వారైనారట.

కొండ టీవంశావళిని గూర్చి సంశయమునుఁ దెలుపుచున్నారు. తిక్కనసోమయాశి యుపయోగించిన గంటపుబర చాలకాలము వీరి యింట నుండెడినదియు నందుపై నొకప్రక్క సాస్వతి విగ్రహమును నొకప్రక్క విఘ్నేశ్వర విగ్రహమును జెక్కఁబడియున్నవనియు బ్రతీతి కలదు. అది యిప్పుడున్నదో లేదో తెలియదు. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగ మవంతులుగా రీసంశాళింపబట్టి తిక్కన కాలమును నిర్ణయింపయత్నించిరి. ఇప్పుడు శాసన-హాస్యమున నీయహాని కాలము స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. కావున నందుల కీవంశావళిలో బరిలేరు మడికిసింగ వసుఁ బితామహుఁడైన యల్లాడమఁత్రి తిక్కనసోమయాశి పాత్రని బోణయమాడెనని సింగకవికృత వాసిష్ఠరామాయణములోఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

ఆంధ్రభాష కీర్తనార్చన సేవ :

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధికై పాటుపడినవారిలోఁ దిక్కన యగ్రగేసరుఁ డు. నన్నయూదు లాంధ్రభాషలోఁ గావ్యములను రచించినను, వారి కావ్యములలో సంస్కృతపదము లధికమును, ఆంధ్రపదములు స్వల్పము గను నున్నవి ననెచోఁడుడు, సోమనాథుఁడు మొదలగు శిష్యులు తమ గ్రంథములలో దేశీయపదముల సధికముగనుపయోగించి యాంధ్ర సాహిత్యాభివృద్ధికై యెక్కువగా పాటుపడియుండిరి. తిక్కనసోమ యాశి రెండ్రుండ్రులను రచించుచుఁజే కాక, యా కావ్యములలో

దేశీయపదములను జక్కగా సంస్కరించి యుపయోగించి, తన రచన
ముల నాంధ్రసాహిత్య గ్రంథములనుగాఁ జేసెను. ఆంధ్రాభ్యుదయ
రచయితలలో దిక్కన యగ్రగణ్యుడని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రసాహి
త్య పోషణమున కీతఁడు పడిండ్లను యపారము. ఈశ్వరచసములు
రెండును సంస్కృతమున కాంధ్రీకరణములైనను, ఇతఁడు గొప్పసంస్కృ
తపండితుడైనను, నీతని విత్తమునందుఁ “నన్ను పయోగింపుఁడు నన్ను
కొని” డని సంస్కృతపదములు ముందునకువచ్చి యుట్టూరిలూగింను
చున్నను, నాంధ్ర మాభివృద్ధియే మనమున నిడకొని విశేషముగా
జాతీయపదములనే యుపయోగించి, రసమప్పతిల్లునట్లు కావ్యరచన
సాగించినవాఁడీమహాకవి. ఈతని కవిత్వమునందు సంస్కృతపదము
లున్నను నవి యతియృదులములై సామాన్యము వాడుకొనుచుండునట్టి
వియుఁ “పని సంస్కృతపదములా? జాతీయములా?” యని సంశయము
గల్గించునట్టివియునైయున్నవి. ఈతఁడు తన రచనావిధానమునుసూచిం
చుచు నిచ్చినోత్తర రామాయణమునః

ఉ జాత్యముగావి నొప్పయినసంస్కృత మెయ్యెడఁజొప్పుః వాఙ్మసాం
గత్యము సేయుచోనయిన గిద్దములోడగఁ జెప్పెట్ట; దౌ
ర్గత్యము దోషఁ బ్రాసము పౌకారము వేటగునక్షరంబులన్
శ్రుత్యమరూప మంచునిడ; సూరుల కిన్నిధ మింపుఁబెంపదే.

అనువ్యమును జెప్పి మూరీతిగ నే తన కావ్యములను విగడించినాఁడు.
ఈసంస్కృతమునఁ దిక్కన కవిత్వపుసౌపు సూపుటకై కొన్నిపద్యముల
నిట్లు న దాహించుట యావశ్యకము కాకపోదు.

ఉ. నన్నుఁ బరాధమించి పదనంబురకుఁగి కీదమండు ము
న్నున్న తెఱఁగు దప్పక సుఖోచితశయ్యను నిద్రసేయ నీ
కన్ను మెగుడ్చునూటకుఁ గారణమెయ్యది భీమసేన! మీ
యన్న పరాక్రమంబు వలదన్ననాకో దయమాలి తక్కుటా! (వివ)

క. ఆపదఁ గడవంబెట్టెగ

నోపి శుభంబైనదాని నొడఁగూర్చుమా

కీపుట్టువునకుఁ బొందు

యెన్నఱులుఁడు నిన్నఁజూపి చనియె మహాశౌఘ్నః

ఆ. కొడుకుఁగాంచు గాఢకూతుఁ రెద్దాఁకి

నట్టివికి నుచిత నైవసమయ

మొనరె దడయు వీరనొప్పుదు జనములు

ఉ. ప.

నల్లగాని పుష్పం నగు మిమ్ము

తే. పట్టపఁలింటిసూర్యుఁడపగిడి గర్జఁ

డుఁగఁమూర్తియై వెలుఁగుచున్నవాఁడు

మాధవా! మఁరభంబును మరలనిమ్ము

బ్రతికియుండిన శుభములు బడయవచ్చు.

క. ప.

చ. వెళ్ళుచు లావు జేవయును వీరల కారయ నొక్కరూపదు

స్తంభశక్తి ధగ్గజుఁడు శల్కుని రూపఁగించి యివ్వసుం

ధరఁ గొనునొక్క నెడితనిఁ దా సమయించి సమస్తమేదిని

శ్వరుఁడుగఁ జేయనొపునొక శక్తిఁడు కౌంఠగాజనందనుఁ (శ. ప.)

ఉ. క్రూరుఁడు లాభియున్ శత్రుఁడు గొడియుఁడున్ జడుఁడు గృతేఘ్నుఁ

[ఉ.

నేరనివాఁడు బొంగరియు నిందఁనొప్పువతుఁడు బంసయుఁ

ధీతలేమి దుర్జయ మణివృసనత్వముఁ గల్గువారలుం

జేరువ నున్ని భూపతిఁ జెట్ట యొచ్చు నరేశ్వరోత్తమా! (శాం. ప.)

సీ. దివియలో బడుబుర్యు దివియయై త్రివనానిఁ

బాపంబు నొందు నే! యోపి దున్న

నాగేటిమొసఁ జచ్చు నానావిధప్రాణు

లన్నరుబొందునే యుభయ? వాన

దమపను లేచు నిధాత్మవశమున నా
 యావు దెగిసట్టిజంతవులు సచ్చు
 నేము సంపితమచి యించు శనియు నహం
 కారంబు వారికిఁ గలుగ దట్లు

అ గాన చూచె వారిఁ గల్గెష మొందదు
 పుష్కరాపమలకు బుద్ధిమూల
 మెకిపుండు మఱియు ననహింసవోలె నై
 యధిధర్మ మైనధము వినుము.

అ. ప .

ఉ ఏను హితంబునెప్పు చితై లేచి దుగావరణంబు లిమ్మొయిక
 మానవు రోగి చేదయినను దక్షుం దెపు లంబుదా కిన్
 గాని యెఱుంగఁ దప్పు పతికారము గల్గునె యట్లచోలె ని
 దైన నిశ్చష్టవృత్తిఫల మంది తలం చెదుగాక పిమ్మటకా. ని.రా.

స్థాల్లిపూలకన్యాయుముగ నీవ స్థముఁ జూపితివి గ్రంథమునకు నిట్లే
 యుండను. ఈనినిజూచి కేకనహర నాదు లిట్లే తమగ్రంథముల
 యందు జాతీయ పదముల నుంచి రచించుచువచ్చిరి. కాని శ్రీనాథాచ
 ర్యహాకవులు కొండఱిహర్గమును విడిచినది తమ కావ్యములను సంస్కృత
 పదములతో సంపివైచిరి సాంస్కృతిక దీర్ఘసహసములతో
 గ్రంథములను రచించుటయే గొప్పతనమని తలంచినకవులకూడఁ గొం
 దఱు కలరు. ఆంధ్రభాషలో గావ్యోచరమును జేయఁదలచికొనినప్పు
 డు దేశీయపదములతో బాతకలోకమునకును విరువారికిని హృద
 యాహ్లాదమును గలుగ జేయునట్లు రచించుటయే గొప్పతనమగును
 గాని సిఘంబుసాహాయ్య ముండినఁగాని యర్థముకాని గూఢసంస్కృత
 పద సమూహములతో నాంధ్ర కావ్యమును రచించుట గొప్పతనముకాఁ
 జాలదు. ఈసందర్భమున మొల్ల తన రామాయణమునఁ జెప్పిన

క. మును సంస్కృతంబు లేటగఁ

దెవిగించెడిచోట నేమి తెలియకయుండక

దనవిశ్వమెఱుఁగఁ గన్మఱు

ఘన మగు సంస్కృతముఁ జెప్పఁగా రుచియగునో

ఆ. తేనెసొక నోరు తియ్యన యగురీతిఁ

దోస యర్థమెల్ల దోపకున్న

గూఢశబ్దచిత్ర కొట్టాలపని యెల్ల

మూఁగ చెవుడు నాడుచుచ్చటగును

క. కందవమాటలు సామెత

లందముగాఁగూర్చి చెప్పినది తెనుఁగుపక్షక

బొందై రుచియై పినుల

విందై మఱి కానిపించు విబుధులకెల్లక.

అను పద్యములు స్ఫురణకు వచ్చుచున్నవి తిక్కనసోమయాజి తన గ్రంథములయందు యొగించిన దేశీయ పదములు వేలకొలదిగ నున్నవి. సంస్కృతపదముల విషయమున "బాహ్యోచ్ఛిష్టా జగత్రయ" మ్మనెడు మాట దేశీయపదవిషయమున నీయహాకవికి వర్తించు ననుటకు సంతయములేదు. ఈభావమును దశకుమార చరిత్రకృత్తిక రచయిగు కేతన కవి "అగుననఁగొమ్మయతిక్కఁడు" (ఈపద్యమును బైనుదాహరించి తిని.) అనుపద్యములో వ్యక్తీకరించి యున్నాఁడు.

ఇ త ని క వి త్వ గుణ ము :

అద్వితీయ ప్రతిభావంతుఁడగు నీయహాకవి కవిత్వగుణమును జూపనెంచుట సూక్ష్మవి కాగడాలో, జూపనెంచుట వంటిది. అంద్ర కవులలో నీతఁడో సమాను లింకరులేరు. ఈతనికి కవిత్వ మంతగా సర్వనాకర్షణీయ మగుటకుఁ గారణములు కొన్నిగలవు. అందు

మొనటిది:- ఈశ్వరు చేపట్టిన కావ్యములయందలి యతివృత్తములు, ఆశ్వులవగు నుపమ, గల యతిహాసములలో శ్రేష్ఠములగునవియెందు, భారతము, రామాయణము, ఈ కావ్యములు రెండింటి నీతఁడు చేపట్టినాఁడు. "పాణినావలయమ్ వలయేన మణి" యనునట్లు కవితవలన కథయును, గీతచే గవియు శోభకెక్కును, వ్యాసవాల్మీకుల ప్రతిభ జగద్విదితమగుటకుఁ గాణ మీ కావ్యముల యందలి యతివృత్తములే తన కవితాశక్తిని బ్రదర్శించుటకుఁ దగిన కథ లీతఁకి లభించుట గొప్ప యదృష్టము.

రెండవది:- పాసౌశ్మణము ఈతని కితఁడందు పెద్దపెద్ద సామ్రాజ్య సమాసము లుండివు, చిన్నచిన్న దేశీయపరముల నే విశేషముగా నీతఁడు యోగించును, ఏతావున నేపదము యోగించిన రస ముప్పతిల్లునో యీ విచంద్రునకు బాగుగాఁ దెలియును. ఎచ్చట నై సంస్కృతసమాసము లున్నను, అవి మృదువద సంయుతములై మనోహరముగా నుండును. వాని యర్థమును గ్రహించుటకై సిఘంటు క్షతాముల యక్కరయుండును.

మూడవది:- అర్థగాంభీర్యము, ఎంతచిన్న పదముల నుపయోగించినను వానిదెంతయో గాంభీర్యమగు నర్థ మిమిడియుండును పాతకుని శక్తికొఁది నంగి భావగాంభీర్యము విడిచినగుచుండును.

నాల్గవది:- వ్యర్థపదరాహిత్యము. ఇతని కవిత్వమునందుఁ పాదపూరణమునకును యతిపాసల కొఱకును దెచ్చిపెట్టుకొనెడి పదము లుండువు. ఎచ్చట నెవి స్వల్పముగా నటి పరము లున్నను నవి కేవలము పడికట్టరాల్లుగా నుండక యవియుఁ గూడ నెంతయోకొంత తూకమును దెచ్చునవిగా నే యుండును.

విఠవది:- పాత్రోచిత్యము. కితఁడు మెఱిగెనవంతముగ నున్నను, పాత్ర పోషణము యుక్తముగ లేకున్నచో సహృదయుల కానందము కలు

గదు. భారతమున ప్రధానపాత్రములు రెండు ధర్మరాజును, ద్రౌపదియు. తిక్కన నీయిగుప్తును భారతమునఁ దుదికంటఁ జక్కగా పోషించినాఁడు. ఈ విషయమున వ్యాసునికంటె నీతివిదే పై చెయ్యియైనది. ధర్మరాజు రాజవీర్యశక్తి, సమయోపేక్షజ్ఞానము కార్యదీక్ష. ఇంద్రియనిగ్రహము, సత్కర్మహము, ఓర్పు మొదలగు గుణములు జూపుచు, దిక్కనవ్రాసిన భాగముల నొక్కచోఁ జేర్చి చూపినచో, రోకమున కెంతయో మేలుకలునని నాయభిప్రాయము భారతమందలి యితరపాత్రములనుగూడ నీతిఁడు చక్కగా ప్రకరించిినాఁడు.

ఆటవది:— భావప్రకటనము. తాను చెప్పఁగలచుకొనిన భావముపాతకు లకు స్పష్టముగాఁ దెలియునట్లు చిన్న చిన్న మాటలతో వ్రాయు నేర్పి కః శేషమన కలవడినట్టింకొకరి కలవడ లేదు. ఇకవరువ్యక్తులు మాటలాడనవ్వడది పద్యరూపమున నున్నను దృశ్యప్రబంధముతో వలె నెదుగుగా గూర్చుండి మాటలాడుకొనుచున్న ప్రేయిండి పాతకుఁ కేంతయో యానందము కలిగించుచుండను పౌరాణికున కట్టిసందర్భములో నాభావమును దనమాటలతో శ్రోతకు విప్పి చెప్పి కవకావము గలుగుచుండును. ఎంతటికఠినవిషయము నైనను చిన్నమాటలతో సులభముగాబోధనకనట్లు చెప్పటలో నీతిఁడు మిగుల విపుణుఁడు.

ఏడవది:— రసబోషణము. సందర్భము ననుసరించి నవరసములును పాతకుఁ డనుభవించుటకుఁ దగిన యతివృత్తమును గల్పించుట గాంధును, ఆరస ముప్పతల్లునదముల నుపయోగించుట యందును రసబోషణమునందును నీతిఁకిఁ గల శక్తి యపారము.

ఎనిమిదవది:— లోకజ్ఞాప్రకృతము. ఈ మహానుభావుఁడు కేవల పండితుఁడునుఁ గనుక నె గాక లోకజ్ఞాః మెఱంగిన మహామేధావి.

శాస్త్రముల చదువు గ్రంథములచదువు జెప్పబడినవియేగాక నిశ్శమును పఠించుచున జనుగుమన్న విషయములను గ్రహించి యంగలించి చెడ్డ నెఱింగి లోకహితము గాంక్షించి, తన యనుభవానమును దన గ్రంథములయందు బ్రకటించిన మహాపురుషుడీతఁడు.

ఈ కారణములచే నీతనికినిత్యము పండితపామర జనానురంజకమై సర్వజనహృదయాకర్షణ మొనరించుచున్నది. నీవి కుదాహరణములను జూప నెంచినచో నది యొక పెద్దగ్రంథమగును.

ఈతని యాంధ్రీకరణ విధానము :

ఈ మహాకవి భారతాంధ్రీకరణమును యథేచ్ఛగా సాగించి నాఁడు కాని మక్కికిమక్కిగా చేయలేదు. ఇతఁడు విరాటోద్యోగ పర్వములలో మూలమౌనలికధను మాత్రము నైకొని తంయిష్టము వచ్చినట్లు పెంచియు, గువించియు, పాత్రోచిత్యముకొఱకును రసపోషణము కొఱకును చాలమార్పులను గావించి యాపర్వములను స్వతంత్ర గ్రంథ మనునట్లుగా రచించినాఁడు. భారతమునందు పాతకులకును శ్రోతలకును నెక్కువయాస్థానము గలిగించినవి, విరాటోద్యోగ పర్వమును, తిక్కనసోమయాజి నాన లోజ్ఞానమును, పాత్రోచిత్యమును గమనకచి, యీరెండు పర్వములను రచించియుండెను. ఈవి యాంధ్రీకరణ విధానమును జూపుటకై యీపర్వములయందే మే దృష్టాంతమును నైకొనట సమంజసమని యట్లుచేసితిని.

కావనసభకు శ్రీకృష్ణుడు రామభారము పోవనన్నప్పుడు ద్రౌపది శ్రీకృష్ణునితో నుడివినవాక్యములను, సంస్కృతభారతము నుండియు, తిక్కనభారతమునుండియు నెత్తి యీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

“సుతా ద్రుపదరాజస్య అసితాయతమూర్ధజా
 సఃపూజ్యసహదేవం చ సాత్యకించ మహారథమ్”
 “భీనుసేనంచ సంశాంతం దృష్ట్వా పరమదుర్మనాః
 అశ్రుపూర్ణేఽజా వ్యాచువాచేదం మనస్ఫిలి.”
 “విడితం తే మహాబాహవో ధగ్గుజ్జనధుసూదన
 యథాచిక్రతి మాస్థాయ భ్రంశితాః పాండవా న్నఖాల్.”
 ధృతరాష్ట్రస్యభులేణ సామాత్యేన జూర్జన
 యథాచ సంజయో రాజా మంత్రం రహసి శ్రావితః”
 “యధిష్ఠిరేణ దాశార్హ తచ్చాపి విడితం తవ
 యథోక్తః సంజయ తైవ తచ్చ స్వం శ్రుణం త్వయా.”
 “పంచనస్తా తదీయం తాం గామా యతి మహాద్భుతే
 అవిష్టలం పృష్టలం మాకందీం వాణావతమ్.”
 “అవసానం మహాబాహవో కశ్చిదేకంచ పంచమమ్
 ఇతి దుర్యోధనోవాచ్య సుహృద శ్చాన్య కేశవ”
 “సచాపి హ్యేకరో ద్వాన్యం శ్రుత్వా శ్చష్ట సుయోధనః
 యధిష్ఠిరస్య దాశార్హా శ్రీమత స్సంధి మిచ్చః”
 “అబ్రుదానైన రాజస్య యది కృష్ట సుయోధనః,
 సాధి మిచ్చేత్త కర్తవ్య ప్రశ గత్వాఃథాచన.”
 “శక్యంతి హి మహాబాహవో పాండవా స్సృంజయై స్సహ
 ధా ర్రరాష్ట్రబలం ఘోరం క్రుద్ధం ప్రతిసమాసితమ్.”
 “సహ సామ్నా సదానైన శక్యోఽస్తేషు శ్చసన,
 తస్మాత్తేషు నకరవ్యా కృపా తే మధుసూదన.”
 “సామ్నా దనేనవా శ్చష్ట యేన శామ్యంతి శత్రవః
 యోక్తవ్యే స్తేషు దండ స్సూల్ జీవితం పరిరక్షితమ్.”
 “తస్మాత్తేషు మహాదండః క్షేప్రవ్యః క్షిప మచ్యత,
 త్వయాచైవ మహాబాహవో పాండవై స్సహస్రంజయైః”

“వీరత్వముం ధర్మం వాగ్దానాం తవచైవ యశస్కరమ్
క్రియమాణం భవేత్ కృష్ణ క్షత్రవ్యచ సుఖావహమ్”
క్షుణ్ణియేగాహి హంతవ్యః క్షిత్రియో లోభమస్థితః
ఆక్షుణ్ణియోవా దాశాహ్నా స్సధర్మ మనన్విషతా”

“అశక్త బ్రాహ్మణా త్తాత స్సహావే వ్యవస్థితాత్,
గుగ్గ్ని సర్వవర్ణానాం బ్రాహ్మణః ప్రసృతాగ్రభుక్”

“యథా వధే, భవేద్దోషో వధ్యమా నే జగార్దవ,
సంధ్య స్వావధేగృష్ట తతి ధర్మనిధో విదః”

“యథా త్వం నస్మృశే దేష దోషః పృష్టతథా కురు,
పాంశవై స్సహదాశ్వాన్మ సంజయైస్సహ సైచిత్వైః”

“పురుక్షంచ వత్స్యేమి విసమ్మేగా జగార్దవ,
శామరీమంతిని మాదృక్ పృథివ్యా మస్తి కేశవ”

“సుతా ద్రుపదరాజస్య వేదిమధ్య త్పయన్తితా,
దృష్టనన్యమృత్యో భగవీ తవ కృష్ణప్రియాః ॥”

“అశ్విమథ కులంప్రాప్తా స్సుమా హి డో ర్మహాశ్వరః
మహిషీ పాండవుతాణాం పంచేంద్ర సమవర్షసామ్.”

“సుతా మే పంచభి ర్నిరైః పంచజాతా మహాభాః,
ఆభిమన్య ర్హదా కృష్ణ తథా తే తవ ధర్మతః”

“సాహం కేశగ్రహం ప్రాప్తా పరిక్లిప్తా సఖాం గతా,
పశ్యతాం పాండవుతాణాం త్వమి జీవతి కేశవ.”

“జీవత్సు పాండవుత్రేషు పాంచాలే వ్యధ పృష్టిషు,
దాసీభూతాస్మి పావానాం సఖావధ్యే వ్యవస్థితా.”

“నిరమన్దే వ్యచక్షేషు ప్రేక్షమాణేషుపాండవు
పాహి మా మిత గోవింద మనసా చింతితౌఽసిమే.”

“యత్రమాం భగవా న్రాజా, శ్శశురో వాఙ్మ మబ్రవీత్,
వం పృణీస్వ పాంచాలి వారాహ్వాసి మతాసిమే.”

“అదాసాః పాండవ సుంశు సరథా స్సాయుధా ఇతి
మయోక్తే యత్ర నిర్ముక్తా నవనాసాయ కేశవ.”

“ఏవ నిధానాం దుఃఖానా మభిజ్ఞోఽసి జన్మాదీన
త్రాయస్య పుండరీ కాక్ష సభర్తృజ్ఞాతి బాహుమ్”

“నన్యహం కృష్ణ కీర్తస్య దృతగాత్ర్యః చోదయోః
స్మహా భవామి ధ శ్శా సాహం దావ్యతా బలాత్”

“ధి క్షార్ద్యస్య ధన మ్రుతాం భీమసేనస్య ది ష్ణమ్
యత్ర దుర్యోధ ః కృష్ణ మహారామపి జీవత”

“యది లేఽహ మనుగాహ్యో యది లేఽస్తి కృపామయి,
ధాతరాష్ట్రేషు వైకోపి సర్వః కృష్ణ కథియతామే.”

వైశంపాయనః,

“ఇత్కుక్తాన్ మృదసహారం వృకిరాగ్రిం సుదశ్శసమ్
సనీత మసితాచాంగీ సర్వకంధాధివాతమ్.”

“సర్వలక్ష్మిసంపన్నం మహాభుజవర్చమ్
కేశపక్షిం వరారోహః గృహ్నావామేవ సాజీనా.”

“పద్మాక్షీ పుండరీ కాక్ష మువేష్య గజగామినీ,
అశ్రుపూర్ణేక్షణాదీనా కృష్ణం వచన మబ్రవీత్”

“అయం తే పుండరీ కాక్ష దశ్శూపనకరోధృశః
స్మరస్య స్వస్యకారేషు పరేషాం సంధి చిచ్ఛతామ్”

“యది భీమార్జునౌకృష్ణ కృపణౌ సందిశామకౌ.
పితామే యోత్స్నితేవృద్ధిః సహపుత్రౌ గృహగర్భైః”

“పాచచైవ మహావీర్యాః పుత్రౌ మే మధుసూదన,
అభిమన్యుం పురస్కృత్య యోత్స్యంతే కురుబి స్సహ”

“దుశ్శాసనభుజం శ్వామం సంభిన్నం పాంసుకుఁతితమ్,
యన్మహాతు నవశ్యామి కా శాంతిః హృదయస్య మే.”

“త్రయోదశహి వద్వాణి ప్రతీక్షం త్యా గత నిమే,
నిధాన హృదయే మనుజుం ప్రదీప్తమివ పావకమ్”

“విదీప్యతే మే హృదయం భీనువా కృత్యపీడితమ్,
యోయ మధ్య మహాగాహు ర్ద్ధమే వాయుశ్శతి.”

“ఇశుక్వా కాష్ఠసంఘేన కఠే గాయత్రీగాచనా,
రురోద కృష్ణా నాతిహం సంస్వసం బాష్పగర్జనమ్,”

“స్తనౌ పీనాయతశ్రోణీసహితా విభివర్దతీ.

ద్రవీభూత మివాత్మ్యస్థం ముంచతీ వాసి నీత్రజమ్.”

ఈ శ్లోకములయొద్దము సులభగాహ్యమగుటను, గ్రంథవిస్తర
తికతను వీనికిఁ దెలుఁగు వ్రాయలేదు.

4. ధర్మనాదనుమలుకులు ననకు హృదయ

తాప ముచరింప మోమున దైవ్య మ్మింద

నన్న పాంచాలి గుట్టని యుయ్యఁబలికె

గనలి శౌర్యో గద్దదికంతి యగుచు.

5. అంతలుచేసి పోనకచి యక్కట! సంజయుచేతఁ జెప్పి పు

త్రెంతురె? ఇట్టియూహల మదిం బ్రతుకుదె చున్నట్లుండు దా

సంతన యూప లేవుఁక నైదు సుయోధను డిచ్చుకొక్కో? ఈ

కంతకృపావిహీనముత నాతిఁడు నెచునె యన్నదమ్మలక!

6. తనమునువడ్డ బన్నములఁ దమ్మనివైఁగఁగూర్చి పేర్చి నీ

జనవతి నైవకున్నె? యదిసక్కన! రాజ్యముపాలు లేక తీ

ఱున కొడబాటు గర్జన, నెఱుంగు మెట్టరే? చాలరైరి వీ

రిసరొక్కో? నానలేమియని యాడరె లోకమువారు కేళవా?

శా పెంపేదం యమోజ్జితక్షమలు రూపింపంగ నేలా? విచా
రింప వాక మేలు సుధి తమువారిం జూచినం దారు సా
ధింపజారో? కాక పోర దగమర్థింపం దలచేవి శం
కింప బట్టాకా? వారు బ్రాహ్మణులె? యేకీడైన నైరింపంగన్.

ఉ ఓం మొకింతయేనియు సయోధను చిత్తమునందు లేదు నీ
మాటల బోవు నే దుంభిమాము యెక్కుడుపూనుగాక, య
చ్చోలిన సంగరంబు లగుచొప్పులు ఘట్టిపైసల బొండ్లపై
పోటున కిచ్చగింతురాకా? పొడరా? కానెనండ నచ్యుతా!

ఉ ఏ టుంటి నావలన దింకను నీవును రాజు దిమ్మలం
గానుచిలేదు సూది మనకార్యము, మిసుజనత్వముం జెడం
గా నొంకధంగిసేరుక తగం గురువర్గముతోడి సంది మీ
కైన తెఱంగునన్ వలచినట్టల చేయుడు నెర్పురెర్పడక

ఉ ఆటడిబోక యుక్త, ఘమనందుటయుక్త, గని పక్కనెరమిక్త
మాటల నోరిదానయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్చుకే
గాఱులు వ్రేలెనక వినుడు, కడ్డము నెగ్గును గాన నల్కమై
పిటికిమైనమాసికి పెండి వివేకము గల్గ నెర్పునే.

చ. వరమునఁ బట్టితికా, భరితవంశముఁ జూర్చితి, నాడుఁ బొండ్లభూ
వరునకుఁ గోడలైతి. జనవండ్కలఁ బొందితి. నీలవిక్రమ
స్థిగు లగుపుత్రులం బడసిసీన్, సహజన్మల ప్రాపుఁగాంచితిక
సరిసజనాభ! యిన్నిటఁ బ్రశస్తి నెక్కినదాన నెంతయుక్త.

వ అట్లుంకాక,

ఉ నీవు సుభద్రకంటె గడునెయ్యము గాకవం దలిర్ప సం
భావనాయు; దిట్టిననుఁ బంకజనాభ, యొకండు రాజసూ
యావబృథ బునెడు శుచియై పెనపొందినవేటి పెట్టి యీ
యేవురుఁ జూడఁగా నభితు నీడెప్ప! గులాంగన సట్లొసర్తురే

ఉ. ఆసభ కేకస్త్రి యగుఁట ననం గొవివచ్చి నొంచుదు
శ్వాసను జూచుచుం బతు లసంభ్రములై తగుఁష్ట లేనా
యాసలు మాని చిత్రముల యాకృతినున్నయెడఁక, ముకుందః వి
శ్వాసములోడ నిన్ గొలువవచ్చె మనం బదియుం దలంపవే?

చ. ఆరయమిజేసి కోడలన కష్టంబు దాసిగఁజేసె నన్యహా
పుగుమని పాలికిం బతులు వోవఁగ వీలలతోన యేను జె
చ్చెరఁజని కోలగంబు దగఁజేయుదునో? అలుగాక పాడిపై
వరవుడమోపి చేయుదునో వారికి? మాధవ నిశ్చయించుమా!

వ. అని యట్లుగఁగించి,

ఉ. ద్రోవది బంధురం బయివ క్రొయ్యుకిఁ గ్రయ్యునవిచ్చి వెండ్రుకలో
దావలచేతఁ బూని యసితచ్చనిఁ బొల్పు మహాభుజంగమో
నాఁలసిల్లి వేలఁగ మనంబునఁ బొంగు కషారరోషముల్
గావఁగలేక బాపుములు గ్రయ్యఁగ దిగ్గలలేచి యార్చియె.

క. ఇవి దుస్ససేనుపేళ్ళం

దవిలి సగము ద్రెబ్బిపోయి దక్కినయవి కా

రవుకడ దీటుమాటల

యవంరమునఁ దలఁపలయు నచ్యుతః వీరికా.

సీ. ఈ వెండ్రుకలు వట్టియొడ్డిన యాచేయి

దొలుతగా, బోరిగో దుస్ససేను

తను వింతలెంకలు తనియలై చెదరి రూ

వఱియున్నఁ గని యుడుకాటుగాక

యలుపాలఁ బొనువడనట్టి చిచ్చే యిది?

పెనగదఁ వట్టిన భీమసేను

బాహుబలంబును బొలంచి గాంధీవ

మనునొక విల్లెప్పుడను వహించు

అ. కట్టినికృమంబుఁగాల్పసే? యట్లు
బన్నుమలు వడిన ధృవంకనుండు
సేను రాజరాజపీఠుండుఁ గన్నారఁ
గానఁబడయ మైతమేరిఁ గృష్ణ?

ఉ. నెట్లన యట్టియల్గు మదినిల్కితి రక్కెసతాల్కొకి చొడిం
గట్టిరఁగట్లు పెద్దనయును గాలము దీనికి నాటు యెన్నడన్
బుట్టదు దుష్టనిగ్రాము పూరి జగంబులు గాఁచు నటితో
బుట్టవు నీవు, తేజమునఁ బొల్పిన భర్తలు గల్గవచ్చుతా!

వ. అనుచు నెలుంగు రాలువన నెడ్డిన యజ్ఞసేంఁ గృపాశుత్రజిత్తుం
డయి నారాయణుం డూరార్చి కూర్చుండ వియమించి కన్నీరు
దడవను, బెన్నెటివేణి ముడవనుం దగువారి నియోగించి యమ్మా
సిరితో నిట్లనియె."

పై శ్లోకములనుఁ బఠ్యములను జదివి చూచినచో సంస్కృత
భాగతమునకుఁ దిక్కనసోమయాజి రచనము వన్నె పెట్టిందని తోచుక
మానదు. ఈ సంస్కృతమున శ్రీ కొ. లక్ష్మణరావువంతులుగారు వ్రాసిన
వాక్యముల నుదాహరించెను. "తిక్కనకృతభాగతము సంస్కృతమహా
భాగతమునకు విమోచిత్కణ మని మనవారందఱునుకొనుచున్నారు;
కాని యది గొప్పపొరపాటు ఇట్లనుకొనుట మనము తిక్కనయొడ
నొకయపరాధము సేయుటయే. సంస్కృతభాగతము బంగారుపుముద్ద.
ఆంధ్రభారతమామద్దలొనుండి కావలసినంత బంగారమున దీసికొని స్వర్ణ
కాచని బుద్ధివైధివముతోఁ జేయఁబడిన చక్కనిసువర్ణకములమవటది.
ఉభయభాగతములలోని యీ భేదముఁజూపి స్వర్ణకారుని బుద్ధివైధివము
పెట్టిడిచేయుటయే మాయద్దేశము" విరాటోద్యోగ పర్వములందక్క
తిక్కనభాగమును దిక్కన స్తవముచేసినాఁడు.

పూర్వకాలమున విశేష రాజకార్యములలో నవసరము వచ్చి
నప్పుడు మహారాణులు కూక సభలోనుండి చర్చలలో బాహ్యము
నుండెడివారని యీకథవలన మనకు దెలియుచున్నది. ఇట్టిసంగి
దాయము పురాణముగములో నేకాదు. చాత్రకయుగమున గూడ
గలదు. పదునొండవ శతాబ్దిసాగ్రంతయు మనచేశమునైకి నండెత్తి
వచ్చి సహస్రదీయులకు సాహాయ్య మొనర్చుచున్న జయచంద్రి
మహారాజునై యుద్ధముచేయఁ బోవుచు నాతినియల్లుడగు పృథ్వీరాజు
ఁగ్రామరాణామైన నమరసింహుఁడు మొదలగు మహారాజులతో
నాలోచించుటకై యొకసభను సమూహ్యునియు, పృథ్వీరాజు
నాజ్ఞానుశాసకుగ నాతిని రాజియు జయచంద్రుని తనయుడుగు
సంయుక్తాదేవి యాసభనువచ్చి సమరత్తములఁ బాల్గొని దేశమున
సంతోషమునకై జయచంద్రునితో బోయసల్పట యుచితమే యనియు
నందుఁ దండ్రి ప్రాణములు వోయినను దాంతులకుఁ జంఠింపననియుఁ
దెల్పి భర్త ప్రాణమునునకుఁ దోడువడియొననియు, నన్నిదాసభయం
దున్న చాందూధజ్జుతనుమహాకవి 'పృథ్వీరాయరాసా' యనుగ్రంథమున
వ్రాసి యున్నాఁడు

తిక్కనమహాకవి రచించిన కావ్యములు :

తిక్కనసోమయాజి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ బెక్కు గ్రంథ
ములను రచించినట్లు చెప్పుదురు. కాని రెండుగ్రంథములు మాత్రమే
మనకప్పుడు లభ్యము లగుచున్నవి. అందు మొదటిది నిర్వచనోత్తర
రామాయణము. రెండవది శ్రీమహాభారతము.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

ఇది వాల్మీకిరామాయణములో నెప్తమకాండమున కాంధ్రీకరణ
ము. రావణవధాంతరము శ్రీరామచంద్రుఁ డయోధ్యయందు వట్టాభి
షిక్తుఁడగుటకును జరిగినకథకుఁ బూర్వరామాయణముని పేరు. ఇది

యోగముకాండలుకలది. ఈయోగములలోను జెప్పని రాగణ
జననాది పూర్వపుతాంతమును శ్రీరామపట్టాభిషేకానంతర సీతావనవాస
కథయు కుశలవ జననాది కథలను గౌడవకాండమున నున్నవి. దీని
కుత్తరరామాయణమని పేరు. దీని నీ యథాయుకవి మిత్రుడు తెనిగించె
ను గ్రంథముదెచ్చుటను వచనము లేకుండ రచించుచుటంజేసి దీనికి
నిర్వచనోత్తరరామాయణమని పేరువచ్చినది. కవులు సాధారణము
గాఁ గథాసంగ్రహమును గలుపు పట్టులయందును, వర్ణనలనుఁ జేయుపట్టు
లను వచనములను రచించుచుచుండును. అట్టి లేఖంక నాభాగము
లను గూడఁ బద్యములచేఁ బూరించిన సాంగ్రహ ముండునని తన యభి
ప్రాయమును దిక్కన యీకొంది పద్యములలో వ్యక్తికరించినాడు.
క. వచనము లేకయ వర్ణన

రచియింపగఁ గొంతవస్తుఁ బ్రోధులకుఁ గథా

ప్రచయముఁ బద్యములన పొం

దుడితెంబుగఁ జెప్పి టార్యు లొప్పిద మనరే?

క: లలితపదహృత్కృప సౌం

బులన కథార్థంబు ఘటితపూర్వావరమై

యలఁతి యలఁతి తునియలఁగా

హల సందించిన విధంబు నమరఁగవలయుకా.

ఇఁకఁ గౌడ పూర్వరామాయణమును వివచి యుత్తరరామాయణ
మును దెలిగించుటకు గారణ మంతికుఁ బూర్వమే పూర్వరామాయణ
మును భాస్కరుఁడాంధ్రీకరించియుండుటయే యనియు భాస్కరరామా
యణమును రచించిన దీనిని పితౌమహుఁడైన భాస్కరుఁడేయనియుఁ
గొందఱుచున్నాము. ఈసంగ్రహమునఁ దిక్కన రచించిన గౌడపద్య
ముల నుదాహరించుచు వానికిగూర్పుయు, భాస్కరరామాయణ కర్తృ
త్వమునెగూర్పుయు ముద్రాభాస్కరుని చారిత్రమున పులముగాఁ

జర్మించియున్నాడను. ఆవిషయములను మరల నిజవ్రాయుట పునరుక్తియని విడచితిని. తిక్కనసోమయాజి భారతాంధ్రీకరణమువలెనే నిర్వచనోత్తర రామాయణమును వక్రికిమక్రిగాఁ జేయక స్వేచ్ఛ గ్రైహిని రచించియున్నాడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణమును బదియ శ్వాసములుగా రచించి తనప్రభువగు మునుసిద్ధి మహాకవిజన కంఠితుడచేసెను. ఇందు నన్నయవలెనే యితఁడను తన శ్రీధము మొదల నాంధ్రీవద్యమును వ్రాయక యాకిరించి సంస్కృత శ్లోకమును రచించెను.

శ్లో త్రీరాస్త్రాం మన మక్షితీశ్శ్రీభుజాస్తవేష జగన్మణ్డల
[పాపాదస్థి భారభాజి దధతీ నానా భజ్జ్య శ్శ్రీయం
శుక్లాంతమగన్ధాభిర్మమ మదవ్యాజ్యవత్సాస్మనాం
యా ముత్రై య తేతరాం వధులిహా మానస్తసాన్తాన్ధితిః]

శ్రీ మహాభారతము

వ్యాసవిరచితమైన సంస్కృతభారతమునందలి పదునెఱిమిది పర్వములలోను నన్నియభట్టు ఆదిపర్వమును, సభాపర్వమును, నిరణ్యపర్వమునఁ గొంతభాగము నాంధ్రీకరించెను.

తిక్కనసోమయాజి యరణ్యపర్వమునందలి తక్కిన భాగము నాంధ్రీకరింప వలసియుండఁగా దానిని విడచి విరాటపర్వాదిగాఁ బదునైదు పర్వముల నాంధ్రీకరించెను. తిక్కనరచించిన :

ఉ. ఆనరణీయ సారవివిదార్థగతిస్ఫురణ బు గల్గి య
ప్రాశస్త్యపర్వనిర్వహణసంభృతిమై వెనుపొందెయుండ నం
దాదిఁ దొడంగి మూఁడొకతంబు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు వి
ద్యానయతుం డొసర్చి మహితత్కడు నెన్నయభట్టు దక్షతతో
ను. పృథ్వీయోగినిచతుర్థ మూర్తితెకతో పేరింబు నాసారినా
భ్యుయోగ్లాసి విరాటపర్వముల యద్యోగాదులం గూడఁగా

బదునేనింటిఁ దెనుంగుబాస జనిసంప్రాప్త్యంబులై పెంపునం

దుదిముట్టం రదియించు టొప్పు బుధసంతోషంబు నిండారఁగఁ,

అను పద్యములనుబట్టి యరణ్యపర్వమును నన్నయభట్ట పూర్తి గనే రచించినట్లు కన్నట్టచున్నది కాని సాక్ష్యమిందులకు వ్యతిరేకము గా నున్నది. ఈవిషయమునుగూర్చి యెట్లా పగ్గవచరిత్రమునఁ జర్చింపఁ దలంచి యిటు వదలివైచితని.

ఆంధ్రీలో కాభ్యుదయమును గాంక్షించి, ఈమహాభారతనిగానా కాగ్యమునకుఁ దాను సంసిద్ధుడనైతినని యీశ్వరభాముఁ డీక్షించి పద్యములొఁ జెప్పియున్నాడు.

“ఉ కావన భారతాపూసము కర్ణపుటంబుల నారఁ గోలి యాం

ధ్రావలిమోముం బొరయునట్లుగ సాక్ష్యవలే ను సంస్మృతి

శ్రీభవాస్మరంబయిన చిత్రమలోడ మహాకవిత్వ దీ

మొదటి నొంది పాద్యముల గద్యములన్ రచియించెదంగు తులొ

ప్రశాంతహృదయముతో భారతరచనమునకు దీక్షఁ గైకొనిన యీ పుణ్యపురుషుడు తెలుగుభాషగా భారతమును రచియించుట “పురుషార్థతరువక్తాఫల”మని హరిహరనాథుఁడే రచియించిన ట్టికవి యీక్రిందిపద్యములలోఁ దెలిపినాడు.

3. పారాశర్యనిష్ఠతీ యయి

భారతవన పేరఁ బరగుపంచువేదం

బారాధ్యము జనలకు ద

ద్దొంప మూహించి నీ వఖండితభక్తిన్

తే. తెనుగుబాస విసిగ్గింపఁ దివురు బరయ

భవ్యపురుషార్థపువక్తాఫలము గాదే

దీని తెలిసియ్యకొని వేడు నూని కృతివ

తత్వ ముచ్చించివద్దితిఁ దిక్కశరణ :

అంధభాషలో హృస్వము లగు కావ్యములను రచించినవారిలో
దిక్కనసోమయాజి మొదటివారినిగా నెన్నివచ్చును. ఇంతేకాదు,
పరిమాణము నందుగూడ నీతినిలో సమానముగ గ్రంథరచనముగావించిన
యాంధ్రకవు లింకొకరు లేరు. నిర్వచనోత్తర రామాయణమున
దాదాపు ౧౩౦౦ పద్యములును, మహాభారతమునఁ బదునాఱువేలు
గద్యపద్యములును గలవు ఈతని రచనములయందు దేభాగమును దీసి
చదివినను వినుచు జనింపక యింకను జనునవలయు ననియే యుత్సాహ
ము కలుగుచుండును.

తిక్కన పద్యరచనము

కందపద్యరచనమునందు దీక్షితు కడుస్పరి. మన దేశమున
“పండినిఁ బొడిచినవాఁడు బంటు, కందమును జేసినవాఁడు కవి”యను
నొక నానుషికలను కందపద్యములను రచించుట కష్టతరమని దీనియభి
ప్రాయము. కవిచోడప్ప చెప్పినః

“క. ముందుగఁ జను దినములలో

కందమునకు సోమయాజి ఘనుఁడందురు నేఁ

డంకఱు నను ఘనుఁడందురు

కందమునకుఁ గుండవరపు కవిచోడప్పా”

అను పద్యమునుబట్టి పూర్వ కాలములో దిక్కనసోమయాజి కందములు
మతికెక్కినవని తెలియుచున్నది. ఇతడు కందపద్యములను సరసముగా
రచించుచుతేకాక సఖ్యయందుగూడ వారి నధికముగా వాసి
యున్నాడు. దాదాపు ౧౩౦౦ పద్యములుగల నిర్వచనోత్తర రామాయణములో
నైదువంశల యరువదిఁజూ గంకములున్నవి. భారతము
నందలి మొత్తము గద్యపద్యములు పదునాఱువేలలోను మూడవభాగ
మయిదువేల మూడువందలు కందపద్యములు. భాస్కరరామాయణము

న మల్లికార్జునభట్టు రచించిన భాగములో, గూడ నూటికి నలువదికి మించి కందపద్యములు కలవు. మల్లికార్జునభట్టు పేర(గల భాగములో, జాలభాగము మంత్రభాస్కరుడు రచించెనని యొకవాదము కలదు. ఆ వాదము సత్యమయ్యెనేని, తాతయు వనుమడును, శూరులును మంత్రులు, సగుటయందే కాక, కందపద్యములను గూడ నొకరి కొకరు దీసిపోక వంశమగ్నాదను గాపాడిరని విదితమగును. విగాట పర్వాదియందుఁగ్గఁ దక్కినప్రతియొక్కోపాదియందును దిక్కిన కంద పద్యములనే వ్రాసియుండెను.

తక్కినసోమయాజి సామాన్యముగా, శార్దూల మత్రేభాదిపద్యములనే గాని, కవిరాజవిరాజితాది వృత్తములను రచించుచుఁజూపే సౌరికాఁడని యెవ్వరో యాక్షేపింపగా స్త్రీపర్వమునఁ గష్టపడి యాతఁడు కేశేషముగా వృత్తములను రచించి చెనని కొండఱుచున్నారు. స్త్రీపర్వమున నెట్టివృత్తములు కేశేషముగా నున్నమాట సత్యమేకావి, యెవరో యాక్షేపించిన మీఁదట వానిని రచించెననుట సత్యమండదు. స్త్రీపర్వమందలి కథ దుఃఖకరమైనది అందు స్త్రీపాత్రము లెక్కువగా పాల్గొని శోకపూరితములగు వాక్యములను బిల్కుచుండుటగాననగును ఆకథ కనకూలముగ నుండునని యావృత్తముల నాతఁడు రచించి యుండను. చింపకోత్పలములుగాని, మత్రేభాశార్దూలములుగాని, స్త్రీపర్వమునలేవు. దాదాపు నలువదివిధములగు సితవివృత్తము లిందుఁ గలవు.

ఈతఁడు రచించిన రెండుకావ్యములలోను, నిర్వచనోత్తర రామాయణకవిత్రముకంటె హాసభారితకవిత్రము రసవత్తమై యారిలేరి హృదయంగమముగా నున్నది. నిర్వచనోత్తర రామాయణమునఁ గొన్నితావులలో నీతనికి విశ్వము వారి కేకవాకములలో నున్నదని గొందఱుఁ దారు. కాని యది సత్యముకాదు.

ఈశ్వరి కవిశ్లోకైలి చూపుటకదివట తుదాహరింపబడిన పద్య మలే చాలియున్నవి. ఈతని పద్య లన్నియు, రసవంతములై యుండును. అట్టివానిలో మంచివివి యనియేర్పుట యుంధవము. అయినను, రామానుజమునుండి యాశ్వాసమున కొకటివంతున పదిపద్యములను, భారతమునుండి పర్వమున కొకటిచొప్పున పదునెనిమిదవ్యముల నీదిగువ నుదాహరించు చున్నాఁడను. మచ్చుచూపుటలో మంచి శైక్షణులు రెండిటినిగూడఁ జూపుట ధర్మముకదా:

నిర్వచనోత్తర రామానుజము:

చ. జగదువియోజ్యవేదికఁ బ్రశస్తయుగా జనియించి యంగనా
జనతకు భూషణం బనంగ జాలిన పీఠకు రుద్రచాపభం
జన మనునుండు విచ్చి న్మౌన త్రమసూతిఁ బరిగ్రహించి వే
ర్చిన యుధయానురాగముఁ జిత్తభవుం జరితొద్దుఁ జేయుచుకాఁగ

చ. వరములు గాంచి బాహుబలవ తుఁ డనం దగుమూల్యవంతుఁడ
చ్చైరవగు విక్రమఁబునఁ బ్రసిద్ధివహించి నిజానుజన్మలం
గర మనురక్తి మన్ననఁ దగిం గొనయాడుచు సర్వలోకభీ
కరుఁడయి దేవతామునివికాయము దల్లకమందుచుండగఁ. ఆ 2

చ. తనయుఁడు తొండియగ్రిజాడు తమ్ముఁడనం జనునయ్య రాజ్యముల్
గొనునెడ శౌర్యలంపలుఁకుఁ మఱి చుట్టఱిఁబు గల్గునే
యను పగునంశకుఁ రివురుదగ్రత నైచిన నింక నూంకుం
డ నగు నె వేగపోరికిఁ గడంగుము నీభుజదర్శ మేర్పడఁ. ఆ 3

శా. కేలీకండుక వల్ల నెత్తుకొన మాడ్కిం బట్టి నాయున్న యీ
తైలాపాచల మిల్ల నీవు నొయంగా నెత్తినం జోద్యమై
నీలా వేగొనియాడు తెల్లరును వర్ణింపంగ వీలొక్క వే
రెలొకంబునఁ జెల్ల నైత్యులకుఁ బెంపెక్కింగ నెనిచ్చెదఁ. ఆ 4

చ. పరమపతివ్రజావిభవ భాసు-లీల వెలుంగుచున్న ని

షురూణత నిష్కేయం బటి చెఁగావున నీమనశాధముండు న
త్పురూపపరిగ్రహం బయినపుణ్యసతిం గలుపింపజేసి తి
ద్వరుని పరాక్రమంబున నవశ్యముయ్యుక్తువుఁబొందుఁ గావుకన్. ఆగ

ఉ. పంచినకెంపుఁ బాసిదివిఁ బాకి దిశల్ వెలిఁగింది చంద్రకాం

లంబుల నీరు సేసి కుముదంబులఁ బొందువు సేయఁ బంచి య
బంబుల నిద్రపుచ్చి మరుసాయకముల్ గరసావఁబటి కో
కంబుల నేఁచి లోకము పొగడ్తలు సేకొని చంద్రుఁడున్నెడక. ఆల

శ. వాలిం గీడియు వాయువున్న సరియే వాఁ డాశ్మశ కిజ్జుడై

యీలాకంబులు గెల్తు నే ననిన మా తెందుగలండే మహీ
పాలాగే సర వానివర్తనముఁ జెప్పుం జిట్ట లావికృమ
శ్రీలో లున్ భవదీయసన్నధిఁ బ్రశంసింపంగుం జెప్పెదక. ఆలి

ఉ. రావణునింట నుండఁగ ధగాసుత నే మరలఁగఁ దెచ్చి సం

భావన సేత కష్టమనిపల్కిరి చూచితే లక్ష్మణా? మహా
దేవుఁడు బ్రహ్మయుగ మునులు దేవగణంబులు మెచ్చ నయ్యెడం
బావకుఁడిచ్చి నాకు సతిఁ బాపపుమాబలు పుట్టె నియ్యెడన్. ఆర

మ. ఒకనారీతిలకంబు గావనములో నుద్దామశోకార్తయై

వికలాలోకన మశ్రుధా-లును బృధ్వీకేణులిస్తాంగముం
బ్రకటాక్రందనముక విక్రీకబరీభారంబు వత్త్రాశ్శో
షకనిశ్శాసగమోవృత్తముం గలరావస్థ బొందఁగా నయ్యెడక. ఆగ

చ. జయ జయశబ్దముల్ నెలఁగ సర్వజనంబు నెలర్చ నర్చిలిం

బోయసుత యుగ్మముం దిగిచి పెద్దయుఁద్రాద్దోగఁ గొగిలించి మో
దయతమనస్కుఁడై నృపతి దమ్మల నమ్మిమొందజేసి య
స్వయవదవృద్ధి తిల్లుల మనం బలరం బ్రకటించి వేడుకన్. ఆంం

మహాభారతము :

ఉ. ఈశఁ డజాతకత్తుఁడు మహిం దగ దిగ్విజయంబు సేసె వి
ద్యాశిఖయార్ది వాసపు మహాసన మైనను నెక్క నహ్నుఁడు
ద్యోతితమూర్తి కౌంజకుఁగోడ్వహుఁ డాగ్నిసి కాయసంతత
ఖ్యాతచరితుఁడీ చీతగద్దయకుం దగఁడే నరేశ్వరా. వి. ప.

మ తుది రాజ్యమృగముగ్గ గొ వ్వుడనియందుం బేరు పంచియింక
బదమూఁడేముల నీపురుం దిరిగి రా పాలిక పోవచ్చు నే
యది గాఁడే దెగి బుట్టువై యటును మారు లన్నిన్న సోంక చె
ల్లడునూ పికని యాసుమోధుని యుల్లిబుచ్చివోనాడూ డే.ప.

ఉ. కోసము సంహరింపు యదుకుంజర! పాండవకోటి క్షేమం
దేవపుత్ర జె నీవిటుఁధీతఁ బూనికి దప్పనం బ్రతి
జ్ఞాపయఁడైన ధగ్గుసుతుశ్లోము ధేగ్గుయ బాహువీర్యముకా
రూపటిచోక కాదె యదరూపమె నీ కిది లోకనాయకా. భీ.ప.

చ. వినుము కిరీటి! దివ్యశరవేదివి నాజను దేవు లేఁచో
ఁను మును నెల్లె నికు నిఁటం జవఁతునె యిష్టనీబలం
బును హరి నేర్పుఁ జూచుటకుఁ బోగికివచ్చి నీవు పాండుగా
జనుకు జవించి తేరిఁ దెగినూపు సుకౌర్యమున ప్రవీర్యముకా. ద్రో.ప.

కా శ్రాంతిం బొందినవాఁడు పారుఁ డపరిశ్రాంతుఁడు గర్జుండు దు
ర్దాంశోనగ్రత నేఁడు గీఁడఁచు నీశఁడాతఁసన్ జహ్ని య
త్యంతంబుకా శిశిరత్వ మొందినను గోత్రాభుల్ వడంకాడినం
గుంతీసూనునిచేతఁ గర్జునకఁగి గోల్పాటు వాటిల్లునే క.ప.

చ. చదివిత నెల్లవేదములు జన్మము లొప్పుగఁ జేసితికారమా
స్పద మగువృత్తిబొల్పి నరసాలకు లెరిమ గొల్పఁగంటి దు
ర్మదరిపు గాఢగర్వవరియైనకేళి యొనర్పితం దగం
దుది నని మిత్రిబాంధవులొఁ ద్రిదివంబున కేగుటొప్పుదే. త.ప.

చ. దురమునఁ బెఁపుఁ జేయును దర్పములీల వెలుంగుచుండ సు
స్థిత శవంశపంచక విశిష్టశంకునఁ బోలి సగ్గతిఁ
బొరసెడు నీకునై వగవు పుట్టదు బంధులు రాజు దేవులున్
దిరియుదు రింక వారి దగుదీనత కోర్వక యుమ్మలిం చెదన్. సౌ.ప.
మంగళమహాశ్రీ:

ఈతఁడు రణంబునకు నెత్తించుచుండి యును

నెంతయును భక్తిగని నాకుం

బ్రీతి యెసఁగం బలికి ప్రేమ మొలయం బొగడి

కదయు వివీరిరితుండై

చేతులు మొగిల్చి జయస్థియుఁగ దీవన వి

శిష్టనయ నిమ్మలిన ధర్మం

బేతల ననూనమగు నిర్దజయ మగు మాతలకు

నెట్లయ న సిగ్గుగు నంటి.

శ్రీ.ప

మ. విజదానైకపరిత్యమంగరూఢయన్ నిక్కంబునుం దాల్చియున్

సుఃనాసంగము దేవప్రీతితథి సంకుద్ధార్తనల్ హఃస్యభు

గృజనంబున్ సకలాశ్రమస్థులను శక్యప్రక్రియం బ్రోవుఁ బం

కజగర్భంబు గృహస్థధర్మములుగాఁ గల్పించె నర్చింపరా. శాం.ప.

చ. ఆశనన్మిఁ జేసి సురలాదిమునుల్ మహితానుభావులై

రనకు సహస్రేవర్షమనంతకల్పిత మైనయేకభు

క్రవీయమశ్రితమున్ నడపి గాధిసనూజుఁడు బ్రాహ్మణాశ్రమన్

గనియె మహానానములఁ గాని ఫలంబులు లేవు భూవరాహం.

ఉ. ఉత్తర బిడ్డనెత్తుకొని యొయ్యన మో మలరంగ వచ్చి య

త్యక్తమతేజుడైన పురమోత్తమ సంఘులపొంత భూధలిం

జిత్తిమెలర్పఁగా దనదు చెన్నగ ఫాలము సేస్పినన్ముదా

యైత్తమనెస్కండై యతఁడు సాదంతిషల గాకవించుచున్. ఆప,

క. మాయయ్య కాననరునకుఁ

బోయెడు నేనితినితోడఁ బోయెద శుశ్రూ

షానన్తనై యుండెద

నీయువదఁ గొనుచు మగిడి యేగుము తెల్ల,

ఆ.వ.

చ. వలసిన నెట్టి కార్యమును వాచిరి నెట్టుగనైనఁ జేయఁగా

వలఁతి వృతుం బగిక్షీతుని వశ్యులతం బ్రహికించె శౌరి మొ

క్కలమున యాదవుల్ పెనఁగఁగాఁ గవి మాన్పఁడువేతు సేసె నీ

పాలియు టవశ్యభావ్యమని బుద్ధిఁదలఁచుట గాననియ్యెడుకామోప.

చ. తనవు దొఱంగ కిట్లు సుశ్రుతంబుల పెనున వచ్చితి వ్వనం

బునకు మహాశ్రోయిచ్చులను బోవదు నీరునిఁ బాసి మర్త్యశం

బనుపడియున్న నెఱుఁగము భావదులన్ శుభవృష్టి జూడుచు

చనులను సిద్ధులంబగు నెఱుంగఁటిచందమునొందియుండగన్యమ. ప్ర

ఉ భారతమర్తితో విసిన భక్తిఁజింఁచిన శ్రీయు నాయువున్

భూరియశంబునుం బ్రయసమున్ దృఢనిష్ఠయుఁ గల్గు వారి కే

కోక లైనవేగ మొనఁగూడు సువుతునిఁ గాంచు పెద్దరక్ష

గారివ మొప్పఁగాఁ బడయుగల్గిణి యుకంబుసంకుమారియునిస్వ.వ

తిక్కనరచించిన యశర కావ్యములు :

(౧) విజయసేనము.

తిక్కనామాత్యుఁడు విజయసేన మరు ప్రబంధమును రచించె నని యొఁప్రతీతకలదు. ఈ క్రిందిపద్యములు విజయసేనములోనివని పెదపాటి జగ్గనఁచి సమకూర్చిన ప్రబంధరత్నావళిగో నుదాహరించి యున్నాఁడు ఈ రత్నావళిని శ్రీవేంకారి ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారు ప్రకటించియున్నారు. విజయసేనముపై దెవ్వులను గమనఁబట్ట లేదు. ఇది యొక ప్రాథ కావ్యమని చెప్పుచు క్రిందిలకూరి మీభద్రరావుగా

రాంధ్రులచరిత్రమున నీ క్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు. ఈ పద్యములు వారీకెల్లు లభించినవో తెలియదు.

“సీ ఘనసారకస్తూరి కాగంధముల నెన్న

గంధబంధంబులు గఱపి కఱపి,

కుసుమితవల్ల కాళఃతపీధులఁ జొచ్చి

గని సరోగృహముల మునిఁగి మునిఁగి,

నవదీ కాహర్యాంగసఁగీతిములలోన

కన్నెతిఁగలకాట కఱపి, కఱపి,

కుముదకుష్మ క్షటికోరికలు దూఱి

యవిదంతులఁద్రఁదెలిపి దెలిపి,

గీ. యనుదినచ్చ నెప్పురాంతిఁమృగ గట్టు

వాలు వోలె విప్రవకుఁడు వోలె

నట్టువోలె దారు నచ్చినచెలి వోలె

మలయుచుండ ముడిమారుతంబు.

ఉ. పల్లవపుష్పసంపకలఁ బించి వసంతుఁడు కావుగాకృత

యెల్లవసంబు సంకటము లేరఁగఁ దా రొడికంబు మోఱ న

ల్లన క్రోలి క్రోలి మలయాఁజిఁగఁ దండు బుర్రాసప్తముల్

ఉల్లఁగఁ జేసె సత్క్రియఁ బలుశ్చయ కాముఁడు పిచ్చలింపగఁ.”

విజయసేనము : (ప్రబంధరత్నావళిలోనిది)

ఉ. అల్లనఁ దొంకమెత్తి శిఖ నౌచలయేటిఁబలంబు పుచ్చి సం

పుల్లతఁ బొడవీతఁము పొతనయున్న సహస్రనేత్రువైఁ

జల్లి శివార్పవాఃమలసంహతిఁ బ్రోఁగఁసేయు నట్లు శో

భిల్లుగజాననుండు మదభీష్మిలెన్దికండు గావురినఁ.

శా. గీర్వాణావలసారు వాత్సరీవన కీర్తాపాతం బైన న
య్యర్హింభిము నంస సంత ఫగరత్నోద్యోతన లుర్వి దృ
కృన్దంతై పొదిగట్టి పేర్చిన మదిం గంబంబ యంచుక కన
గ్గర్హిన్మిలిత నేత్రుడై మెఱయు వేదండాననుం గొల్పెదకా.

శీ. వడ్డంబులును వప్రవద్దొకప్రతి
బింబములును తగ జెగసి మెఱయె
గల్గొలములును రంగవృకరాయిత
తుంకములును వటు లోటువడగె,
బిసములు విహరణరససమాగతరసా
తలవాగ శిశువులు చెలియి సేయె
జక్కయగ్డంబులు జలకెళిలోలని
తెంచినీ స్రవములు తడలడంగ

గీ. సాంపుమాటి నట్టిపెంపురు గంభీర
తెయును బరిపుటోపు వేడక దగిలిజనులు
సంస్తుతింప నఖలసన్నివేశస్థితి
నప్పుర బు పరిథి యతిశయిల్లు.

చ. తరుణుల పీఠజన్మగవ తాఁకున మన్ననచక్కవాకబం
ధురగతి లీల గామినుల లోరపుటూరుల పుట్టనంబులకా
కావరహ ప్రకండవటుపుట్టనలన్ బరిఖాతరింగమల్
దిరుగుడు వడ్డతీరముల దెబ్బపుగట్టు సరోజరేణువుల్.

చ. కొనియెద మన్నబండగులు కోటులకమ్మదు; రమ్మబాని తె
చ్చిన సర కెంత పెద్దవెల చెప్పిన గొండు తగంగ నిద్ది; న
చ్చిన వెలతీర్చి లక్ష్మీ లమ చెప్పినయట్లుల చేయు సాంపు పే
ర్కొన గణుతంప రాదు; పుంకోటులం బ్రణుతింప నొప్పుచో

క. కిసలయకకశ్రీబినబిం

బసుధాంశుప్రాయవస్తు బహువిధరూపం
 స్థానము మద ముడుప నజఁడొక
 యసమాకృతి దార్పె ననఁగ నంగన యొప్పెన్.

సీ. మదనవశికార మంత్రదేవత దృష్టి

గోచరమూర్తిఁ గైకొనియె నొక్కొక్క
 సితకరబింబ నిస్సృతసుధాధార ని
 తఁబినీరూపంబు దార్పె నొక్కొక్క
 విధి కామినీశ్రేష్ఠ కజ్జానపఁసీమ
 భ సురతము లీలఁ బడసెనొక్కొక్క
 శృంగారనవరస శ్రీవిలాసోన్నతి
 సుందరాకారంబు నొందెనొక్కొక్క

గీ. కాక యొకకథూటిఁడుపురఁ బుట్టిన

భామకేల గుట్టిరామణీయ
 కంబు గలుగుననుచుఁ గన్నియపై వహి
 పాలసుతుఁడు దృష్టిఁ బఱపెనర్థి.

సీ ఆరిమ నసమ్మలు దరికొనియేర్పు నె

వ్వని యజ్ఞలాకార వైభవంబు
 బంధులలజ్ఞానతిఁ బొందునట్లుగఁ జేయు
 నెవ్వని పాండిత్య మెనకఁ మెనఁగి
 నెట్టమానయిల నైన నెవ్వఁ వితరణం
 బులు వదిజమల చాపల మొనర్చు
 వనితౌజనము మానసముఁ గోల్పుచ్చు వి
 చ్ఛలపిడి నెవ్వని విలసనంబు

గీ. ఆటి విజయసేను నభిరామమూర్తి వి
ద్యానిరూఢమతి వదాన్యవరుడు
వధురవిభ్రమైకః ధి యను జగమెల్ల
నతఁడు చిత్రగుణముగ్గుర డగుట.

శా ఉత్సాహపంభుమంత్రశక్తుల నజేయుండై పరిక్షించిరన్
ఓత్సాహ్యగుఁడు గాక విగ్రహముజో దేశంబుఁ గాలంబు సం
పత్సమగ్ర్యముఁజూపి శక్త్యము దెసక గ్రారంభియై భూప్రజా
వాత్సల్యాన్వర్థుననుఁగ డైనఁతి శక్తిచ్చిసమేతుండగున్.

క. పరధన వరాంగనాజన
పరిహారము ధర్మపథ నందును న
త్పూరింపులు మఱవక వీరిం
బరికింపుము విసేకు మెప్పుడు పైశున్యఁబున్.

గీ. మహిమ చెడదు స్వామ్యహుత్య సుహృత్కౌశ
రాష్ట్రదుర్గబల పరాయణులకు
నీవు నిదియు నెఱిఁగి కావించు సప్తాంగ
సంగ్రహంబు నీతశాస్త్రనిపుణ.

ఈక్రింది సీసపద్యము త్కన విజయసేనము లొనిదని బ్ర త్రి
మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు.

సీ. ఆమృతదననిఁ బద్యాక్షుకౌస్తుభ మైన
వెఱవక కొనియెడి వెఱవుగలిగి
విలువ యిచ్చెదమని వేడినఁ బులిజున్నఁ
గమ్మసిండియు నమ్మగలిగి
యేవస్తు వెంత ప్రొద్దెండలు చను దెంచి
మొఱియెడిగన నెదురఁ గలిగి

తమయింట లేనియర్థము లర్థపతియింట

నైన వెదకిన లేవనుట గలిగి

గీ. తమకులాచార వర్తవ(గి)ను కొఱకు

నంగడల యొప్పునకును బేహుమాట

గాని లాభమునకు గా దనంగ

జలుదురు పురవరమున వైశ్యవగులు.

ఈ పద్యమును బ్ర. శ్రీ పృథ్వీరశాస్త్రియగారు తమ ప్రబంధ రత్నావళి పీఠికలో నుదాహరించుచు, పై పద్యములలో నొకటి వైశ్య వర్ణన మున్నది ఇనియు వైశ్యవర్ణననే. రెండు పద్యములును విజయ సేననుండిలి వే యగునా? యని శంకించినారు. పై పద్యములలో గణపతి స్తోత్రమును రెండు పద్యములలో నున్నది. పృథ్వీరశాస్త్రియగారు రెండు పద్యములలోఁ గన్నట్లుచున్నది. జగ్గనకవి సమకాలికులగు నేదైన పొరపాటు జరిగెనా? లేక తిక్కనయే యట్లు రచించెనో? చెప్పఁ జాలము. చివ్వుపూడి ఆమరేశ్వరుఁడను మహాకవి విక్రమసేన మను నొక ప్రబంధమును రచించియుండెను. అందలి నాయకుఁడు విక్ర మసేనుఁడు. నాయక నిషథసుతి. తిక్కన విజయసేనములోని నాయ కుఁడు విజయసేనుఁడు. నాయకపేరు లభింపలేదు. ఈ గ్రంథముల నామాశ్రితులగు రెండువ మూఁడవ యక్షరములుదక్కఁ దక్కినవి సమానము లగుటచే జగ్గనకవి గ్రంథనామముల నిచ్చుటలో పొరపాటు పడియే నేమో.

ఆప్రకవియును, కస్తూరిరంగ కవియును, నీక్రిందిపద్యము విజయ సేనములోనిది నని సంశయస్థుత యతికి లక్ష్యముగా నిచ్చి యున్నారు.

ఈ వల్లభుఁ డేగు దుల్లభుఁడు వానిదేసం దగు లూది యిమ్మొలుక

దల్లిద మందె దేల యుచితిస్థితకి న్నునుఁ బొని జూపినా

దల్లియు బుధులకమును గండియు నే మనవా రెఱింగిరే
నల్లను యిల్లు చీకుఁ దగునో తెగదో పాకింజి చూడమా!

కాని యీవిద్యము నే చిన్నపూడి యమరేశ్వరుని విక్రమసేన
మలోనినని కూచిమంచి తీవ్రబి స్త్రీతూతూ పుగ్గిరమున నుదా
హరించి యున్నాఁడు. దీనిబట్టి విజయసేన విక్రమసేనములను జెప్పు
టలో తాగుమారు జరుగుచున్నదిని విప్పుదుంపవచ్చును. అట్లునునచోఁ
జైవాసిని వానిలో నొకే విషయవర్ణనముగల రెండుపద్యములలో
నొకటి తిక్కనసోమయాజియు నొకటి యమరేశ్వరుఁడును రచియించి
యుండురు. గతావస్తావర్ణనములు రెండింటిలో నుత్పలమాలను
దిక్కనయు శార్దూలు నమరేశ్వరుఁడును రచియించి యుండురు.
పరిభావమున నీవిద్యమును వైశ్యవర్ణనముగఁ జూపకమాలయు తిక్కన
రచితములని నాయభిప్రాయము. తిక్కన విజయసేనమును రచియించి
యుండుట సత్యమేని, యది నిష్పచనోత్తర రామాయణముననుఁ బూర్వ
మైయుండును.

(2) కవిసార్వభౌమ ఛందస్సు.

ఈమహాకవి యాంధ్రమున నొక ఛందోగ్రంథమును వాసి
యుండెనని చెప్పదురు వానిపేరు కవిసార్వభౌమ మని కొందఱును
కవిసార్వభౌమ ఛందస్సు అని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. మదరాసు
ప్రాచీనలిఖిత పుస్తకభండాగారమున 3౬ పుక్తులు గల యొక చిన్న
పుస్తక మొకటి యున్నది. గ్రంథాంత పద్యమిది:

క. తెనరకా గవిసార్వభౌమం

బను ఛందం బవని వెలయ హ్వయతోఁది

తిక్కనసోమయాజి చెప్పి

జనులెల్ల నుతంప బుధుల సమ్మతి గాఁగెన.

అందలి మఱి రెండుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించు చున్నాఁ
డను.

క. కులములు గుణములు వేళలు

నలలింగము లంగములును నా గ్రహ వేళల్

తెలియఁగ వలయును గవి తలఁ

బలికెడువర్ణంబు లైదుపదుఁకు మొదలఁ

క. అకచటవర్ణలు విపులు

ప కటిత తవమపలుపుపులు రయబహుశషసల్

వికసిల్లు వైశ్యక్షలమున

సుకపిస్తుత శిల్పిలు రెండు శూద్రకులంబుల్.

తేజావూరు నందున్న పుస్తకభాండాగారము నందొక తాళ
పత్రప్రతి యున్నది. అందలి గ్రంథాంతపద్యమును వైపద్యమును
నొక్క రీతిగ నే యున్నవి. అప్రతియందలి మూడు పద్యములవి:

క. విద్యలలోపల నుత్తము

విద్య కవిత్వంబు మఱివిత్వము ఛందో

వేదము గాఢనఁ జెప్పెద

హృదయంబుగఁ గవితఁబఁద మేర్పడఁ గృష్ణా.

ఈపద్యము సుఃక్షణసారమున నున్నట్లు వాచిశ్మవారి ముద్రిత
ప్రతి వలనఁ దెలియుచున్నది. కాని సులక్షణసార గ్రంథకర్త వెల్లడి
తాతంబట్టిని బ్రకటించిన వాచిశ్మవారి గ్రంథమునుబట్టి యీపద్యకర్త
త్వమును నిర్ణయింపఁజాలము.

ఆ. చాలు కాదు కూలు సంహరించవనంబు

లోలి కావ్యమందు నొనరె నేని

ఫాలలోచనుఁ డయిని భస్మమయి పోవును

బాలవార్ధికియన బాలకృష్ణ!

మ. స్వకవగద్యుత్తమల్ శకంధగుణమతః ప్రాశస్త్యభేదరక్షసు
 స్వరభిన్న ప్రభుక కుఃత్యములు దేశ్యజ్ఞోభయాఖండమల్
 సరసాదేశవిభాగవృద్ధులును మానంయుక్త చైకైశ్చమల్
 గదిమన్ బోలిక చక్కలెక్కటి యనంగా నిర్వ దేదా యతుల్

తిక్కన సోమయాజి యాలక్షణగ్రంథమును రచించెనని నమ్ముట
 కవకాశములేదు. ఈతనితో సమకాలికుడైన కేశికవి యాధ్ర
 భాషాభూషణమున నదివఱ కెవ్వరును దెనుగుండు లక్షణము చెప్ప
 లేదని యాకిందిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాడు.

ఆ కవితఁ జెప్పి యుభయకవిమిత్ర మెప్పింప
 నరిది బ్రహ్మకైన నతఁడు మెచ్చ
 బరఁగ దశకుమార చరితంబుఁ జెప్పిన
 పొడ నన్న వేఱు పొగడనెల.

క. మున్ను తెనుగుండు లక్షణ
 మెన్న య నెవ్వయనుఁ జెప్ప రేఁ జెప్పెదవి
 ద్వన్నికరము మదిమెచ్చఁగ
 నన్న యభట్టాదికి వి జనంబులకరుణన్.

తిక్కన లక్షణగ్రంథమును వ్రాసియున్నచో గేతనకవి యట్లు
 చెప్పియుండఁడు. తిక్కనయే యీగ్రంథమును వ్రాసియున్నచోఁ
 బైవద్యముగా “పాలవార్ధి” యని చెప్పియుండఁడు. ‘పాలకడలి’ యని
 యుపయోగించి యుండును.

అనంతమాత్యుఁ డిరువదిన్నాలు యతులను శేసననియు నాతని
 తరువాతి వారిరువదియేడు యతుల నఁగీకరించునయు నప్పకవి యీ
 క్రిందిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాడు.

క. భీమన వని చెప్పె ననం

తామాత్మ్యండు చేసె వెనుక యకు లిరువదినా

లామీదనఁ గొండలు కవి

గ్రామణులిరువదియు నేడ గావించి రొగిళా.

వైని చెప్పిన వాగ్మధన మనుగ్రంథములో ౨౭ యతులు పెట్టి యున్నాడు కావున నాతఁ డనంతామాత్మ్యనకుఁ దరువాతి వాఁడని యెంచఁనగియున్నది. అనంతామాత్మ్యండు క్రీ. శ. ౧౩౯౫-౧౪౩౦ పాత్రమువాఁడు. కవి వాగ్మధనకాండకు యతులనుబట్టి యాకాలము నకుఁ దరువాతవాఁడగుచున్నాఁడు. తిక్కనసోమయాజి౧౨౬౦-౧౩౦౦ పాత్రమువాఁడు. కావున ననంతామాత్మ్యనకుఁ దరువాత నెకవియో యీకవి వాగ్మధనమును రచించి తిక్కన పేరు పెట్టియుండును.

(౩) కృష్ణశతకము

తిక్కన సోమయాజి కృష్ణశతకమును రచియించెననియు నీక్రింది పద్య మాశతక లాసిడియఁ గొండలు చెప్పుచున్నారు.

మ. అర యన్ శంలేరుపుత్రుపై విదురుపై నక్రూరుపైఁ గుబ్జుపై
నరుపై ద్రౌపదిపైఁ గుచేబుడిపయి న్నందనప్రజప్తీలపైఁ
బరఁగం గల్గు భవశృంగారసము వాపైం గొంతరానిమ్మ నీ
చరితాబ్జంబులు నమ్మివాఁడ జగదీశా! కృష్ణ భక్తప్రియా!

“కృష్ణ! భక్తప్రియా!” యనుమహాటముతో నున్న శతకమున్నట్లు గానరాదు. “వెన్నెలకంటి జన్నయకృత మగు “కృష్ణా! దేవకీ నందనా” యను మహాటముతోనున్న శతక మొకటి యున్నది. అదియు నిదియు నొకటికాదు. భావిహాశోధనమున నేనైనపాత్యము లభించిన నే తెప్ప నీశతకమొకటి యుండెనని కాని దాసకర్త తిక్కన యనికాని భావించుటకు వీలులేదు.

తిక్కనను సతించినవలు :

ఆంధ్రభాషగాఁ బ్రకాశ్యమలను రచించినవలలో నీతనిని నుతంపనివారుండరు. ఈతని కవిత్వగుణము నెఱిగిన స్మృతిస్థి కవు లీతనిని నుతంచినపద్యములఁ గొన్నిటి సిక్కిరింప నుదాహరించెదను.

“మ తనకావించిన సృష్టి తక్కురులచేతఁగాదు నా నేయఖంబునఁ దాఁ లక్కినపలుకు లాగములులై పొల్పొందునా వాణి న త్రను నీతం డొకరుండు నాఁ జనునువాత్సాహితి గవిబ్రహ్మనా వినుతింతుం గవి తిక్కయజ్ఞు నఖిలోర్వి దేవతాధ్యర్పితుఁ.”

— ఎఱ్ఱాచోగ్గక .

“వాక్కుత్తు తిక్కయజ్ఞప్రకారము రసాభ్యుచిత ప్రబంధముగ నొక్కొక్కమాటు”

— శ్రీనాథుఁడు.

“చ ఉభయకవిత్వతత్త్వ విభవోజ్ఞులు సంవిహితాధ్వరక్రియా ప్రభుబుధబంధు భూరిగుణబంధు భారతసంహితాకథా విభుఁ బరతత్త్వబోధను నవీనపాశ్వాసూయ సంతత త్రిభువనకీర్తనియయశుఁ దిక్కకవీంద్రునిఁ గొల్తు నధోతాఁ.”

— మారన.

ఉ. పంచమవేదమై పరగుభారతసంహిత నాంధ్రభాషగా వించెఁ బదేనుపర్వములు విశ్వేశగద్గితబుద్ధి నెవ్వఁడ కాంంచనగర్భతుల్కుని నఖండితధర్మ సమస్కరింతు ని ర్వందితకీర్తి వైధవ విరాజిఁ దిక్కనసోమయాజికా.

— శ్రీనాథుఁడు.

గీ. ఉభయకవిమిత్రుఁ నశ్వంశశుభచరితుఁ భానుసమలేఖఁ గొమ్మయపథునినూజఁ స్మృతనిత్రాజిఁ దిక్కనసోమయాజిఁ బ్రమతిబహుదేశకవిరాజఁ బ్రస్తుతించి.

— పి. పినవీరన్న.

చ. షీతిఁ గోశకర్తనా మహిమచేకొని పంచమవేదమైన భా
రతముఁ దెనుఁగుఁబాస నభిరామముగా రచించినట్టి యు
న్నతిచరితుండు తిక్కకవి నాయకుఁ డాదలు.....

—అనంతమాత్యుఁడు.

ఉ. అంధీకవిశ్మత శ్రవణమదందితకీర్తిని దిక్కయజ్ఞ వీ
ర శ్రుతపరీభావనిధిఁ బ్రస్తుతి సేయుదు...నల్లస
గ్రంథగభీరమంజుతరగర్జితనిభీమభక్తభంగి పై
రందిక యైచాటు మధుర స్ఫుట బంధురవాగ్విజృంభిగళ.

—గంగాధరకవి.

ఉ. అంజలిఁ జేతుఁ బద్మజనిశాంతకరాంశ నిరంతరోఽభి
న్మజులవల్లభి మధురచంద్రనివాస సముల్లసద్వరి
వ్యంకక వాఙ్మిగుంభన సమంచిత నూతనస్పృష్టి చాసురీ
రంజిత సత్కీంధ్ర బుధరాజీఁ దిక్కనసోమయాజీన్.

—నృసింహకవి.

చ. పరపడి తారశాఖ్య గలపంచమవేదము నాంధ్రరాష సు
స్థిరత రచించుచోఁ గృతిపతిత్వము గోరిప్రసన్నుడైన యా
హరిహరనాథుచేబడినె నవ్యయసౌఖ్యదంబు నెవ్వఁ డా
శ్రుతపరదేవుఁ దిక్కకవి బూని నుతింతుఁ గృతాధ్వరోన్నతృణ.

—జక్కయ.

భగవద్గీతలను దిక్కనయేల తెలుఁగు సేయలేదు?

తాతమునందలి భీష్మపర్వములోఁ జెప్పబడిన భగవద్గీతలను
దిక్కనసోమయాజి యాంధీకరింపలేదు. అందులకుఁ గారణ మతని
యసమర్థతయని తెలఁచువారు కొందఱున్నారు. భగవద్గీతలు లేకుండ

వాయవ్యదిగి నా భవత్రప్రతులు కొన్ని కవలనియు, నట్టిప్రతి యొకటి
 కంభకోణమునం దిప్పుడును గలదనియు, నట్టిప్రతియే తిక్కనకు లభించి
 యుండుననియు నందుచేనది యాతని యాంధ్రీకణమునఁ జేసినయు
 గాండ ఆభిప్రాయ పడుచున్నారు. వేదాంత ప్రతిపాదకములగు ననేక
 కథలను శాంత్యానుశాసనకాది పర్వములలో సోమయాజి యాంధ్రీక
 రించి యుండెను. తర్కశాస్త్రవిజ్ఞాతయైన తిక్కన భగద్గీతల నాంధ్రీ
 కరింప శక్తిలేకపోయె ననుటకంటె వింతవిషయమిది నొకటియుండదు.
 భగవద్గీతలను దత్తోజీవండితుఁడు మొదలగువారు పద్యములుగా వ్రాసి
 యుండిరి అమాత్యపు విజ్ఞానము తిక్కన సోమయాజికి లేనివలనను
 ట పొరపాటు. సనత్కుమారగీతలు, ఉత్తరహిందూశ పుత్రులయందే
 గారి, దక్షిణహిందూదేశ పుత్రులయందు లేవని పండితులు వ్రాసి
 యున్నారు. అందుచేతనే తిక్కన భారతమునంపని లేవు అట్లే భగవ
 ద్గీతా రహితమైన భారతమే తిక్కనకు లభించినది తెలంచుట కవకాశ
 మున్నది. యుద్ధాంభుదినమున నుభయ సేనామధ్యమున రథముచై
 నిలువఁబడి చూచినప్పు డర్జునకుఁ దాను చేయబోవు గురువృద్ధ బంధు
 జన వధకార్యము హృదయమునకుఁ దటి ఓషాదముఁబలిగి యుద్ధవిముఖుఁ
 డగుటయుఁ గృష్ణుఁడాతని కాసమయమున జ్ఞానము నుపదేశించి
 రణోన్ముఖుఁడేముటయు గీతయొక్క ప్రధానోద్దేశము. భారతమునం
 దిప్పుడున్న పదునెనిమిది యధ్యాయముల గ్రంథము నప్పుడు జరిగినదని
 తెలంపరాదు. ఆ గ్రంథమును జదువుట కథమును రెండుదినములు పట్టును
 అంతకాలము యుద్ధము మాని వారు భగవద్గీతావిషయములను జర్పించుచు
 గూర్చుండియుండలేదు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు, అర్జునుని మూఢత్వమును
 బోగొట్టుటకై తగిన మాటలను జెప్పి నిశ్చరూపమును జూపి రెండు
 మూఁడు మూహూర్తముల కాలములో నాతనిని రణోన్ముఖునిఁ జేసి
 యుండెనని తెలంపవలసియుండును. భగవద్గీత ప్రక్షిప్తముని నేననుట

లేదు. లక్ష్మీనరకథలన్నియు నెట్లుని ప్రసంగించియునో, ఈ భగవద్గీతయు భారతమున నట్లే చెప్పబడియుండదు. కథపోతుండ నానందభయనఁ గొన్నిశ్లోకములను మాత్రముంచి లక్ష్మీనరవానిని విలేఖనమునుండి తొలఁ గించి భగవద్గీతాగ్రంథమును వేరుగా వ్రాసికొనిలేమో!

భగవద్గీతాసహితమైన భారతము లభించియున్నను, పీఠరస పోథానమైన యాపట్టమున నీదునెఱచిది యధ్యాయములగ్రంథమును రచించి, రసభంగము చేయుఁజేస్తుములేక తీర్చిన దానిని విడిచివేసెనని కూడ భావింపవచ్చును. భారతమునం దనేకకథల నానెడు తెలిగింపక విడిచిపెట్టియుండెను. అట్లే దీనిని విడిచిపెట్టి యుండవచ్చును భగవద్గీతను బూర్తిగ భూషాంతరికరింపకపోయినను కథాసందర్భమును బొత్తిగా వదలివేయక కొన్నివద్యములను వ్రాసియున్నాఁడు. భగవద్గీత వదు నెనిమిది యధ్యాయములందను శ్రీకృష్ణుఁ డపీఠాంతములను బ్రతిపాదింఁచెనో వానిని చిన్నచూటలలో నీగద్యపద్యములలో సామయాజి సృష్టపరచియున్నాఁడు. వానిలో గొన్నిటి నిట నుదాహరించెదను.

“చ. వగవగ నేమియుం దగనివారికీనై హృదయంబు గుండఁగా

వగచెదు బుద్ధిమాటలును వారి నాడెదు నీవు పండితులొ

వగతురె యన. వాఁకి నవశ్యవిధేయతఁ జన్నవారికిం

దెగు వగలెల్ల జిత్రము ప్రదీప్తవేకమయత్వ మొందినఁ.

వ. ఇద్దేహంబునందు బాల్యము, యౌవనంబు, వార్ధక్యము ననంగలుగు నకర్థంబు బొందినట్లును, జీర్ణములైన వస్త్రములువిడఁ నూసినంబులైన వానింకైకొనినచాక్షుననుంగుని దేహాంతరగమనం బాశ్చర్యహాసితేయదు. పుట్టపుఁ జావుననువిది లేమి జేసి శరీరంబువోలె శస్త్రుఁడనంబు మొదలై సమీకృతికారణంబులకు నాత్ముఁడులోనుగాఁడు. అప్పుడమండునొప్పించువాఁడును నొప్పింపబడియెడు వాఁడునుంగాఁడు. అట్టికున భావనంబును,

శరీరంబునకు భావంబును గలుగదు.

అ. ఇట్లు లగుటఁజేసి యెవ్వరిదెసకు శో

కంబుఁ బొందఁ గారణంబు లేదు

జీవుఁడెల్లభంగిఁ జెడియెడువాఁడు గాఁ

దలఁచితేని వగవలవదు మున్న.

క. పురుషుండు సెడు ననువాఁడును

బురుషుండు సెఱుచు ననిపలుకు పురుషుండును న

య్యిరువురు ననివేకుల య

ప్పురుషుండు సెఱువండు సెఱుండు భువీర్యవిధి!

క. పురుషుఁ డన వేటొకండే

పురుషోత్తముఁ డైనయేన పురుషోత్తమతా

స్ఫురణకుఁ బురుషత్వం బురు

మెరమెరగల దదియ కాదె మెయికొనుఁ గ్రియకున్.

క. సమరంబు రాజులకు ను

త్తమ కర్మంబది యపాకృతస్వర్గదాప్తి

రము సుమ్ము లెమ్ము దగఁ గ

య్యము సేయుము దీనికేల యనుమానింపన్

క. ఫలములయెడ బ్రహ్మోరణ

కలనపరుం డగుచుఁ గార్యకర్మము నడవక

వలయుం దత్వేజ్ఞానము

తలకొనినం గర్మకమము దానై కలుగున్

క. వైరమున నులిచి త్రేంపక

కారాకులు డుల్లివల్లు కర్మము లెల్ల

దార పెడఁబోయవలయుట

సారకృపం దెలియఁ జెప్పె శౌరియతనికిఁ

విశ్వరూప ప్రదర్శనానంతరమునః

“ఏను లోకక్షయకర్త యగు కాలుండ నిచ్చోజనసమాజసమా
హరణంబునకుఁ బ్రవృత్తుండనైతి నీవు సంపవలయునని లే దీగురు
భీష్మాదు లెఱును లేకుండువార నా చేతం జచ్చినవీరి నెల్లనుజయిం
చినవాఁడ వగుటకు నిమిత్తమాత్రము గమ్మ లెమ్మ రాజ్యమ్మ
గైకొనుము”

ఈకథా సందర్భమున నడుచునడుచు రచింపఁబడిన “అనేకవా
క్యంబుల నాత్మతత్త్వంబు శాశ్వతం బగుటయెరింగించి” “వివిధవాక్యం
బుల నాత్మునకు బాధ్యబాధకత్వంబులు లేకునికివివరించి” “స్వకర్మావ
లంబనంబు వరలం దగమి దెలియుటకు వాక్యంబులు పెక్కుఁబడవలసిం
చి” ఈదృశ్యంబు లగువాక్యంబు లనేకంబు లనుగ్రహించుచు వివిధప్ర
కారంబుల వికల్పించి విజయుం డడిగినవానికెల్ల సదుత్తరంబులిచ్చి
‘మత్కర్మపరుండును, మధ్య క్తుడును నైనవానికి నన్నుఁ బడయవచ్చు
నని యాశ్వాసింది”

లే. ఆతఁడు మఱియును బ్రహ్మవిద్యాన్వయమునఁ

దనకు సందిగ్ధ మైనట్టిదాని నెల్ల

నడుగఁగా నమ్మహాత్ముఁ డత్యంతకరుణఁ

దెలియఁ జెప్పచు హృదయసంచలత మాన్వె

న. ఇవిధంబున బార్థున కుపనిషదర్థజాతం బవగతంబు సేసి”

ఆను వాక్యములను బట్టి భగవద్గీత యంతయుఁ దిక్కనయొద్దఁ
గలదనియు రసభంగ మగుననియో మఱియేకారణముననో దానిని
మూర్తిగ నాంధ్రీకరింప నిష్ఠములేక విడిచిపెట్టెననియుఁ గోచరించు

చున్నది. ఉత్తరగీతలనుగూడ నీతఁడు తెలుఁగు సేయక, వానిసారము నయిదారు పుటలలో నశ్వమేధ పర్వ ప్రథమాశ్వాసమునఁ జెప్పి యున్నాఁడు. మొత్తముమీఁద వేదాంతచర్చలతో గ్రంథమును నింపి సామాన్యసాతకులను విసువు జేందింపకుండ నందుముఖ్యము లగు విషయములను క్లుప్తముగను స్పష్టముగను వెల్లడించుటయే కవి యుద్దేశ మయినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఆగీతలను తెలుఁగు సేయుట కాతనికి సమర్థత లేదని తలంచుట పొరపాటు.

భారతరచనాకాలము తిక్కనవయసు:

నిర్వచనోత్తర రామాయణమును మనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొసంగుటయు, శ్రీ మహాభారతమున నాతని పేరైన నుదాహరింపక పోవుటయుఁ జూడ మనుమసిద్ధి కాలధర్మము నొందిన పిదప నీతఁడు భారతరచనము నారంభించెనని తలంపవలసి యున్నది. మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. ౧౨౬౦ సంవత్సరప్రాంతమున చనిపోయెనని తలంచుటకువీలగు చున్నది. అటుపిమ్మటఁ దిక్కన రాజకార్యములయందు విరక్తుడై భారతరచనమున నిమగ్నుడై తన జీవితమును శాంతముగా గడపి యుండును. ఇతఁడుఁడెట్టిదియెనిమిదిసంవత్సరములుజీవించెననిప్రసిద్ధిగల దని శ్రీ వీరేశలింగమపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. నిర్వచనోత్తర రామాయణ కాలమునాటి కీతనికి దాదాపు నలుబది సంవత్సరముల వయసుండెనని తలంచితమేని నీతని జననము క్రీ. శ. ౧౨౨౦ ప్రాంత మై నిర్మాణము క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమగును. తిక్కనసోమయాజి మనుమసిద్ధితో సమవయస్కుడని నాయభిప్రాయము. కాదేని యేఁడెనిమిది సంవత్సరములు మనుమసిద్ధి పెద్దవాడైనఁ గావచ్చును మనుమసిద్ధి తిక్కనను 'మామా' యని పిలుచువాఁ డనుటచేఁ

దిక్కనయే కొంచెము పెద్దవాడేమో యని యనుకొనుటకుగూడ నవకాశము కలదు. కాని ఎల్లయినను వీరినుపురినడుమ సంతరము విశేషముండదు. మహాభారతము నీతఁడు శ్రీ. శ. ౧౨౭౦-౧౨౮౦ నడుమ రచించి యుండునని నేననుకొను చున్నాఁడను మనుమసిద్ధి చనిపోయినవాఁటి కీతనికి ౪౦-౪౫ సంవత్సరముల వయసుండును. మనుమసిద్ధిమహారాజు చనిపోయిన తక్షణమే మహాభారతరచనమున కారంభించి యుండఁడు. నాలుగైదేండ్లు గడచినతరువాతఁ బ్రారంభించి యుండుననియుఁ గొన్ని దినములు వ్రాయుకన్నను సగమున దినమున కైదు పద్యములు వంతున వ్రాసియుండెనని తలచినచోఁ బదేండ్లలో భారతము పూర్తియగును. కావున నాతని యేబది అరువదియేండ్ల వయసు మధ్య ననఁగా శ్రీ. శ. ౧౨౭౦-౧౨౮౦ నడుమ మహాభారత రచనము జరిగియుండు ననియు నాయభిప్రాయము.

తిక్కనసోమయాజి నిర్యాణము:

క. అంబర రవి శశిశాకా

బింబులు చనఁ గాళియుక్తి భాద్రపదపు మా

సంబున సంబరమణిలిం

బం బనఁదగు తిక్కయజ్ఞ బ్రహ్మముఁ జేరెన్.

అను పద్యమొకటి చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయముఁ మొకాంజి యను నైరోషీయుఁడు సంపాదించియుంచిన వ్రాతప్రతిలో గలదట. ఈపద్యముబట్టి శా. శ. ౧౧౨౦ (శ్రీ. శ.) ౧౧౯౮ సంవత్సరమునఁ దిక్కన పరలోకము నొందెనని తెలియుచున్నది. ఆసంవత్సరము కాశయుక్తి యైనమాట నిజము. కాని అప్పటికి తిక్కన జన్మింప లేదు. శా. శ. ౧౧౮౦ (శ్రీ. శ. ౧౧౫౮) కాశయుక్తి

ప్రాంతమున నాతఁడు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును రచించి యున్నాఁడు. ఆప్పటికాతఁడు జీవించియుండుటచే నా కాళయుక్తి యాతని నిర్మాణకాలము కాఁజాలదు. ఇంక శా. శ. ౧౨౪౦ (క్రీ.శ. ౧౩౧౮) కాళయుక్తివాటికి పైనివ్రాసిన లెక్కప్రకారము తిక్కన ౯౬ సంవత్సరములవయసు వాఁడగును పద్యములోని శకసంఖ్యమార్ప వలసియుండును. కావున నాతని మరణకాల మదియును గానేరదు. అందుచేఁ దిక్కన చనిపోయినకాలమును దెలుపు నీపద్యము సత్యము జెప్పుచుండెనని తలంప వీలులేదు. పైపద్యమునందలి “రవిశశి” యను మాటలను “శశిరవి” యని మార్పవలయునని కొందఱు అనుచున్నారు. అట్లు మార్చినచో నది శా. శ. ౧౨౬౦ (క్రీ. శ. ౧౨౮౮) యగును. ఆప్పటి కాతనికి దాదాపు డెబ్బది యేండ్లుండును. కాని యది కాళ యుక్తి కాక సర్వధారి సంవత్సర మగుచున్నది. కావున నీపద్యమును బట్టి తిక్కన సోమయాజి నిర్మాణకాలమును నిర్ణయింపఁ బూనుట వ్యర్థ ప్రయోసము.

ఇతఁ డరణ్యపర్వము నేంపూర్తిచేయలేదు:

భారతరచనము పూర్తియైన పిమ్మటఁగూడ నీమహాకవి కొంత కాలము జీవించి యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. అయిన నీతఁడు భారతారణ్య పర్వశేషమును బూర్తిచేయలేదు. దానిని రచించుట కాతనికిష్టములేకయే విడిచిపెట్టియుండును. అభాగమును రచించినచో నన్నయ భట్టవలెనే తానుగూడ మరణింతునని భయపడి యాభాగమును రచింపలేదని కొందఱుండును. తత్త్వజ్ఞానసంపన్నుఁడగు తిక్కన యరణ్య పర్వభాగరచనముచే మరణము సంభవించునని తలంచునంతటి యవివేకి యనఁజాలము. కాని యేదియో యొకవిధమగు సంశయ మాతని

హృదయమునం దుండుటచేతనే యాభాగము నాతఁడు పూరింపలేదని యూహింపఁ దగియున్నది. నిర్వచనోత్తర గామాయణమున శ్రీరామ నిర్యాణ కథాభాగము నాతఁడు తెలుఁగు సేయక శ్రీరామచంద్రుఁడు కుమారులతోఁ గలసి సుఖముగా రాజ్యము నేయుచుండెనని శుభాంశముగా గ్రంథమును ముగించినాఁడు. భారతాంతమున దర్బరాజు స్వర్గము నకు వ్యవహరించుటో, బోవుటయు నచ్చట భార్యను, సోదరులను గలసి కొనుటయుఁ జెప్పి దానినిగూడ శుభాంతముగనే ముగించినాఁడు. మొత్తమమీద గ్రంథము ముగియునప్పటికి పాతకుల హృదయములు దుఃఖపూరితములు గాకుండనుండవలయు ననుకోర్కె యీకవి హృదయమునందుండి యుండును. భారతమును సంపూర్ణముగా రచించి సంతృప్త హృదయముతోనున్న యీ మహామహుఁడు మరిల నారణ్యపర్వభాగమును రచింపఁదలచెట్టుట కిష్టము లేకుండుటయే యా భాగమును రచింపక పోవుటకుఁ గారణమై యుండును. భారతమధ్యమునఁ గొంత భాగము మిగిలియున్నదను విషయ మాతఁ డెఱుంగకపోలేదు. దానిని పూరింపకపోయిన నెట్లనువిచార మాతనికి లేదు. తనవలెనే యాభాగమును పూరించుట కింకొక రుందుననియే యాతని యుద్దేశము. ఆ యదృష్ట మెట్టాప్రగడకు లభించినది. ఉత్తరగామాయణమున రామ నిర్యాణకథాభాగము తెలుఁగు గాకుండ నిలిచియున్నదను విచారమును నాతనికి లేదు. ఆభాగమును రచించువా రింకొక రుందురనియే యాతనియూహ. అట్లే యాభాగమును జయంతి రామభట్టు పూరించి యుండెను.

తిక్కన యొన్నత్యము

తిక్కన సోమయాజి కవిత్వనైపుణిని గూర్చియు నాతనియుదా
రాశ యాదర్శములను గూర్చియు అంతివాసినను దసివితీరదు. దిజ్ఞాత్ర
ప్రదర్శనముగఁ గొన్ని విషయములను దెలిపియుంటిని. తిక్కనను
గూర్చియు నాతని వంశములోని పూర్వులనుగూర్చియు ననేక కథలు
నెల్లారు. గుంటూరు మండలములలోఁ బ్రచారములో నున్నవని తెలి
యు చున్నవి. ఏవిధమునఁ జూచినను భావిపురాతనాద్యత నాంధ్రకవు
లలో నీతనితో సమానుని జూడఁజాలము. ఇంతటి యన్నవ్వనంతుఁ
డింకొకఁడు లేడు. ఉంకఁడు. ఇహపరములను రెండింటిని సాధించిన
మహాపురుషుఁ డీతఁడు శూరులై, పండితులై, కవులై, వైదికమార్గాను
వర్తులై, రాజ్యాంగవేత్తలై పేరుగవినవారి కుటుంబమున నీతఁడు
జననమందెను రూపమున శరీరధారియగు మన్మథుఁడు. ఇతని సౌంద
ర్యాతిశయమును గూర్చి కేతవికవి దశకుమార చరిత్రమున వ్రాసిన
వాక్యము లెన్నియో కలవు వానినిఁ జదివినవారి కీతఁడు గొప్ప
సౌందర్యరాశియని తోచును. ఇంతేకాదు. ఈపుణ్యరాశి మహా
మంత్రిశేఖరుడై, దండాధినాథుడై, తనవ్రథువు రాజ్యభ్రష్టుఁడు
కాఁగా నారాజ్యమును మఱల సంపాదించి, వ్రథురాజ్యస్థాపనాచార్య
బిరుదుమును వహించి, రాజ్యశాంత్రజ్ఞుడని పేరుగాంచెను పండితుడై
యసంఖ్యాక శిష్యబృందమునకు గురువై. పరమతఖండనమునఁ బ్రవీ
ణుడై మహామేధావియను యశకు నార్జించెను, కవియై, యుత్తమ
కావ్యకర్తయై, కృతిభర్తయై, కృతిప్రదాతయై తనకీర్తిని, నితరుల యశ
మును గూడ శాశ్వతమొనర్చిన ప్రతిభాశాలియని పొగడొందెను.
దైవ్యమనునది యెఱుంగక యాగర్భశ్రీమంతుడై, మహాదాతయై,
యగ్రహారాధికము లొసంగి యాజన్మాంతము సుఖభోగముల ననుభ

విందిన మహాభోగి యను కీర్తివడసెను. పుత్రపౌత్రాది సంపదగలిగి
 బహుకుటుంబికుడై యెనలేని సంపదల ననుభవించిన యదృష్టవంతుఁ
 డీతఁడను ఖ్యాతిని గడించెను వేదవేదాంగవేదియై. కర్మశ్శియై,
 యజ్ఞయాగాదు లొనర్చి కర్మపీరుఁడనియు. రాజయోగియనియుఁ
 బ్రశస్తిని గాంచెను. అల్పాయువుగాక సహస్రమీసజీవియై, మాతృ
 యాపన వసకుతారముగాఁగాక జీవితమును బురుషార్థసంపాదన సాధ
 నముగా వినియోగించిన కృతార్థజీవి యని ఖ్యాతిని గాంచెను. లోక
 శ్రేయోభిలాషియై, వైదిక మతాభిమానియై. సర్వమును దృఢబింబి
 నిస్సంగియై పద్మపత్రజలబిందువువలె జీవితమును గడిపిన మహాజ్ఞాని
 యని పేరొందెను. మానవజన్మమున నింతకంటెఁ బడయఁదగిన దేమి
 కలదు? ఇచ్చివిధములఁ బ్రసిద్ధిపొందిన యదృష్టవంతుఁడెవ్వఁడు? ఆంధ్ర
 కవులలో నీతనితో సమానుఁ డెవ్వఁడు? ఈతనియశస్పండికలు భూమి
 పై నాచంద్రార్క ముండఁగలవు

తిక్కన కాలము:

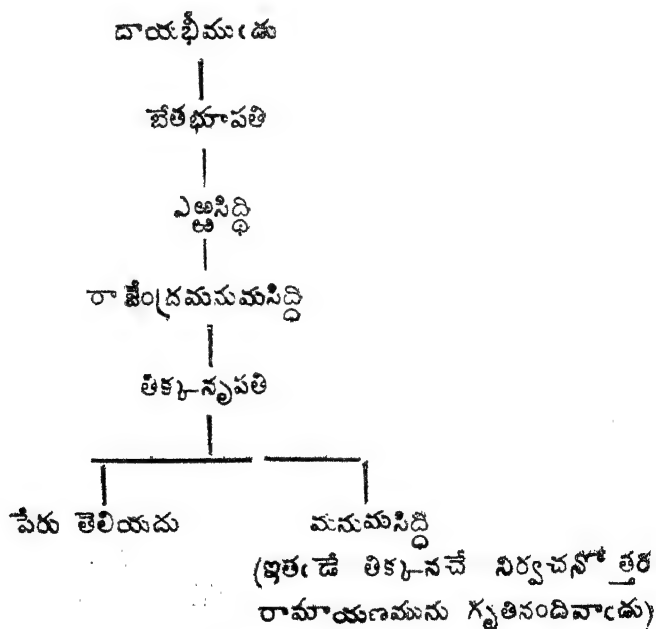
కవి జీవితములను గవించిన శ్రీగురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులు
 గారు, తిక్కనసోమయాజి, నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడని వ్రాసిరి.
 కాని యది సత్యముకాదు. బి. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారొండ్ర
 కవుల చరిత్రమునఁ దిక్కనకాలమును సరిగానే నిర్ణయించిరికాని,
 వారు కైకొనిన యాధారములు సంశయాస్పదములుగా నున్నవి.
 వారాధాములుగాఁ కైకొనిన పెట్రోలికాసనములు మన మనుమ
 సిద్ధివి గావనియు, ముక్కంటికాడువెట్టి వంశీయుడైన భుజబలవీర
 మనుమసిద్ధి వనియుఁ దోచుచున్నది. మనుమసిద్ధి నామధారులుపెక్కు
 రున్నారు. కామయదేవుని కొడుకొకఁడు. రాజేంద్రచోడుని కొడు
 కొకఁడు. ఇట్లే పలువురున్నారు. తిక్కన యొనర్చిన కృతిదానముచే
 ధన్యతం గాంచినమనుమసిద్ధి యెవ్వరో తెలిపి యాతనిఁగూర్చియుటఁ
 గొంతవ్రాయుట యవస్థుతప్రశంస కానైనను, అందువలనఁ దిక్కన

కాము సరిగా నిర్ణయమగుటయు, గృతిపతి విషయము దెలియుటయు గూడగును,

నిర్వచనోత్తరరామాయణ కృతిపతియైన మనుమసిద్ధి వంశావళినిఁ దిక్కనామాత్యుఁడు సంపూర్ణగాఁ జెప్పియుండలేదు. సూర్యవంశము నందలి యిత్యోకును, రఘుమహాగాజును. శ్రీరామచంద్రుని వర్ణించి పిమ్మట నావంశమున జన్మించిన కరికాళిచోళుని. గొనియాడి యాతని కులమునఁ బుట్టినబిజ్జునను స్మరించి, పిమ్మట యావంశమున జననమందిన కృతిపతికిఁ బితామహుఁడగు మనుమసిద్ధిని, తండ్రియగు తిక్కమహిపాలుని నుతించెను. ఈ కరికాలచోళునియఁడి యనేక చోడవంశము లుత్పన్నయ్యెను. ఇదినిఁగూర్చి నర్సిచోడకవి చారిత్రమున (ఆంధ్రకవితాంగిణి మొదటిసంపుటయు పుట ౧౭౮) వ్రాసియున్నాఁడను. ఈకరికాలుఁడును, బిజ్జునకును నడుమఁ జాలి పురుషాంతరములు గడచినవి. వానివివరములు తెలియవు. నన్నిచోడని చారిత్రమున చొత్తపిచోడశాఖలై దిడితిని జూపియున్నాఁడను. అందు ౨-౩-౪ సంఖ్యలుగల శాఖలకును, మన యీమనుమసిద్ధి శాఖకును సన్నిహిత సంబంధము లేదు. ఆశాఖలలో బిజ్జునలేడు. ఆతఁడాశాఖలకుఁ జెందినవాఁడు కాఁడు. కాని అందలి మొదటిసంఖ్యగల వంశవృక్షమును, మనుమసిద్ధి వంశవృక్షమును బిజ్జుననుండి యుత్పన్నమైనవి. ఆవంశవృక్షమునఁ గడపటి పురుషుఁడైన ఓపిలిసిద్ధియు, మనుమసిద్ధి తండ్రియగు తిక్కరాజును సమకాలికులు. బిజ్జునకుఁ దరువాత ౧-౨ పురుషాంతరములలోపల ఓపిలిసిద్ధి మనుమసిద్ధి వంశములు విడిపోయి యుండును. ఓపిలిసిద్ధి వంశీయులు కొంతెదెనలోను, మనుమసిద్ధి వంశీయులు నెల్లూరు మండలమునను రాజ్యముచేసినట్లు కనుపట్టుచున్నది.

తిక్కనకావ్యమునకుఁ గృతిపతియైన మనుమసిద్ధి కోలూరను గ్రామమును బ్రాహ్మణుల కొనంగి వ్రాయించిన శిలాశాసన మొకటి

నందలూరు గ్రామమున సౌమ్యనాథేశ్వరుని యాలయమునఁగలదు. (A.R. 580 of 07) అందు మనుమసిద్ధి వంశవృక్షమున్నది. ఆశాసనమునందుఁ గౌతభాగము గోడగోపల కట్టఁబడి యుండుటచేఁ బూర్తిగ లభింపలేదు. బ్రహ్మ, మరీచి, కాశ్యప, మను, ఇత్యౌకు, కతుత్స, డశరథులకుఁ బిమ్మట గరికాలును నాపిమ్మట బిజ్జన సుదాహరించినాఁడు. తరువాతఁ గట్టడములో నుండిపోవుటచే నాతని సంతతిని గ్రామముగాఁ దెలిసికొన వీలుకలిగినదికాదు. అటుతరువాతి వంశవృక్ష మిక్రిందివిధముగా నున్నది.

ఈవంశమునకు మూలపురుషుడైన బిజ్జనను నిర్వచనోత్తర రామాయణమున నిట్లు వర్ణించినాఁడు.

చ, పక్షపరాక్రమండుగురుఁ బల్లవువీట నుకగుతైన ప
న్నిరువుర నాతనింగలయ నెన్ని యన్యమత్సరంబుమై
మరరిపునన్నిభండు పదుమువ్వురగండఁ డనంగఁ జెట్టె దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జలుఁడు భీకరమూరిభటాబలఁబునకా.

ఈతఁ డేకాలమువాఁడో, స్వముగాఁ దెలియుటలేదు. ఉక్తి
పురియందు శిఖరమున గరుడ విగ్రహము గలిగిన విజయస్థంభము
నొకదానిని బిజ్జన నిర్మించెనని యొకశాసనమున గలదట. కర్నూలు
మండలమునంబలి నందికొత్తూరు తాలూకా కొత్తపల్లిలో బిజ్జఃచోళ
మహారాజు శాసన మొకటికలదు (౩ హి. శా. సం. ౯ భా. ౧ సంఖ్య
౨౨౨) ఇతఁడు కరికాలచోడుని వంశములోని వాడైనట్లా శాసన
మందలి “స్వస్తి చరణసరోరుహవిహిత విరోచనత్రిలోచన ప్రముఖా
ఖిల పృథ్వీశ్వర కారితకావేరీతీర కరికాలకులకత్తప్రదీప”యనుప్రశస్తినిఁ
బట్టి తెలియుచున్నది. ఈతని కాలము శాసనమున నీయలేదు. కాని
యితఁడు త్రిభువన మల్లదేవుని సామంతుఁ డైనట్లు శాసనమునందుండు
టచేతను, పశ్చిమవాళక్కుండగు మొదటి త్రిభువనమల్లుఁడు శా. శ.
౯౪౦-౧౦౦౮ వఱకు రాజ్యము వేసినవాడగుట చేతను చోళబిజ్జన
యాకాలము వాడని నిశ్చయింపవచ్చును. ఓపిలిసిద్ధి, మనుమసిద్ధుల
వంశవృక్షములనుబట్టి చూచినను బిజ్జనకాలము దీనితో సరిపోవు
చున్నది. అందుచే నాబిజ్జనయు నీతఁడు నొక్కఁడే యని నిర్ధారణము
చేయవచ్చును. నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పిన పదుమువ్వురు
గండఁడను బిరుదము నీశాసనమున నుదాహరింపలేదు. ఈ శాసనా
నంతరమున నీతఁడు పదుమువ్వుర గండఁడయ్యెనేమో! ఈశాసనము
సమగ్రముగాఁ గూడలేదు. ఈతఁడే మనుమసిద్ధి వంశమునకు మూల
పురుషుఁడయ్యెనేని, నితనికిని బై వంశమండలిదాయ భీమునకు నడుమ

కట్టకముగోనున్న పురుషాంతరము లేన్నియో యుండవు. ఆబిజ్జనకు దాయభీముఁడు పుత్రుఁడో పౌత్రుఁడో యెయుండును.

పై నుదాహరించిన శాసనముగో మధుగాంతక పౌత్రపిచోళ శబ్దము నీ నుమసిద్ధికిఁ జేర్చుండుటచే నీశాఖ చోళులలోని మధు రాంతక పౌత్రపిశాఖ యుట స్పష్టము. అందులో వీరు నెల్లూరును రాజధానిగా జేసికొనినవారగుటచే వీరిని నెల్లూరు తెలుఁగు చోడు లని యందురు. పైని జూపిన వంశముగోని మొదటి మువ్వరనుగాని, యంతకు బూర్వులైన బిజ్జకరునాత వారిగాని తిక్కన తన నిర్వచ నోత్తర రామాయణమునఁ జేర్చినలేదు వారి శాసనములును గన్పట్ట లేదు. వారు పౌత్రపిచోళ ప్రభుశాఖకుఁ జెందియున్నను బరిపాల నములో సంబంధము లేదో, ఉన్నను ఏదేని యొకస్వల్ప ప్రదేశముపై నధికారము వహించియుండిరో తెలియదు.

తాత మనుమసిద్ధి :

మన మనుమసిద్ధికిఁ బితామహుఁడైన మన్మసిద్ధినిఁ దిక్కన యీ క్రింది రెండుపద్యములలో వర్ణించినాఁడు.

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత

విద్వజ్జనుఁ డహితభుజగవిహగేంద్రుఁడు ధ

ర్మదైవతమూర్తి పరియో

షిద్వర్గస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెన్.

సీ భూరిప్రతాపంబు వైరిమదాంధకా

రమున కఖండదీపముగఁ జేసి

కరుణ దీనానాథకవి బంధుజన చకో

రములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి

చరితంబు నిఖిలభూజన నిత్యశోభన

తమను నాలవాలముగఁజేసి

కీర్తిచాలముఁ ద్రిగోకీశారికకు నభి

రామరాజిత పంజరముగఁ జేసి

ఆ. సుందరీజనంబు దెందంబునకుఁ దన

నిరువమాన మైననేర్పు కలిమి

నతిప్రసిద్ధిచేసి యసదృశలీలమై

బరగె మనుమసిద్ధి ధరణీవిభుఁడు.

ఈపద్యములను బట్టి యీతఁడు విశేషప్రఖ్యాతిగనినవాఁడు కాక పోయినను, కొంత పరిపాలనాధికారమును గలిగియున్నవాఁడుగా గన్పడుచున్నాఁడు.

పై పద్యములలోని భేతభూపతిభార్య శ్రియాదేవి యనియు, నాతని కుమారుడైన యెఱ్ఱసిద్ధికి నల్లసిద్ధి, తమ్మసిద్ధి యను కుమారులున్నారనియు, శా. శ. ౧౧౨౯ సంవత్సరపు శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. (నె. శా. సం. కావలి ౩౯) వీరు, రాజేంద్రమనుమసిద్ధికిఁ దమ్ములై యుండురు.

తీర్థరాజు:

ఇతఁడు రాజేంద్రమనుసిద్ధి కుమారుఁడు. ఇతఁడు మిగులఁ బరాక్రమశాలి. కడప, చిత్తూరు, చెంగల్పట్టు, మండలములను జయించి కాంచీపురము వఱకును దన రాజ్యమును విస్తరింపఁజేసిన ప్రతిభావంతుఁడు. ఈతని విజయగాథలను దిక్కున నిర్వచనోత్తరరామాయణమున మూఁడు పద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు. దానివిబట్టి యీతఁడు (౧) పృథ్వీశక్తిరుని జంపెననియు, (౨) కర్ణాటసోమేశుని జయించి,

చోళస్థావనాచార్య బిరుదమును వహించెననియు (3) కాడవపత్ని జయించి, కప్పమును గొననియు, (4) లక్ష్మణునిను, శంభురాజును దాయాదులను జయించెననియు, దేలియుచున్నది. ఈతిక్కరాజు జయించిన రాజులెవ్వరో క్రమముగా నీదిగువ వివరించెదను దీనినిబట్టి తిక్కరాజు కాలము తెలియును.

తిక్కరాజుచంపిత పృథ్వీశ్వరుడెవ్వరు?

ఉ. కేశవసన్నిధిండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్క భా

శ్రీశుడు కేటలుండె నృపు లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే

తైళలీలనాడు పటుశౌర్యదురంధరబాహుఁడైన పు

ధ్వీశనరేంద్రును సైకము నేడ్రైఁ గండుకేశలి సల్పడె.

—నిర్వచనోత్తర రామాయణము.

ఈ పృథ్వీశ్వరుడు వెలనాటిచోడుడు, మూడవ గొంగరాజు నకును జయాంబికకును గుమారుడు. ఈ వెలనాటిచోడులనుగూర్చిన కథలలో సంబంధము మండెకవి చారిత్రమున నెక్కువగాగలదు. కావున వీరివిషయమునందు వ్రాసెదను. పృథ్వీశ్వరుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౦౮ మొదలు ౧౧౨౮వరకును గన్పట్టుచున్నవి (దు.హిం. శా. సం. ౫ సంఖ్య ౧౩౩౮-౧౩౪౪) ౧౧౨౮ తరువాత నీతనిశాసనములు గన్పట్టలేదు. తిక్కరాజు తన తైళవమునందే యీతనిని జంపెనని వైపర్యమునందుఁ జెప్పియుండుటచే ౧౧౨౮ వ సంవత్సరము నకుఁ బిమ్మట కొలదికాలములోనే తన ౧౮వ యేట నీతఁడు పృథ్వీశ్వరుని సంహరించెననియు, దానినిబట్టి తిక్కరాజుయొక్క జననము ౧౧౧౦ ప్రాంతమై యుండుననియు, నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతని పిన

శండ్రియైన నల్లసిద్ధి శాసనమును బట్టియును, నీతని కుమారుడైన మనుమసిద్ధి శాసనమును బట్టియును, నీతిక్కరాజు కాలము సరియైనదియే చెప్పవచ్చును

తిక్కరాజు జయించిన సోమేశ్వరుడెవ్వరు?

కర్ణాటప్రభువైన సోమేశ్వరుడు చోళరాజ్యము నవహరింపగా నీ తిక్కరాజాతనిని జయించి చోళసామ్రాజ్యమును జోళునినిలిపిచోళస్థాపనాచార్యులగుదమును వహించెనన తిక్కనసోమయాజి యాక్రింది పద్యములో వర్ణించియున్నాడు.

ను. కమలాప్రప్రమానమూర్తి యగు నాకర్ణాటసోమేశుడు
ద్వమదోర్ధ్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబు బ్రటస్థించి లీ
లమెయి³ జోళుని భూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్య నా
మము దక్కంగొని తిక్కభూవిభుడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపడే

ఈతిక్కరాజునుగూర్చి మూలభుటిక కేతనకవి తన దశకుమార చరిత్రమున రచించిన పద్యముల నితినుదాహరించి యీకర్ణాట సోమేశ్వరుడెవ్వడో వ్రాసెదను.

ఉ. శ్రీవిభుడైన యామనుమసిద్ధికిఁ బుణ్యచరిత్ర మైన త
ద్దేవికిఁబుట్టె దిక్కజగతీతలనాథుఁ డశేషలోకసం
భావితుడై ధరాభరము వాపఁగ నావసుదేవదేవకీ
దేవుల కుద్యవించి వినుతిం జెలువొందిన కృష్ణుడో యనన్.

వ. ఇట్లుదయించి రాజ్యాభిషిక్తుడైనయనంతరంబు.

సీ. బలిమిచే బృద్ధీశవసుధేశు తలద్రుంచె

గటకసామంతుల గర్వమడఁచె

గాళవవిధు నహంకారంబు మాన్పించె

బాండ్లనిచేతఁ గప్పంబు గొనియె
ద్రవిడమండలికు లండఱ దక్కఁగెలిచి చో

డని నిజరాజ్యపీఠమున నిలిపె
నెఱుకుమన్నీల నివ్వెర పుట్టఁగా నేలె
వైరిపీరుల నామలూరు నోర్చె

యోధహరిరాయ పెండరుఁ డభయకటక
పీరుఁ డభినవభోజుఁ డాకారమదనుఁ
డవనిభారధారేయ మహాత్మ్యవిజితె
దిక్కరింద్రుఁడు ఘనచోళతిక్కనృపతి.

ఈపద్యము శ్రీపీఠేశలింగము పంతులుగారు ముద్రింపించిన దశ
కుమార చరిత్రమునుండి గైకొంటిని తాళపత్రప్రతిలో నున్న పాఠ
మును సరిగా నర్థము చేసికొనక పెక్కుతావుల శ్రీ పంతులుగారు తమ
యిష్టమువచ్చినట్లు దిద్దివేసిరిని వ్రాయుచు శ్రీమా. రామకృష్ణకవిగారు
తాళపత్రప్రతిలోనిదని యీక్రిందిపద్యమును భారతిలో నిచ్చియున్నారు.
సీ. బలిమిచే బృధ్విశులలఁ ద్రుంచి నేవణ

కటకసామంతుల గర్వమడఁచి
ద్రవిడమండలికులందఱఁదక్క నేలెఁ జో
డని నిజరాజ్యపీఠమున నిలిపెఁ
గర్జాటవిధు నహంకారంబు మాన్పించె
బాండ్లనిచేతఁ గప్పంబు గొనియె
నెఱువమన్నీల నెఱపుట్టఁగా నేలె
వైరిపీరుల నామలూరు నోర్చె

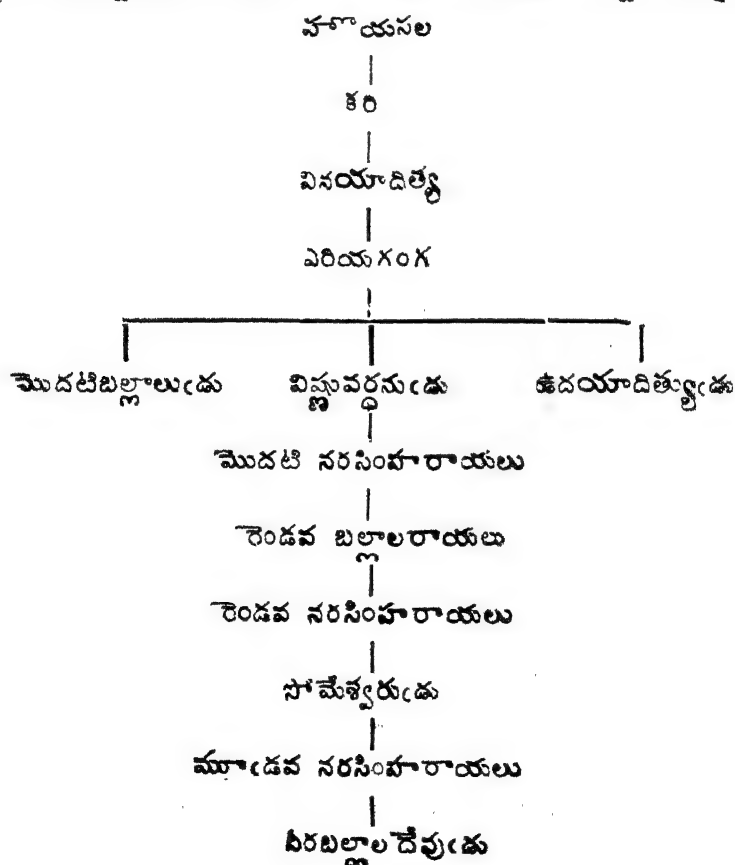
త్రిభువనరాయ పెండారుఁ డభయకటక
పీరుఁ డభినవభోజుఁ డాకారమదనుఁ

డవనిభాంధౌరేయ మహాశ్శ్రుతిత

దిక్కరీప్రతుండు చోళలతిక్కనృపతి.

సేవణకటక ముండా యాదపులరాజధాని యగు దేవగిరి
యనియు యాదకసామంతుల నీతఁడు జయించెననియు ద్రవిడమండ
లికు లందఱఁదక్క నేలె యనుటలో పరాశ్రయము లేకుండఁ దా
నొక్కఁడే ద్రవిడమండలాధీశ్వరుల నంట నేలెననియు నర్థమని
శ్రీరామకృష్ణ విగాయ వ్రాయువారు. అది నిశ్చయము. కణ్ణాట
విభుడనఁగా హొయసలవంశజుడగు న్నాల్లవ సోమేశ్వరుడని తలంపక
పంతులుగారు కావవలసి యని సవరించియుండును. “ఈజయంపఁబడిన
సోమేశ్వఁడు పశ్చిమచాళుక్యుడయిన న్నాల్లవసోమేశ్వఁడయియుండును.”
అని బ్ర పి రేశలింగముపంతులుగా రాధికవుల చరిత్రలో వ్రాసి
యున్నారు కాని యది సరియైనట్లు కన్పట్టదు. ఈ పశ్చిమచాళు
క్యుడగు నాతఁడ సోమేశ్వఁడు శా. శ. ౧౧౦౪-౧౧౧౧ వఱకు
రాజ్యము చేసెనవాఁడు. ఈకాలములో తిక్కరాజు లేఁడు, ఉన్నను
వదేండ్లలోపు వయసుకలవాఁడై యుండును. ఏమనిన వెలనాటి పృథ్వీ
శ్వరుని, ఈతిక్కరాజు తన శ్రేష్ఠముననే చంపియిండెననియు, నది
శా. శ. ౧౧౨౪ కు తరువాతనై యుండుననియు, బైవివ్రాసియుంటిని.
అప్పటికి తిక్కరాజువకు బదు నెరిమిది సంవత్సరముల వయసుండెనని
తలంచితిమేని, అసనిజవనము శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమయియుండును.
అట్లయినచో చాళుక్య నాలవసోమేశ్వరి రాజ్యాంతకాలమునకుఁ దిక్క
రాజు పదిసంవత్సరముల వయసుకలవాఁడై యుండును. కావున నీతఁ
డాసోమేశ్వరి దోర్నర్షమును రూపుమాపుటకుఁ దగినవాఁడై యుండఁడు.
ఇంచేకాదు చాళుక్య నాలవసోమేశ్వరికాలములో, చోళరాజ్యమును
బరిపాలించుచున్నవాఁడు మూడవకులత్తుంగ చోడుఁడు. ఇతఁడు
మిగుల పరాక్రమశాలి. చోళదేశమే కాకుండ, ఆంధ్రదేశము కూడ
నీతని యేలుబడికింద నుండెను. అట్టివాని నీనాలవసోమేశ్వఁడు చోళ
సింహాసనమునుండి తఱిమివేయుట తలస్థింపదు. కావున వైపద్యమున
తెప్పఁబడిన సోమేశ్వరుడే నాలవసోమేశ్వఁడు కాఁడనుట నిశ్చయము.

హోయసలులను నొకతెగవారు, ప్రస్తుతము నేలము, కోయంబుత్తూరు మండలములని పిలువబడుచున్న ప్రదేశమును మైసూరు రాష్ట్రములోని గొంతప్రదేశమును కొంతకాలము పరిపాలించుచు వచ్చిరి వీరిపరిపాలనకు లోబడిన ప్రదేశములో విశేషభాగమున కర్ణాటభాషయే యుండుటచే వీరు కర్ణాటాధీశ్వరు లనియే పిలువబడుచుండిరి. ఈహోయసలులు యాదవరాజుల సంతతి వారనియు వీరి వంశకర్త హోయసల నామధేయుడగుటచే, నాతని వంశీయులు హోయసలు లై రనియు చరిత్రకారులనుచున్నారు వీరి వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాడను. వీరిరాజధానీనగరము ద్వారసముద్రము.

వీరి పరిపాలనాకాలమును నిర్ణయించు శాసనములు కలవు కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిందుదాహరింపలేదు. ఇందు చూపబడిన సోమేశ్వరుడు కర్ణాటదేశమును శా. శ. ౧౧౫౬ మొదలు ౧౧౭౮ వఱకును పాలించినట్లు శాసనాధారములవలన గన్పించుచున్నది. జెంగుళూరు నిర్గుండశాసనములు (A. R. 366 of 1919) (చోళరాజులపట్టిక నన్నెచోడుని చారిత్రమున నిచ్చియున్నాఁడను) ఈకాలములో చోళరాజ్యమును బరిపాలించుచున్నవాఁడు మూడవరాజేంద్రచోళుడు, ఇతఁడు బలహీనుడై రాజ్యసంరక్షణమునం దసమర్థుడై యుండ ననియు, నీసమయమున నీవీరసోమేశ్వరుడు బలవంతుడై యాతనిని జయించి చోళసింహాసనము వాక్రమింపగా, మనత్కిరాజు వీరసోమేశ్వరు నెదుర్కొని పోరాడి చోళసింహాసనమున మూడవ రాజేంద్రుని నిలిపెననియుఁ జరిత్రకారులు తెలించుచున్నారు. ఇది సత్యమగుటకు సంశయింపనక్కరలేదు. ఈమూడవ రాజేంద్రచోళుడు శా.శ. ౧౧౬౭ మొదలు ౧౧౮౯ వఱకును చోళసింహాసనము నందున్నవాఁడు. కావున తిక్కరాజు శా. శ. ౧౧౬౭ సంవత్సరమునకుఁ బిమ్మట ననగా శా. శ. ౧౧౭౦ ప్రాంతమున సోమేశ్వరుని జయించి యుండవచ్చునని తలంపవలసి యున్నది. ఈ సోమేశ్వరునిచే జయింపబడినవాఁడు మూడవ రాజేంద్రచోళుడు గాక మూడవరాజరాజుని తలంచితిమేని యాతని పరిపాలనాకాలము శా. శ. ౧౧౭౮ మొదలు ౧౧౭౦ వఱకును నై యున్నది. కావున తిక్కరాజు సోమేశ్వరుని జయించినది శా. శ. ౧౧౬౦ ప్రాంతమై యుండును. ఇదియే సత్యమని నా యభిప్రాయము.

ఈ తిక్కరాజును వర్ణించుచుఁ దిక్కనవ్రాసిన మూడవ పద్యమిది.

సీ, లకుమయ గుగుములూరికి నెత్తివచ్చినఁ

గొనఁడె యాహవముఁ ఘోటకముల

దర్పదుర్జయలగు దాయాదన్యపతుల

ననిలోనఁ జిఱపఁడె యాగ్రహమున

శంభురాజాది ప్రళస్తారిమండలి

కమఁ జేర్చి యేలఁడె కంచిపురము

చేదిమండలముఁ గాసిగఁజేసి కాడవ

పతి నియ్యకొలుపఁడె పలచమునకు

రాయగండగోపాలు నాతిధియద

రాయపెండాల బిరుదాభిగాము నుభయ

రాయగండాంకు

ఈవన్యముండలి దాయాది న్యపతులీతని పినతండ్రులైన నల్లపిద్ది
తమ్మసిద్ధులో లేఁ వారికుమారులో మైయుండురు.

తిక్కరాజు జయించిన కాడవపతి యెవరు?

పైసీపషడ్యములోని నల్లవ పాదమునఁ జెప్పిన కాడవపతి.
యెవ్వరో తెలిసికొనవలసియున్నది. ఉత్తరార్కాడు, దక్షిణార్కాడు
మండలములలోని కొంతప్రదేశమునకా కాలమునఁ జేది దేశమనిపేరు.
ఇది యాకాలమునఁ బల్లవరాజుల పాలనములో నుండెడిది. పల్లవుల
లోని యొకశాఖకు “కాడవ”ని పేరు. పల్లవరాజుగు హిరిణ్యవస్త్ర
కాడవ కులమునకుఁ జెందినవాడని యొక శాసనమునఁ గలదు
(ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౫)

ఆవుకినుండియు, నీ చేదిదేశమును బాలించుచున్న రాజులకు
కాడవశబ్ద ముపయోగింపఁబడుచున్నది. మనతిక్కరాజు కాలములో నీ
చేదిదేశమును బలిపాలించిన కాడవరాజు లిరువురు, వీరిరువురుతండ్రి
కుమారులు. ఇరువురును “కొప్పెరుకాజింగు” అనునామముతోపిలువఁ

అతి. కొప్పెరున్జింగు అనగా ఎహాగాజిహా యని యర్థము మొఁటికొప్పెరున్జింగ నేవుడు శా. శ ౧౧౨ మొనలు ౧౧౬౫ వఱకును, రెండవకొప్పెరున్జింగు శా. శ ౧౧౬౫ మొనలు ౧౨౦౧ వఱకును రాజ్యము చేసియు కరువైనవచ్చుచి, చెంగల్బట్టు మండలము లోని చెంగల్బట్టుకాలూకా యందలి అత్తూరు గ్రామమున ముక్తేశ్వరాలయముయొక్క గోడపై (గల యొకశాసనమున హిం. శా. సం. ౧౨ సంఖ్య: ౧౨౦) నందీ మొనటి కొప్పెరున్జింగని బిరుదము లిల్లున్నది. “వల్లవకులపారిజాత - కాడవకులచూడామణి - వనీ పాలిజాత - గండపెండారలుంటాక - క్షీరాపగాదక్షిణనాయక - కాదేరికామక - పెన్ననదీనాథాక్షమల్ల - భారతీమల్ల - మల్లాపురీ వల్లభ - కాంచీపురకాంత - ఇత్యాది - ఈబిరుదావలిగోని ‘గండ పెండారలుంటాక’ అను బిరుదమువలన నీతఁడు గండపెండార బిరుద మును గలవానిని జయించి గండపెండారమును దోచుకొనినవాఁడని తెలియుచున్నది!

చోడతిక్కరాజును “గాయగండగోపాలు నరాతిభయదరాయ పెండారబిరుదాభిరాము నుభయరాయగండాంకు” అని పైనిజూపిన సీసపద్యములో, తిక్కనసోమయాజి వర్ణించియున్నాఁడు. ఈశాసనము నందు తిక్కరాజును కొప్పెరున్జింగడు జయించినట్లున్నను, నింతకు పూర్వముననో పరమందో తిక్కరాజాతనినిజయించి తన కాలఁడు కప్ప మొసంగుట కంగీకరింపజేసియుండును. ఈశాసనము శక సం. ౧౧౬౦ సంవత్సరమునాఁటిది. తిక్కన సోమయాజి వ్రాసినకాడవపతి యీతఁడే యైయుండును. కాదేని నీతనికుమారుఁ డైయుండును. కుమారుఁడే యైనచో కాడవపతినిజయించినకాలము కాలి శకము ౧౧౬౫వకుఁ బిమ్మటను ౧౧౭౪ కు పూర్వమువయి యుండును.

ఈకొప్పెరుకొజంగను పేరునగల శాసనములు చాలగలవు వాని నన్నిటిని సమన్వయంప వలసియున్నది.

తిక్కరాజు జయించిన యితరరాజులు:

గురుమలూరియొద్ద లకుమయను తిక్కరాజు జయించినట్లు పై పద్యములో నన్నది ఈలకుమయను యెవ్వడో తెలియదు. లక్ష్మణ దండనాయకుడను నొకడన్నాడు. కాని యాతఃకీతని కాలము వాడుకాడు. శంభువరాయనంశీయు లాకాలమునఁ గంచిలో రాజ్యము చేయుచుండిరి. వీరు తెలుఁగు పల్లవరాజులకు సామంతులయినట్లు కన్పట్టుచున్నది. తిక్కరాజు కాలమున రామరాజు శరభరాయలు రాజ్యము సేయుచుండెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. బహుశః తిక్కరాజు జయించిన దీతని నే యైయుండును. ఈవిషయమునందింకను బరిశోధన మావశ్యకము.

తిక్కరాజు శాసనములు:

చోడతిక్కరాజు శాసనము లనేకములు చెంగల్పట్టు మండలములోను, నెల్లూరు మండలములోను గానంబడుచున్న వనియు రావులు కందుకూరు తాలూకాలలో బెక్కులు గలవనియు నితఁడు శాసనములలో చోడతిక్కనృపతయనియు, తిరుక్కాళత్తి, దేవచోడ మహారాజనియు, భుజబలవీరతిరుక్కాళత్తిదేవచోడ మహారాజనియు, వ్యవహరింపబడుచు వచ్చెననియు, జరిత్రకారులు వ్రాసియుండిరి. మనుమసిద్ధి మహారాజు వ్రాయించిన కోలూరు శాసనములో తనతండ్రి తిరుక్కాళత్తిదేవ మహారాజని యుదాహరించి యుండుటచే, నీచోడ తిక్కరాజునకు తిరుక్కాళత్తిదేవుడని పేరున్నమాట నిశ్చయము.

నెల్లూరు శాసనములలో, దిరుకాళత్తి దేవుడనియు, నల్లతిరు
కాళత్తి దేవుడనియు నిగువురు కనబడుచున్నారు.

అల్లతిరుకాళత్తిదేవుడు నల్లపుడనియు, నాతనికిని, చోడతిరు
కాళత్తి దేవునకు నెమియు సంబంధము లేదనియు, శ్రీ చిలుకూరి
వీరభద్రాచుగా రాండ్రుల చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు అల్లతిరు
కాళత్తిదేవుని యొక శాసనములో (నె. శా. సం.) నీతడు తనమామ
యైన తిరుకాళత్తిదేవునకుఁ బుణ్యమునకుగాను ధర్మవిచ్చినట్లు చెప్పఁ
బడియున్నది. ఈమామ తిరుకాళత్తిదేవుడు చోడతిక్కరాజగునో
లేక యాతడు ఎఱియొక తిరుకాళత్తి దేవుడో తెలిసికొనవలసి
యున్నది.

నెల్లూరు శాసనములను బరికించి చూచినచో తిరుకాళత్తిదేవ
మహారాజులు పలువురున్నారని స్పష్టమగును. ఒకనిపేరు భుజబలచోడ
తిరుకాళత్తిదేవచోడమహారాజు. ఇతనిప్రశస్తి “స్వస్తిచరణసరోరుహా
విహితవిలాచన త్రిలోచన ప్రముఖజల పృథ్వీశ్వర కారిలకావేరితీర
కరికాకులరత్న ప్రదీపక అవనిమితప్రతాప సతతమభ్యర్చిత లక్ష్మీశ్వర
ఒరయూరిపురవరాధీశ్వర కాంచీపురవరాధీశ శ్రీమన్మహామండలేశ్వర
భుజబలచోళతిరుకాళి దేవమహారాజు” అనియున్నది. ఇతనిశాసనము
లలో కులోత్తుంగ చోడాది చోడచక్రవర్తుల నామము లుదాహరింపఁ
బడలేదు. ఇతనిశాసనములు నెల్లూరు మండలములోని ఉడయగిరి
తొలూకాలో నున్నవి. (నె. శా. సంపుటలు ౧౨౪౬-౧౨౯౦) ఇని
వరుసగా శా. శ. ౧౧౩౮-౧౧౬౭ సంవత్సరములలోనివి ఇతడుగాక
రావూరుతొలూకాలో (పుట ౧౨౬౪) భుజబలవీరతిక్కాలతి దేవ
చోడమహారాజు శాసనమొకటి శా. శ. ౧౧౩౩లో నున్నది. ఇతని
ప్రశస్తి పైనివ్రాసిన ప్రశస్తియేగాకండ దానికితోడుగా “కామనీజన
జయంత తురగ రేవంత, వితరణవినోదవిక్రమాదిత్య తేజనాదిత్య రిపు

విపులసూక్తాండ జగనాబ్ధిగండ గర్జితారాతికుమారకులకుధాకువిశధర
శృణాగత వజ్రవంజర కీర్తిగాయతేశ్యాది బిరుదులుకూడనున్నవి.
కావున సీతిఁడు పైఁజెప్పిన భుజబలచోడ తిరుకాళ్ళిదేవుని కంటె
బూర్గుఁడును నామములో వీరశబ్దమండటచే భిన్నవ్యక్తియునై
యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఇట్లే అల్లుతిరుకాళ్ళి దేవులలోకూడ
నిరువురు కనఁబడుచున్నారు ఒకఁడు అల్లుతిరుకాళ్ళి సహారాజు ఇతని
శాసనములు శా.శ. ౧౧౦౮లో నెల్లూరు, సూరూరుపేట, గూడూరు
తాలూకాలలో నున్నవి (పుట ౭౭౫-౮౩౨, ౭౭౬-౧౩౦౭)
రెండవవాఁడు అల్లుతిరుకాళ్ళిదేవ చోడమహారాజు. ఇతనిశాసనములు
ఆత్మకూరు, రావూరు, కావలి తాలూకాలలో శా.శ. ౧౧౬౬-౧౧౬౯
సంవత్సరములలో (పుటలు ౨౦౭-౧౨౩౨, ౭౧౯) నున్నవి. ఇందు
౨౦౭ వ పుటలోని శాసనములో తనమామ తిరుకాళ్ళి దేవునకు
పుత్రమునఁగి యున్నది. ఇతఁడు పైని మొదట చెప్పిన భుజబలచోడ
తిరుకాళ్ళిచోడ మహారాజున క్లుడై యుండుని లోచన నున్నది.
పైనిజెప్పినతిరుకాళ్ళి దేవులలో నెవ్వఁడును మన చోడతక్క రాజు
కాఁడు.

వీరుగాక చోడతిక్కరాజు అని చెప్పఁదగినవాఁ డింకొకఁడు
కలఁడు. ఇతనిపేరు శాసనములలో మధురాంతకపాత్రపిచోళుడనియు,
గండగోపాలుడనియు బిరుదులు గలిగి తిరుకాళ్ళిదేవచోడ మహా
రాజనియు, మహామండలేశ్వర తిరుకాళ్ళిదేవచోడమహారాజుఅనియు
జెప్పఁబడినది ఇతని శాసనములు నెల్లూరు మండలములో రావూరు,
కందుకూరు, కావలి, నెల్లూరు, గూడూరు తాలూకాలలోనున్నవి.
నె. శా. సం. పుటలు ౧౨౯౦, ౧౨౧౬ ౫౮౧, ౭౮౮, ౮౩౧, ౮౫౮
౧౨౯౨) ఇవి శా.శ. ౧౧౫౩, ౧౧౩౬, ౧౧౩౨, ౧౧౫౨ సంవత్సర
ములలో నున్నవి. కొన్నిటిలో శకకాల మియలేదు, కొన్నిటిలో

కులొత్తుంగచోళుని యొక్కయు గొన్నిటిలో రాజరాజదేవుని యొక్కయు రాజ్యసంపత్త్యము లీయబడినవి. మూడవ కులొత్తుంగుడు శా. శ. ౧౧౦౦ మొదలు ౧౧౩౨ వఱకును నాశుతరువాత మూడవ రాజరాజదేవుడు శా. శ. ౧౧౩౨ మొదలు ౧౧౭౦ వఱకును చోళ రాజ్యమును బరిపాలించియుండిరి మనచోడ తిక్కరాజు వారికి సామంతుడై యున్నవాడు. కనుకనే హయసల వంశీయుడగు సోమేశ్వరుడు చోళరాజును సింహాసన భ్రష్టున చేసికప్పుడీ తిక్కరాజు తనని జయించి మరల చోళరాజును సింహాసనముపై నెలిపి చోళ సింహాసనాచార్య బిరుదుమును గైకొని యుండెను. ఈ చోడతిక్కరాజు శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమున జన్మించి ౧౧౨౨ ప్రాంతమున వెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని జంపి, శా. శ. ౧౧౭౩-౧౧౭౯నడుమ చనిపోయి యుండును. కైనిచూపిన శాసనము లన్నియు నీచుడ్యకాలములో నున్నవి. కావున నీశాసనములలో జెప్పినవాడే మన చోడతిక్కరాజునటకు సందియములేదు. ఈశాసనములలో గొన్నిటిని బట్టి, యీతఁడు వైష్ణవభిక్తు డని తెలియుచున్నది ఆయినను నితఁడు పరమతద్వేషము కలవాఁడుకాదు.

తిక్కరాజు మంత్రులు:

ఈతిక్కరాజువొద్ద తిక్కనసోమయాజిఁ జెరతండ్రియైన సిద్ధన మంత్రిగారున్నట్లు కేరళుని దళకు మారచరిత్రమున నీక్రింది పద్యములో జెప్పియున్నాడు.

ఉ. స్థాపితసూర్యవంశ వసుధాపతి నా బరతత్త్వధూత వా
జీవతి నా నుదాతవృషవీతి బృహస్పతి నాగృహస్థ గా
రీవతి నా గృహారసనరితతి నా బాగడొందె సిద్ధిసే
నావతిప్రోడ తిక్కజననాథశిఖాయజి కాప్రమంత్రియై.

ఇతః డాప్రమంత్రియే కాకుంక, శేనాపతిగా కూడ నున్నాఁడని వై పక్షములో నున్నది. తిక్కరాజునొద్ద సిద్ధయ్యే కాక యాతని కుమారుడైన తిక్కనకూడ మంత్రిగా నున్నట్టి క్రిందిశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. (నెల్లూరు శాసనములు ౧౩౯౪పుట) ఈ శాసనము లో నన్వయము సరిగా కుదురుట లేదు. కాని ముఖ్యవిషయములు స్పష్టముగా నే యున్నవి.

“స్వస్తి సమస్తప్రళస్తిసహిత శ్రీమన్మహామండలేశ్వర (ప్ర)సా హితః) తిక్కయ దేవవహారాజులు సమస్తప్రళస్తిసహిత శ్రీమన్మహా ప్రధానులైన సిద్ధవపెగడ తిక్కయనాథరిపెగడయుం నమతాండినంట్లోడు నింకవట్టునం గూడియు వయోచ్ఛతప్రముఖులై యశవర్గంబులోఁ దొల గట్టువం దిష్టకభవినోదంములంనున్న యవసరంబున ధర్మాగ్రస్థం విచారించి తమతండ్రి తిరుకాళేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు నంగభోగరంగభోగ ములకు స్వస్తిశ్రీ సకవరుషంబులు ౧౧౭౪ నేండు శ్రీవీరరాజేంద్రచోడ చక్రవర్తి శా. హి. పరీధావిసంవత్సర ఫాల్గుణబహుళ ౧౫ వడ వారము నాంటి సూర్యగ్రహణమునాండు తిరుకాళేశ్వరదేవర దివ్య శ్రీపాదపద్మారాధకులైన త్రిపురాంతక దేవునికిన్ని ఆతని తమ్మండు గేదారదేవలికిం చిలుకపాటికంపనలమునో బోగడపాడ నున్నది. ఆచంద్రార్కముగా ధారాపూర్వము సేసి ఇచ్చినవాండు. దీనిం నెవ్వండు లేదన్నవానినోర తోంక ప్రవృత్తులు దొలుదీనికి విక్రీతంచేస్తే వారు గంగకట్టుతం గపిలం పాడిచివారు తమపెదకొడ్కు కపాలానం స్వనర మాంసబుక్షణంబు సేసినవారు. స్వదత్తంపరదత్తంవ్యాటహరేతి వసుంధరా పష్టివర్యసహస్రాణి విష్ణాయాం జాయతే క్రిమి.”

ఈ శాసనమునుబట్టి తిక్కరాయలు క్రీ. శ. ౧౨౫౨వ సంవత్సరము వఱకు జీవించియున్నాఁడనుట స్పష్టము. ఇతఁడు శా. శ. ౧౧౧౦ (అనగా క్రీ. శ. ౧౧౮౮) ప్రాంతమున జన్మించియుండునని వాసి

యుంటిమి. అది సత్యమయినచో వీశాసనకాలమునాఁడు కాలనికీర్తన
సంసత్సరములుండును. ఈతని కుమారుడైన మనుమసిద్ధి శాసనము
శా. శ. ౧౧౭౯ లో కనబడుచున్నది శా. శ. ౧౧౭౪-౧౧౭౯
నడుమ డిక్కరాజు గాలధర్మము నొందియుండును.

కృతిపతి మనుమసిద్ధి :

మనతిక్కనసోమయాజికిఁ బ్రభువును నిర్వచనోత్తరరామాయణ
కృతిపతీయు నగు మనుమసిద్ధి యీతిక్కరాజుకుమారుడే. ఇతనిగుణ
గణములను డిక్కనసోమయాజి పెక్కుపద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు
అందలి రెండుపద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడు.

సీ. కొండలునఱకు నాఖింజలు కైవడి

యెనయు నెనుంగులఁ దునుమునపుడు

బెబ్బలి వడి వేళ్ళపిండు హత్తిరయొప్పు

గలుగు రాహుతులకుఁ గడగునప్పు

డడవులఁ గార్పించు లడరుచందము గాన

నగుఁ గాలుబలమున కలుగునపుడు

బలుగాలి మొగుఱులపై వీచు క్రియదోచుఁ

దఱు చైనగొడగులు నఱకునపుడు

తే. కసిమసంగిన వృత్తపుకరణి యంత

కాలద్రున్తికైవడి కాలదండ

ధరునిబలువిడి యలవడు దురములోన

నసమశౌర్యుడు మనుమధరాధిపునకు.

సీ. అనుపమబహురత్న హయవారణముల వి

ద్విషులు గప్పములు పుత్రెంచుచో!

నెల్లి కయ్యంబుని యెద్దయెడయు నొక్క-

కెలన శాస్త్రవమూలే పలుకుచోటఁ

దలతలమని రెండదడములనా రేటు

న కమానముగఁ జేర నడచుచోటఁ

బరసేన వచ్చియుం బాటెయం బులులైన

యనిలోన జయము సేకొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కాని యెక్కుడు డిగ్గురు

గానరాదు ముఖవికాసమనకు

నన్యరాజు లీడె యందాయశేష్యాభు

ఁంగుడైన మనమజనవిభునకు.

ఈ పద్యములవలన నీమనుమసిద్ధి తండ్రివలె నే గొప్పవరాక్రమ వంతుఁడనియు శ్లోఢైత్యములు గలవాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. తండ్రివలె నీతఁడు విశేష దేశమును గలిగియుండకపోయినను, గణపతి దేవుని సాహాయ్యముతో నెల్లూరుమండలమున నొకప్రసిద్ధిగల మహారాజై యున్నాఁడనుటకు సశయములేదు.

మనుమసిద్ధిరాజ్యభ్రష్టుఁడగుటః తిక్కనిరాజ్యమునుతరిగినంపాదించుటః

ఈ మనుమసిద్ధిని నతని దాయాదులైన ఆక్కన- బయ్యనలను వారు పదభ్రష్టునిఁ జేసి రాజ్యము నపహరించిరినియు, వారినిజయించుటకు సాధ్యముగకపోగా దిక్కనసోమయాజి కాకతీయ గణపతి దేవునొద్దకు, ఓరుగల్లునకుఁ బోయి యాతని సాహాయ్యమును గోరి తీసికొనివచ్చి మనుమసిద్ధికి రాజ్యమిప్పించెననియు నొకకథ కలదు. ఈకథను గ్రంథస్థము చేసినవారు కాసె సర్వప్రయును, కూచిమంచి జగ్గకవియును. సర్వప్ర ౧౪౦౦ సంవత్సరప్రాంతము వాఁడు. జగ్గకవి ౧౪౨౦ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడు. సర్వప్ర తన సిద్ధేశ్వర చరిత్రమును ద్విపదకావ్యమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

(౧) సిద్ధేశ్వర చరిత్రమునంబలి కథ :

సారెసారెకుఁ గేస సన్నుతుల్ చేయ
సారెపాగావార సరసగంభీర
సారుడై కీర్తిరిస్తారుడై యలగు
నారీతి గణపతి నటు చూచువేడ్కఁ
దిక్కనప్రామాణ్యము జక్కడకొకట.

దిక్కదిక్కలనుండి తెరలి విద్యార్థు
లక్కడక్కడను గావ్యముల శ్లోకార్థ
మొక్కొక్క విధమున నొగి వినిపింపఁ
జక్కన వినిచును నొక్కయంశము
నెక్కి తిక్కనశోముఁ డక్కడేతెంచె
నారీతిగా నామయాజులరాక
వారక చని భసిహారులు దెల్పు

అట్టిమహాత్ముని నాప్రామాణ్యము
నెట్టన నెదురేగి నేర్పుతో రాజు
తెచ్చి యవాసనస్థిమిగులగాఁజేసి
మెచ్చి తాంబూలాదు లెచ్చుగానిచ్చి

అగుభారతఖ్యాతి మావీరవరులు
తగఁ జేసినట్టి యుద్ధప్రకారములు
వినియు సంతోషించె గనినట్లు చెప్పు

అంతః దిక్కుః సోమయాజికి మెచ్చి
 వింతవస్త్రాంబులు వివిధభూషణము
 లభ్యంతథక్తితా నవ్వు డిచ్చుడను
 సభ్యసంధుఁడును సభ్యవర్తనుఁడు
 నగు సోమయాజి తానాగాజు కవియై
 దగుమాట విను మొక్కధర్మకార్యంబు
 పూర్వవంశంబున సొబ గొందునట్టి
 యార్థపూజితవర్కుఁ డామన్మసిద్ధి
 రాజు దా నెల్లూరు రమణతో నెల

అక్కనబయ్యన లభికబలిష్ఠు
 లక్కట సిద్ధిరాయనిఁ బాఠదోలి
 దక్కినరాజ్యంబు తామె యేలుచును
 నొక్క కానైనను జక్కఁగ నీరు
 వారలదండించి వారి నెల్లూరు
 వారి కిప్పింపు మవారణఁ బ్రీతి
 నవిన గణపతిరా జట్లకాకనుచు
 పెడలి గణపతియు విజయంబునకును
 గుడియెడమలసేన కొలిచి యేతేర
 వెలనాఁడుచేరియు వీఁడెల్లఁగాల్చి
 వెలనాటిరాజును వెసగెల్చి వాని
 యప్పనంబులు గొని యటఁజని రాజు
 గుప్పన నెల్లూరు కూడ నేతెంచి
 యక్కనబయ్యన నచటసాధించి

నెల్లూప్రజలకు నేర్పువాకిల్లఁ
జెల్లించె మన్నెసిద్ధిగాజునకు
నెల్లూరు పట్టణు నేర్పుతోఁ గట్టి
సల్లలితాద్వితీ సమదుర్గములను
నలువదెంచిదియు నగుపట్టణముల
నడుదొంగ సాధించి యామన్నెసిద్ధి
రాజు కిచ్చియుఁ దనతేజంబు దిశలఁ
బూజ లెక్కఁగ భువరాజితగుతుడు
భువతటాకంబుఁ దాఁగట్టిచె నచటఁ
గొనకొని నెల్లూరఁ గొన్నెలలుండి
మనుమసిద్ధికి రాజ్యనిహిమలు దెల్పు.

(౨) సోమదేవరాజీయ కథ :

కూడిమంచి జగ్గకవి తన సోమదేవరాజీయమునందిట్లు చెప్పి
యున్నాఁడు.

గీ. చేయఁ దక్కువ యైన దేవాయతనము
లపుడు పూర్తిగఁ గట్టింది యలరుచున్న
చోట నొకనాఁడు తిక్కనసోమయాజి
వచ్చె నెల్లూరినుండి భూవరునికడకు.

సీ. వచ్చిన యయ్యార్థవర్యు నెదుర్కొని
విషయసంభ్రమభక్తు లినుమడింప
నతిథిపూజ లొనర్చి యతిచే భారతా
ర్థమును ద్వైతాద్వైత తత్వములును
విస్తృత చిదచిద్వివేక లక్షణములుఁ
బ్రకట ధర్మాధర్మ పద్ధతులును

రాజనీతి ప్రకారంబును భారత

పీఠుల మహిమంబు ననుచునుండి

యనుమకొండ నివాసులైనట్టి బౌద్ధ

జనుల రావించి వారికి దిక్కుననుగిషి

లోడ వాదించ జేసిన దొంగరి వారికి

జలకఁగా సోమయాజులు గెలుచుటయును.

వ. అప్పుడు బౌద్ధదేవాలయములు గూలం బ్రోయించి గణపతిదేవ
రాజు సోమయాజుల పటువాక్యశక్తికి మెచ్చి యతనిని బహుప్రకా
రంబులఁ బూజించి యెనిమిద్రామంబు లొసంగి యతఁడు వచ్చిన
కావ్యం బడిగిన నాభూషణముల గలవసుం డిట్లనియె

గీ. ఇనకులోద్భవుఁడైనట్టి మనుమసిద్ధి

రాజు నెల్లూరు పాలించుచోఁ జెలంగి

యతని దాయాదు లతనినుక్కఱఁగఁ బట్టి

యునిచి రాజ్యంబుఁ దమ రేలుచున్నవారు.

క. కావున మిరిపు డచటికి

వేవేగం దంలి వచ్చి విడకుండఁగ నా

భూషణుఁ బునరేగిషిక్తునిఁ

గావించఁగవలయు ననిన గణపతి విభుఁడున్.

గీ. అట్లకాక యనుచు నావని కొడఁబడి

యత్యుదారగుణసమగ్రుఁడగుచుఁ

దనిలి యప్పు డొక్కచలక్షధనమును

యజ్ఞకుండలములు నతనికిచ్చె

క. పనుచు నెడఁ దిక్కువఱి యా

జనవరుసంహాసనమున సచివాగ్రణియై

తనశైకు శివదేవయ్య

గనుఁగొని యారాజుతోడఁ గడకం బలికె.

గీ. వసుమతీనాథ యీశఁ డీశ్వరుఁడు గాని

మరుజమాత్రుండుగాఁడు పల్కొలు నితని

యనుమతంబున నీవు గాజ్యంబు నెమ్మి

నెలు మచి చెప్పి యానుఁ డేగుటయును.

సీ. గణపతిదేవుఁ డాఘనుననుమతిఁ గాంచి

యతి సత్వరమునఁ బ్రయాణభేరి

వేయించి చతురంగవృత్తనాసమేతుఁడై

తొలి ము న్వెలనాఁటి ధరణితుల

గెలిచి వారలచేత విలసపునముఁగొని

వారినందఱఁ దనవశము చేసి

కొని చని నెల్లూరుఁ గొబ్బునఁ జొచ్చి య

క్కనయు బయ్యనయు నన్ఖలులఁ దఱిమి

మనుమసిద్ధిరాజుఁ బునరభిషిక్తుఁగా

వించి మించి రెండుపేలునైదు

నూలుఁగ్రామములు మనోహృత్తి కతనికి

సిచ్చి కడమఁ దాను బుచ్చుకొనియె.

తిక్కన గణపతిదేవునికడ కేఁగునప్పటికి భారతమునే కాదు, రామాయణమునైనను రచింపలేదు. భారతమును గణపతికి జదివి విని పించినాఁడని వ్రాసిన వ్రాతలనుబట్టి పై గ్రంథములను విశ్వసీంపరాదని కొందఱుచున్నారు. అప్పటికి భారతరచన మారంభింపలేదనుమాట నిశ్చయమే కాని యాతని కభిమానగ్రంథ మైన భారతమును సంస్కృత భాషలో నున్నదానిని జదివి వినిపించెనని తలంపవలసియున్నది. ఈ యాహుతి సిద్ధేశ్వరచరిత్ర సామదేవరాజీయములలోని వాక్యములు

వ్యతిరేకముగా లేవు. సంస్కృతభారతమును జదివి విచిపించి దాయాదులపహరించిన రాక్షసును పాండవుల కిప్పించుటకై శ్రీకృష్ణుడుతోడు పక్షివల్లె మనుమసిద్ధికిఁ దోడుపడమని భోమయాజి గణపతిదేవునిఁ గోరియుండును.

గణపతిదేవుడు మన్మసిద్ధికి సాహాయ్యము సేయుట :

తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవునియొద్దకు వెల్లియుండెనను సంగతి సంశయాస్పదమని శ్రీ వీరభద్రరావుగా రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. కాని యది సంశయింపఁదగిన విషయముకాదని నాయభిప్రాయము. చోడతిక్కరాజునకు దాయాదులు శత్రువులుగా మన్నారని తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పిన “దర్ప దుర్జయులగు దాయాదన్యపతుల ననిలోనఁ బటపఁడె యగ్రహమున” ననుపద్యపాదమువలన స్పష్టమగుచున్నది. తిక్కరాజు తరువాత నా దాయాదులు మనుమసిద్ధిపై దాడివెడలి పగఁదీర్చుకొనఁ బ్రయత్నించి రని నమ్మట కవకాశమున్నది. నిర్వచనోత్తరరామాయణమునం దీ ప్రసక్తి యేమియుఁ గాన్పింపదు. అక్కనబియ్యనల నామములు వైగ్రంథములలో దక్క శాసనప్రపంచములోఁ గాని వాఙ్మయప్రపంచములోఁ గాని యెచ్చటను గన్పడవు. నెల్లూరు మండలములోని పంగవోలుతాలూకా త్రోవగుంట యందున్న శిలాశాసనమున బియ్యన దేవమహారాజులు, చినబియ్యనదేవబహారాజుల పేర్లు గనవచ్చుచున్నవి. (సై.శా.సం. పుట ౧౧౨౫) ఆశాసనమునిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

“శ్రీమన్మహామండలేశ్వర బియ్యనదేవ మహారాజులు చిన బియ్యనదేవమహారాజులు లోగుంట మూలసాన శ్రీమన్మహాదేవరకుం వెటివత్తేత్రంకు ౧౦౦౦ కన్నేశ్వర శ్రీమనమహాదేవరకు న ౧౦ పది. ఎఱ్ఱగుడిపాటి శ్రీమహాదేవరకు న ౧౦ పది వెట్టివలిగణె జుపేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు న ౧౦ పది పడూరి విరేశ్వర శ్రీమహాదేవరకు ను

కొండూరి దేవరకు న గం పది ఇచ్చెను.” ఈ శాసనమునకా కాల
మీరుబడకందున, పీఠెవ్వరో ఏ కాలమువారో, మరుమసిద్ధికిని పీఠికిని
సంబంధమున్నదో లేదో చెప్పజాలము. పీఠికి మహామండలేవ్వర
లిగునమున్నది. పైవిజెప్పిన రెండుగ్రంథములనుబట్టి గణపతిదేవుడు,
వెలనాడును, నెల్లూరును ఒక్కసారియే కాల్పిజయించినట్లు కన్పట్టు
చున్నది. గణపతిదేవుని కాలమున వెలనాడును బాలించుచున్న ప్రభు
వులెవ్వరో తెలిసికొనినయెడల, ఏమయమున గణపతిదేవుడు వెల
నాడును జయించినదియుఁ దెలియుట కవకాశము గలుగవచ్చును.
గణపతిదేవుని రాజ్యపరిపాలనాకాలము శా.శ. ౧౧౨౦ మొదలు ౧౧౮౨
వఱకు నై యున్నది (క్రి. శ ౧౧౮౦-౧౨౬౦) వెలనాటి పృథ్వీ
శ్వరుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౨౮ కిఁ దరువాత గన్పించుటలేదు.
ఈ వెలనాటి పృథ్వీశ్వరుని జంపినవాడు చోడతిక్కరాజు. పృథ్వీ
శ్వరుని యనంతరమున వెలనాడును బరిపాలించిన రాజెవ్వఁడో తెలిసి
కొనవలసియున్నది పృథ్వీశ్వరుని సంహరించిన చోడతిక్కరాజు
మూఁడవకులోత్తుంగచోడుని ద్రావిడచోడుడు సామంతుఁడని పైని
వ్రాసియుంటిని. కావున ద్రావిడ మూఁడవ కులోత్తుంగుడు పృథ్వీశ్వ
రుని తరువాత వెలనాటిని స్వాధీనముచేసికొని పరిపాలనము చేసెనని
యూహించుట సమంజసము. ఈద్రావిడ మూఁడవ కులోత్తుంగ
చోడుడు శా.శ. ౧౧౦౦ సంవత్సరమున చోళసింహాసనము నధిష్ఠించి
౧౧౪౦ వఱకును రాజ్యముచేసినవాడు. ఈ కాలమున వెలనాడి
చోడుని పరిపాలనమునకు లోబడియుండును కాకతి గణపతిదేవుని
శాసనములు శా. శ. ౧౧౪౦ మొదలు వెలనాటియందుఁ గన్పించు
చుండుటచే నీద్రావిడ మూఁడవ కులోత్తుంగచోడుని యనంతరమున
వెలనాడు కాకతిగణపతిదేవుని స్వాధీనములోనికి వచ్చియుండెననియు
జోడతిక్కరాజు శా.శ. ౧౧౭౪ వఱకు జీవించియున్నను నాలెని యది

కారము నెల్లూరి ప్రాంతముననే గాని వెలనాటిపైఁ జెల్లుటలేదనియు, దలంపవలసి యున్నది.

ఈసందర్భమున ౧౯౪౫ సం. ఫిబ్రవరి నెల భారతి పంచికలో శ్రీనేలటూరి శెంకటరమణయ్యగారిచే, ప్రకటింపఁబడిన గణపతిదేవుని శాసనమునుగూడ నిటనుదాహరించి, యది మన్మసిద్ధి రాజ్యభ్రష్టుత్వ కథ శేషమున నుపయోగించునేమో చూడవలసి యున్నది. ఆశాసన మిది. దీనిని నాయకపల్లి శాసనమందురు.

“శస్త్రసహితం..... హమండలేశ్వరు లైన కాకతి గణపతిదేవ మహాగాజులు దిగ్విజయము సేసి పరమండలములు సాధించి దక్షిణ దిగుభాగమున నెల్లూరుగాల్పి తద్విరోధులైన పడిహారి బయ్యవతిక్కనల పెరిసిన శాత్రువశింబులం గందుకక్రీడవినోదము సలిపి దవిళమండల మున కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడ నిచ్చి నెలూరిరాజుచేత ఎయంగులం గన్నిగ గొనివచ్చి.....

గణపతిజయించిన మూడవకులోత్తుంగుడెవరు?

ఈశాసనములోని కథయును, కాసెనిర్వపు రచించిన సిద్ధేశ్వర చరిత్రలోని కథయును, ఒకటిగా నే కన్పట్టుచున్నది. కాని యీశాసన మున సిద్ధేశ్వరచరిత్రమునజెప్పిన “వెలనాడుచేయు వీరదెల్లఁ గాల్పి వెలనాటిరాజును పెసఁగాల్పి వానియపునంబులుగొని” అను వెల నాటి కథలేదు. అయినను “పరమండలములు సాధించి” యనువాక్య ములో నీకథ యిమిడియున్నదని భావింపవచ్చును ఈశాసనమునఁ జెప్పిన కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోళునికథ సిద్ధేశ్వర చరిత్రమున లేదు. నెల్లూరును గాల్పివకథ రెండింటియందును కలదు గణపతిదేవుడు నెల్లూరును రెండుసార్లు కాల్పి యుండుడు. కావున నీశాసనము నందును సిద్ధేశ్వరచరిత్రమునందును జెప్పినకథ యొకటియే యనియు, నొకకాలమున జరిగినదేయనియు, నిశ్చయింపవలసియున్నది. శాసన

మునఁ జెప్పబడిన కులొత్తుంగరాజేంద్రచోడుఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనఁ గలిగితి మేని మనసుస్థి కాలనిష్ఠులుమునకు కొంత సాహాయ్య మగును. ఈ శాసనమునఁ గలవిషయములకు లేనో, కాలమున్నభాగ పోయినదో తెలియదు. కాలము దెలిసియున్నచో నిందుఁ జెప్పబడిన కులొత్తుంగరాజేంద్రచోడుఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనవీలు కలిగియుండును. ఇతఁడు మూడవ రాజేంద్ర (రా)నిడు) చోడుఁడని శ్రీ డాక్టరు మారేయండు రామారావుగారు వ్రాసియున్నారు. అది సరికాననియు. నీశాసనమునం దుదాహరింపబడిన యాశఁడు వెలనాటి చోడవ శ మునకుఁ జెందిన కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుఁడనియు శ్రీ నెలటూరి వెంకటరమణయ్య గారనుచున్నారు. కైశాసములో “కులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడు” యని యుండుటచే నీతఁడు వెలనాటి వంశీయుఁడని వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము.

ఇతను వెంకటరమణయ్యగారినివట్టితఁడు వెలనాటి వంశీయుఁ డగునా యని చూడవలసియున్నది. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకుఁ బురుష సంతతి యుండెనో లేదో తెలియఁదగిన యాధారములు లభింపలేదు. కాని వెంకటరమణయ్యగారు భారతిపత్రికలో మూడవ శాసనముల నుదాహరించియున్నారు. మొదటిది గణపతి దేవుని నాయకులలో నొకఁడైన మల్కాల హేమాద్రిరెడ్డిది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౩౩) ఇందు దాను కులొత్తుంగ రామరాజేంద్రచోడు గొంకది శాపట్టణనని చెప్పుకొనియున్నాడు. ఇది శా. శ. ౧౧౫౯ నాటిది. ద్రాక్షరామ భీమేశ్వరస్వామి యాలయమునం దున్నది రెండవది శా. శ. ౧౧౭౧ నాటిది త్రిపుగాంతకమునం దున్నది. చోడబోయఁ డను నొకఁడు వెలనాటి రాజేంద్రచోడుని భృత్యుఁడని చెప్పబడి యున్నది. (A. R. No. 249 of 1905) ఇది యీతని భార్య జయ సాని వ్రాయించినది. ఇందు

“రాజేంద్రచోడ నృపకార్య విధానశంకరః

శ్రీబోయ్యచోడిరత్నవైభవ నిర్మితేంద్రః”

అని యున్నది. మూడవది శా. శ. ౧౧౭౬ నాటిది. గుంటూరు మండలములోని యనుమెల్లలోనిది. (స. పాం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౬౦౨) కాకతి గణపతిదేవుని యనుచరుడగు కాలపనాయక కుడు తాను “వెలంది కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడ నిస్తారకుడనని చెప్పుకొని యున్నాడు. ఇందున్న ‘వెలంది’ శబ్దము వెలనాటి అను దానికి బదులుగా శాసన లేఖకుడు తప్పుచెక్కి యున్నాడని వెంకట రమణయ్యగారి యభిప్రాయము. ఈ కాలపనాయకునిదే (ద.పాం.శా. సం ౬ సంఖ్య ౬౦౩) సంఖ్యగలది యిశ్రవీకటికలదు. అందీ శబ్దము ‘వెలాది’ అనియున్నది. అందు ‘రుద్రయదేవ అమ్మంగరికిపుణ్యముగాను’ అనియున్నది. కాని అందు శాసనకాలము “౧౦...” అని సగము మాత్రమే కన్పట్టుచున్నది. ఇందులోని ‘సున్న’ ౧ కి బదులుగా పొరపాటు పడియుండువచ్చును. మొత్తముమీద నీశాసనములన్నియు కాకతి గణపతిదేవుని కాలమునను, అతనికుమార్తె కాలమునందును పుట్టినవి. వారిపేరుల నుదాహరించి యుండుటచే, నిందున్న వెలనాటి రాజులు కాకతీయులకు సామంతులుగా నుండిరనియు, వారిక్రిందనుండు నాయకులు, తమ సన్నిహిత ప్రభువులైన వెలనాటి వారియొక్కయు వారియేలికలగు కాకతీయుల యొక్కయు నామములను తమశాసనము లలో నుదాహరించి యున్నారనియు దలంపవలసియున్నది. ఈశాసనములలో జెప్పబడిన వెలనాటి రాజేంద్రచోడునకును వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకును ఏమయిన సంబంధమున్నదా? యని యోచింతము. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరునకు పురుషసంతాన మున్నట్లధారములుదొరకలేదు. అతని యనంతరమున వెలనాడు, వేగినాడు దేశములలోసామంతులు

పెక్కురు బడులుదేరి మహాపాక్రమవంతుడైన చోడ ముచ్చడి కుశో
త్తంగరాజు యొక్క యధికారమునకు లోబడి యాదేశములలోనిభాగ
ములనుబరిపాలించినట్లును. కుశోత్తు గుని యనంతరమున నీసామంతులు
ప్రభువులై స్వతంత్రముగా రాజ్యపరిపాలనము చేసియున్నట్లునుగన్పట్టు
చున్నది. అట్టివారిలో వైశాసనములలో నుదాహృతులైన వెలనాటి
రాజులుకూడఁ జేరియున్నారు. వైశాసనములలోని రాజులకును బృధ్వీ
శ్వగునకును, ఎట్టిసంబంధమైన నున్నదియో లేదో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁ
జాలము. కాని వెలనాటి పూర్వపురాజుల నామములును
నీ శా స న ము ల లో రా జు ల నా మ ము లు నొ క్క రీ తి
గా నుండుటచే వీ రాపృధ్వీశ్వరుని సంతతివారని యూహింపవలసి
యున్నది. వైనిజెప్పినవిశాక శా. శ. ౧౦౫౧ లోనిక నొకశాస
నము కన్పించు చున్నది, (A. R. 3౨౨ of 1936-37) (ఈశాసనపు
ప్రతికొఱకు విశేషప్రయత్న మొనర్చినను నాకు లభించినదికాదు) ఇది
వెలనాటి చోడునిది ఇందు గొంతభాగము శిథిలమైపోయినదనియు,
గాలము “సోమేషురుద్ర గణితే” అనియుండుటచే శా.శ. ౧౦౫౧అనియు
పృధ్వీశ్వరునకును నీశాసనకాలమునకును నడుమ దాదాపు ౩0 సంవత్స
రములుండుటచే నీకాలమున శాసనకర్తయైనాతని తండ్రియు రాజ్య
పాలనము చేసి యుండురనియు, తండ్రిపేరున్న భాగము శిథిలమైన
దనియు, దొరతనమువారి శాసనపరిశోధకశాఖవారు వైశాసనముపై
వ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు. (A. R. 1936-37 Part II Para
15Page 65) ఈశాసనము గుంటూరు మండలములోని రేపల్లె
తాలూకా యందలి పెద్దపులివట్టు గ్రామమున నరేంద్రస్వామివారి
యాలయమున నందిస్తంభముమీఁద నున్నది. అందు వెలనాటి
చోడుడు యుద్ధములో శత్రువులనుండి గైకొనిన సంపదను ద్రాక్ష
రామ భీమేశ్వరున కిచ్చినట్లు దనతండ్రి యేణదిలత్తుగల యాంధ్ర)

దేశమును బరిపాలించినట్లును వ్రాయబడి యున్నదనియు శాసనము తుదిభాగమున “గణపతీశీతం సంసేవ్య” యని యుండెననియు శాసనపరిశోధకశాఖవారు వ్రాసియున్నారు.

శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావు పంతులుగారు “పులివగ్రు కైఫీయత్తు”ను భారతిలోఁ (న్యాయ-శాసనము, పుట ౧౮౭) లో బ్రకటించియున్నారు. దానిచివర నొకశాసనముకూడ (కైఫీయత్తు నందలి భాగమే) నున్నది. అదియును పైని చెప్పిన (A. R. 322 of 1936-37) శాసనము నొకటియే యైనట్లు కన్పట్టుచున్నది అందులైన చెప్పిన యంశములన్నియు సంస్కృతభాషలో నున్నవి. అందున్న వెల నాటి చోడుని తండ్రి గొంకరాజుని స్పష్టముగా నున్నది.

“తవ్యంశజాతో గోంకిశ శ్వరణ్య సేవ్యభూభృతాం.....
పంచాశత్ లక్షసంయుక్త మండ్రదేశ మపాలయన్..... తత్పుత్రో
వెలనాటి (చోడయెయుండను) నృపతిః.....జిత్వైవైరి
నృపాన్ తదశ్వరణగోగణ్యరత్నాదికం దామైరామ పురీశ్వరాయ
తుధరో శ్రీ భీమనాథాయతై.....(కా)కత్నాద్విశాన్వయవార్తచంద్ర
ముపేతమూర్తిం గణపతీశీతం సేవ్యతే శత్రుర్గుణే ర్విదిత్యరాజంతి...
(గోంథవిస్తరభీతిచే పువ్రులుపెట్టిన భాగములను నేను విడిచిపెట్టితిని)
శాసనకాలమును “మేఘరుద్రగణితే” అనుమాటలలోఁ దెలిపియున్నాడు
కాలమునుగూర్చి వాయుచు శ్రీవెంకటకృష్ణారావుగారు ‘అన్నిటిలో
పాటు మిక్కిలి చిత్రమైన విషయము శకవర్షములు ౧౧౧౪ అనగా
౧౧౯౨ క్రీస్తుశకకాలమున (?) లిఖింపబడిన శిలాశాసనమునందు
వెలనాటి రాజేంద్రచోడుడు (మొదటివాడు) ౫౦ లక్షలపరిమాణముగల
ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించెనని తెలుపబడియున్నది. ఈశాసన ప్రతి
బింబమును - లభించినచో - పరిశీలింపవలసి యున్నది. ఇట్టి చరి

త్రాంశము లనేములు - విచుర్నింపవగినవి. ఈ క్రైస్తవమునందుగలవు
అని వ్రాసియున్నాడు. శా. శ. ౧౧౧౮ వ సంవత్సరమున చోడ
నాయుధా యెవ్వడును వెలనాడునందు లేడు. అది పృథ్వీశ్వరుని
రాజ్య మధ్యకాలము. ఇందలి 'మేయ' శబ్దము పొరబాటు కాలము
నకు 'మేఘ' శబ్దమునిచ్చు సంప్రదాయము బహుళముగా లేదు.
'సామేషురుద్రగణితే' యను పాఠమే సరియైనది ఇందలి ప్రథమాక్షర
మగు 'సా' పొరబాటున విడిచిపెట్టబడినది. 'మ'ను 'మ'గాఁ జదివి
నారు. ఈశాసనము మొదటి రాజేంద్రచోడునిది కాదు పృథ్వీశ్వరు
నకుఁ దరువాతది. గణపతిదేవుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౧౮ మొదలు
వెలనాటియందుఁ గన్పించుచుండుటచే, నీశాసన మాలమునకుఁ
గూడఁ దరువాతది కావున నిందుదాహరింపబడిన వెలనాటిచోడుడు
పృథ్వీశ్వరునకుఁ బూర్వము గాఁడనియు, గణపతిదేవుని కాలములోని
వాఁడనియు, గొంకరాజునకుఁ గుమారుడనియు నిస్సంశయముగాఁ
జెప్పవచ్చును. ఈశాసనము పూర్తిగాఁ బ్రకటితమై యేవేని మార్పులు
కలిగిన నేతప్ప పృథి వీశ్వరనితో నాతనివంశ మంతమై పోలేదనియు,
నాతనికిఁ బిమ్ముట నీక్రిందివిధముగా నభివృద్ధిఁ జెందినదనియు నిశ్చ
యింపవచ్చును.

పృథివీశ్వరుడు శా. శ. ౧౧౨౮ రాజ్యాంతవత్సరము.

గొంకరాజు

రాయరాజేంద్రచోడుడు శా. శ. ౧౧౫౧ సంవత్సరము

గొంకరాజు హేమాద్రిశెడ్డి ౧౧౫౯ శాసనము

కులొత్తుంగరాజేంద్ర (త్రిపురాంతక, ద్రాక్షరామశాసనములు.

చోడుడు

శా. శ. ౧౧౭౧-౧౧౭౬)

పృథ్వీశ్వరుని మొదటిశాసనము శా. శ. ౧౧౦౮ లో కలదు.

అప్పటికాతనికి నలువది సంవత్సరముల వయసుండెనని తలంచితమేని (ఈతని పూర్వుల కాలమును బరిశీలించగా నిది సరియైనదిగాఁ గన్పట్టినది.) యీతని తుదిశాసనము ౧౧౨౮ లో నున్నది. కావున నప్పటి కాతని కణవదియేండ్లవయసును, ముప్పదియేదేండ్ల కుమారుఁడును, పదేండ్లు వయసుగల పానుమఁడును గలరని యూహింపవచ్చును. ఈ కుమారుఁడే గొంగరాజు. ఈమనుమఁడే రాయగజేంద్రచోడుఁడు. ఇతఁడు తన ముప్పదిమూడవయేట శా. శ. ౧౧౫౧లో ముప్పదిరెండు పుల్లభూమిని నరేంద్రస్వామికి శాసనమువ్రాయించి దానమిచ్చెననుటలో విరుద్ధమండదు. అతని కిరువదియవయేట గొంగరాజు జన్మించెననినచో ౧౧౫౯ నాటి కాతనికి ౨౦ సంవత్సరముల వయసుండెననియు గణపతిదేవుని సేనాధిపతి యగు హేమాద్రిరెడ్డి యీతనిని దిశలకుఁ బరచెత్తించి దిశాపట్టణదయ్యెననియుఁ దలంపవచ్చును కాని కొంచె మిం దస్వాభావికము లేకపోలేదు. కొన్నితావుల నటులుండవచ్చునని యనుకొనినను నీ గొంగరాజునకుఁ గూడ నిరువదియవ సంవత్సరము ననే కులత్తుంగ రాజేంద్రచోడుఁడు కలిగెనని తలంచినను, త్రిపురాంతక శాసనమునాటి కాతఁడు పండ్రెండేడ్లవాఁడును, ద్రాక్షారామ శాసనమునాటికి పదునెనిమిదేండ్లవాఁడు నైనట్లుగన్పట్టుచున్నాఁడు. కావున నిది కేవల మస్వాభావిక మనియు, నందుచే నీవంశవృక్షమునం దేదియో యొక పొరపాటుండి యుండవలయుననియు స్పష్టమగు చున్నది. కాని పులివర్రు కైఫీయత్తునందు “కుళోత్తుంగచోళమహారాజు శాలివాహనం ౧౦౩౦ శకమందు (ఈసంఖ్య తప్పసంఖ్యలలో నిట్టితప్పులు కైఫీయత్తులయందుఁ దలచుగాఁ గనవచ్చుచుండును.) పదకొండోయేట పట్టాభిషిక్తుడై నిత్యశివలింగప్రతిష్ఠలుచేసి రాజ్యం చేస్తూవుండగా తూర్పు దేశమునుండి గజపతిసింహాసనస్థుడై గణపతి మహారాజు సేనాసమేతముగా వచ్చి చోడరాజుతాలూకు ఆకాలానను

సలాయనంచేయించి దేశము స్వాధీనముచేసకొనిరి.” అని వ్రాసియుండుటచే బైవివాసిన పంగతులు వాస్తవములే నునియు వంశవృక్షము సరియైనదే యనియు సం దస్వభావిక మున్నట్లు గన్పట్టినను సది పత్యమేయనియు ధృవపడుచున్నది.

పృథ్వీశ్వరుని యనంతర మాతని కుమారుడు, గొంకరాజు తన తండ్రి సింహాసనము నధిష్ఠించి చోడకులొత్తుంగుని సామంతుడై గొంతదేశమునైనను బరిపాలించియుండును. ఈతని శాసనములు గన్పట్టలేదు ఈతని యనంతరము రాయరాజేంద్రచోడుడు, కాకతీయ గణపతిదేవునికి సామంతుడై వెలనాఁటని బాలించినట్లు కనబడుచున్నది. ఆతనికుమారుడైన గొంకరాజేందువలననో గణపతికెదురు దిరిగినట్లును, నందుచే నాతని సేనాధిపతియైన హేమాద్రిరెడ్డి గొంకరాజు నడచివేసినట్లును ద్రాక్షరామ శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఆతనికిఁ బిదపఁ గులొత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు చిన్నతనముననే తన ౧౧ వ యేటనే సింహాసనము నెక్కిరి. ఈతఁడు పసివాడైనను, కాలపనాయకుఁడు మొదలగు సేనాధిపతులు బలవంతులై యాతని రాజ్యమునుగాపాడుచు “కులొత్తుంగరాజేంద్ర చోడరాజ్య నిస్తారకులై” రని త్రిపురాంతక ద్రాక్షరామ శాసనములవలన నెఱుంగనగుచున్నది. కులొత్తుంగుఁడు బదునెనిమిదవయేట సీసేనాధిపతులతోఁగూడ మనుమ సిద్ధి దాయాదులగు నక్కన బయ్యనలకు సాహాయ్యమొసర్చి యుండును గణపతిదేవుఁడీ కులొత్తుంగునే పట్టుకొనెనట నిశ్చయము. నాయక పల్లి శాసనమునందలి “దవిళమండలము” కేవలము ద్రావిడమండలమని తలంపనక్కరలేదు. ఈకులొత్తుంగుని శాసనము త్రిపురాంతకమునఁ గన్పట్టుచున్నది. అంతవఱకు నాతని రాజ్యము వ్యాపించెనేమో! దానిని శాసనకావ్యకర్త దవిళమండలముగా భావించెనేమో! నెల్లూరును “దక్షిణదిగుభాగ” మని యాశాసనమునఁ జేర్చొన్నాఁడు.

కన్నట్టుచున్నది. ఈ విచుర్భవముతో మనకుఁబనిలేదు. గణపతిదేవుని సాహాయ్యమున మనుమసిద్ధికి శత్రుబాధపోయి బలవంతుఁడగు మిత్రుని ప్రాప్తిపకముఁ బొందుటచే నాతని హృదయమునకు విశ్రాంతి కలిగినది. తిక్కనసోమయాజిపై గౌరవము పెచ్చినది. మనుమసిద్ధి సోమయాజిని “మామయ్యా!” యని పిలిచెడివాఁడట! మహారాజులును మంత్రులును వానివరుసలతోఁ బ్రసర్తించుచుండెడివారనుట కనేక నిదర్శనములున్నవి. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తిమ్మిసురు ‘అప్పాజీ’ యని పిలుచుచుండెనట!

మనుమసిద్ధికి రాజ్యమిప్పించుటకొఱకయి తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవుని యొద్దకు వెళ్ళెనని యనుశ్రుతముగావచ్చెడి కథ సత్యమనియే నమ్మవచ్చును. ఈదండయాత్ర పూర్తియైన పిదపనే తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించియుండును.

తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవుని యాస్థానమున కేఁగినప్పుడు జైనపండితులతో వాదించి జైనమతమును ఖండించి కేద మతమును నిలువఁబెట్టెననియు నందులకు గణపతిదేవుఁడు మెచ్చి కొన్ని గ్రామములను దిక్కనకిచ్చెననియు సోమదేవరాజీయమునందున్నది. ఆకాలమున జైనమతము నిజామురాష్ట్రమున వ్యాపించియున్నదనుమాట వాస్తవము. కాని గణపతిదేవుఁడు జైనుఁడుకాఁడు. ఆదివఱకే విశ్వేశ్వరదేశికుని శిష్యుఁడై జైవమతమును స్వీకరించి పరమ మహేశ్వర బిరుదమును గైకొనియుండెను. అందుచే దిక్కనామాత్యునిచే జైనమత ఖండనమును జేయించియుండెను.

రక్కెసగంగన గంగయసాహిణులు భిన్నులా?

నిర్వచనోత్తరరామాయణమున మనుమసిద్ధి జయించిన శత్రు రాజులను జెప్పుసందర్భమునఁ దిక్కనామాత్యుఁడు మూఁడుపద్యములను రచించియున్నాఁడు. అందొక పద్యమిది.

చ. రంగదుదారకీర్తి యగు రక్కెసగంగనఁ జెంజలంబు మై
భంగ మొనర్చి మఃశ్రావణపాఠఁడ బల్విడి నాచిఁగొన్న రా
జ్యాంగములెల్ల విచ్చి తనయాశ్రితవత్సలవృత్తి యేర్పడఁ
గంగయసాహిణిం బనముఁ గైకొనిఁబం చెఁ బరాక్రమోన్నతిఁ.

శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రాపు పంతులుగారు తమయాంధ్రుల
చరిత్రము (మధ్యముగము ౨౫౭-౨౫౮) నందును, కాకతీయాంధ్ర
రాజయుగ చరిత్రము (పుట ౪౦౦-౪౦౧) నందును, ప్రైవేట్లములోఁ
జెప్పఁబడిన రక్కెసగంగనము, గంగయసాహిణియు నొక్కవ్యక్తియే
యనియు నితఁడు కాయస్తుండనియు, కాకతిగణపతిదేవుని సేనాధ్యక్షుఁ
డనియు వ్రాసియున్నారు రక్కెసగంగని గర్వమునడంచి, ఆతని
యొద్దనుండి నాచిఁగొన్నరాజ్యమును, నతఁడు తను నాశ్రయింపఁగా
మనుమసిద్ధిమహారాజు తిరిగి, యతనికి యిచ్చివేసెనని యీపద్యార్థ
మని వారు భావించియున్నారు. మొట్టమొదట నీపద్యమును జదివి
నప్పుడు రక్కెస గంగన వేఱనియు, గంగయసాహిణి వేఱనియు,
రక్కెసగంగనను జయించి గైకొనిన రాజ్యాంగములను తనకాశ్రితుఁ
డైన గంగయసాహిణికి, మనుమసిద్ధి యిచ్చెనని యీపద్యార్థమనియు
నేనభిప్రాయ పడితిని. నాయభిప్రాయమునకు బల మొసంగెడి శాసన
మొకటి లభించినది. (A. R. 231 of 1905. ఈశాసనము నకలును
నేనడుగగనే పంపిన ఇండియాగవర్నమెంటువారి ఎపిగ్రాఫిష్టుగారికిఁ
గృతజ్ఞఁడను,) ఈ శాసనము గంగయసాహిణిమంత్రి యైననామదేవ
పండితులు కర్నూలుమండలములోని మార్కాపురముతొలూకా త్రిపు
రాంతకమునందలి త్రిపురాంతకదేవునకు భూదాన మొసంగి వ్రాయించి
నది. దీనివలన రక్కెసగంగన, గంగయసాహిణిలు భిన్నవత్సలనియు
వారరువుకు శత్రువులనియుఁ దెలియును. వివాదవిషయము కావున
నాశాసనము నిట నిచ్చుచున్నాఁడను.

‘స్వస్తిసమస్తావశస్తిసహితం శ్రీమన్నాహుండులేక్షర కాకతియ్య
 గణపతిదేవమహారాజులు ఒరుగల్లు నిజరాజధానిగాను సుఖసఖిభా
 వినోదంబుల రాజ్యంబు నేయుచుండగాను తత్పాదపద్మరాధకుం
 డత్తన స్వస్తి యశేకనామాఃళి విరాజమానమానోంన్నత అతివిశ
 మహాయారాధ ప్రాధరేఖా కివంత విజయలక్ష్మీకాంత దశదిగుభరిత
 కీర్తకామనీవల్లభ భయభద్రుల్లభ పశ్చిమరాయదామోదర స్తెన్య
 దిశాపట్టవైరిభురట్ట రక్కసగంగరస దిశాపట్ట మూర్ఖయ జగద్దళ
 గణపతిదేవదివ్య శ్రీరాదపద్మరాధక పరబలిసాధక నామిది సమస్త
 ప్రియస్తిసహితం శ్రీమన్నాహుండులికో అహిబ్రహ్మ రాక్షసనాశుక,
 నారాయణగండపి డారు గంగయసాహిణి సమస్తరాజ్య సముద్దగుం
 డైన స్వస్తిసమస్తరాజ్యభారనిరూపిత మహామాత్య పరవీ విరాజమాన
 మానోంన్నత ప్రభుమంత్ర తాస్మాత క్షీత్రయగుణసంపన్న ఆవయాన
 నద్వైధీభావశాద్గుణగుణోపేత పరేగితజ్ఞాన అష్టావధారణాధార్య
 ఛరిత ఉత్పన్నమతిసంపన్న సురగురుసమాన సకలశాస్త్రపారావారక
 మంత్రమాణిక్యనీతిచాణక్య పటిశార్కధురంధర పరివారకల్పతాపూజ్య
 దీనార్తిజనసువర్ణదారానటన గభీర...దీనాంధగాయకవై తాళక వైభా
 సికదండియండి శిఖండి నానాపేక్షశోడశ ఆచకదరిద్రఖండన నిత్య
 నేమానుష్ఠాన వాశిష్టపురోగమను లైననామదేవపండితులు స్వస్తి
 శ్రీసకపద్మంబులు ౧౧౭౬ ఎండి ఆనందసంవత్సరమున చైత్రశు ౧౫ శు
 నాడు దేవసప్తమిమిత్యమున శ్రీతిపుగాంతక శ్రీమనుమహాదేవరకు...
 దువ్వ...ంపనలోని కెంకులకుంబు చతుశ్శ్రీమమూను ఆచంద్రార్కము
 నిచ్చె...” రక్కసగంగన, గంగయసాహిణిలు భిన్నవ్యక్తులును
 వ్రెములు నై యున్నారని తాల్పిపొద్దుటూరు శాసనమువలనగూడ
 ధృవపడుచున్నది. దానిని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు భారతి (సంగ్ర
 హ ౧ వుట ౧౮౭) లో విమర్శనాపూర్వకముగఁ బ్రకటించియున్నారు.

ఈశానము, జగదాపుగంగయదేవచోళ మహారాజు తనతండ్రియైన
అల్లుగంగరాజుచేతును తల్లియైన గంగాదేవికిని పుణ్యగోకావాప్తికొఱకు
గంగసముగి మను తటాకమును ద్రవ్వించి శా. శ. ౧౨౮౮ దుందుభి
సం॥ ముఖశు॥ ౧ శనివారమునాడు వ్రాయించెను. ఈ శాసనముగో
నీగంగయదేవచోళ మహారాజుల ప్రశస్తిగో, ఒఱయూరి పురవరాధీ
శ్వర అజమయూరి సిందురవ్వజ శాశ్వతోత్తర దినకరకులకు శేకిరికా
సన ప్రభాకర, గండపెడార గంగయసాహిణీ సర్వస్వబంధికాఱు,
జిత్యాది బిరుదములున్నవి. ఈబిరుదములు బటి గంగయసాహిణీ
యొక్క సర్వస్వమును, ఈజగతాపుగంగయదేవచోళ మహారాజు
లవహరించినట్లు, గవ్వబుచ్చుచున్నది. ఇందువలన గంగయసాహిణీ
రాజ్యమును గైకొనిన వాఁడింకిఁడున్నాఁడని స్పష్టమగుచున్నది.
కాని యాతఁడీ గంగయదేవచోళ మహారాజుమాత్రము కాఁజాలఁడు.
ఏనువిన నీగంగయదేవచోళుఁడు శా. శ. ౧౨౮౮ (క్రీ. శ. ౧౩౨౨)
కాలమునం దున్నవాఁడు గంగయసాహిణీయు మనుచున్నదియు క్రీ. శ.
౧౨౬౦ సామ్రాజ్యమునందున్నవారు కావున గంగయసాహిణీని జయం
చిన వాఁడీ జగతాపు గంగయదేవచోళుఁడుకాక యాతని పూర్వుఁడై
యుండుననియు, “గంగయసాహిణీ సర్వస్వబంధికాఱు” యనునది
వంశానుగతమైన బిరుదమనియు, శ్రీ వెంకటరమణయ్యగా రూపించి
నట్లు తలంచుటయే సమజసము. కాని యాపూర్వుఁడెవ్వఁడో తెలి
యదు నిర్వచనోత్తరరామాయణ పద్యమునట్టి “గంగయసాహిణీ
సర్వస్వబంధికాఱు” బిరుదము వహింపఁగివవాఁడు ‘రక్తేసగంగన’యై
యుండవలయును. అంతముగా, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగా రనినట్లు
రక్తేస గంగనయు, గంగయసాహిణీయు నొక్కరనుట బొసఁగదు.
ఇద్దరు నొక్కరే యగుదురేని యీబిరుదము మనుమసిద్ధికి జెండవల
యును. వైని చెప్పిన శాసనకర్తయగు జగతాపు గంగయదేవ

చోడుడు మనుమఃద్వినశీనుడనుట కాధారములు లేవు మనుషసిద్ధి ప్రశస్తిగా నట్టి బిరుదములులేవు. కావున నేవిధమునఁ జూచినను, రక్కెసగంగనకే యాబిరుదము వర్తించుననుటయే సమంజసము.

రక్కెస గంగనకును, ప్రస్తుతశాసనకర్తయగు జగతాపురంగయ దేవచోళునకును గల సంబంధము తెలియుటలేదు. జగతాపురండిచోళ మహదేవరాజును నాతని శాసనమొకటి క్రీ. శ ౧౨౫౫ నాటిది గన్పట్టుచున్నదనియు “జగతాపు” శబ్దముచుట్టి యాఁడు గంగయ దేవచోళుని పూర్వుడై యుండుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. అది సత్యమనియే తలంపవలసి యున్నది.

‘రక్కెసగంగ’ నామములు పాశ్చాత్యగంగరాజులలోఁ దఱచు గాఁ గానవచ్చుచున్నవనియు, నందుచే గంగయసాహిణి జయించిన రక్కెసగంగ డు పాశ్చాత్య గాంగవంశములోని వాడై యుండుననియు పాశ్చాత్యగాంగవంశములు సి ధురవ్యజము కలవారనియు, దాళ్ళిపొద్దు టూరు శాసనకర్తయగు గంగయదేవచోళమహారాజు అజమయూర సింధురధ్వజుడను బిరుదువహించిన వాడనియు, రక్కెసగంగన సింధురధ్వజ మితనికి సంక్రియించినననియు, రక్కెసగంగన యీ గంగయదేవచోళునకు మాతామహుఁ యుండుననియు, మాతా మహుని సింధుగధ్వజమును గంగయసాహిణి పరస్పరబంధితములై బిరుదమును గంగయదేవచోళునకు వచ్చుయుండుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రథిప్రాయ పడియున్నారు.

ఈ రక్కెసగంగన పాశ్చాత్యగాంగవంశములోనివాడను కాధారములు నాకుఁబలిపలేదు. ఇతఁడు మిగులఁ బరాక్రమవంతు డనియుఁ గీర్తివంతుడనియు “రింగదుదారికీర్తియగు రక్కెసగంగని” యను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. పాశ్చాత్యగాంగవంశములో

యెవరి నైనను జయించి యాతని సింధుధ్వజమును లాగి కొని దాని నీరక్కెసంగన వహించె నెమో! శత్రుధ్వజమును దరించుట సంప్రదాయవిరుద్ధ మందు కేచి, యీరక్కెసంగన పాశ్చాత్య గాంగులి దోహిత్రుడై యుండవచ్చును. పశ్చిమ గాంగులలో రాక్షస గాంగుల శాసన మొకటి కన బడుచున్నది. శాలి యది యీరక్కెసంగన విడి కాదు. (A. R. 235 of 1931) ఇది వింకనుగలవు. క్రీ. శ. పరిమళ శతాబ్దిలో నాగవర్మ యను కట్టాటకకవిని బోషించిన రక్కెసంగన యొక్క డున్నాడు నామసామ్యమునుబట్టి వీరినఱు పశ్చిమ గాంగులన లేము. మన రక్కెసంగన క్రీ. శ. ౧౨౧౫ సంవత్సరమునాటి శాసనకర్త యగు జగతాపునండి దేవచోళరాజునకు బుత్రుడై యుండు నని నామూహ. రక్కెసంగనకి అల్లు గంగరాజు పుత్రుడగు గంగయదేవచోళరాజు పొత్తుండనై యుందరిని తెలంచుచున్నాడను. తాళిపేరునందలి గంగశబ్దమును, మత్తాళిపేరునందలి “జగతాపు” “దేవచోళ” శబ్దములను గైకొని యీతడు జగతాపుగంగయదేవచోళ రాజయ్యనని తోచుచున్నది. నాయూహ సత్యమయ్యెనేని వీరి పంశవృత్తు మిక్కిలి దీవిధమున నుండిను. ఇంగలి సత్యాసత్యములను గూర్చి యింకను బరిశోధనము కావలసియున్నది. భావి ఎరిశోధనము వలన మార్పు వచ్చునంతవఱకును దీని సంగీకరించుము.

వధురాంతక దేవచోళుడు.

జగతాపునండి దేవచోళరాజు (క్రీ. శ. ౧౨౧౫)

రక్కెసంగన (క్రీ. శ. ౧౨౫౦)

అల్లుగంగరాజు = గంగా బిక. (క్రీ. శ. ౧౨౮౫)

జగతాపు గంగయదేవచోళరాజు (క్రీ. శ. ౧౩౨౨)

ఈవంశీయులు మధురాంతకపౌత్రపితృభులలోని యొకశాఖకు జెందినవారని చెప్పవచ్చును. రక్కెసగంగన కలుకన పురాధీశ్వరుడగు రామదేవమహారాజునకు సామంతుడగుండి సిద్ధవటపాఠ మను బరిపాలించుచుండెననియు, సిద్ధవట సమీపముననున్న జోతి గ్రామమునఁ గవుటివ శాసన A. R. ౫౬౩ ౦ ౧౯౧౫) మీదినిదే యనియు గంగయసాహిజి కడప సమీపముననున్న పల్లూరు రాజధాని గా రాజ్యమేలినవాఁడనియు సరిహద్దురాష్ట్రాధిపతుఁగుటచే పీఠపు రును శత్రువులై యుండుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసె యున్నారు ఈశోభిశాసనము గంగయసాహిజిని, వీరభద్రరావు గారు కాకతీయాంధ్రరాజయుగమున వ్రాసిరి. కాని నిజము కాదు. అది రక్కెసగంగనదే

పైనివాసిన నామదేవపండితుని త్రిపురాంతకశాసనము (శా.శ. ౧౧౭౬) లో రక్కెసగంగనను, గంగయసాహిజి జయించినట్లున్నది. తాళ్ళపూర్ణులూరు శాసనములో గంగయసాహిజి సర్వస్వమును, రక్కెసగంగన హరించినట్లున్నది. ఈస్వస్వబుది కాకకథ శా. శ. ౧౧౭౫ లో జరిగియుండును.

గంగయసాహిజి కాయస్తుడు. గణపతిదేవుని సేనాధ్యక్షుడు ఈ పదవి యీతనికి, మనుమసిద్ధి సాగోర్యమొనర్చిన యనంతరము వచ్చియుండును. కాకున్నచో రక్కెసగంగని జయించుటకై గణపతి దేవుని నైన్యములే యీతనికిఁ దోడ్పడి యుండును. లేదా, మనుమ సిద్ధికి గణపతిదేవునితో మైత్రీ సమకూరినవిమ్మట, గణపతికొలుపు నందున్న గంగయసాహిజికి రక్కెసగంగనవలన నష్టములు సంప్రాప్తము కాఁగాఁ దన్నాళ్ళయించిన గంగయసాహిజికి మనుమసిద్ధి సాహాయ్యము చేసియుండును. ఈ సందర్భమున చిట్టకూరి వీరభద్ర రావుగారు గంగన, గంగయ లేక వ్యక్తి యని భావించుటచే వారి

వారీతలు మనకేరుయుఁ దోడువకుటలేను. గంగయసాహిజి, మనుమ
సిద్ధిమహా గాజు తండ్రియైన తిక్కరాజువొద్ద సేవాధిపతిగా మండవలియు
వాతలితరువాతఁ గొంత ప్రదేశమునకుఁ బ్రభువై మనుమసిద్ధిలో
స్నేహము గలిగియుండెననియు నందుచేతనే మనుమసిద్ధి సాహాయ్య
మొనర్చెననియుఁ గొంతటనుచున్నార. అదిసత్యమై యుండును.
తిక్కరాజుమహా గంగయ సాహిజిశాసనమున శా. శ. ౧౧౭౭ —
౧౧౭౯ — ౧౧౮౦ సంవత్సరములలోఁ గాల్పించుచున్నది ఇందుఁ
గడపటిశాసనములో నీగడు రక్కెసగంగనను జయించినట్లు దాహరింపఁ
బడినది. (A. R. 176, 231, 283 of 1905)

పైవంకవృక్షమునందలి అల్లుగంగరాజును, యుద్ధములో నంబయ
దేవమహారాజును వత్తఁదోడించెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు.
ఈయంబయదేవుఁడు గంగయసాహిజిఁ గుమారుడో సోదరుడో
అయియుండునని చిలుమారి వీరభద్రరావుగా రాంధ్రుల చరిత్రమున
వ్రాసియుండిరి. కాని యవిరిజము కాదు. గంగయసాహిజికి 'చండ
లాంబి' యను సోదరికందు. అంబయదేవమహారాజున కామెభార్య
(A. R. 211 of 1936) యని శాసనమునందున్నది ఇది శా. శ.
౧౧౬౨ నాటిది రక్కెసగంగన స్థానీయులును గంగయసాహిజి స్థాని
యులునుగూడ పరస్పరము వైరములో నుండుచువచ్చిరి. పైనిజెప్పిన
రక్కెసగంగెర, గంగయసాహిజుల విజయపరాజయగృథ లొక్కమారు
మాచిమేరక, రౌడుమాడువూరులు జరిగినను జరిగియుండునప్పుడు,
అవిషయములను బూర్తిగఁ జర్చించి వ్రాయుది యప్రస్తుత ప్రశంస
యగును. తిక్కనసోమయాజి వద్దార్థ విచారణమునకై యితెదూరము
వ్రాయవలసివచ్చినది.

మనుమసిద్ధి జయించిన సారంగరాజు:

మనుమసిద్ధి మహారాజు విజయమును వట్టించుచుఁ దిక్కకవి
చంపుఁడు వ్రాసిన రెండవ పద్యమిది.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమియును బ్రస్వేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుగేద విచుకయు మాహా రాష్ట్ర సామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనిన సంగ్రామంబునం దృప్త
ప్రాంగస్ఫూర్యశుడు మన్మథుపంపై చన్న సైన్యంబునశా.

ఇందలి "మాహారాష్ట్ర సామంతు" అను వాక్యమునకు, మహా
రాష్ట్ర రాజుల సామంతుఁడని చెప్పవీలులేదు. ఆకాలమున నెల్లూరు
వ్యాంకమపై నధికారమును గలిగియున్న మహారాష్ట్ర రాజు లెవ్వరును
లేరు. కాకతీయ గణపతి దేవుని యధికారము క్రింద సారంగధరుఁడను
పేరుగల సామంతుఁ డొకఁడొకాలమున నెల్లూరి మండలమునందలి
'అద్దంకి' సీమను బ్రసరించుచున్న క్షాతఁడు వ్రాయించిన యొక
తామ్రశాసనము (నె శా. సం. పుట ౧౩౭) వలనఁ దెలియుచున్నది.
ఈసారంగధరుని లెండి మాఁపుఁడు. తాత శౌరి. సాలంకాయన
గోతుఁడు. ఇతఁడు మహారాష్ట్ర గ్రాహ్యుఁడని నాయభిప్రాయము.
తామ్రశాసనమునందలి యిక్రిందిశ్లోక ములలోని ద్విజరాజశబ్దము కొంత
వఱకు నాయూహను బలపఱచుచున్నది.

'నరపతిగణపాలన తోనూన మసౌ గణతః స్వయందేవః

తచ్ఛరణకవలసేవాపరాగ పతేష్టమానసధిమరః

శౌరిమూరవతనూజః కరుణాధి నోస్తి మాధవోన్మవతి ||౮||

అద్దంకిపు రేకాల్ సతనయాహ్యజనిప్రతే శాసః

సాలంకాయనగోత్రా శ్చార్జ్యధరః శత్రుశాసనః సుయశాః ||౯||

అపిస్వర్ణలోక పాలనప్రభావసంభావః పశ్చిమస్సర్పాః

అనందయ న్నజస్రీం ద్విజరాజః కీర్త్యతే సదా తత్కిః ||౧౦||

ఈతఁడు తనవేర సారంగపురమును నగ్రహారమును బ్రాప్తఁబడుట కిచ్చెను. ఈ సారంగధరునకు చక్రవర్తనామయఁడను బిరుదునున్నది. ఇతనిని సారంగపాణిదేవ వహారాజులని శాసనములలో వ్రాసిరి. ఈ గ్రామ మిప్పుడు నెల్లూరుమండలమున వంగవోలుతాలూకాలో సారంగపుర మనిపిలువఁబడుచున్నదట.

ఈ శాసనము శా. శ. ౧౧౭౬ ఆనందసంవత్సర ఫాల్గుణశుక్ల దశమీ సోమవాసరము నాఁటిది. గణపతిదేవునకుఁ బూజ్యలోకానాప్తి శ్రార కీరుగ్రహారము నిచ్చి న్నందుఁ జెప్పఁబడినది చిలుకూరి వీర భద్రరావు గా రాంధ్రుఁడనిత్రీయ్యుఁగ నీసారంగధరుఁడే మన్మసిద్ధివేఁ జయంపఁబడినవాఁడనియు, గణపతిదేవునకు సాయంత్రుఁడుగా నున్న వాడనియు, గణపతిదేవునకు సాయంత్రుఁడుగా నున్నవాడనియు నీ త ని త ం ద్రి మాధవనాయకుఁడనియు, సింగభవనాయకుఁ డీతని యన్నయననియు, ఓరు మహారాష్ట్ర దేశమునుండివచ్చిన సేవణ రాజులనియు, సేవణలు యదవైగుటచే వీరినిగూడ యాదవులను గానె భావించవలసియుండుననియు వ్రాసియున్నారు. రామాయణము లోని వైషద్యమును జదువగా మనమక్కిది సాంగునియ్యదికి యుద్దము నకుఁ జోలేననియు, నాతఁడే మన్మసిద్ధివైకారాగా మన్మసిద్ధిసైన్య మాతనిని పాఠద్రోలి యాతనియశ్వములను స్వాధీనపఱచుకొనె ననియు స్ఫురించుచున్నది.

ఈ సారంగపాణిదేవమహారాజులండ్రి మాధవనాయకుఁడనియు దల్లి చూడుబొయ్యనియు నొక శాసనము (నె శా. సం. ౧౦౯౪ ప్రభు. శా. శ. ౧౧౭౫) లో నున్నది. ఇతని తండ్రియైన మాధవమహారాజు నకు శాసనములలో శ్రీమన్మహామండలేశ్వర అతివిషమమహాహయారూఢ పౌంధ్ర రేఖాదేవత, పరబల్యతాంశ, శరణాగణపజ్ఞివంజర మండలికరవాదోభివేరిత చక్రవర్తనామయఁడని బిరుదుము లున్నవి.

(నె. శా. సం. ౧౦౩౪-౧౦౫౮ పుటలు శా. శ. ౧౧౩౦-౧౧౬౧) సారంగపాణియన్నయైన సింగళదేవమహారాజు శాసనములు నెల్లూరు మండలము నందున్నవి. ఆవి శా. శ. ౧౧౭౦-౧౧౭౫ వజ్రకులభు. (నె. శా. సం. ౧౧౮౮, ౧౦౮౮, ౯౬౧, ౯౩౮, ౯౦౦, ౯౪౦ పుటలు) దొంతనమువారి శాసనపరిశోధకశాఖవారు శార్ఙ్గదేవమహారాజును సారంగపాణిదేవుడు నొక్కరేయని వ్రాసియున్నారు (A.R.) కాని యది నిజము కాదు. వీరిరువురు భిన్నులని తండ్రిలపేరులనుబట్టి తెలియుచున్నది.

మనుమసిద్ధి జయించిన విజయక్షోధీశుడు:

తిక్కనశోరురూపి, మనుమసిద్ధిమహారాజు విజయమును గొని యాడుచు వ్రాసిన మూడవపద్యము సిక్కిందసచ్చుచున్నాడను. మ. ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముం దనిమి శౌర్యగ బొమ్మగల్గెట ద ర్పహుతంబునొసర్చి వైరిమరుజేండ్లశ్రేణికి గొంగూ నవనిం బేర్కొనియున్నయట్టి విజయక్షోధీశ్వరుం గాసిగా నెవి చె జోళనమన్మసిద్ధియని ప్రాయేటం బ్రగఢోద్ధతిక.

ఈ విజయక్షోధీశుడెవ్వడో తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈ పద్యమందలి "ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముందుఁబు" కల్లాటదర్ప విఘాతంబు నొసర్చి" యను విశేషణములు మన్మసిద్ధికిఁగాక విజయభూపతికడయే యున్న చెప్పవలయును. ఈ విజయభూపతిని మనుమసిద్ధి బాల్మీకు ననె జయించినట్లు చెప్పియున్నాడు. ఈ కాల మెప్పుడై యుండను? ఇతనితండ్రియైన తిక్కనరాజు జననము శా. శ. ౧౧౧౦ ప్రాంతమై యుండునని వైవి వ్రాసియుంటిమి. ఆతని ముప్పదియేండ్ల వయసున మనుమసిద్ధి జననమని తలచితిమేని. ఇతని జననము శా. శ. ౧౧౪౦ ప్రాంతమగును. ఇతని యరువదియేండ్ల వయసునందు విజయభూపతిని జయించెనన్నచో నా కాలము శా. శ. ౧౧౬౦ ప్రాంతమైయుండును.

అప్పునికి తిక్కరాజు జీవించియుండెను. అయిననాతఁడు వయసుమీఱి యుండుటచేత నీమనుమసిద్ధి యువరాజుగానుండి యుద్ధమును జేసి విజయరాజును గెలిచియుండవచ్చును. అకాలమున, పైనిజెప్పిన లక్షణములు గల విజయాధీశుఁ డెవ్వఁడని యాలోచింపవలసియున్నది.

విజయాధీశుఁ డనఁగా విజయగండగోపాలుఁడనియుఁ బైని జెప్పిన లక్షణములన్నియు నాతని యందున్నవనియు నితఁడు క్రీ. శ. ౧౨౫౦ మొదలు ౧౨౬౬ వఱకును బరిపాలనము చేసినటుగఁ గానంబ చున్నదనియు, నితని శాసనములు కాంచీపురమునందు మాత్రమేగాక నెల్లూరు మండలములోని గూడూరు, నెల్లూరు, సూళ్ళూరుపేట తొలూకాలగోఁ గానిపించుచున్నవనియు, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగా రాంధ్రుల చరిత్రము మధ్యయుగమున వ్రాసియున్నాఁడు. నెల్లూరు శాసన సంపుటములను బరికించి చూడఁగా విజయగండగోపాలుని శాసనములు పదుమూఁడు గాన్పించుచున్నవి. (పుటలు 231, 430, 431, 432/2, 445, 462, 841, 861, 1303, 2314, 1325) వీనిలో ంటిలో మాత్రమే శకకాల ముదాహరింపఁబడినది. తక్కిన వానిలో విజయగండగోపాలునిరాజ్య సంవత్సరములే చెప్పబడి యున్నవి. ౮౮౧ వ పేజీలోని శాసనమున నాతనిరాజ్య సంవత్సరములు ఆఱనియు శకసంవత్సరములు ౧౨౧౮యనియు వ్రాసియుండుటచే నీ విజయగండ గోపాలుని రాజ్యప్రారంభ సంవత్సరము శా. శ. ౧౨౧౨ (అనగా క్రీ. శ. ౧౨౯౦) అయినది. అప్పటికి మనుమసిద్ధిరాజు లేఁడు. కావున మనుమసిద్ధిజయించిన దీ విజయగండగోపాలుఁడుకాఁడని లేలు చున్నది.

మనుమసిద్ధిమహారాజు శాసనము :

ఇతఁడు కోలూరిను గ్రామము ను గహారముగా నిచ్చెనని వైని వ్రాసేయుంటిని. (A. R. 580-1907) ఈ శాసనమున శకసంవత్సరముల నీయలేదు. కాని వీరరాజేంద్రచోడుని పదుమూడవరాజ్యవత్సర మునియు, వింగళసంవత్సరమనియుఁ జెప్పఁబడినది. చోళసంహాసనము నందు మూడవరాజేంద్రచోడుఁడు శా. శ. ౧౧౬౭ మొదలు ౧౧౮౯ వఱకునున్నాఁడు. అతని పదుమూడవ రాజ్యవత్సరము శా. శ. ౧౧౭౯ అయినది. అదిపింగళయే కావున నందుదాహరించిన వీరరాజేంద్ర చోడుఁడు మూడవ రాజేంద్రచోడుఁడే యగుటకు సందియములేదు. ఈ శాసనమున “కోలూరు” గ్రామమును దనశక్తియైన తరకాలదేవ మహారాజునకుఁ బుణ్యముకొఱ కిచ్చినట్లుండుటచే దిక్కరాజునకుఁ దిరుకాలదేవుఁ డను నామాంతరమున్నట్లు స్పష్టమయినది.

ఈ శాసనమునందుఁ గాకతీయగణపతియొక్క స్నేహమును సంపాదించుటకై యీమరుమసిద్ధిమహారాజు గోదావరీతీరప్రదేశమున విజయుఁడను రాజునోడించెనని వ్రాసేయున్నదందురు. ఆ శాసనము నాకు లభింపకపోవుటచే నావివరముల నీయఁజాలనైతిని. ప్రేషస్థము లోని విజయతృప్తిభీతుఁడు నీతఁడు నొక్కఁడగునో కాదో చెప్పఁ జాలము. ఈ విజయభూపతి నెల్లారువాఁడో కాక దక్షిణమండలముల వాఁడో యైయుండును. ఇతనిని మనుమసిద్ధి గోదావరీతీరమున జయించుటెట్లు సంభవమయ్యెనో యూహింప ననువుగాకున్నది.

మనుమసిద్ధికాలమున విజయాదిత్యదేవచోడ మహారాజుశాసన ములు కొన్ని కనవడుచున్నవి. (నె. శా. సం. పుట 599-1231) మనుమసిద్ధి జయించిన దీతనినేమో! తెలుగువల్లపులలో క్రీ.శ. ౧౨౫౦ పొంతమున రాజ్యమునకు వచ్చిన విజయగండగోపాలుఁ డొకఁ

డన్నాడు. (తి. దే. శా. సం. ౧ పుట ౮౨-౮౩ A. R. 272 of 1905) మనుమసిద్ధి జయించిన దీతనినైన (గావచ్చును నిజమురాష్ట్రా లర్గత గోదావరీతీరప్రదేశమున నీయద్దము జరిగి యుండ వచ్చును ఎట్లయిన నీవిషయమున నింకను బరిశోధన మావశ్యకమై యున్నది మరియు నీకాలమునఁ బాఠుక్యకంఠీయుఁడగు విజయమ్మైధీశుఁ డొకఁ డన్నాడు. ఆతఁడు కళింగదేశమునందలి యొకప్రదేశమునకుఁ బ్రభువు ఆతనిశాసనము ద్రాక్షరామము నందున్నది. మనుమసిద్ధి యీతనిని జయించియుండిన నుండవచ్చును.

మనుమసిద్ధి వ్రాయించిన యీశాసన విషయమునుగూర్చి కూడ కొంతయిట చెప్పవలసియున్నది (తిరురాంతక శివుని మూడవ నేత్రము నుండి జన్మించిన త్రిలోచనుని వంశములోని వాడైన ముక్కుంటికాడ పెట్టియను పల్లవభూపతి శ్రీ పర్వతమునకు తూర్పుభాగమున 700 అగ్రహారముల నిచ్చెనట. ఈవిషయము మరికొన్ని శాసనములలోఁగూడ నున్నది. (నె శా. సం. పుటలు 3౮౮-౬౭౦) అందులో పెరు గ.డూరనునది యొక యగ్రహారము. అది రాజేంద్రచోళమండలము నందలి పశ్చిమపాకనాటిలోనిది. అది యేబదియిద్దఱు బ్రాహ్మణుఁ కీయఁబడినది. వాగా యగ్రహారమును జీరకాల మనుభవించిరి ఇంతలో సాకలికోడూరుగ్రామ వాస్తవ్యులు కొందరేదియో కలహము కారణముగా నాగ్రామమును విడచి యీపెరుగండ్లూరునకు వచ్చి యాయూరి చెఱువున కుత్తరభాగమున నిండ్లుకట్టుకొనిరి. మఱికొందఱుకాలమున కాగ్రామ సమీపమందున్న “ఇనుంబోలు” నందలి వెలమల కొండఱు వారిగ్రామమున మారిజ్వరము (Plague) రాగా నందుండ లేక పెరుగండ్లూరునకువచ్చి పాకలను వేసికొని కాపురముండిరి (ప్లేగువ్యాధి వచ్చినపుడు గ్రామమును విడిచివేసి, దూరముగాఁబోయి కాపురముండు నాచార మికాలముననేకాదు, పదివందల సంవత్స

రములకిందటఁగూడనుండియున్నట్టి శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది)
 కాని వారు తామాత్రమించుకొనిన భూమికి, బ్రాహ్మణులకు, ప్రతిభు
 మిచ్చెడమని వారితో నేర్పాటుగావించుకొని యుచ్చుచు వచ్చిరి.
 కొంతకాలమునకు, శనిగ్రహము మిసరానికి వచ్చుటచే నాగ్రామును
 గజపు సంభవించెను. అందుచే జీవనాధారము లభింపక యాబ్రాహ్మ
 ణు లాగ్రామమును విడిచి మఱియొకచోటకు బోయిరి. దేశము సుభి
 ష్టముగా నుండఁగ నే యాబ్రాహ్మణులు మరలనాగ్రామమునకువచ్చిరి.
 ఈలోపుగా నావెలములు తమరాకొనించుకొనిన ప్రదేశమునకుఁ
 గోడూరుని పేరిడి వ్యవహరించుకొనుచు బ్రాహ్మణులకిచ్చెడి ప్రతిభు
 ము నీయ నిరాకరించిరి. ముక్కంటికాడువెట్టి యిచ్చిన యగ్రహార
 మనందు బ్రాహ్మణులకు స్వత్వము లేదనియు, నాయగ్రహార మిప్పటి
 రాజనకుఁ జెందిపోయినదనియు, వాదింప మొదలిడిరి. బ్రాహ్మణులు
 చేయునదిలేక మధురాంతకపాత్రపిచోళుఁడగు మనమసిద్ధిమహారాజు
 కడకేగి తమకుజరిగిన యపకృతినిగూర్చి విన్నవించుకొనిరి. మనుమ
 సిద్ధి మహారాజు, ఇనుంటోయిన వ్యవసాయము చేయువారలను, పాక
 నాఁటియందలి మఱికొంతఁజిని బిలిపించి విచారణచేసి నిజముఁ గనుఁ
 గొని యాప్రదేశము బ్రాహ్మణులదే యని నిశ్చయించి, యాగోడూ
 రు నాబ్రాహ్మణుల కగ్రహారముగా నిచ్చి యాశాసనము వ్రాయించె
 ను. ఈగోడూరు కడపమండలమున పుల్లంపేటతాలూకాలో నున్నది.
 చోళులకు రాజధానియైన ప్రొత్తపిఠూడ నీపుల్లంపేట తాలూకాలోనిదే.
 కాలవిర్ణయముకొఱకు, రాజేంద్రచోళుని పదుమూఁడవ సంవత్సరమున
 చెప్పినను శాసనాంతమున రాజేంద్రుని పేరుదాహరింపకపోవుటచే నీ
 పాత్రపిచోళరాజులు స్వతంత్రులని యూహింపఁదగి యున్నది.

ఖడ్గ తిక్కన వృత్తాంతము:

మనమసిద్ధి తండ్రి యైన తిక్కగాజుగుగూర్చి వ్రాయుసందర్భమున శా. శ. 1021 ర వ సంవత్సరపు శాసన మొకటి వైచి నిచ్చియుంటిని. దానిపిబటి సిద్ధయ్యయ్య, నాతనికుమారుడైన తిక్కనయ్యఁ దిక్కగాజుకడ మంత్రులుగా నున్నారని తెలియుచున్నది ఈతిక్కన మనకవితిక్కన కాఁడు. మనతిక్కన కీతఁడు పెదతండ్రికుమారుడు సిద్ధనకుమారుడైన యీతిక్కన మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడును, రణశూరుఁడునై ఖడ్గతిక్కన యనియు, రణతిక్కనయనియు, గంధవారణుఁడనియు పేరుగాంచినవాడు ఈతఁడు తిక్కగాజుదగ్గరనే కాకుండ మన్మసిద్ధిచుహూగాజుకడ కూక దండనాథుడై యుండి పెక్కుయుద్ధములలో బాల్గొని తుదకు రణంగమున వీరమరణమువొంది శాశ్వతకీర్తిని లభిసియుండెను. తిక్కనసోమయాజి కుటుంబములోనివాడై యఖండయశస్సు నాజ్ఞించిన యీతనిని గురించి కొంచెమేరియు వ్రాయుకున్నచోఁ దిక్కనసోమయాజి చరిత్రము లోపయుక్తమగునను భయమున గ్రంథవిస్తరమైనను సరియేయని యీతనినిగూర్చి యొక్కించుక వ్రాయుచున్నాఁడను.

ఈఖడ్గతిక్కనను కేతనకవి దశకుమారచరిత్రమునం దిల్లువర్ణించియున్నాఁడు.

సీ. వేడిన నద్దార్థి వృధపుచ్చనేరని

దానంబు తనకు బొంధవుఁడుగాఁగ

నెదిరిన జమునైన బ్రదికి పోవఁగనీని

శౌర్యంబు తనకీష్టసఖుఁడుగాఁగ

శరణుచొచ్చిన శత్రువరునైన రక్షించు

కరుణయె తనకు నంగదముగాఁగఁ

బలికివఁ బొండవప్రభునైన మెచ్చని

సశ్యంబు తనకు గతుకుడుగాఁగ

జగతి సుతికెక్కె రాయవేశ్యాభుజంగ

రాజ్యరత్నాకరమ్మూర్తి రాజమూర్తి

గంధవారబిరుద విఖ్యాతకీర్తి

దినపలేజుండు సిద్ధయతిక్కశౌరి.

ఈతిక్కన, మన్మసిద్ధికడ సేనానిగా నున్నకాలములో “పశుల మేపుబీళ్లనిమిత్తమై కాటమరాజునకును మనుమసిద్ధిరాజునకును వివాదము పొసఁగి మహాయుద్ధము జరిగినటులఁ గాటమరాజు కథవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈయుద్ధకథనము ద్విపదలో రామరావణయుద్ధముగ వర్ణింపఁబడినది. కాటమరాజుతండ్రి పెద్దిరాజు. పెద్దిరాజుతండ్రి వల్లు రాజు. ఇతఁ డాత్రేయ గోత్రోద్భవు లయిన యాదవుల సంతతి లోనివాఁడుగఁ జెప్పఁబడియెను. ఇతఁడు కనిగిరిసీమలోని అలవల పాడున కధిపతిగ నుండెను. కాటమరాజు కనిగిరిసీమలోని యెఱ్ఱగడ్డ పాడున కధిపతిగ నుండెను. దేశమున నరావృష్టి సంభవించ యాదవుల నంబడు గొల్లవాండ్రొల్ల నదమతము పశులమందలను దోలుకొని దక్షిణమునకు వచ్చి మనుమసిద్ధిరాజుయొక్క పశులబీళ్ళను గొన్నిటిని పుల్లరికిఁగైకొని పశులను మేపుకొని పుల్లరిచెల్లించకయే పెడలిపోయిరి అందుపై సిద్ధిరాజునకుఁ గోపమువచ్చి అన్నంధట్టను బ్రాహ్మణుని రాయబారిగా కాటమరాజుకడకు పంపించెను. కాటమరాజు పుల్లరి చెల్లించక తగవుపెట్టెను. అంతట మనుమసిద్ధిరాజు కాటమరాజును శిక్షించుటకై బహుసైన్యములం గూర్చుకొని దండెత్తివచ్చెను కాటమరాజుకూడ బంధుజనులను మిత్రులనుగూర్చుకొని యుద్ధసన్నదుఁ డయ్యెను.

అప్పుడు తిరునామాల తిప్పరాజు. శ్రీకంఠరాజు. వెంకటేశ్వరరాజు, పెదవరదరాజు, అర్లుకొండ అచ్చిరాజు. ఆదివన్నె మారిరాజు, గయికొండ గంగరాజు, ఉర్లకొండ సోమన్న, ఉదయాద్రి అమ్మయ్య, చెన్నపట్టణము చంద్రశేఖరుడు, దేవముని వెంగళయ్య, పట్టుకోట బసవరాజు, కాశూస్తీపాపతిమ్మరాజు, వెలకంచి వెంగళపతిరాజు, ప్రభగిరిపట్టణము పద్మశేఖరుడు మొదలగు యోధులు మనుమసిద్ధికి దోడ్పడవచ్చిరి. ఈయోధులకందఱకు నాయకుడై ఖడ్గ తిక్కన సిద్ధిరాజు సేనల నడిపించుకొని వచ్చెను.

వల్నాటి ప్రభువయిన పద్మనాయకును, పల్లికొండ ప్రభువయిన చల్లపిన్నమనాయకు, దొనకొండ ఆయితమరాజు, ఎఱ్ఱయ్య, భట్టాపులరాజు, కరియాపులరాజు, వల్లభన్న. నాళకూళ్లనాయకు, నేతి ముద్దయ్యనాయకు, పాచయ్యనాయకు, ముమ్మయ్యనాయకు, పుత్రమరాజు మొదలగు యాదవవీరులును, కాటమరాజునకు, దోడ్పడవచ్చిరి. ఈ సైన్యముల కంతకు చిన్నమనాయని మంత్రియ, నారాధ్య బ్రాహ్మణుడు నగు బ్రహ్మరుద్రయ్య నాయకుడై నడిపించె నట! ఉభయ సైన్యములును పాలేటియొడువనున్న పంచలింగాలకడ నెదుర్కొన్నవి.

అప్పుడు భయసైన్యములకును ఘోరమైన యుద్ధముజరిగెను. తుంకు తిక్కన సైన్యమంతయు హతమయ్యెను. తిక్కన యుద్ధభూమిని నొక్కడు మిగిలియుండుటను ప్రశ్నితమౌదు, డైన పిన్నమనాయకు చూచి:

“పోరునిలుపుమోయి భూసురోత్తమండ
సరిగాదుమాతొడ సమరంబుజేయ
అగ్రజులొమిరు యాదవులమమేము
ఉగ్రము మామొడ నుపంగరాదు”

అని పలికెనట. అందువైచి తిక్కన సైన్యమంతయు హతమగుటకు చింతించి మఱల సైన్యమును గొనివచ్చి తలపడియెడంగాయని గుఱ్ఱమును ద్రిప్పకొని తిరిగివచ్చెనట!

అందుపై వృద్ధుడైన యాతనితండ్రి 'యృద్ధమున నైవం జావక యిటులేల పాటివచ్చితివి! ఇదురు చెఱుపఁబుట్టితివని నిండించెనట! ఈరణతిక్కన స్నానమునకు వచ్చినడు భార్య స్త్రీలకుంచినట్లుగా రహస్యస్థలంబున నీళ్ళబిందెనుంచి దానిమీఁద బసఱుముద్ద యుంచి దానికి నులకమంచము చాటు పెట్టెనట! అదిచూచి యాతఁడు సిగ్గుపడి భేదపడుచుండగా భార్య

క పగఱకు వెన్నిచ్చినచో

నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లందుకా

మగురాడువారనుతిమి

వగపేటికి జలకమాడవచ్చిన చోటకా.

అని యెకసక్కము లాడెనట. అన్నములో పాలు విడిగి పోగా తల్లిసైతము పరిహాసముగా

క. ఆసదృశముగ నరిపీరులఁ

బసమీఱుగ గెలువలేక పండక్రియ నీ

వసి వైచి విడిగివచ్చినఁ

బనులు నివ్వడిగినవి తిక్క! పాలు నివ్వడిగెన్.

అని పలికెనట! ఇఁకఁ జెప్పకప్పుడలసినదేమున్నది! ఇట్టిపలుక లెల్లను శూలములై నాట మానాభిమానియైన యమ్మహాయోధుఁడ చేసినపనికిఁ బశ్చాత్తప్తుడై "ఈసారి మఱలఁబోయి శాత్రువులన

మార్కొని జయంబుగొందు. ఆయ్యది సంపాప్తంబుగాదేని ప్రాణంబుండుదనకఁ బోరాడి వీరస్వర్గంబు నైన జూఱఁగొందు. మానాభి మానములుగల శూరుఁ డిట్టికోతబ్రదుకు బ్రతుకఁడు” అని తలపోసి యెవ్వరై పురిభము వారిదిచు వివక, సిద్ధిరాజు నొకంబుటిని, మఱల సైన్యముం గొనిపోయి శత్రువులను మార్కొని భీమసంగ్రామంబు గావించెను. చక్రతకారుఁడు యుద్ధభూమిని నాతఁడు చేయుచున్న యుద్ధక్రమము నిట్లభివర్ణించు చున్నాఁడు.

చ. పదటున వాటి రాహుతులై దుమికించుచుఁ దిక్కఁడార్పినన్
బెదిరి పరిభ్రమించి కడుఁ బిక్కుట పీచులు భీతచిత్తులై
యదె యదె డాలు వాల్చెఱుగు లల్లవె యాతఁ డం చనకా
గొడుకక యాజిఁ జేసె రిపుకోటుల కంఠఱ కన్నిరూపులై

ఇట్లు పోచండవిక్రమార్కుఁడై ఘోరసంగ్రామంబున శత్రు సేనను మార్కొని పీనుంగుపెటలు గావించుచు రణకేళి సల్పుచుండ యాదవవీరులును వెనుదీయక మహాకోదగ్రులై తిక్కన సైన్యముపై బడి కత్తులఁ గఠారుల నీఁటెలంబొడిచి చిక్కఁడుచుఁ బెన్దకాలంబుపోరాడ నుభయ సైన్యంబులఁ బెక్కండ్రు వీరభటులు నేలంగూలిరి. అంతటఁ చిన్నమనాయఁడు ఖడ్గతిక్కనను సూపించి విప్రోతమా! యుద్ధము చేయుట బ్రాహ్మణునకుఁ బొడిగాదు. మిమ్ముం జంపిన మాకు బ్రహ్మ హత్యాదోషంబు వాటిల్లునని మనంబు తల్లడిల్లుచున్నది. తొలంగుట నీకును మాకునుగూడ శ్రేయస్కరింబని యూహింతునని గొంతెత్తి గంభీరవాక్యంబులు వలుకఁ దిక్కనయు “ఓనాయఁడా! రణశూరుఁడవై యుద్ధము సేయఁజాలక పడకీయ ధర్మవన్నంబులేల చదివెదవు? వానింగొన్ని నే నెఱుంగుదును గాని వీరుండవోదువేరి కదలక నిలుచుండి యుద్ధంబుచేసి చేతనయ్యెనేని నాప్రాణంబులుగొని విజయ పతాకమెత్తుము కాదేని శరణుచొచ్చి మాపుల్లరిమాకఁబెట్టుము.” అని

హాచ్చరింపఁ బిన్నమనాయఁడు బ్రహ్మహత్యాదోషమునకు వెఱచి
యేమి చేయఁటకున జేతులును గాళ్ళునాడక నిశ్చేష్టితుండై చూచు
చుండ, వానియంత్రి బ్రహ్మరుద్రుని యచటికి నేతెంచి “తిక్కన నే
డలంపడి పోకారెప్పద నీవటుండు” మని తన ప్రతివీరునిపై హయంబును
బఱపి యుద్ధముచేయఁగా నిరువుర గుఱ్ఱంబులు నీలైపోయిల నెలం
గూల నిరువురును గత్తులుదూసి “హర హరా” యని యభిమన్యు
లత్యుణకుమారులవలె ద్వంద్వ యుద్ధంబునకుఁ గలియంబడి యుభయ
నైనయంబులవారును నివ్వెఱవడి చూచుచుండఁ బెద్దయుల్బొద్దుపోరాడి
యరువురును నేలకొఱంగిరి. ఆపాటుంగని తిక్కన నైనికులలో హత
శేషులయినవార లీక్రిందివిధముగాఁ జెప్పుకొని యాక్రందించిరిని యొక
కని చెప్పియున్నాఁడు.

సీ. ధైర్యంబు నీమేనఁ దగిలియుండుటఁ జేసి

చలియించి మందగాచలము తిరిగె,

గాంభీర్యమెల్ల నీకడన యుండుటఁ జేసి

శాకుత్స్యచే వాగ్ధి కట్టువడియె,

జయలక్ష్మి నీయురస్థినినె యుండుటఁ జేసి

హరి పోయి బలిదాన మడుగుకొనియె,

నాశారమెల్ల నీయందె యుండుటఁ జేసి

మరఁడు చిచ్చునఁబడి మడిసిచనియె

గీ. దిక్కడండనాథ దేవేంద్రపురికి నీ

వరుగు లెఱిగి సగము తరుగు టుడుగు

నల్లి కట్టు విడుచు నచ్యుతుకొద మాను

మరుఁడు మరలఁ గలుగు మగలరాజు.

అని తన నైనికులెల్ల హాహా శారంబులు సేయుచుండఁ బ్రాణం
బులు దేహంబును విడిచినవిధం బాకవివర్ణుడై మరలనిట్లు చెప్పి
యున్నాఁడు.

సీ. నందినిబుత్తెంచె నిందుశేఖరుడ నీ
 వన్న యేతెమ్మ తారాద్రుకడకు,
 గరుడని బుత్తెంచె నరహరి రావయ్య
 వడిసిద్ధతిక్కు వైవల్యమునకు,
 హంసను బుత్తెంచె నజుడు సకడకు ను
 భయకులమిత్ర రా బ్రహ్మసభకు
 నైరావతము బంపె నమరేంద్రుఁ డిప్పుడు
 దివమున కేతెమ్మ తిక్కయోధ

గీ యనుచు వేలువేలు నర్థిల్ల బిలువంగ
 వారు పీరు గూడ వచ్చివచ్చి
 దివ్యయోగి యైన తిక్కనామాత్యుడు
 సూర్యమండలంబు జూచిపోయె

—ఆంధ్రుల చరిత్రము మధ్యయుగము.

రణతిక్కనభాగ్య భర్తృమరణమును విని సహగమనము సేయు
 టకై పాలికలని కేతెంచెనట! కాని యాశవసమూహములో భర్త
 శిరము కనబడ లేనట, నేను ప్రతివ్రత నైతి నేని నాభర్తశిరము
 పైకెగిరి నాకగుపడుగాక యని యాపీరపత్ని పలుక నాతనిశిర ముట్లే
 యెగిరెనట, సమస్తబంధుజన సమక్షమున నాశిరములో గూడ
 నామె సహగమన మొనర్చెనట, ఈ యంక మీక్రిందిచాలు ధారలో
 సూచింపఁ బడినది.

ఉ. శ్రీలలరార శత్రువుల జెందితి వార్యలు మంత్రివర్య లా
 ర్థేలునుల్ నుడించి రలవేల్చుదొంల్ ముదమంది మెచ్చి రో
 లాలితకౌర్య ధైర్యజయలక్ష్మిప్రియంబున ని న్వరించె నీ
 లీలలు హెచ్చె దిక్కునికళేబరమా! యుగ నిల్చియాడమా!

ఈరణతిక్కనపైని చాటుధార లనేకములున్నవి రెండవద్యము
లను మాత్ర) మిక్కిందఁ జొందునిఱచుచున్నాఁడను.

ఉ. ఏమి తపంబుచేసి వరమేల్వగు నేమిటఁ బూజ చేసిరో

రామునితల్లియుం బరశురామునితల్లియు భీముత్పల్లియుఁ
గాముని కన్నతల్లియును గంజనఘాత్యు ననుంగుఁడల్లియుఁ
శ్రీమహితప్రతాపుఁ డగు సిద్ధసత్కిన కన్నతల్లియున్.

సీ. వీరవివాదంబు వేదనివాదంబు

పాయక యేహృద్దు మోయుచుండ

భూసురప్రకరంబు నేసఁచులంగఁ

బాసు కెన్నియొ కుటుంబములు బ్రరుకు

బ్రాహ్మణావళికి ధాంబుపోసిన జంబు

సతతంబు ముంగిట జాలువాఱు

రిపుల కొనఁగిన పత్రకలపుత్రికలను

బాయక కరణముల్ వ్రాయుచుండు

గీ. మానసుమఁ దైన తిక్కనమంత్ర) యింట

మదనసముఁ దైనతిక్కనమంత్ర) యింట

మహిత యశుఁ దైన తిక్కనమంత్ర) యింట

మంత్రమణి యైనతిక్కనమంత్ర) యింట.

కాటంరాజు పశువులను మేపుకొని పుల్లరియేల యివ్వననియెనో
ఆంధ్రుల చరిత్రమునఁ జెప్పలేదు. ఆకారణమును గొందఁ జిట్లు చెప్పు
చున్నారు. మనుమసిద్ధిమహారాజుయొక్క యుంపుడుకత్తె పెంచు
చున్న చిలుక పంజరమునుండి తప్పించుకొని పోయి యాదవుల పశు
వులు మేయుచున్న యడవికేగి మనుష్యభాషణములఁ బలుకుచుండ
నాపశువులు చెదరిపోయి మేతను మానివేసినవట. అందుపై నా
పసుల కాపరులూ చిలుకను జంపివేసినవట. అందుమీద సిద్ధిరాజు మను.

మృత్యులా కాపరులను వారి పశువులను గొంతయల్లరిచేసిరట! అదికారణముగా గాటంరాజు వుల్లరి నీరుక రణమునకు దిగెనని చెప్పుదురు.

మమమసిద్ధి నిగ్మాణము:

ఈయుద్ధము శా. శ. ౧౧౭౦ కాళయుక్తి సంవత్సర శార్తిక శుద్ధ పంచమి గురువారమునాడు జరిగినదని యొక శిలాశాసనమునందున్నది. (నె. శా. సం. ౫౨౭ పుట) కాని యది నమ్మనర్హమైనది కాదు. దీని నెవ్వరో కొండయ్యకొడుకు గామయ్య వ్రాయించినది. ఎప్పుడు వ్రాయించెనో తెలియదు. ఇంద్రపరదృష్టులైన విషయములు వెక్కుబున్నవి చోడతిక్కరాజు శాసనముచుట్టి శా. శ. ౧౧౭౪ జఱకు సిద్ధము తిక్కన జీమీచుయున్నట్లు కనబడుచున్నది. కావున నీశాసనము సరియైనదని తలంపరాదు కాళయుక్తి శా. శ. ౧౧౭౦ కాదు ౧౧౮౦ అయినది. ఈయుద్ధము జరిగిన కొలది దినములకే మమమసిద్ధి చనిపోయెనందురు. శకసంవత్సరములు సరిగాలేకున్నను, ఈశాసనమును బట్టియు, తిక్కననిగ్మాణమును దెలుపు “అంబరశశిరవి” అను పద్యము ననుసరించియు, గాళయుక్తికిని ఖడ్గతిక్కన మమమసిద్ధుల నిగ్మాణమునకును సంబంధ మున్నదని తోచుచున్నది. అపద్యమందలి తిక్కయజ్ఞ “తిక్కయోధ” యేమో! కొల్లారు శాసనమునకు (శా. శ. ౧౧౭౯) దరువాత మమమసిద్ధి శాసనములు గనుపట్టుటలేదు. ఇతఁడు కాళయుక్తి సంవత్సరముననే చనిపోయెనేమో! అట్లయినచో దండ్రుచనిపోయిన యయిదారు సంవత్సరములలోనే యితఁడు కాలధర్యమునొందెనని తలంపవలసి యున్నది. అపత్యములోఁ దిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును, శా. శ. ౧౧౭౫-౧౧౮౦ నడుమ రచియించి యుండునని నిశ్చయింపవలసి యున్నది.

గంభీరాంబోనిధాన ద్రవికబలవార్ధిపరిశోషణ బడబాసల రాయగండ
గోపాల విహితా హితమానభంగ రాజవేశ్యాభుజంగ నామాదిసమస్త
ప్రశస్తిసహితం శ్రీమన్నాహామండలేశ్వర బుజబళబీజమనుమగండగోపాల
దేవచోడమహారాజులు స్పృశ్య శకవంశంబులు ౧౨౧౯ అగు నేంటి
హేమలంబిసంవత్సర చైత్రశు ౧౫ సో / నాంటిసోమగ్రహణకాలము
నందమత్తల్లిదండ్రుల కనంతభోగ్యర్థముగానుకొట్టదొన శ్రీచెన్నకేశవ
దేవర తిరునాళ్ళకై పదుమూవరగండసిద్ధపురములోన పెట్టిన ఇరవయ్య
పుణ్య వెలిసేను లెఖాను.....

ఈశాసనమునందలి బిరుదులు, తిక్కనసోమయాజికిఁ బ్రభువైన
మనుమసిద్ధికిఁ దండ్రియగు చోడతిక్కరాజు వనుటకు సంశయింపనక్క-
రలేదు. పృథ్వీశ్వరశిరః కందుకాకీర్తిబిరుదము తిక్కరాజునకుఁ దక్క-
మఱియెవరికి నన్వయింపదు.

“పృథ్వీశన రేంద్రమస్తకము నేదైఱఁ గందుకకేలి నల్పఁడే.”
“రాయగండగోపాలు”

“దర్బదుర్జయులగు దాయాదవృషతుల ననిలోనబఱవఁడే యాగ్రహ-
మున”

—నిర్వచనోత్తరరామాయణము.

“బలిమిచే బృధ్వీశులెలందుగ్రించి సేవణ / కటకసామంతులగర్వ
మడఁచి, దృవిడమండలికులందఱఁ దక్క నేలె”

—దశకుమారచరిత్రము

చోడతిక్కరాజును వర్ణించుసందర్భమున రచించిన యీపద్య
ములలోని భావములనే యీశాసనమునందు “దాయాదమండలిక...
పరిఘరట్ట పృథ్వీశ్వరశిరః కందుకకీర్తిదావినోద, సేవణకటకవేణుక
బళనదావసావకోపమాన ద్రవికబలవార్ధి పరిశోషణబడబాసల రాయ

గండగోపాల" అనువాక్యములలో నుదాహరించినట్లున్నాడు. కావున నీశాసనముగోవి తిక్కరాజు, పైని చెప్పబడిన చోడతిక్కరాజునియు నాతని తనయుడైన మనుమసిద్ధి నిర్వచనోత్తరరామాయణ కృతివతి యనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. మనుమసిద్ధికిఁ దిక్కరాజు నల్లసిద్ధి, యాదనొకఁడు (పేరున్నభాగము శిథిలమైనది.) అనుచు వుప్పుకుమారులు. ఈ తిక్కరాజును ఇమిడి తిక్కరాజునియు, ఇవ్వడి తరు కాల్మి దేవుడనియు బిలచెదరు. ఈతని శాసన మొకటి శా. శ. ౧౨౦౧ (నె. శా. సం. పుట ౪౧౭) లో గవుడుచున్నది మనుమ సిద్ధి రెండవ కుమారుడైన నల్లసిద్ధి కైమగున కుమారులు ఇమిడి జెప్ప వాడైన మనుమగండగోపాలుఁడీ శాసనదాత. మనుమగండ గోపాలనామధారులు పెక్కురున్నాగు (నెల్లూగుశాసన సంపుటములకు జూడుడు.) కాని వారికిని నీతనికిని సంబంధములేదు. ఈమనుమగండ గోపాలుఁడు కాకతీయ ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రునకు సాయుత్తులై కొట్టదొన (కొణిదెన) ప్రాంతమునకుఁ బరిపాలకులైనట్టి శాసనము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనము నందలి బిరుదములు వంశాను గతముగా వచ్చినవి.

భుజబల మనుమసిద్ధరను పేరునఁ గొన్నిశాసనములు శా. శ. ౧౧౬౧-౧౧౭౧ సంవత్సరములలో నున్నవి కాని యాతఁడు, తిక్క రాజుకొడుకగు మనుమసిద్ధి కాఁడు. మొత్తముమీద నీనెల్లూగుచోడల చరిత్రమును, శాసనవాఙ్మయములను సమన్వయముచేయుచు వ్రాయ వలసిన యావశ్యకత మొంతయేని కలదు. అందులకిది స్థానముకాదు. ఇదివఱకే వ్రసినకాను వ్రసినక్రముగఁ గొంత గ్రంథమును వ్రాసి తిక్కన చారిత్రమును బెంచవలసినవచ్చినది. ఇంతకంటె నధికముగ వ్రాయుట యప్రస్తుతమగునని యెంచి తిక్కనసోమయాజి చరిత్రమును ముగించు చున్నాఁడను.

ఆంధ్రకవి తరంగిణి

(1500 మంది తెలుగు కవుల చరిత్ర)

రచయిత: శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు.

నేన్నయభట్టు మొదలు నేటివరకు గల,
తెలుగు కవుల చరిత్ర పూర్తిగా పరిశోధించి
సులభ శైలిలో, 20 సంపుటములలో
ప్రసిరి. వైబ్రేటకు బెక్స్టు బుక్ కమిటీ
చారిత్రా అపూరాకాబడినవి. 10 భాగములు
గ్రేజు కాగితముపై అచ్చు పడినవి.

ఒక్కొక్క భాగము

సుమారు 280 పేజీలు

వెల
3-0-0

వలయువారు :

హిందూ ధర్మ శాస్త్ర గ్రంథ నిలయము

కపిలేశ్వరపురం (మార్పుగోదావరిజిల్లా)

11, 12 భాగములు అచ్చు పడినవి.

విక్రయ ప్రయత్నము [విక్రయ ము ద్వారా]

రచయిత:— శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ఇందలిరంగములును, బాత్రములును నాంధ్రచేతమునకు సంబంధించినవి. కథాశాస్త్రమును పాత్రగుణపోషణము, మొదలగునవి యిందు జక్కగా బ్రేక్షించబడినవి ఇది సాంఘిక నవలయైనను, నవరాధ పరిశోధక నవలాలక్షణములచేనతి మనోహరముగ నలరారుచున్నది. మంచి గ్రేజు కాగితము, చక్కని అచ్చు! 366 పేజీలు రు 3—0—0

- శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

అది..... ఇది..... రసపుత్రులకును జరిగిన కలహమంతా శ్రవ్య కరముగ వర్ణింపబడినది. కటుల్ ఖానుని దౌర్జన్యము. త్రాగుబోతు తనము-దుర్గాధీశ్వరుడగు పీఠేంద్ర సింహుని అట్టేగొరము, సహజప్రతాపము - రాజా మాకాసింహుని పుత్తుండగు జగత్సింహుని మహావీరత్వము - అభిరామశ్వామి నిరంతర విచారము-విద్యాదిగ్గజుని మాధ్యము ప్రపంచజ్ఞాసహీనత - విమల చాకచక్యము, మనోధైర్యము, సమయానుకూల వ్యాపారమును - కథానాయికియగు తిలోత్తమ నిష్కల్మష నిష్పులభర్తృప్రేమయు - ఆయేషాయందలి ఆకాంక్షిత ప్రేమయు పరోపకార పారిణతయు - ఆయావ్యక్తులందుమూర్తీభవించెను. మృధుమధురమగు చక్కని శైలిలో తెనుగు భాషలో మేటివలారత్నమనుటకు సందియములేదు. ఇది ఆరవ ముద్రణము. (మదరాసు లెక్ట్రెస్టుబుక్ కమిటీవారిచే లైబ్రరీలు ఉపయోగించుటకు అపూర్వకాబడినది.)

నూతనముగా (ద్వితీయ ముద్రణము) 1950 సం.

రచయిత:- శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

దుర్గేశ్వరందని యందలి మిగిలిన కథావిశేషములన్నియు "నవాబు నందని" యందు చదువవలయును.

రాధారాణి (ద్వితీయ ముద్రణము) 1950 సం.

శ్రీ రచయిత:- చాగంటి శేషయ్యగారు

నిరుపేకబాలిక "రాధారాణి" - గొప్పధనవంతుడు దేవేంద్ర నారాయణరాయ, దైవికసమావేశము - వీరురువురి ప్రణయగాధ.

నూతన గ్రామపంచాయితీల చట్టము

(1950 సం. నె 10 కు ఆక్ట. రు 8-0-0)

1950 సంవత్సరములో నూతనముగా మద్రాసు గవర్నమెంటు వారిచే చేయబడిన గ్రామపంచాయితీల చట్టము ఆంతుయు చక్కని తెలుగు భాషలోనికి తర్జుమాచేయబడి ప్రతిశక్తుకును విపులమగు వ్యాఖానము వ్రాయబడెను.

